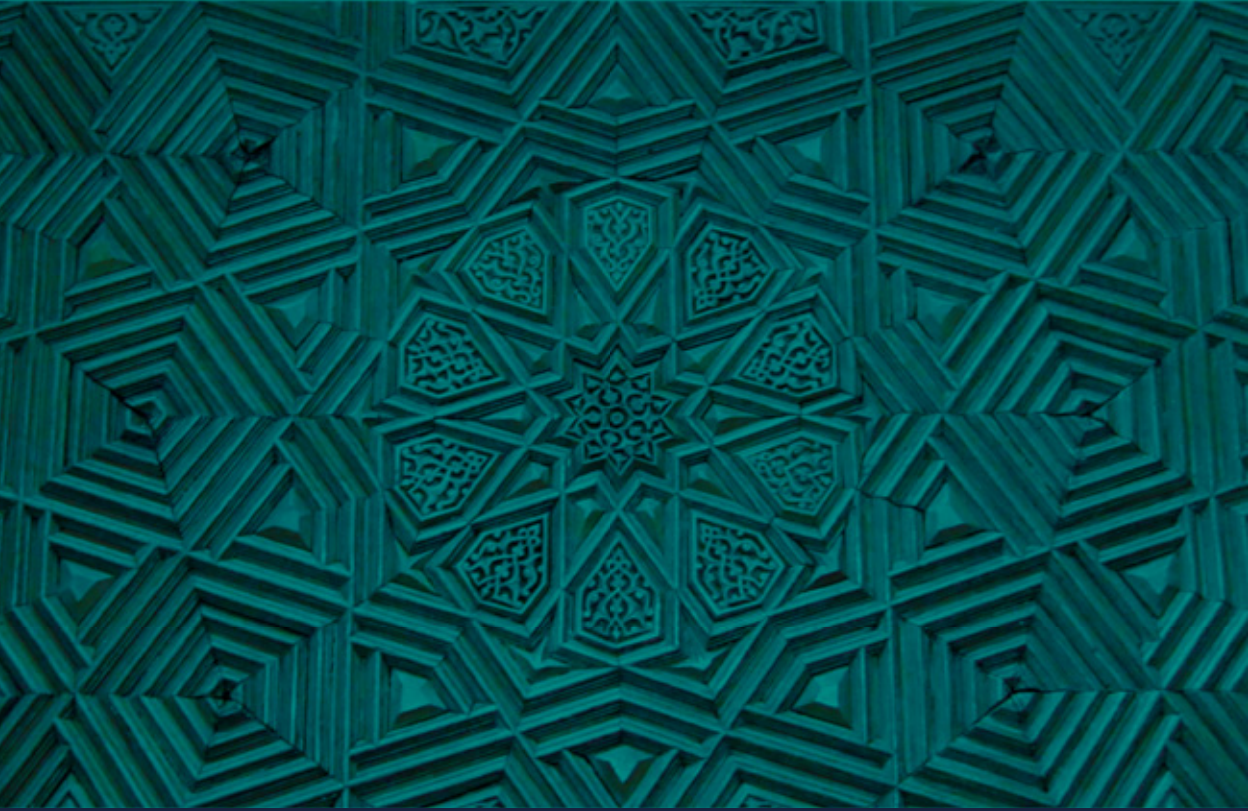

AKRA

KÜLTÜR SANAT VE EDEBİYAT DERGİSİ

SAYI 33 / MAYIS - AĞUSTOS 2024 / e-ISSN 2687-6361 / DÖRT AYDA BİR YAYIMLANIR

ISSUE 33 / MAY-AUG 2024 / e-ISSN 2687-6361 / PUBLISHED TRIANNUALLY

AKRA KÜLTÜR SANAT VE EDEBİYAT DERGİSİ
AKRA JOURNAL OF CULTURE, ART AND LITERATURE
e-ISSN 2687-6361

YIL: 12-Sayı: 33 / Mayıs-Ağustos 2024
YEAR: 12-Number 33/ May-August 2024

Adres / Address

Aydıntepe Mahallesi
Vema İş Hanı C Blok / Kat: 6 / No: 152

Mustafa ÖZDEMİR (*Türkçe İletişim*)
Tel: +90 532 732 00 21

Doç. Dr. Bilal GENÇ (*For English*)
Tel: +90 533 578 27 54

Prof. Dr. Ahmet KARA (*Pour le Français*)
Tel: +90 545 933 24 14

Uluslararası Hakemli Dergi, 2024 - Yıl: 12 / Sayı: 33
International Refereed Journal, 2024 - Year: 12 / Number: 33

**AKRA KÜLTÜR SANAT VE EDEBİYAT
DERGİSİ**

AKRA JOURNAL OF CULTURE, ART AND LITERATURE

e-ISSN 2687-6361

İmtiyaz Sahibi / Publisher
Dr. Şadi YAZICI

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Mustafa ÖZDEMİR

Editor Kurulu / Editorial Bord / Comité Editorial
Doç. Dr. Salim DURUKOĞLU
Kübra Onüşgün

Editör Yardımcıları / Co-editors / Co-éditeurs
Prof. Dr. Necdet TOZLU
Dr. Öğr. Üyesi Tahir Erdoğan ŞAHİN

e-mail: akrajournal@gmail.com
www.akrajournal.net

Sanat Danışmanları
Prof. Dr. Nakış KARAMAĞARALI
Dr. Öğr. Üyesi Can ŞAHİN

YAYIN VE DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. ESMA ŞİMŞEK

Fırat Üniversitesi

Prof. Dr. HATİCE İÇEL

Ömer Halisdemir Üniversitesi

Prof. Dr. MUSTAFA ALICI

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi

Prof. Dr. ERDAL AKPINAR

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi

Prof. Dr. FUZULİ BAYAT

Millî Bilimler Akademisi Bakü – Azerbaycan

Prof. Dr. SAADETTİN YILDIZ

Lefke Avrupa Üniversitesi- Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

Prof. Dr. YELENA ÇEKUŞKINA

Churagh Devlet Üniversitesi – Çuvaşistan

Prof. Dr. AHMET KARA

İnönü Üniversitesi

Prof. Dr. NECDET TOZLU

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi

Doç. Dr. BAKTYGUL KULZHANOVA

Al-Farabi Kazakh National Üniversitesi- Kazakistan

Doç. Dr. DOĞAN ARSLAN

Medeniyet Üniversitesi

Doç. Dr. OGUZ HACİYEV

Nahcivan Devlet Üniversitesi – Nahcivan

Doç. Dr. SALİM DURUKOĞLU

İnönü Üniversitesi

Doç. Dr. BİLAL GENÇ

İnönü Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi TAHİR ERDOĞAN ŞAHİN

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi UĞUR BAŞBOĞAOĞLU

İnönü Üniversitesi

Dr. MARGARETA ARSLAN

Universitatea Babeş-Bolyai – Romanya

Dr. GÖKÇEN DURUKOĞLU

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Dr. LÜTFÜ ÖZŞAHİN

Dinler Tarihçisi ve Siyaset Felsefecisi

Dr. SALİH DİRİKLİK

Yönetmen-Senarist

ÜZEYİR GÜNDÜZ

Çocuk Edebiyatçısı

BU SAYININ HAKEMLERİ / REVIWER

(Makale sırasına göre)

- Doç. Musa DEMİR / Kırıkkale Üniversitesi
Dr. Öğr. Görevlisi Ayşegül ERGİŞİ / Yeditepe Üniversitesi
Prof. Dr. Mücahit KAÇAR / İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Yavuz BAYRAM / Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Doç. Dr. Gülay KARAMAN / Bartın Üniversitesi
Doç. Dr. Metin ŞEN / Mersin Üniversitesi
Doç. Dr. Meyssem SAMSUN / İnönü Üniversitesi
Doç. Dr. Ayça TUFAN / Yıldız Teknik Üniversitesi
Dr. Arş. Gör Mustafa CENGİZ / Erciyes Üniversitesi
Dr. T.C. Millî Eğitim Bakanlığı
Prof. Dr. Hatice İÇEL / Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Prof. Dr. Satı KUMARTAŞLIOĞLU / Balıkesir Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Tuğrul Gökmen ŞAHİN / İnönü Üniversitesi
Doç. Dr. Gökberk YÜCEL / Amasya Üniversitesi
Dr. Nazrin ALİZADE / Hatay Mustafa Kemal University
Doç. Dr. Mehmet Barış YILMAZ / İnönü Üniversitesi
Doç. Nazım AKSOY / Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Doç. Dr. Zehre GENÇEL EFE / Hitit Üniversitesi
Dr. Veysel ÖZ / Ordu Üniversitesi
Doç. Dr. Cansu ÖZGE ÖZMEN / Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Nisa Harika GÜZEL KÖŞKER / Ankara University
Doç. Dr. Kübra BAYSAL / Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Çilem AYDOĞDU / Bingöl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mehtap DEMİRTÜRK / Sinop University
Dr. Öğr. Üyesi Leyla SAVSAR / İstinye Üniversitesi
Doç. Dr. Özlem GÖREY / Boğaziçi Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Elçin PARÇAOĞLU / Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Hatem TÜRK / Giresun Üniversitesi
Doç. Musa DEMİR / Kırıkkale Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Emine Gözde ÖZGÜREL / Ankara Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

ARAŞTIRMA

AYŞEGÜL SOYDANER

Distopik Anlatıların Dilinden

Masalsı Yankılar: Toplumsal Eleştiri ve İroni.....9-20

Dr. Öğr. Üyesi MUSTAFA YUNUS GÜMÜŞ

Nedim'in "Var İçinde" Redifli Gazeline Fenomenolojik Yaklaşım.....21-32

Dr. Öğr. Üyesi SERKAN TOK

Jun Kaneko'nun Seramik "Heads" Eserinin Yorumlanması..... 33-49

Dr. RECEP KILIÇ

Mehmetimin Obulkasimov'un

Şiirlerinde Kullanılan Fiilimsiler Üzerine.....51-74

Dr. FARUK DOĞAN / BEDRETTİN KAYHAN

Malatya'nın Aarguvan İlçesinin Parçikan

Köyünde Hacı Ali Parçikan Etrafında Oluşan Efsaneler75-88

NAMİQ AHMADOV

Sovet Hakimiyyətinin İlk İllərində

Azərbaycan Mətbuatında Türkiyə Mövzusu

("Kommunist" Qazeti Qqaynaqlarına Bir Baxış)89-103

Doç. Dr. VESİLE ŞEMŞEK

Studies On Spiritual Values Affecting The National Struggle105-116

GHENI AL GHANIM

Pedagogical Technique in Brown's The Da Vinci

Code Contrasted With Gaarder's Sophie's World117-134

SUAY YILMAZ

The Transformative Power of Use of Space in

Hardy's "Satires Of Circumstances: In Fifteen Glimpses":

A Change From The Public Space To Private and Vice Versa.....135-144

ZAINAB JABBAR

Delving Into The Dichotomy Of Mother

Earth and Fatherland in 'The Wanderground' and 'The Cleft'145-177

İNCELEME

OĞUZ YILDIRIM / SEVDE MERVE ERYILMAZ

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Sesin Şiiri Üzerine Bir İnceleme179-186

AKRA KÜLTÜR SANAT VE

EDEBİYAT DERGİSİ YAYIN İLKELERİ187-192

Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi
SOBIAD / İDEALONLINE / DRJI / A.R. INDEX / İSAM /
BASE / CİTE FACTOR / ERIH PLUS VE INDEX COPERNICUS
tarafından dizinlenmektedir.

SOBIAD

DRJI

**Academic
Resource
Index**
ResearchHub

ISAM
İSTANBUL İLİM VE SANAT DERGİSİ
İSTANBUL İLİM VE SANAT DERGİSİ

BASE
Bielefeld Academic Search Engine

CiteFactor
Academic Scientific Journals

ERIH PLUS
EUROPEAN REFERENCE INDEX FOR THE
HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

CİLT: 12-SAYI: 33- Mayıs-Ağustos 2024
VOLUME: 12-NUMBER: 33- May-August 2024

AKRA'DAN

Sınır tanımayan bir iletişim ortamında bulunuyoruz. Böyle bir iletişim ortamında bulunmak; milletleri askerî, siyasi, sosyal, ekonomik, sanatsal ve her türlü beşerî ilişkilerde haşır neşir olmaya zorlamaktadır. Ancak hasıl olan ve dünyayı etkisi altına alan bu gelişmeler neticesinde ne yazık ki adalet, hukuk ve insan hakları gibi temel değerler hiçe sayılmış ve yerini güçlünün, hak-hukuk tanımayan otoriter sömürü düzeni istila etmiştir.

Sömürü düzeninin tarihi belki insanlık tarihi kadar eskiye dayanmaktadır. Ancak bu tasavvur ve telakki 20. yüzyılın ortalarında “küreselleşme” kavramı ile ifade edilmeye başlanmıştır. Bu kavram adı altında sömürü düzenine yeni sömürü kapılar eklenmiştir. Dünyanın güçlü devletlerinin yapmış oldukları faaliyetler ortada. Süper güçlerin ve avanelerinin güç birliği yaparak mazlum milletleri soy kırımına tabi tutmalarının, sömürmelerinin ve kendi çıkarlarını şovenist ve sinsi bir biçimde sürdürmelerinin başka bir izahı olabilir mi?

Doğal olarak küreselleşmenin bazı yararları da yok değildir. Karşılaştığımız her kültür ve medeniyetin ürettiği sosyal, siyasal, sanatsal...vb. oluşumlardan yararlanarak kendimizi sürekli yenilemeliyiz. İşte burada ülkemizin küreselleşmenin olumsuz etkilerinden korunması için sadece etkilenen değil, diğer kültür ve medeniyetlere katkı sağlayan bir konumda olması gerekmektedir. “Burada önemli olan, yeni yorum ve yaklaşımlar geliştirerek mutlaka göz önünde bulundurulması gereken husus bir medeniyete ayırt edici özelliğini veren varlık, bilgi ve değer tasavvurları açısından nerede durulduğudur” (T. Koç, *Zamanın Gözleri*, s. 9).

Dolayısıyla bir millet tarihiyle, inancıyla, örf, âdet ve gelenekleriyle kaimdir. Eğer millet olarak varlığımızı devam ettirmek istiyorsak ideal bir kimlik olan “*Devle-t-i ebed müddet*” düsturuna uygun olarak hareket etmeliyiz. Çünkü ülkemizin kendine özgü jeostratejik konumu ve toplumsal yapısı, geleceğimiz açısından böyle bir ilkeye sınıksız sarılmamıza bizi mecbur bırakmaktadır.

İşte, ‘Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi’ yukarıda belirtilen olumsuz hususların karşısında durarak ülkemiz adına öz benliğimizi korumak için on iki yıldır yayın hayatını kesintisiz sürdürmüştür. Bu yayın süreci içerisinde subjektif yönü ağır basan ve toplumumuzun millî, manevi, ahlaki ve törel değerlerini aşağılayıcı yazılara bünyesinde yer vermemiştir. Zaten bu hususlar dergimizin yayın ilkelerinde de belirtilmiştir.

Ayrıca konjonktürel ortamdan kaynaklanan durumlar nedeniyle yönetim alanında bazı değişiklikler yapılmıştır. Bunlardan birincisi Tuzla Belediyesi'nin tüzel kişiliği sorumluluğunda yayın hayatını sürdüren Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi 05. 04.2024 tarihi itibarıyla Dr. Şadi Yazıcı'nın imtiyaz sahipliğinde yayın hayatını sürdürecektir. Bir diğer değişiklik ise hem

elektronik ve hem de basılı olarak yayımlanan “AKRA” belirtilen tarihten itibaren sadece elektronik ortamda yayın hayatına devam edecektir.

Yeni AKRA sayılarında buluşmak umuduyla siz sayın okurlarımıza sağlık, mutluluk ve esenlikler dileriz.

Saygılarımızla...

Dr. Şadi YAZICI

DİSTOPIK ANLATILARIN DİLİNDEN MASALSI YANKILAR: TOPLUMSAL ELEŞTİRİ VE İRONİ

Ayşegül SOYDANER*

Öz: Distopya, kurgusal bir gelecekte insanlık için karanlık, baskıcı ve çarpık bir toplum düzenini ele alan eserlerdir. Masallar ise genellikle fantastik öğeler içeren öğretici mesajlar taşıyan hikâyelerdir. Masallar ve distopik anlatılar arasındaki ilişki, distopik anlatılarda bazen masalsi öğelerin kullanılmasıyla ortaya çıkar. Masalsi öğeler, distopya içerisinde fantastik unsurları temsil ederek okuyucuya bir kaçış sunabilir veya sorunları abartarak eleştiri yapabilir. Distopik anlatılar ise toplumsal sorunlarla ilgilidir ve genellikle otoriter rejimler, eşitsizlik, özgürlük kısıtlamaları ve insan doğasının bozulması gibi konuları ele alır. Bu tür eserler, toplumsal eleştiri yaparak okuyucuya mevcut sorunları göstermeye çalışır. İroni, distopik anlatılarda sıklıkla kullanılan edebî bir araçtır. İroni; distopyanın çelişkilerini, paradokslarını ve absürtlüklerini vurgulamak için kullanılır. Distopik dünyadaki ironik durumlar, okuyucunun toplumsal sorunları daha derinden anlamasına ve sorgulamasına yardımcı olur. Distopik anlatılarda masalsi öğeler genellikle fantastik varlıklar, büyülu nesnelere veya fantastik mekânlarla temsil edilirler. Bu öğeler, distopik dünyadaki gerilimi hafifletmek veya alternatif bir perspektif sunmak amacıyla kullanılabilir. Bu çalışma, distopya ve masal olmak üzere iki farklı edebî türün hayal gücü ve metafor kullanımına dayanarak toplum üzerindeki etkisine dikkat çekmekle beraber toplumsal eleştiriye de ironik bir bakış açısı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Distopya, Masal, İroni, Toplum, Eleştiri

FAIRYTALE ECHOES FROM THE LANGUAGE OF DYSTOPIAN NARRATIVES: SOCIAL CRITICISM AND IRONY

Abstract: Dystopias are works that depict a dark, oppressive and distorted social order for humanity in a fictional future. Fairytales, on the other hand, are stories that usually contain fantastic elements and carry instructive messages. The relationship between fairytales and dystopian narratives sometimes emerges through the use of fairytale elements in dystopian narratives. Fairytale elements can offer an escape to the reader by representing fantastic elements within a dystopia, or they can criticize problems by exaggerating them. Dystopian narratives, on the other hand, are about social problems and generally deal with issues such as authoritarian regimes, inequality, restrictions on freedom and the degradation of human nature. These types of works try to show the reader the current problems by making social criticism. Irony is a literary device frequently used in dystopian narratives. Irony is used to highlight the contradictions, paradoxes and absurdities of dystopia. Ironic situations in the dystopian world help the reader understand and question social problems more deeply. In dystopian narratives, fairytale elements are usually represented by fantastic beings, magical objects or fantastic places.

ORCID ID : 0009-0007-6608-1121

DOI : 10.31126/akrajournal.1432309

Geliş Tarihi : 05 Şubat 2024 / 22 Mart 2024

*Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi.

These elements can be used to relieve tension in the dystopian world or to offer an alternative perspective. This study draws attention to the impact of two different literary genres, dystopia and fairytale, on society based on the use of imagination and metaphor, and also offers an ironic perspective on social criticism.

Key Words: Dystopia, Fairytale, irony, Society, Criticism

1. Giriş

Günümüz edebiyatının etkileyici bir türü olarak ön plana çıkan distopik anlatılar, masalın naif dilini kullanarak toplumsal eleştirilerin ve ironik temsillerin derinliklerine inmeyi başarmaktadır. Bu tür, okuyucuyu gerçek dünyanın yansımalarıyla beraber fantastik bir evrene taşımakta ve bilinçaltının derinliklerine kök salmış toplumsal sorunları da alabildiğine gözler önüne sermektedir.

Masalın masumiyeti, distopik anlatıların dilinde toplumsal haksızlıkları ve düzensizlikleri vurgulayan güçlü bir araç hâline getirmektedir. Masallar, geleneksel olarak yaşamın temel gerçeklerini anlatma ve toplumsal değerleri aktarma işlevine sahiptir. Ancak distopik anlatılar, bu masalsı yapıları alıp onları kendi gerçeklikleriyle birleştirerek okurlara bilincin sınırlarını zorlayan bir deneyim sunar. Masalların o sıcak ve umutlu tonları bazen distopik anlatılarda umutsuz, çarpıcı ve karanlık bir tabloya dönüşür. Bu dönüşüm, yazarların toplumsal eleştirilerini ve ironik temsillerini daha etkili bir biçimde iletmelerine olanak tanır. Distopya, sıklıkla mevcut toplumsal sorunlara dair keskin bir ayna tutar. Yazarlar, kurgusal dünyalarını kullanarak güncel olaylara, politikalara ve insan davranışlarına dair derinlemesine bir eleştiri sunarlar. Toplumsal eşitsizlik, otoriter yönetim, çevre sorunları gibi konular distopik anlatılarda sıklıkla karşımıza çıkar ve bu konuların ele alınış biçimi, yazarların ironik bir bakış açısıyla okura sunulur.

2. Distopyanın Tanımı ve Distopik Anlatıların Özellikleri

Distopya, karanlık ve olumsuz bir geleceği tasvir eden, toplumsal, politik veya çevresel sorunları vurgulayan bir edebî türdür. Distopyanın temel amacı, mevcut dünya düzenine veya insanlığın geleceğine dair endişeleri, eleştirileri ve uyarıları yansıtmaktır. Distopyalar; uygarlığın çöküşünü, totaliter rejimleri, doğal afetleri, teknolojik ilerlemelerin yanlış kullanımını veya diğer felaket senaryolarını ele alabilmektedir. Günümüzde ütopyanın karşıtı olarak düşünülen ve Türkçede karşı ütopya, yolunda gitmeyen ütopya, anti-ütopya, kötü yer kurgusu, negatif ütopya, karamsar toplum düzeni, ters ütopya, disütopya gibi biçimlerde karşılık bulabilen distopya kavramı, 19. yüzyılın sonlarına doğru kullanılmaya başlanmış olsa da asıl popülerliğini 20. yüzyılda kazanmıştır. Ütopyaadan bağımsız düşünülemez distopya kavramının, ütopyayla çok yakın bir ilişkisi vardır çünkü ütopya, göreceli ve tarafın bakış açısına göre değişebil-

mektedir. Bu özelliğinden dolayı her ütopyanın distopya olarak algılanma, değerlendirilme ihtimali bulunmaktadır. Günümüz dünyası bağlamında distopik anlatılar daha çok rağbet görmektedir. İnsanların, distopyaya yönelmelerinde hiç kuşkusuz sosyo-politik ve sosyo-kültürel koşulların, somut deneyimler ve yaşananlar sonrasında ortaya çıkan memnuniyetsizliğin, çaresizliğin ve umutsuzluğun, gelişim ve ilerlemeye olan inancın kaybedilmesinin, insanlığın hep daha ileriye ve daha iyiye doğru adım attığı düşüncesinin geçerliliğini yitirmesinin ve daha karamsar ya da daha baskıcı alternatif senaryoların daha gerçekçi bir etki üzerinden uyarıcı özelliğinin bulunmasının rolü oldukça büyüktür. Uzak bir gelecekte tasarlanmış gibi görünen distopyaların neredeyse her zaman üretildikleri toplumla ve o toplumun sosyal, kültürel ve siyasi yapısıyla ilgisi vardır. Bu bağlamda distopyanın; öngörü, uyarma ve ikaz etme anlamında günümüz dünyasıyla ilişkilendirilebilecek etkili bir potansiyeli bulunmaktadır (Atasoy, 2020: 1139- 1140-1141).

Distopik anlatılar genellikle karakterlerin ve toplumun içine düştüğü zorlu hayat koşullarını vurgulamaktadır. Bu anlatılar; sınıf ayrımları, baskıcı hükümet kontrolü, özgürlük ve bireysel hakların yokluğu, propaganda ve sansür gibi temalara odaklanmaktadır. Distopik anlatılar genellikle okuyuculara mevcut düzenin tehlikelerini göstererek toplumsal eleştiriler yapmaktadır. Ayrıca insan doğası, güç ve kontrol arasındaki ilişkiler, teknolojinin aşırı kullanımını ve insanların gelecekteki yaşam koşulları gibi konuları da ele almaktadır (Demirer, 2020: 4).

Distopik anlatıların temel özellikleri arasında nihilizm, karamsarlık, umutsuzluk, kısıtlama ve kaos yer almaktadır. Genellikle karakterler, toplumun sıkıcı normlarından kaçmaya çalışmakta ve baskıcı bir düzenle mücadele etmektedir. Toplumun bireyselliği ve özgürlüğü bastıran kurallarını sorgulamakta ve kendilerine has direnişlerini ortaya koymaktadırlar. Distopyalar aynı zamanda ironi ve tezatlarla doludur. Olumsuz bir geleceği resmetmelerine rağmen bu tür anlatılar genellikle insan doğasının dayanıklılığını ve insanlığın umut ve direnişini vurgulamaktadır (Gökkaya, 2021: 17).

Distopik anlatılar genellikle toplumsal eleştiriyi ön planda tutmakta ve farklı toplumsal sorunları, kusurları ve tehlikeleri yansıtmaktadır. Distopik anlatılarda ele alınan toplumsal sorunlar oldukça çeşitlidir. Eserin ortaya çıktığı döneme, yazarın görüşlerine ve hikâyenin temasına bağlı olarak değişebilmektedir. Ancak bu tür eserlerin ortak noktası genellikle okuyuculara güncel toplumsal sorunlara ve olası tehlikelere dikkat çekerek eleştirel ve düşündürücü bir perspektif sunmalarıdır. Totalitarizm, sınıf ayrımları, insan hakları ve özgürlükler, teknolojinin kötüye kullanımı, çevre ve doğal kaynakların istismarı gibi konular distopik anlatılarda yaygın olarak ele alınan toplumsal sorunlardır (Demirer, 2020: 46).

Totalitarizm, distopik anlatılarda sıklıkla ele alınan bir tema olarak kullanılmaktadır. Totalitarizm, otoriter bir hükümetin kontrolünün neredeyse tüm yönlerini kapsayan, bireylerin düşüncelerini, davranışlarını ve özgürlüklerini sınırlayan bir politik sistemdir. Distopik anlatılar, totalitarizmin insanların yaşamına ve topluma nasıl zarar verebileceğini gösterirken aynı zamanda bireylerin sisteme karşı mücadelesini de ele almaktadır (Ağkaya, 2016: 25).

Distopik anlatılar genellikle totaliter bir rejimin egemen olduğu, bireysel özgürlüklerin kısıtlandığı ve her alanda devlet kontrolünün olduğu bir dünyayı tasvir etmektedir. Bu dünyalarda toplum, özgür düşünceye izin vermeyen propagandayla beslenmekte, sansürle kontrol edilmekte ve devletin ideolojisine uymayan bireyler üzerinde baskı ve gözetim uygulanmaktadır (Demirer, 2020: 17).

Distopik anlatılarda totalitarizm, toplumun özgürlüklerinden ve insan haklarından mahrum bırakılmasıyla birlikte güç, kontrol, manipülasyon ve korku gibi kavramlara da vurgu yapmaktadır. Bu hikâyeler, okuyuculara totalitarizmin tehlikelerini göstererek politik sistemin bireyler üzerindeki etkilerini, sorgulamalarını, baskıya karşı çıkmalarını ve insan haklarının önemini hatırlatırlar. George Orwell'in *1984* ve Aldous Huxley'in *Cesur Yeni Dünya* gibi distopik eserleri, totalitarizmle başarılı bir şekilde başa çıkan ve bu türün öne çıkan örnekleri arasında yer alır. Bu eserler, geniş bir etki yaratmış ve totalitarizmin tehlikeleri üzerine derin düşüncelere yol açmıştır (Gökkaya, 2021: 35).

Distopyalarda sınıf ayrımı, güç ve kaynakların adaletsiz dağılımı, ayrıcalıklı sınıfların egemenliği ve daha az ayrıcalıklı sınıfların ezilmesi gibi unsurlarla vurgulanmaktadır. Bu tür hikâyelerde, baskıcı toplumsal yapının bir sonucu olarak üst sınıflar genellikle güç ve refah sahibi olurken alt sınıflar ise yoksulluk, baskı ve sınırlı imkânlarla karşı karşıya kalmaktadır. Üst sınıflar genellikle ayrıcalıklı yaşam alanlarına ve fırsatlara sahipken alt sınıfların ise genellikle marjinalleşmiş bölgelerde yaşamak zorunda olduğu görülmektedir (Çelik, 2015: 68).

Distopik anlatılarda sınıf ayrımları, toplumsal adaletsizlikleri eleştirilmekte ve kitlelerin yeteneklerine, çabalarına veya insanlık değerlerine göre değil, doğuştan gelen ayrıcalıklarına ve pozisyonlarına dayalı olarak sınıflandırıldığı bir dünyanın tehlikelerini göstermektedir. Bazı distopik hikâyelerde, ana karakterler genellikle alt sınıflara mensup bireyler olmaktadır. Bu karakterler; baskıcı düzene karşı savaşmak, adaleti sağlamak ve eşitlik için mücadele etmek amacıyla direniş hareketlerine katılmaktadırlar. Bu mücadeleler; sınıf ayrımlarını sorgulama, sosyal adaleti savunma ve daha iyi bir toplum için eyleme geçme arayışını temsil etmektedir. Distopik anlatılardaki sınıf ayrımları, günümüzdeki sosyal adaletsizliklere, gelir eşitsizliklerine veya sistematik ayrımcılığa bir eleştiri olarak görülmektedir (Özensoy, 2022: 202).

Distopik anlatılarda; bireylerin düşünce özgürlüğü, ifade özgürlüğü, toplanma özgürlüğü gibi temel hakları sınırlanır veya yasaklanır. Hükümetler, yaygın gözetim sistemleri, sansür mekanizmaları ve propaganda araçları ile bireylerin düşünce ve eylemlerini kontrol altında tutar. Bu durum toplumun yaratıcılığını, inisiyatifini ve bireyselliğini bastırır; insanların sadece sistem tarafından belirlenen rolleri kabul etmesi beklenir. Bu tür hikâyelerde ana karakterler genellikle sistemin baskısına karşı gelerek insan hakları ve özgürlükler için mücadele ederler. Bu mücadele; insanların özgürlük arayışını, kendini ifade etme isteğini ve kişisel özgürlükleri savunma çabalarını temsil eder. Ana karakterler, toplumun değerlerine meydan okuyarak veya direniş hareketlerine katılarak bireysel ve toplumsal değişimi gerçekleştirmeye çalışır.

Distopik anlatılardaki insan hakları ve özgürlükler teması, okuyuculara baskı ve kontrol sistemleriyle karşı karşıya kalma olasılığının ne kadar tehlikeli olabileceğini hatırlatmaktadır. Bu hikâyeler, insan haklarının evrenselliğine, ifade özgürlüğünün önemine, toplumsal adaletin gerekliliğine ve bireylerin özgür düşüncelerini ifade etme hakkına vurgu yapmaktadır. Söz konusu bu anlatılar, insan hakları ve özgürlüklerin değerini sorgulama, baskıcı sistemlere ve otoriteye meydan okuma, adil ve özgür bir toplum idealini besleme açısından güçlü bir araçtır. Bu hikâyeler, okuyucuların insan haklarının önemini anlamalarını, özgürlüklerini korumak için mücadele etmelerini ve toplumsal değişimi gerçekleştirmek için harekete geçmeyi teşvik etmektedir (Çelik, 2015: 71).

Distopik anlatılarda çevre ve doğal kaynakların istismarı; doğal dengenin bozulması, doğal kaynakların tükenmesi ve çevresel felaketlerin ortaya çıkması gibi sonuçlara yol açmaktadır. Hikâyelerde, insanlar tarafından açgözlüce kullanılan ve aşırı sömürülen çevrenin sonuçları tasvir edilmektedir. Ormanlar yok edilmiş, nehirler ve göller kirlenmiş, atmosfer bozulmuş ve doğal yaşam büyük bir tehdit altında kalmıştır. İnsanlar; kaynakları israf eden, çevreyle ilgili sorumluluklarını ihmal eden ve sürdürülebilirlik ilkesini göz ardı eden bir şekilde davranmaktadır (Sol – Sol, 2021: 420).

Distopik anlatılarda ana karakterler genellikle doğal kaynakların istismarına karşı mücadele eden bireylerdir. Bu karakterler, çevrenin korunması için çaba göstermekte, çevresel adaleti savunmakta ve sürdürülebilir bir gelecek için mücadele etmektedirler. Bu mücadele, çevresel bilinçlenmeyi teşvik etme, doğal kaynakların sürdürülebilir bir şekilde kullanılmasını destekleme ve çevre dostu bir toplumun oluşturulması idealini temsil etmektedir (Barut, 2021: 114).

Distopya, karanlık bir geleceği betimleyen edebî bir türdür. Bu yüzden toplumsal çöküş, bireysel özgürlük kaybı ve teknolojinin kötüye kullanımı gibi unsurlar distopik hikâyelerin ana temalarını oluşturur. Distopik dünyalar ge-

nellikle otoriter yönetimler, kaynak kıtlığı ve insanlığın ahlaki çöküşü gibi sorunlarla doludur. Karakterler, zorlu koşullara karşı mücadele ederken sıklıkla umutsuzluğa kapılırlar.

Modernitenin oluşturduğu bu hüzünlü tablo, distopyanın masalın mutluluk vaadinin tam aksi-karşıtı olarak konumlanmasına neden olur. Modern toplumun hülyaları bu açıdan bakıldığında hep bir toplum mühendisliği olarak görülmüştür. Toplumunu ve yaşamını kendi akışına bırakmayıp onun her anını belirlemeye çalışan insanın yaşamdaki işlerini, yapıp etmelerini hep yasalar ve kurallarla belirlemeye gayretindeki bu mantık içinde sonuç olarak özgürlük oluşmaz ve mükemmellik ideali bireyselliği öldürür (Dağlı, 2019: 28).

3. Distopya ile Masal Arasındaki İlişki

Masal; sözlü ya da yazılı olarak anlatılan, genellikle fantastik öğeler içeren, olağanüstü olaylar ve karakterlerin yer aldığı hikâyelerdir. Genellikle çocuklara anlatılan ve eğitici bir amaç taşıyan masallar, yaşlılık dönemlerinde de keyifli birer hikâye olarak okunabilmektedir. Masallar genellikle gerçek dünyanın ötesinde fantastik olaylar ve karakterler içermektedir. Büyülü varlıklar, sihirli nesnelere, peri masalları gibi unsurlar bu özelliklere örnek verilebilir. Masallar genellikle bazı değerler ve davranış kuralları üzerine bir mesaj iletmek amacıyla anlatılır. Bu mesajlar çocuklara ahlaki, etik veya toplumsal değerlerin ve doğru davranışların önemini anlatmayı hedeflemektedir (Koca, 2023: 7).

Masallar çoğunlukla kahraman, kötü karakter veya arketipik karakterlerin yer aldığı hikâyeleri içermektedir. Kahraman genellikle iyi niyetli, cesur ve dürüst bir karakterdir; kötü karakterler ise çoğunlukla zarar vermek veya kötülük yapmak isteyen varlıklardır. Genellikle kahramanlar doğüstü güçlerle donatılmıştır. Bu güçler, onlara zorlukları aşmaları veya hedeflerine ulaşmaları için yardımcı olmaktadır. Masallar genellikle kahramanın zorlukları aşarak kötü karakterle mücadele ederek bir hedefe ulaşarak zafer kazandığı bir sonuca sahiptir (Yılmaz, 2012: 301).

Masal ve distopik anlatılar arasında birçok ilginç ilişki bulunmaktadır. Hem masallar hem de distopik anlatılar genellikle toplumsal eleştiriyi ve hikâyenin aracılığıyla önemli mesajları iletmeyi amaçlamaktadırlar Ancak bu iki tür arasında bazı önemli farklılıklar da vardır (Ayaş, 2019: 42).

Masallar, çoğu zaman fantastik öğeler, sihirli yaratıklar ve idealize edilmiş karakterlerle doludur. Genellikle çocuklara yönelik olarak tasarlanmış olan masallar, ahlaki ve değerlerin aktarılmasında kullanılmaktadır. Bu hikâyelerde genellikle iyi ile kötü arasındaki mücadele anlatılmakta ve masalın sonunda her zaman iyilik kazanmaktadır. Masalarda sıklıkla öğretici bir nitelik bulun-

makta ve toplumdaki değerleri ve davranışları modellemeyi amaçlamaktadırlar (Koca, 2023: 7).

Bunun yanı sıra distopik anlatılar ise toplumsal eleştiriyi, korku ve endişe unsurlarını içeren kurgusal dünyalara yerleştirmektedir. Distopik anlatılarda genellikle totaliter yönetimler, sınıf ayrımları, teknolojinin kötüye kullanımı gibi toplumsal sorunlar vurgulanmaktadır. Bu türdeki hikâyeler genellikle karanlık, umutsuz ve sınırlı bir özgürlüğü yansıtmaktadır. Distopik anlatılar, okuyucuya gerçek dünyadaki toplumsal sorunları görmesine ve düşünmesine yardımcı olarak sosyal adalet ve özgürlük gibi konuları ele almaktadır. Masal ve distopik anlatılar arasında benzer bir hikâye yapısı gözlemlenebilir. Hem masallarda hem de distopik anlatılarda, birincil karakterler genellikle bir yolculuğa çıkar ve zorluklarla karşılaşır. Bu zorluklarla baş etmek için içsel güçlerini keşfederler ve sonunda bir dönüşüm geçirirler (Ayaş, 2019: 42).

Ayrıca masallar ve distopik anlatılar aralarında sembolik ve alegorik benzerlikler taşımaktadır. Masallarda, karakterler ve olaylar genellikle sembolik anlamlar taşımakta ve öğretici bir mesajı iletmek için kullanılmaktadır. Benzer şekilde distopik anlatılarda da sembolik öğeler sıklıkla toplumsal sorunları vurgulamak veya politik mesajlar iletmek için kullanılmaktadır. Fakat masalların genellikle umut ve iyimserlikle sonlanırken distopik anlatılar genellikle umutsuz bir atmosfer yaratır ve ele aldığı sorunların çözülmesini zorlaştırır. Bu farklılık, distopik anlatıların daha karanlık ve gerçekçi bir perspektife sahip olduğunu gösterir (Gökkaya, 2021: 17).

Distopik anlatılar, karanlık ve çarpık dünyaları tasvir ederken masallar ise aydınlık ve olumlu bir atmosfer sunar. Distopik anlatılarda zorlu hayat koşulları, baskı, kontrol ve adaletsizlik işlenirken masallarda ise genellikle iyilik, adalet, büyülü ortamlar ve kahramanların zaferleri öne çıkar. Distopik dünyalarda insanların duygusal bağlantıları zayıflarken masallarda doğa ve hayvanlarla yakın bir ilişki vurgulanır. Distopyalara karşı masallar; umut, ahlaki mesajlar ve değerleri öğretme amacıyla kullanılır.

4. Distopik Anlatılarda Masalın Kullanımı

Distopik anlatılar, her ne kadar genellikle karamsar, baskıcı ve umutsuz bir geleceği veya alternatif bir gerçekliği tasvir etseler de bazı distopik anlatılarda, masalsi veya fantastik öğelerin kullanımı da mevcuttur. Bu hikâyenin atmosferini ve sembolik anlamlarını zenginleştirmekte ve okuyucunun derin bir şekilde düşünmesine ve yorumlamasına olanak tanımaktadır (Gökkaya, 2021: 22)

Örneğin, Yaşar Kemal'in *Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca* romanında filler sultanı kendisini her şeyden üstün gören bir karakterdir. Kır-

mızı sakallı total karınca ise tam tersi mütevazı, çalışkan ve bilge bir karakterdir. Filler sultanı, kendi gücüne ve büyüklüğüne güvenerek küçük karıncalara üstünlük kurmaya çalışır. Ancak zamanla total karıncanın zekâsı ve çabaları sayesinde filler sultanı kibrinin cezasını çeker. Roman, geleneksel masalların anlatım tarzını ve unsurlarını kullanır. Filler sultanı ve kırmızı sakallı total karınca gibi karakterler masal kahramanlarını çağırıştırır. Masalarda sıklıkla görülen fantastik olaylar, doğüstü güçler ve olağanüstü maceralar bu romanda karşımıza çıkmaktadır. Bu karakterler genellikle sembolik anlamlar taşır. Filler sultanı zenginliği, gücü temsil ederken kırmızı sakallı total karınca ise zekâyı ve çalışkanlığı simgeler. Filler sultanının devasa boyutta olması, kırmızı sakallı total karıncanın diğer karıncalarla iletişim kurması gibi doğüstü olaylar ve öğeler masalsı dünyaların büyüsunü artırmakla beraber romana distopik bir hava katar. Filler sultanın diktatörlüğü altında yaşayan bu hayvanlar aslında baskıcı bir rejimin kurbanlarıdır. Filler sultanın; iktidarını sürdürmek için kullandığı zorbalık ve baskılar, distopik bir toplumun karakteristik özelliklerindedir.

Masalsı öğeler, sembolik anlamları daha belirgin bir şekilde vurgulayarak distopyanın temasını güçlendirebilmektedir. Örneğin; büyü bir eşya veya canavarı kullanarak toplumdaki baskıyı veya tehlikeli sistemleri sembolize edebilmektedirler. Bu tür sembolik anlamlar, okuyucunun hikâyenin derinliklerini keşfetmesine ve toplumsal eleştirileri daha fazla anlamlandırmasına yardımcı olmaktadır. Masalsı öğeler, okuyucuya gerçeklikten kaçış sunarak zorlu distopik dünyaların karmaşıklığından bir mola vermektedir. Örneğin, büyü yaratıklar, fantastik mekânlar veya sihirli yeteneklere sahip karakterler, okuyucuya biraz umut ve hayal gücü katarken aynı zamanda olayların gerçekleştiği dünyadaki mizansenleri zenginleştirebilmektedir (Ayaş, 2019: 44).

Distopik anlatılarda masalsı öğeler kullanarak ironik kontrastlar yaratılabilmektedir. Örneğin; mutlu ve renkli bir masalsı dünyanın, aslında baskıcı rejim tarafından kontrol edilen bir sisteme ait olduğu bir hikâyede, okuyucuların beklentilerini ters yüz edebilmektedir. Bu kontrastlar, ironiyi güçlendirmekte ve toplumsal eleştirinin daha derin bir şekilde iletilmesine olanak sağlamaktadır (Tamer, 2022: 14).

5. Distopik Anlatılarda Toplumsal Eleştirinin ve İroninin İzleri

Distopik anlatılar, toplumsal eleştiriyi büyük bir etkiyle yansıtabilmektedir. Distopik anlatılar genellikle otorite tarafından kontrol edilen totaliter bir toplumu tasvir eder. Bu durum; otoritenin aşırı gücü, birey özgürlüğünün kısıtlanması ve insan haklarının ihlali gibi konulara eleştirel bir bakış sunar (Barut, 2021: 112).

Distopik anlatılarda sıkça görülen bir tema, sınıf ayrımcılığıdır. Genellikle bu türde toplumun zengin elitlerin yönettiği bir sistemin içinde fakirlik, yoksulluk ve adaletsizlik gibi sorunlar ön plana çıkar.

Distopyalarda teknoloji ve bilimsel ilerleme sıklıkla eleştirilir. Teknolojinin aşırı kullanımı, insanların kontrol altına alınması, mahremiyetin ihlali ve insanların duygusal bağlarının zayıflaması gibi konular distopik anlatılarda sıkça yer bulur.

Distopik anlatılarda gelecekteki bir dünyada doğal kaynakların tükenmesi, çevresel felaketler ve insanların doğayla kopuk bir yaşam sürdürdüğü bir dünya tasviri gibi temalar sıklıkla eleştirilir. Bu, çevresel kaygıları ve sürdürülebilirliği vurgulayabilir (Tamer, 2022: 14).

İroni; bir sözün, bir durumun veya bir olayın anlamının, aslında söylenenin veya beklenenin tam tersine bir anlam içermesi durumudur. İroni, söylenenin ya da ifade edilenin gerçek niyetiyle çelişir ve genellikle zıt bir anlam yaratır. Bu, sarkastik bir ton veya mizahi bir etki yaratma amacını taşıyabilir. İroni, distopik anlatılarda sıklıkla kullanılarak toplumsal eleştiri ve derinliğin vurgulanmasına yardımcı olmaktadır. Distopik anlatılar, toplumu baskıcı rejimlerin, totaliter sistemlerin veya otoriter hükümetlerin hâkim olduğu bir dünya olarak betimlemektedir. Bu tür anlatılarda ironi, distopyanın çarpıklığını ve çelişkilerini ortaya çıkararak toplumsal eleştiriye güçlendirmektedir.

Örneğin; bir distopik hikâyede, liderlerin veya yöneticilerin demokratik değerleri, insan haklarını veya adil bir sistemi desteklediklerini iddia etmeleri, okuyucuyu ironik bir şekilde düşünmesine yol açmaktadır. Okuyucu, gerçekte bu liderlerin ya da sistemlerin aslında ne kadar çelişkili olduğunu ve gerçek anlamda özgürlükten ve eşitlikten uzak olduklarını fark etmektedir.

İroni, distopik anlatılarda sadece karakterlerin veya hikâye öğelerinin çelişkilerini değil; aynı zamanda sistemin kendisini eleştirmek ve sorgulamak için de kullanılmaktadır. Distopik bir toplumda insanlar özgürlüklerinden mahrum bırakılmış, sınırlanmış ve denetim altında tutulmuştur. İroni, bu tür bir toplumsal düzenin çelişkilerini açığa çıkarır ve sistemin sürdürülebilirliğini vurgulamaktadır. Böylece ironi, toplumsal eleştiri ve farkındalık yaratmaktadır. Distopik anlatılar ironiyle birleştiğinde toplumun karanlık yönleri, düşünce özgürlüğünün kısıtlanması, bireysel hakların yok edilmesi ve kaynakların israf edilmesi gibi konuların altında yatan çelişkiler ve ironiler derinleştirilir. Bu kombinasyon, okuyucuların distopik dünyaları ve toplumsal sorunları daha etkili bir şekilde anlamalarını sağlamaktadır (Durmaz, 2022: 23).

George Orwell'in kaleme aldığı *1984* romanında bahsedilen otoriter bir rejim bireyleri sıkı bir denetime tabi tutar. İroni, rejimin ifade özgürlüğünü kısıtlayarak özgürlük sloganını kullanması ve devletin sürekli propagandasını yapmasıyla ortaya çıkar.

Kurt Vonnegut'un *Mezbaha Beş* romanında ana karakter Billy Pilgrim, zaman yolculuğu yapar ve kendisini çok uzaklarda Tralfamadore isimli yabancı bir gezegenle iletişim kurarken bulur. İroni, zamanın kaotik ve belirsiz doğasını vurgulayacak bir şekilde zamanın düzenli bir hikâye yapısı yerine aniden ileri geri gitmesini betimler.

Margaret Atwood, 1985 yılında kaleme aldığı *Damızlık Kızın Öyküsü* adlı eserinde yakın bir gelecekte kadınların temel haklarından mahrum bırakıldığı bir toplumu anlatır. İroni, toplumun kadınları korumak ve yeniden üretmek bahanesiyle kontrol ettiğini iddia etmesine rağmen aslında kadınların kölece bir şekilde kullanıldığını gösterir.

Aldous Huxley'in *Cesur Yeni Dünya* adlı eserinde insanların teknoloji ve ilaçlarla yönetildiği, üreme ve sınıf sistemlerinin kontrol altında olduğu bir distopya anlatılır. Hikâye, genetik mühendislikle üretilen ve toplumun ihtiyaçlarına göre programlanan insanları konu alır. Herkesin mutlu ve tüketim odaklı bir yaşam sürdürdüğü bu distopik dünyada aşk, aile ve bireysel özgürlük kavramları ortadan kalkmıştır. Söz konusu eser, teknolojinin insan doğası üzerindeki etkilerini ele alırken ileri düzeyde kontrol mekanizmalarının distopyanın korunçuluğunu vurgular. Roman, toplumsal eleştiri ve felsefi soruları masalsi bir anlatımla okuyucuya sunar ve distopik anlatılara dair önemli bir eser olarak tanınır.

Suzanne Collins, *Açlık Oyunları* eserinde distopik bir gelecekte geçen bir hikâyeyi anlatır. Panem adlı bir ülkede, totaliter bir yönetim hüküm sürerken bölgesel olarak seçilen gençlerin bir ölüm oyununda mücadele etmek zorunda kaldığı açlık oyunları düzenlenir. Bu oyunlar; toplumdaki sınıf ayrımları, güç zorbalığı ve insanlık dışı şiddet temaları etrafında şekillenir. Eser, masalsi ve fantastik öğeleri distopik bir dünya ile birleştirerek dikkat çeker. Eser, hayatta kalma mücadelesini vurgularken kurgusal yaratıklar, özel yetenekler ve olağanüstü olaylar gibi masalsi unsurlar kullanır. Toplumsal adaletsizliği, kontrol mekanizmalarını ve bireysel özgürlüğün sınırlarını sorgulayan güçlü bir toplumsal eleştiri sunar. Masalsi öğeler, okuyucunun distopyayı daha çarpıcı bir şekilde deneyimlemesine ve hikâyenin altındaki derin anlamları keşfetmesine yardımcı olur. Roman, distopik anlatılara dair önemli bir etkileşim ve tartışma yaratmıştır ve geniş bir okuyucu kitlesi tarafından beğeniyle karşılanmıştır.

1977 yılında Yaşar Kemal tarafından kaleme alınan *Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca* adlı roman halk masallarından yola çıkarak yazılmış bir eserdir. Eserde filler sultanı gücüne güvenerek karıncalara büyük bir savaş açar. Ancak karıncalar bu savaş karşısında birleşip haksızlığa boyun eğmeden fillerin saltanatını devirirler. Yaşar Kemal, bu eserde distopik bir dünyayı masalsi unsurlarla birleştirerek toplumsal baskı ve kontrolün egemen olduğu kontrast bir dünya anlatmıştır. Eserde yer alan masalsi öğeler hikâyenin

gelişimine önemli bir katkıda bulunmuştur. Kullanılan masal öğeleri, bireysel bir hikâyenin ötesine geçerek geniş bir kültürel ve folklorik bağlam içinde karakterlerin gerçekliği yorumlama, umutlarını koruma ve kendini ifade etme şeklini yansıtır.

Ray Bradbury'nin *Fahrenheit 451* adlı eserinde distopik bir dünya tasvir edilirken sert bir toplumun hüküm sürdüğü bir dönemde kitaplar yasaklanıp yakılır. İtfaiyeciler bu yangınları söndürmek yerine kitapları yok etmekle görevlidir. İronik bir şekilde itfaiyeciler normalde yangını söndürmek için var olurken burada kitaplara karşı savaşıır.

6. Sonuç

Distopya, kurgusal bir dünyada geçen ve genellikle toplumsal sorunları ele alan edebî bir türdür. Genellikle distopik anlatılar; totaliter yönetim, aşırı kontrol, toplumsal çöküş, doğal felaketler veya teknolojik ilerleme gibi faktörlere dayanan, genellikle karanlık ve çıkmaz bir dünya yaratırlar. Bu tür eserlerde, toplum çoğu zaman otoriter bir rejim tarafından kontrol edilmekte ve bireylerin özgürlükleri ve hakları sınırlanmaktadır. Distopyalarda toplum karanlık ve bozulmuş bir durumdadır ve insan doğasının olumsuz yönlerinin vurgulandığı bir ortam söz konusudur.

Masallar, kısa ve fantastik öğeler içeren hikâyelerdir. Masallar, gerçeküstü unsurların yer aldığı karakterler ve olaylarla tanınmaktadır. Bir ders veya ahlaki bir mesaj ile birlikte sunulur ve kahramanın zorlukları aşarak bir başarı elde ettiği bir yolculuğu anlatır. Masallarda gerçek dünyanın dışına çıkılarak hayal gücünün sınırlarının keşfedildiği bir hikâye anlatılır. Distopya ve masal iki farklı edebî tür olmasına rağmen bazı benzer ve farklı özellikleri paylaşabilir. Her iki türde kurgusal hikâyelerden ve dünyalardan oluşmaktadır. Hem masallar hem de distopyalar, alegorik anlatımı kullanarak gerçek dünyadaki olaylara veya durumlara dolaylı bir şekilde göndermelerde bulunabilirler. Bu tür anlatılar, daha çok gerçek dünyayla bağlantı kurma ve düşündürme amacını taşır. Ancak masallar genellikle daha iyimser bir ton ve motive edici bir mesajla hedeflenirken distopik anlatılar daha karanlık bir atmosfer ve toplumsal eleştiri amacı taşıyabilmektedir.

Distopik anlatılarda genellikle birçok toplumsal sorun ele alınmaktadır. Örneğin, güç ve otorite kötüye kullanılır ve bireylerin özgürlükleri kısıtlanır. Distopyalarda genellikle otoriter rejimlerin, totaliter sistemlerin, diktatöryal yönetimlerin ve benzeri toplumsal sorunların yarattığı travmaların ele alındığı görülür. İroni, distopik anlatılarla yakından ilişkilidir. Distopik anlatılarda ironi, toplumun belli bir ideale veya değere sahip olduğunu iddia etmesine rağmen gerçek durumun tam tersini sergilemek amacıyla kullanılmaktadır. Bu durum-

da distopyalar, ironi yoluyla toplumsal sistemlerin paradokslarını ortaya çıkarmakla birlikte toplumsal eleştiri yapmaktadır.

Masalsı ögeler, distopik anlatılarda farklı şekillerde kullanılabilir. Masalsı ögeler, distopik dünyanın gerçek dışı ve fantastik yönlerini vurgulayabilmekte ve okuyucuların düşünce dünyasını genişletebilir. Bu ögeler; kahramanın yolculuğu, sihirli nesnelere, destansı mücadeleler ve iyilik-kötülük çatışmaları gibi unsurlar olabilir.

Sonuç olarak distopik anlatılar, toplumsal eleştirinin güçlü bir aracıdır. Distopyalar, mevcut toplumsal veya politik sorunları abartarak veya gelecekteki bir olasılığı betimleyerek eleştirir. Bu eleştiri, distopik dünyanın ironik ve masalsı öğeleri ile birleşerek okuyucunun farklı bir perspektif kazanmasına yardımcı olur.

KAYNAKÇA

Ağkaya, Onur (2016); "Ütopya ve Distopya: Siyasetin Edebiyat Üzerindeki Etkisi". *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 14, S. 4, s. 23 - 48.

Atasoy, Emrah (2020); "Distopik Kurgu ve Ümitvar Distopya Bağlamında Ütopyaçılık Geleneği". *Gaziantep University Journal Of Social Sciences*, C. 19, S. 3, s. 1135 - 1147.

Ayaş, Şaziye (2019); *Modern Bir Masal Olarak Açlık Oyunları Serisinin İncelenmesi*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Barut, Ömer (2021); "Yabancılaşmanın ve Paranoyanın Kısacasında Distopik Bir Toplum: Philip K. Dick'in Karanlığı Taramak Romanı". *Hars Akademi Uluslararası Hakemli Kültür Sanat-Mimarlık Dergisi*, C. 4, S.7, s. 110 - 134.

Çelik, Ejder (2015); "Distopik Romanlarda Toplumsal Kurgu". *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, C. 18, S. 1, s. 57 - 79.

Dağlı, Sercan (2019); *Modern Dünyadan Kaçış: Özgürlük ve Melankoli*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Demirer, Hüseyin (2020); *Birey ve Toplum Bağlamında Distopik Anlatılar*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Durmaz, Ayşegül (2022); *Edebiyatta Distopya ve Oya Baydar'ın Distopik Romanları*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gökkaya, Öner Kâmil (2021); *Distopik Anlatımın 1950 Sonrası Türk Resim Sanatına Yansımaları*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Tekirdağ: Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Koca, Tuğçe (2023); *21.Yüzyılda Masal: Klasik Masal ve Anti-Masal Kitaplarının İçerik Unsurları Bakımından Karşılaştırılması*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Özensoy, Ahmet Utku (2022); "Eleştirel Düşünme Becerisinin Öğretimi ve Distopik Romanlar". *6. Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Kongresi*, s. 202 - 208.

Sol, Erkin Onat - Sol, Ayhan (2021); "Soylent Green: Kara Bir Film, Kapkara Bir Gelecek". *SineFilozofi*, C. 6, S. 11, s. 410 - 426.

Tamer, Halil Yasin (2022); "Dijitopya: Teknoloji, Yönetim ve Emek Bağlamında Ütopya ve Distopyalar Üzerine Bir İnceleme". *Kamu Yönetimi ve Teknoloji Dergisi*, C.4, S.1, s. 13 - 37.

Yılmaz, Aliye (2012); "Çocuk Eğitiminde Masalın Yeri (Binbir Gece Masalları Örneği)". *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 2012, S. 25, s. 299 - 306.

NEDİM'İN “VAR İÇİNDE” REDİFLİ GAZELİNE FENOMENOLOJİK YAKLAŞIM

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Yunus GÜMÜŞ

Öz: Felsefeciler bir metni anlamak, anlamlandırmak, eleştirmek, yorumlamak için birçok yöntem ortaya koymuşlardır. Fenomenoloji de bu yöntemlerden biri olup edebî eserlere uygulanmaktadır. Bu eleştiri yönteminde sadece metne odaklanılır ve metnin yazarı, tarihi bağlamı, okurun tecrübesi gibi etkenler dikkate alınmaz, yani metin dışı unsurlar ayrıca alınır. Bu yöntem sayesinde metnin sahip olduğu öze ulaşılmaya çalışılır. Bu çalışmada 18. yüzyılın önemli şairlerinden biri olan Nedim'in “var içinde” redifli gazeli fenomenolojik yaklaşımla incelenmeye çalışıldı. Bu şiiri inceleme sürecinde şairin hayat hikâyesi, dünya görüşü, diğer şiirleri ve tecrübelerimiz bir kenara bırakıldı yani bunlar ayrıca alındı. Metinde yer almayan hiçbir unsur değerlendirilmeye alınmadı ve metnin ana unsuru olan kelimelerden yola çıkılarak metin yorumlandı.

Anahtar Kelimeler: Divan şiiri, gazel, Nedim, fenomenoloji.

A PHENOMENOLOGICAL APPROACH TO NEDİM'S GHAZEL OF “THERE IS IN IT” RHYME

Abstract: Philosophers have put forward many methods to understand, make sense of, criticize and interpret a text. Phenomenology is one of these methods and is applied to literary works. In this method of criticism, only the text is focused on and factors such as the author of the text, its historical context, the reader's experience are not taken into account, in other words, extra-textual elements are left aside. This method tries to reach the essence of the text. In our study, we tried to analyze the ghazal of Nedim, one of the important poets of the 18th century, with the redif “there is in it” with a phenomenological approach. In the process of analyzing this poem, we put aside the poet's life story, worldview, other poems and our experiences, that is, we set them aside. We didn't take into consideration any elements that are not included in the text and interpreted the text based on the words that are the main elements of the text.

Key Words: Divan poetry, ghazal, Nedim, phenomenology.

1. Giriş

Batı Türkçesinde söz başındaki “b”ler bazı sözcüklerde “v”ye dönüşmüştür. Bundan dolayı Eski Türkçede “bar” hâliyle kullanılan “var” sözcüğünün kökeni, “bar-“ fiiline dayandırılır. Türkiye Türkçesinde isim, sıfat, edat ve yüklem işaretleyicisi olarak cümlelerde yerini alan “var” sözcüğü, bireyin sahip olduğu, bünyesinde bulundurduğu, eline geçirdiği unsurları tanımlamak/belirt

ORCID ID : 0000-0003-2432-2955

DOI : 10.31126/akrajournal.1350339

Geliş Tarihi : 26 Ağustos 2023 / Kabul Tarihi: 08 Nisan 2024

*Malatya Turgut Özal Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

mek/göstermek için kullanılmaktadır. “Var” sözcüğü şekil olarak fiil olmakla birlikte anlam olarak eylem bildirim yapmaktadır (Ağca, 2015: 83; Çakmak, 2013: 464-465). Bu sözcüğün olumsuzu “var olmamak” değil, yine bu kelime gibi anlamında fiil bildiren “yok” sözcüğüdür.

Bir canlının, bir nesnenin varlığını veya yokluğunu ifade etmekte mekân önemli bir unsurdur. Genel olarak insanı çevreden belli bir ölçüde ayıran, içinde kendine özgü faaliyetlerini sürdürmesine uygun bir yaşam alanı olan, sınırları görenler tarafından algılanabilen uzay parçası olarak tanımlanan mekân, mimari ürünü ortaya koyan temel koşuldur. Mekân oluşturulduktan sonra anlaması güç olan boşluk, birey için anlamlı hâle gelir (Aslan, Aslan, & Atik, 2015). Mekânın teşekkülü ile birlikte iç ve dış kavramları ortaya çıkar. “İç” ifadesi bir mekâna ait konumlanmayı belirtir ve bu mekânın içinde ve/veya dışındaki unsurların maddi, manevi, sosyolojik, psikolojik durumlarını doğrudan veya dolaylı olarak etkiler. “İç” kavramının karşısı “dış”tır ve bu kavram bir nesnenin içinde olmama/olamamayı ifade eder. Somut ve soyut anlamı içinde barındıran “iç” kavramı, bireyin aidiyet duygusunu yansıtmayı açısından sahiplenmeyi ifade eder. Toplumsal algımızda iç mekân, herkese açık olmadığı için, bireyin kendini güvende hissettiği, sınırlandırılmış ve mahrem bir yer olarak değerlendirilir. Büyüklükleri fark etmeksizin iç mekânlar, insanların egemenlik alanı olarak da değerlendirilebilir (Güleç Solak, 2017: 23).

Mekânın teşekkülü ile birlikte mekânın içinde veya dışında bulunma durumu ortaya çıkar ve bireyler mekân karşısında buldukları konum itibarıyla yaşamlarına yön verirler. Örneğin bir mekânın içinde olmanın temel şartı bu mekânı etrafını saran sınırın/duvarın içine dâhil olmaktır. Bu sınırı/duvarı geçemeyen unsurlar, mekânın içine giremez ve dışta kalır. Divan şiirinin önemli isimlerinden biri olan Nedîm “var içinde” redifli gazelinde “var” ve “içinde” sözcüklerini gazeldeki her sözcüğü kapsayacak şekilde kullanmıştır. Metinde redif olarak kullanılan “var” ve “içinde” sözcüklerini anlamlandırırken bu sözcüklerin anlam arka planlarında sahip olma, sahiplenme anlamlarının bulunduğu görülmektedir. Buna göre şair, şiirin her beytinde geçen “var içinde” sözcükleri ile şiiri baştanbaşa bir sahiplenme teması üstüne inşa etmiştir. Bununla birlikte metinde kullanılsa bile “var” ve “iç” sözcükleri bünyelerinde dolaylı olarak da bünyelerinde zıt anlamlarını da barındırırlar. Yani “iç” olarak tanımlanan nesnenin/mekânın sınırlarına dâhil olmayan/olamayan unsurlar metinde belirtilmemiş de olsa “dış”ta kalır ve “içinde” olmadığı için “yok” sayılır.

2. Fenomen ve Fenomenoloji Nedir?

Husserl, fenomenolojiyi “bilginin neliğine ilişkin bilimin içinde yer aldığı genel öz [nelik] öğretisi.” olarak ifade eder (Husserl, 2020: 32).

Heidegger, Yunanca kökenli fenomen kelimesini şu şekilde tanımlar:

“Fenomen teriminin dayandığı Yunancadaki phainesthai ifadesi ‘kendini gösterme’ anlamına gelen phainesthai fiilinden türemiştir. Dolayısıyla phainomenon şu demektir: Kendini gösteren, görünür olan, apaçık olan. Öte yandan phainesthai sözcüğü phaino’nun (gün yüzüne çıkarma, aydınlığa taşımaya) mediyal hâli olup pha-köküne aittir. (phos sözcüğündeki gibi ışık, aydınlık yani içinde bir şeyin apaçık olabileceği, kendinde görünür olabileceği şey). O hâlde fenomen ifadesini anlamı bakımından şunu tespit edebiliriz: Kendini- kendinde- gösteren, apaçık olan. Dolayısıyla phainomena (fenomenler), gün ışığında bulunanların ya da aydınlığa taşınabilenlerin tümlüğüdür ki Yunanlar bunu bazen basitçe *ta onta* (var olan) ile özdeşleştirmişlerdir. Öte yandan var olanlar, onlara erişim minvallerine bağlı olarak kendilerini kendinde farklı tarzlarda göstermektedirler. Hatta var olanların, kendilerini kendinde olmadıkları gibi gösterme imkânı dahi vardır. Bu gibi durumlarda var olanlar kendilerini “başka bir şey gibi” gösterirler ki, bu tür kendini göstermelere zevahir denir. Ve dolayısıyla Yunancada phainomenon (fenomen) tabiri; başka bir şey gibi görünme, “zahiri”, “zevahir” gibi anlamlara da sahip olabilmektedir.” (Heidegger, 2008: 29)

Heidegger’e göre bir şey anlam itibarıyla kendini gösterme yani fenomen olma eğilimini üstünde barındırıyorsa aynı şekilde kendini olmadığı gibi gösterme, yani “başka bir şey olarak görünme” olanağına da sahip olabilir. “Fenomen; kendini kendinden gösteren, bir şeyin müstesna bir karşılaşma minvolidir. Öte yandan tezahür ise var olanın kendisinde var olan bir atıf ilişkisidir.” (Heidegger, 2008: 29).

Örneğin bir hastalığın görünüşleri yani belirtileri, insan vücudunda kendini gösteren olgulardan oluşur. Bu belirtiler kendilerini herhangi bir şekilde göstermek suretiyle kendini kendiliğinden göstermeye “delalet” eder. Yani kendini gösteren olguların ortaya çıkışının arka planında kendilerini göstermeyen belirtiler mevcuttur. Binaenaleyh bir şeyin görünümü sadece kendini göstermek anlamına gelmez. Çünkü kendini göstermeyen şey, kendini gösteren başka bir şey ile ortaya çıkar. Bu anlatılanlardan yola çıkarak görünümün, aslında kendini göstermemek olduğunu söyleyebiliriz (Heidegger, 2008: 30).

Bir nesne birçok şekilde kendini gösterebilir ve bu gösterme durumunda bireysel deneyimler de etkin hâldedir. Nesnenin bulunduğu zemin ile nesneye bakan bireyin tecrübeleri etkileşime geçerek “görünüş” olayı gerçekleşir. Bununla birlikte bireyin nesneye göre konumu da farklı şekilde görmeye neden olacaktır. Nesnenin bulunduğu ortamın özellikleri; aydınlık, karanlık, loş ışık olması nesnenin görünüşünü doğrudan etkileyecektir. Ayrıca geçmişte edindiği tecrübeler de bireyin nesneyi algılamasını etkilemektedir. Bireyin içinde bulunduğu korku, endişe, beklenti gibi duygu hâlleri nesneye bakışı etkileyen unsurlardandır (Sungurlar, 2021: 10).

“Görme sadece şeyleri görür, şeyler yalın olarak orada ve bilinçteki hakiki açık görmede durmaktadır ve görme sadece bilinçte bulunan şeyleri görür. Veya başka bir anlatımla: “[Görme] öylesine orada bulunan ve orada duran şeyin doğrudan kavranması veya alınması ya da ona işaret edilmesidir. Böylece bütün fark, kendi başına var olan ve kendilerinden dolayı farklılık taşıyan şeylerdedir.” (Husserl, 2020: 9).

Husserl fenomenoloji yöntemi ile kanıtlanmış bilgiye ulaşmayı hedeflemektedir. Fakat metafizik ve epistemolojik problemlerden dolayı bu hedefe ulaşmak mümkün olamamaktadır. Bundan dolayı o, metafizik ve epistemolojik varsayımları devre dışı bırakmak ister. Husserl, dış dünyada nesnelere bizden bağımsız olarak var olduklarına ve bu nesnelere ilgili bilgimizin genelde güvenilir olduğuna olan inancı “doğal tavır” olarak adlandırır. Ona göre neden sonuç ilişkisi ile dünyaya bakmak, bir şeyin nedenini bilmek o “şey”i bilmek anlamına gelse de zihnin deneyimlerinden bağımsız gerçeğin peşine düşmek doğru değildir. Husserl doğal tavrı, yani bilginin olanaklılığını sorgulamadan kabul edilmesini reddederek başlar. O; yapılacak analizlerin eleştirel, metafizik ve önyargılardan uzak olmasını, dogmatik olmaması gerektiğini düşünür. Çünkü her türlü bilinç, aslında bir şeyin bilincidir. Birey düşünürken, belli bir nesneye yönelir ve düşünce eylemi ile bu nesne arasında etkileşim ortaya çıkar. Bu bilinç, dünyayı aktif şekilde kaydeder ve ona yönelir. Bu yüzden kesinliği sağlamak için dolaysız deneyimimizin dışında kalan her şeyi görmezden gelmeliyiz, ayrıca almamız. Yapacağımız çözümlenmeleri gerçekliğin görüntüsüne odaklanmalıyız. Deneyimimize önceden oluşturduğumuz kavramlar yön vermemelidir. Kökene ait olan bilgi, dolaysız olarak verilen bilgiye kaynaklık etmeli, her ne olursa olsun her şey sorgulanabilmelidir. Bilince “içkin” olamayan ne varsa dışlanmalı, gerçeklikleri zihnimizdeki görünüşleri itibarıyla “fenomen” olarak değerlendirmeliyiz (Eagleton, 2018: 75-76; Turan, 2022).

Husserl’e göre içinde bulunduğumuz dünya ister dikkat edelim ister etmeyelim doğal tavırla insana verilmiş durumdadır. İnsan ve diğer nesnelere, dünyanın unsurlarıdır ve bu gerçeklik insan dikkat etmese bile bu şekilde devam eder. Çünkü nesnelere varlığının, insanın algılama alanı içinde olma zorunluluğu bulunmamaktadır. Örneğin bireyin içinde olduğu kapalı bir mekânın dışında başka mekânların da var olduğu gerçekliği bilgisini doğal tavır vermektedir, bireyin bunu algılaması gerekmez (Eyim, 2006: 32).

Sadece nesnelere yönelen fenomenoloji, öznenin özneye değişmeyen gerçeği, yani mutlak özün peşindedir. Çift taraflı bakmayı ve görmeyi bir bakıma mecbur kılan fenomenolojik yaklaşım, özne-nesne hiyerarşisini de ortadan kaldırır. Bu şekilde “gören” ve “görülen” aynıdır. Kendini gösteren konumunda olduğu için “görülen” pasif olmaktan kurtulur. Fenomenolojik bakış açısıyla bakıldığında dünya; bir yansıma veya düş değildir (Öktem, 2005: 30-34).

Fenomenolojik eleştirisi, paranteze alma eyleminin edebî metin üzerine uygulanma çabasıdır. Bu eleştirisi yöntemine göre edebî eser; yazarın hayatından, söylemlerinden, yaptıklarından bağımsız, dış etkenlerden ayrı tutularak yani paranteze alınarak yorumlanır. Bu yöntem, sadece metin üzerine yorumlamayı amaçlar. Esere nesnel ve yargısız yaklaşım, bu eleştirisi yönteminin özellikleri arasındadır. Paranteze alınan metin içindeki unsurlar ile metin okunur/alınır/yorumlanır (Eagleton, 2018: 79). Bu yöntem ile bir edebî metin yorumlanırken edebî metnin muhatabı yazınsal metni parantez içine alıp değerlendirmeye tabi tutmalıdır. Eleştirmen eseri incelerken onu yazarından, eserin yazıldığı dönemin tarihi ve sosyal şartlarından bağımsız düşünmek mecburiyetindedir. Yani sadece metnin kendisi vardır ve eleştirmen metin dışındaki hiçbir şeyden etkilenmeksizin eserin özünü ortaya çıkarmalıdır. Onun gözünde metin artık somut bir nesnedir (Kolcu, 2010: 202).

Edebiyat eserini bir fenomen olarak gören fenomenolojiye göre eser nasıl görünüyorsa öyledir ve ardında başka anlamlar aranmamalıdır. Eseri değerlendiren eleştirmen, onu sadece edebî bir eser olarak görmeli ve bu şekilde değerlendirmelidir. Çünkü edebî eser, tarihî ve sosyolojik bir belge olmadığı gibi yazarın psikolojisini yansıtan bir durum raporu veya ülkenin ekonomik durumunu gösteren bir metin değildir. O, edebî konulardan bahseder ve nasıl görünüyorsa odur. “Mevcut olanın ötesini ele alma, boşluğu dövmekten başka bir şey değildir. Aynanın gerisinde, bilinen bir şey yoktur. Sanatsal farklılaşmanın ve güzelleşmenin yansımada sadece ve sadece anlam bakımından bize edebiyatı açıklayan şeyler bulunmaktadır.” (Kolcu, 2010: 202-203).

2.1. Nesne İndirgeme

Bu yöntemle yazınsal metin, yani nesne kendinden başka diğer unsurlardan arındırılır, yani metnin dışına çıkılarak metnin kendine indirgenir. Ali İhsan Kolcu “nesne indirgeme” yöntemini açıklarken yazınsal metnin herhangi bir coğrafyaya, bir mekâna bağlı olarak üretilmesinin metne yüklediği yüklerden kurtulması gerektiğini söyler. Yani bir metnin hangi ülkede, hangi şehirde veya hangi mekânda yazıldığını bilmenin metnin yazınsallığına herhangi bir katkısı bulunmamaktadır. Bundan dolayı mekân belirten kavramlar, metnin dışındaki bilgi olarak görülmektedir ve fenomenoloji, metni algılama sürecinde bu tarz bir müdahaleye izin vermez (Kolcu, 2010: 203-204). Bu yöntemde metnin ne zaman ortaya çıktığının önemi olmadığı için eserin zamanı ile ilgili sorulara da ihtiyaç duyulmaz. Çünkü metnin zamanı ile ilgili bilgilerin metnin yazınsallığına kattığı hiçbir kıymet yoktur. Bununla birlikte eserin hangi tarihî şartlarda ortaya çıktığı önemlidir. Yani asıl olan eserdeki tarihtir, eserin dışındaki tarihin bir önemi bulunmamaktadır. Metnin üreticisi konumundaki yazarın hayat hikâyesi, hayat şartları, metnin ortaya çıkışındaki şartlar gibi eserin yazılma

şartları da göz ardı edilmelidir. Ayrıca eserin ortaya çıkışındaki genel psikolojik etkenlerin de metnin yazınsallığına katkısı olmayacağı için metnin dışına bırakılmalıdır. Yani alımlayıcının metni algılayıp yorumlaması için eserin yazarına ihtiyacı yoktur. Yine Kolcu, yazınsal yönünün tespitinde eserin manevi bilimlerle, bilim ve sanat tarihi ile veya sosyal bilimlerin diğer alanları ile olan ilişkilerine bakılmayacağını söyler. Bir eserin yazınsallığı değerlendirilirken başka eser veya yazar ile mukayese edilmesine gerek yoktur. Aynı şekilde bir yazarın yazdığı eserdeki görüşleri başka yazarın eseri ile desteklemeye ve açıklamaya çalışmak da doğru değildir. Çünkü fenomenoloji, metne ait olmayan unsurları değerlendirmeye almaz (Kolcu, 2010: 204-205).

Yukarıda bahsettiğimiz özellikler ile birlikte metin, kendi dışındaki unsurlardan tamamen kurtulur. Böylece metne ait öğeler yani metnin kendisiyle muhatap olma fırsatı ortaya çıkar. Metne ait olmayan unsurlardan kurtulan yazınsal ürünü doğru algılamak, yorumlamak ve değerlendirmek daha kolay olacaktır.

2.2. Özne İndirgeme

Fenomenolojik incelemede metnin okuyucusu, alımlayıcısı veya eleştirmenin okuma/yorumlama eylemi sırasında sahip olduğu bazı şeyleri bırakması gerekmektedir. Normal bir okumada okuyucu, bir eseri sahip olduğu tecrübeler ve bakış açıları çerçevesinde okur. Bu yöntemde okur öncelikle gelenekçi yaklaşımdan kurtulmalıdır. Bunun için özne indirgeme eylemi gerçekleşmelidir. Ali İhsan Kolcu, özne indirgeme olayının ilk aşamasında metni inceleyecek kişinin öncelikle kendine ait bilgileri bir kenara bırakması gerektiğini söyler. Daha sonra okuyucu, eser ile ilgili önce yapılmış çalışmalardan ve kendisinin sahip olduğu bilgilerden, yargılardan soyutlanmalıdır. Çünkü önceden elde edilmiş hükümler, okuyucuyu yönlendirme tehlikesini ortaya çıkarır ve bu durum okuyucunun önceki hükümleri doğrulama hatasına düşürebilir. Bundan dolayı okur, eseri başka araştırmacıların elde ettiği verilerin yardımı ile değil başkalarının düşüncelerinden soyutlanmış yeni bir bakış ile değerlendirip yorumlamalıdır. Bununla birlikte araştırmacı/eleştirmen, okuyacağı/alımlayacağı/inceleyeceği metin karşısında özne yargılarından, önyargılarından, ideolojik düşüncelerinden, önceliklerinden sıyrılmalıdır. Fenomenolojik yöntemde bu durum için paranteze alma ifadesi kullanılır ve bu duygular bir süreliğine paranteze alınmalıdır.

“...bir şeyi paranteze almak, bir şeyi dışarıda bırakmak; edimler için bir edimi eylem dışı bırakmak, yargılamaktan kaçınmak ve refleksiyon unsurlarından oluşur. Fenomenolojik indirgeme metoduyla aşkın ve içkin öz elde edilir. Öznenin tabii tavra ait olan her şeyi parantez içine alınarak içkin öz alanı olan saf bilinç ulaşılır. Bu saf bilinç alanı ise, fenomenolojik tavrın asıl alanını oluşturur.” (Mengüşoğlu, 2020: 33).

Örneğin divan şiiri metinlerinde şarap içme ile ilgili geçen örneklerden yola çıkarak şairin şarap içtiği yargısında bulunmak gözleme yorum katmak anlamına gelir ki bu tutum, bu yöneme göre yanlıştır. Eleştirmenin böyle davranması, metnin özünün ortaya çıkmasına engel olur (Kolcu, 2010: 205). Hülâsa eleştirmen, şairin biyografisinden uzak durmalı, sadece metne odaklanmalı ve metindeki fenomenin özüne inmeye çalışmalıdır. Yani asıl amaç öze ulaşmak- tır fakat öz ile kastedilen anlam yapılarıdır (Erkıpçak, 2017: 255).

Husserl, paranteze almanın gerekliliğini vurgular ve epokhe kavramını, fenomenolojiye girişte zorunlu olarak görür. “Epokhe, yargının askıya alınmasıdır: Grekçe epekhein; askıya almak, imtina etmek ve paranteze almak anlamlarına gelmektedir. Hususi anlamda fenomenolojik epokhe, dünyanın varlığına dair yargının ne olumlamak ne de yadsımak suretiyle askıya alınmasıdır” (Lewis & Staehler, 2019: 31). Yani fenomenoloji, nesnelere ön yargısız dönüşü gerçekleştirme görevini üstlenir. Bu tavır doğrudan nesnelere yönelmez, bu nesnelere bilinçteki görünüşlerine, nasıl göründüklerine teveccüh eder. Zaten epokhe, dünyaya doğru bir dönüşü amaçladığı için araştırmacıyı, dünyadan kopmayı veya yüz çevirmeyi gerektirecek bir sonuca götürmez. Nesnelere ön yargısız yaklaşmak için berrak bir zihne ihtiyaç vardır. Paranteze almada geleneksel yaklaşımlar ve ön yargılar ile birlikte dünyaya ait unsurlar, olaylar ve zihinsel uğraşlar da bulunmalıdır. Fenomenolojinin amacı nesnelere arasında sıkışıp kalan bireyin öznelliğini ortaya çıkarmaktır. Ancak bu şekilde bireyin iç dünyasının bilinmeyenleri anlaşılabilir. Bununla birlikte fenomenolojik yöntemi kullanan araştırmacı ya nesne ya özne, ya dünya ya da zihni araştırmayı amaçlamaz, onun amacı bu kavramlar arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır (Zahavi, 2020: 44-45).

3. “Var İçinde” Redifli Gazelin Fenomenolojik Analizi

Bir söz dedi cânân ki kerâmet var içinde

Dün geceye dâ’ir bir işâret var içinde

(Sevgili bir söz söyledi ki içinde; insanı hayrete düşürecek anlamlar ve dün geceyi hatırlatan belirtiler var)

Metinde adı belli olmayan bir sevgili vardır. Her ne kadar metinde ifade edilmemiş olsa da bir şeyler konuşan sevgilinin karşısında onun söylediklerine muhatap olacak bir kişi de bulunmaktadır. “Bir söz dedi” ifadesinde de görüleceği üzere sözü söyleyen sevgili, karşısındaki kişiyle çok fazla konuşmamaktadır. Bununla birlikte onun söylediği sözler, sözün muhatabı üzerinde olağanüstü etkiler bırakmıştır. Özellikle “ki” bağlacından sonra kullanılan “kerâmet” kelimesi ile sevgilinin söylediği sözün muhatap üzerindeki etkisinin ne kadar büyük olduğu gösterilmek istenmiştir. “Kerâmet” kavramı sözlükte “iyilik, cömertlik” manasında isim şeklinde kullanılır. Bu kavramın terim anlamı

ise “Allah’ın sâlih, takvâ sahibi, velî kullarından zuhur eden olağan üstü hâl” dir. Keramet, tabiat kanunlarıyla açıklanması mümkün olmayan olağanüstü, sıra dışı bir olay olup mucize ile benzerlik gösterir (Uludağ, 2002: 265). İkinci mısradaki “dün gece” sözcüğü bir zaman belirtmektedir ve ilk mısradaki ifadenin ise başka bir zaman olan “bugün” söylendiğini söyleyebiliriz. Sevgilinin dünü işaret eden sözleri, bu sözlere muhatap olan birey için şaşırtıcı olsa da sözün muhatabı, yaşanan olayın dışındadır ve sadece sevgilinin söylediği birkaç söz ile yetinmektedir. “Dün gece” ifadesi ile ilk mısradaki sevgili ve konuştuğu kişinin bir sonraki gün belirsiz bir zamanda konuştuğu anlaşılmaktadır. “Var” kelimesinin her iki mısradaki kullanılması, metnin olumlu havasına katkıda bulunmaktadır. Ayrıca “içinde” sözcüğü, diğer kelimeler arasındaki ilişkiyi güçlendirmiş ve sahiplik duygusunu artırmıştır.

*Meyhâne mukassî görünür taşradan ammâ
Bir başka ferâh başka letâfet var içinde*

(Dışarıdan bakıldığında meyhane kasvet verici görünse de onun içinde başka bir ferahlık ve güzellik vardır.)

İç ve dış kavramları, hayatımızın her aşamasına sirayet ettiği için bütün aktiviteler bireylerin ya içinde ya da dışında gerçekleşir. Birey için de durum aynıdır; birey, bir mekân/olay/aktivite gibi durumların içinde veya dışında bulunmak zorundadır. Bireylerin bir mekânın içinde veya dışında konumlanmaları, onların mekâna bakışlarını doğrudan etkilemektedir. Yukarıdaki beyit, “meyhâne” sözcüğü ile başlar ve beyitte meyhanenin dışarıda olanlar tarafından nasıl görüldüğü anlatılır. Bu metinde de öncelikle mekânın dışı ve dışında olanların mekân ile ilgili yorumları dile getirilmiştir. İlk mısradaki olumsuz yorumun nedeni, eleştiri yapanların meyhanenin dışında olması, meyhanenin içindekiler hakkında yeterli bilgiye sahip olmamalarıdır. Ayrıca dışarıda olmak, korku ve kaygıyla iç içe yaşamaya neden olur. Çünkü dış, yabancıdır ve bireyin kendisinin/çevresinin dışında olandır (Özcan, 2003: 72). Bununla birlikte metin oluşturulurken seçilen kelimeler, ilk mısradaki olumsuz durumun nedenini de açıklamaktadır. Burada dışarı anlamına gelen “taşra” kelimesi meyhanenin neden kasvetli olarak değerlendirildiğini gösteren bir ipucudur. Çünkü mekânın dışında bulunanlar, mekânın yabancıdır ve mekânın dışında buldukları için endişe ve merak içindedirler. Bu endişe ve merak, dışarıda olanları meyhaneye karşı olumsuz düşünmeye ve meyhaneye karşı çıkmaya sevk etmiştir. Fakat mısranın sonuna yerleştirilmiş “ammâ” bağlacı anlamın yönünü olumsuzdan olumluya doğru değiştirir. Bu bağlaç ile birlikte mekânın içine doğru yöneliş gerçekleşir ve kasvetli hava, mekânı tanımanın/bilmenin/içselleştirmenin de verdiği rahatlıkla, yerini iç huzuruna; karanlıksa yerini

aydınlığa bırakır. “Ammâ” bağlacı ile birlikte meyhaneyi bilen ve içselleştirmiş bireylerin o mekâna yaklaşımları gösterilir. “Başka” sözcüğü iki kere tekrar edilmiş ve kendinden sonra gelen sözcüklerin anlamlarının gücünü arttırmıştır. “Başka” sözcüğünden sonra gelen sözcükler “ammâ” bağlacıyla başlayan olumsuz anlamdan olumlu anlama akışı hızlandırmıştır.

*Eyvâh o üç çifte kayık aldı karârım
Şarkı okuyup geçti bir âfet var içinde*

(Eyvah! O üç çift kürekli kayık rahatımı, huzurumu alıp götürdü. İçinde şarkılar okuyan bir afet ile geçip gitti.)

Beyit, pişmanlık ve hayıflanma ifade eden bir ünlem olan “eyvâh” ile başlamaktadır. Bu pişmanlık duygusu, cümledeki diğer kelimelerin anlamlarını doğrudan etkilemiş ve cümlelerin her tarafını çepeçevre sarmıştır. Bu pişmanlık ifadesinden önceki zaman diliminde, beytin öznesi için hayatın akışında herhangi bir problem bulunmamaktadır. Öznenin neden böyle bir duyguya kapıldığı, “eyvâh” ünleminden sonra gelen sözcüklerde açıkça ifade edilmiştir. Öncelikle özne, “üç çifte kayık”ın geçtiğini görür. Bundan yola çıkarak beytin öznesinin de denizde bir kayığın içinde olduğunu söyleyebiliriz. Bu beyte kadar normal devam eden durum, “üç çifte kayık” ile birlikte değişmiştir. Kayığı gören öznenin duyguları alt üst olmuş, huzuru bozulmuş ve rahatı kaçmıştır. “Üç çifte kayık”, üç çifte kürekli kayıklar için kullanılmaktadır. Kayığı kullanan üç veya daha fazla kürekçinin varlığından da söz edilebilir. Metinde kayığın içinde “âfet” olarak ifade edilen ama kim olduğu hakkında başka bilginin olmadığı bir kişinin şarkı okuduğundan bahsedilmektedir. “Okumak” sözcüğü yüksek sesle icra etmeyi ifade eder. Metinde, denizde ve kayığın içinde olmasına rağmen şarkı okuyan kişinin sesi, bir başka kayığın içinde bulunan yine kim olduğu hakkında herhangi bir bilgi verilmeyen özne tarafından işitilmektedir. Bu da şarkı okuyan kişinin, yüksek sesli olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Şarkı okuyan “âfet”, “üç çifte kayık”ın içinde, beytin öznesi bu kayığın dışındadır. Daha önce de ifade ettiğimiz üzere dışarıda olan yabancıdır ve dışarıda olanın yaşayacağı duygular; hayıflanma, endişe ve meraktır.

*Olmakda derûnunda hevâ âteş-i sûzân
Nâyın diyebilmem ki ne hâlet var içinde*

(Hava, ney’in içinde yakıcı bir ateş oluyor. Onun içinin ne durumda olduğunu ifade edemem).

Beyit, “olmak” yardımcı fiili ile başlamıştır. “Ol-”, gerçek yardımcı fiil olarak kabul edilir (Korkmaz, 1959:107). “Ol-” yardımcı fiili, “âteş-i sûzân” sıfat tamlaması ile birlikte kullanılarak yüklem görevini üstlenmiş ve yakıcı ateşin sürekliliğinin ifade edilmesine katkıda bulunmuştur. Canlı bir varlık olmayan

“nây”, canlı bir varlık gibi değerlendirilmiş ve bu müzik aletine nefes alıp veribilme özelliği yüklenmiştir. Göz ile görülemeyen fakat hissedilebilen bir unsur olan hava, insanın içinden dışarıya doğru bir basınç/etki ile gerçekleşir. Ney, üflemeli bir müzik aletidir ve bu aleti üfleyebilmek için bireyin kuvvetli bir nefese ihtiyacı vardır. Metinde geçen “derûn” ifadesi iç anlamına gelir ve burada ney’in içinde yaşanan bir durumu ifade etmek için kullanılmıştır. Ney’in içinde yaşanan durum şudur; ney’in içine giren nefes yakıcı bir ateşe dönüşmektedir. Normal şartlarda insan nefes alırken ağızdan içeri giren hava soğuk, nefesi dışarı verirken ağızdan çıkan hava sıcaktır. Metinde ney’i anlatan bir özne var ve bu öznenin ney’in içinde bulunanlar ile ilgili hiçbir malumata sahip olmadığı ya da bildiklerini anlatmaya gücünün yetmediği, bu durumu anlatmasının imkânsız olduğu vurgulanmıştır. Bu beyitte de iç-dış ilişkisi dikkat çeker. Özne, ney’i bir mekân olarak görmekte, onun içi ve dışı ile ilgili yorumlar yapmaktadır. Dışarıdan soğuk olarak ağızdan içeri doğru ilerleyen hava, yakıcı ateşe dönüşmüştür. Mekânın içine yerleşen yakıcı ateş, bu iç mekânın bir özelliği olmuştur. Nefes alıp verme hep bu şekilde devam eder: dışarıdan soğuk alınan hava, içeride ateşe dönüşür. Bu döngü böyle devam eder fakat dışarıya doğru çıkan havanın ısısı içerideki hararet nispetinde artar. İç mekânda yakıcı olan ateş, dışarıya çıktığında aynı özelliği ile yakmaya başlar. Nefes olayına şahitlik eden birey, bunu somut olarak müşahede etmektedir.

*Ey şûh Nedîmâ ile bir seyrin işittik
Tenhâca varıp Göksu'ya işret var içinde*

(Ey şuh, içinde Nedim ile gizlice Göksu'ya gidip yeme içmeleriniz olan bir gezmenizi duyduk.)

Bu beyit, “ey” nidası ile başlar ve şair “şuh” olarak nitelendirdiği metnin öznesine seslenir. “Ey” nidası yüksek sesle konuşmaya işaret eder ve bundan dolayı konuşmanın iç mekânda gerçekleştiği düşünülebilir. Şair kendini gizleyerek/soyutlayarak sevgiliye seslenmesinin nedeni, toplumsal baskıdan kaynaklanan bir uyarı mıdır? “Tenhâ” sözcüğü ıssız, kalabalık olmayan, boş anlamlarına gelir. “Tenhâca” ise gizlice anlamında kullanılmıştır. Metnin öznesi ve muhatabının gizlice Göksu'ya gitmeleri, yaptıkları eylemin diğer insanlar tarafından duyulmaması içindir. Çünkü bu durumun ortaya çıkmasının toplum tarafından tepkiyle karşılanacağını da bilmektedirler. Şair, beytin öznesine Nedîm ile birlikte kimselere görünmeden Göksu'ya gittiğinden haberdar olduğunu söyler. Fakat bu gezinti, amaçsız bir gezinti değildir. Metinde geçen “işret” kelimesi içki içmek, eğlenmek anlamlarına gelir. Beyitte geçen ifadeler, şuh sevgili ile Nedîm Göksu'ya içki içip eğlenmek ve güzel vakit geçirmek amacıyla gitmiştir.

Sonuç

“Var içinde” redifli gazelin fenomenolojik incelemesinde “var” ve “içinde” sözcüklerinin redif olduğu için bütün beyitlerde tekrar edildiği ve hem beytin hem de gazelin anlamına doğrudan etkide bulunduğu görülmektedir.

Nedim’in “var içinde” redifli gazelindeki karakterlerin misyonları belli olsa da kim oldukları belli değildir. Sevgili vardır fakat sevgilinin kim olduğu söylenmemiştir. Yine sevgili, kim olduğu belirtilmemiş birilerine bir şeyler anlatır. Ancak zaman kavramları ile ilgili durum aynı değildir. Örneğin ilk beyitte geçen “dün gece” kavramı ile birden fazla zaman unsuru vurgulanmıştır. Bu ifadeye göre anlatılan olay “dün” yani dün “gece” gerçekleşmiş ancak olayın etkileri “bugün” konuşulmaktadır.

Metinde geçen meyhane sözcüğü önemli bir mekândır ve metinde bu mekânın iç ve dış olmak üzere iki farklı boyutta değerlendirilmesi yapılmıştır. Metnin geneline hâkim olan bu iç-dış ayrıntısı meyhane sözcüğü ile birlikte dikkat çekici bir şekilde ortaya konmuştur. Mekânın içindekiler ile dışında kalanların durumları ve onların mekâna yaklaşımlarındaki hassasiyet bariz bir şekilde belirtilmiştir. Bununla birlikte üçüncü beyitte geçen “üç çifte kayık” ifadesi de metnin öznesi tarafından mekân olarak kullanılmış ve bu hareketli mekânın içinde kim olduğunu bilmediği güzel ile ilgili mekânın dışında biri olarak yorum yapılmıştır. Yine burada da iç-dış ayrımı ortaya konmuş ve yine beyitteki karakterlerin cinsiyetleri belirtilmemiştir. Metinde yüksek sesle şarkı söylendiği yine metindeki sözcüklerden anlaşılmaktadır.

Gazelin son beytinde ise mekân olarak Göksu bulunmaktadır. Beyitte şuh sevgili ve Nedim’in kimselere görünmeden bu mekâna gittikleri, şarap içip güzel vakit geçirdiklerinden bahsedilmektedir. Bu mekânın içinde bulunan bireyler, mekânın kendilerine yüklediği misyon gereği eğlenmişlerdir.

Metnin genelinde beyitlerdeki öznelerin iç-dış, var-yok algısı yansıtılmış ve bu çerçevede gazel ortaya konmuştur. Şairin hayatının, şiir geleneğinin, kendi tecrübelerimizin paranteze alındığı bu çalışmada sadece sözcüklerden yola çıkarak metni anlamaya, yorumlamaya çalıştık. Paranteze aldığımız unsurlar, metni anlamada çoğu zaman yanıltıcı faktör olarak değerlendirilmiştir. Bu unsurların göz ardı edildiği çalışmamızda metindeki kelimelerin metni anlamlandırma açısından yeterli olduğu görülmüştür.

KAYNAKÇA

Ağca, F. (2015). Eski Türkçede Varlık ve Yokluk İşaretleyicilerinin (ba:r, yo:k) Gramerleşme Süreçleri. *Dil Araştırmaları*, 16(16), 83-101.

Aslan, F., Aslan, E., & Atik, A. (2015). İç Mekânda Algı. *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 139-151.

Çakmak, Serkan (2013), “Var” ve “Yok” Sözcüklerinin Morfolojik Kimliği”, *Turkish Studies* 8/4 2013, Ankara: 463-471.

- Eagleton, T. (2018). *Edebiyat Kuramı - Giriş*. (T. Birkan, Çev.) İstanbul: Ayrıntı.
- Erkıpçak, H. T. (2017). Husserl ve Fenomenolojisi: Bir Özet. *Arkhe-Logos Felsefe*(4), 247-258.
- Eyim, A. (2006). Husserl'in Felsefesinde Doğal Tavrın Gerekliliği: Fenomenolojik İndirgeme ve Özel Dil Üzerine Tartışma. *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Kaygı Dergisi*(7), 31-39.
- Güleç Solak, S. (2017). Mekân-Kimlik Etkileşimi: Kavramsal ve Kuramsal Bir Bakış. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(1), 13-37.
- Heidegger, M. (2008). *Varlık ve Zaman*. (K. H. Ökten, Çev.) İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Husserl, E. (2020). *Fenomenoloji Üzerine Beş Ders*. (H. Tepe, Çev.) İstanbul: BilgeSu.
- Kolcu, A. İ. (2010). *Edebiyat Kuramları (Tanım-Tenkit-Tahlil)*. Ankara: Salkımsöğüt.
- Korkmaz, Z. (1959). Türkiye Türkçesinde 'İktidar' ve 'İmkân' Gösteren Yardımcı Fiiller ve Gelişmeleri. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 7, 107-124.
- Lewis, M., & Staehler, T. (2019). *Fenomenoloji*. (O. Kaplan, M. Demirhan, M. Türkan, N. Şahankaya, & M. Gürsoy, Çev.) Ankara: Fol Kitap.
- Macit, M. (2016). *Nedim Divanı*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Öktem, Ü. (2005). Fenomenoloji ve Edmund Husserl'de Apaçıklık Evidenz Problemi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 45(1), 27-55.
- Özcan B. (2003), *Mekânın İçinde ve Dışında Olmanın Fenomenolojisi*, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul (Yüksek Lisans Tezi).
- Sungurlar, I. (2021). *Bir Sıkıntı Mekânı Olarak "Eve" İlişkin Fenomenolojik Bir Yaklaşım*. İstanbul: Işık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi).
- Turan, E. R. (2022, Ağustos 22). Çağdaş Felsefe I (4. hafta). *Ankara Üniversitesi Açık Ders Notları*. Ankara. https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/49796/mod_resource/content/0/IV.%20HAFTA.pdf adresinden alındı
- Uludağ, S. (2002), "Keramet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, c. XXV, Ankara, s. 265-268.
- Zahavi, D. (2020). *Husserl'in Fenomenolojisi*. (S. Bayazit, Çev.) İstanbul: Say.

JUN KANEKO'NUN SERAMİK “HEADS” ADLI ESERİNİN YORUMLANMASI

Dr. Öğ. Üyesi Serkan TOK*

Öz: Jun Kaneko, Japonya'da yaşayan anıtsal seramik heykel alanında öncü bir sanatçı olarak tanınmaktadır. Kaneko'ya göre, “Dünyadaki her şey aynı boyutta olsaydı, ölçü kavramına gerek kalmazdı.” ilkesini benimsemiştir. Sanatçı çalışmalarının temel felsefesini, hiçbir şeyin kendi başına var olamayacağı; her şeyin diğer nesnelere ya da çevresinden etkilendiği üzerine kuruyor. Kırmızı kil (seramik çamuru) kullanan sanatçı, eserlerinde gerçek imgeleri ve hayali gerçeklik algısını yüzeysel desenlerle ifade ederek soyut ve metaforik sanat arasındaki sınırları zorlamaktadır. Sanatçı kariyeri boyunca farklı malzemelerle disiplinlerarası çalışmalar üreterek çok yönlü bir sanatçı olabileceğini belgelemiştir. Sanatçının eserlerindeki puantiye, çubuk ve kiremit gibi desenler, nesnelere ve çevresindeki diğer eserler arasında farkındalık oluşturmaktadır. Ayrıca Kaneko'nun eserleri Batı ve Doğu kimliği arasında bir sentez oluşturmakta; Amerikan ve Japon estetik öğelerinin arasında oldukça dengeli bir görünüm sergilemektedir. Figürleri meditatif ve ruhani niteliklere sahip ve genellikle Japon kültürü ve mitolojisiyle ilişkilendirilmektedir. Kaneko'nun “Heads” adlı eseri bu makalede, sanatçının tekniği ve ifadesine vurgu yapılarak ayrıntılı bir şekilde incelenecektir. Sanatçının bu eseri, Kaneko'nun sanatsal evriminin ve özgün ifadesinin anlamlı bir yansıması olarak görülmektedir. “Heads” adlı eserinde Kaneko, seramik çamuru kullanarak tasarladığı anıtsal boyutlardaki insan başlarını sadece boyun kısmından yukarıya doğru stilize ederek biçimlendirmiştir. Heykellerinde soyut formları ve yüzey desenlerini ustalıkla bir araya getirerek izleyenlerin algısını sorgulamasını sağlamaktadır. Eserlerin incelenmesi, Kaneko'nun soyut desenleri ve yüzey dokularını kullanmasının eserin anlamını ve duygusal etkisini nasıl artırdığını göstermektedir. Sanatçının baş heykellerinde yer alan figürlerin genellikle meditatif ve ruhani bir niteliğe sahip olması, sanatçının Japon kültürü ve mitolojisinden ilham aldığını düşündürmektedir. Kaneko'nun eserleri aynı zamanda kendi kültürel kimliğini ve deneyimlerini sentezleyerek Batı ve Doğu estetik unsurları arasında bir denge kurmaktadır. “Heads”, Jun Kaneko'nun sanatsal gelişimine ve sanat anlayışına önemli bir pencere açmaktadır. Sanatçının kullandığı desenler izleyiciyi eserin içine çekmekte ve soyut formlar aracılığıyla duygu ve düşünce deneyimini zenginleştirmektedir. Sanatçının bu çalışması, sanatında geçmiş ve gelecek arasında köprü kurarak kendi sanatsal dilini yaratmasının bir örneği olarak öne çıkıyor. Bu araştırma sanatçının “Heads” adlı yapıtı analiz edilecek olup, bu yapıt üzerinden sanatçının tekniği ve özellikle anlatımı araştırılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Jun Kaneko, seramik, soyut, yüzeysel, heykel, anıt.

ORCID ID : 0000-0002-7241-1875

DOI: DOI : 10.31126/akrajournal.1390905

Geliş Tarihi : 14 Kasım 2023 / Kabul Tarihi: 15 Şubat 2024

*Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi.

INTERPRETATION OF JUN KANEKO'S "HEADS" WORKS

Abstract: Jun Kaneko is regarded as one of the pioneers of monumental ceramic sculpture living in Japan. According to Kaneko, he has adopted the principle that "if everything in the world were the same size, there would be no need for the concept of scale". The basic philosophy of the artist's work is that nothing can exist on its own; everything is influenced by other objects or its environment. Using red clay (ceramic mud), the artist pushes the boundaries between abstract and metaphorical art, expressing real images and the perception of imaginary reality with superficial patterns in his works. Throughout his career, the artist has demonstrated his versatility by producing interdisciplinary works in a variety of materials. Patterns such as polka dots, sticks and tiles in the artist's works create awareness between objects and other works around them. In addition, Kaneko's works create a synthesis between Western and Eastern identity; they show a very balanced view between American and Japanese aesthetic elements. Her figures have meditative and spiritual qualities and are often associated with Japanese culture and mythology. Kaneko's "Heads" will be analysed in detail in this article, focusing on the artist's technique and expression. This work is seen as a significant reflection of Kaneko's artistic development and original expression. In Heads, Kaneko used ceramic clay to sculpt monumental human heads, stylised only from the neck upwards. Her sculptures skilfully combine abstract forms and surface patterns to challenge the viewer's perception. An examination of the works reveals how Kaneko's use of abstract patterns and surface textures enhances the meaning and emotional impact of the work. The fact that the figures in the artist's head sculptures generally have a meditative and spiritual quality suggests that the artist was inspired by Japanese culture and mythology. Kaneko's works also synthesise her own cultural identity and experiences, creating a balance between Western and Eastern aesthetic elements. "Heads opens an important window into Jun Kaneko's artistic development and understanding of art. The patterns used by the artist draw the viewer into the work, enriching the experience of emotion and thought through abstract forms. This work stands out as an example of the artist's creation of his own artistic language, bridging the past and the future in his art. This research will analyse the artist's work entitled 'Heads' and will examine the artist's technique and, in particular, his narrative through this work.

Key Words: Jun Kaneko, ceramic, abstract, surface, sculpture, monument.

Giriş

Jun Kaneko'nun sanat yolculuğu, 1942 yılında Japonya'nın Nagoya kentinde doğmasıyla başlamış ve gençlik yıllarında resim eğitimini Satoshi Ogawa'nın yönlendirmesiyle tamamlamıştır. Sanatçının seramik heykellere olan ilgisi, 1963 yılında Fred Marer ile tanışmasıyla belirginleşmiş ve bu dönemde seramik sanatına olan yönelimi güçlenmiştir.¹ Sanatçı, ABD'ye Chouinard Sanat Enstitüsü'nde seramik heykel çalışmalarına devam etmek amacıyla gelen Kaneko, California'da Peter Voulkos, Paul Soldner ve Jerry Rothman gibi önemli sanatçılarla bir araya gelerek Sanat Enstitüsü'nde seramik heykeller üzerine derinleşmiştir. Sanatçı, Scripps Koleji, Rhode Island Tasarım Okulu ve Cranbrook Sanat Akademisi gibi prestijli sanat okullarında seramik heykel ve teknikleri üzerine dersler vermeye başlamıştır. Bu dönem, Kaneko'nun sanat

1. https://en.wikipedia.org/wiki/Jun_Kaneko.

eğitimi ve öğretmenlik kariyerinde önemli bir evre olarak öne çıkmaktadır. Zira öğrencilere sanatsal ifade ve teknik beceriler konusunda rehberlik etme fırsatı sağlamış ve sanat eğitimine önemli bir katkı sunmuştur.² 1986 yılından bu yana Omaha'da yaşayan Kaneko, dünya genelinde birçok projeye imza atmış ve sanatını sergilemiştir. Hollanda'daki Avrupa Seramik İş Merkezi, Japonya'daki Otsuka Omi Seramik Şirketi, Philadelphia PA'da Kumaş Atölyesi, Portland OR'de Bullseye Glass, Bar Harbor ME'de Acadia Puerto Vallarta, Meksika'da Aguacate yaz sanatları programı gibi projeler, sanatçının çok yönlülüğünü ve uluslararası alandaki etkileşimini göstermektedir. Bu projeler, Kaneko'nun eserlerinin toplumlarla bütünleştiği ve çeşitli mekânlara hayat verdiği örneklerdir.³ Jun Kaneko'nun Cuernavaca Raku seramik stüdyosundaki çalışmaları, sanatçının teknik çeşitliliğini ve sürekli yenilik arayışını vurgular. Raku teknikleri üzerine odaklanması, sırların ve materyallerin kullanımında ustalık kazanma çabası, Kaneko'nun sanatında sürekli bir evrimi temsil eder. Bu sürecin öngörülemeyen olduğu, ancak deneme yanılma yöntemiyle sanatçının istenilen tekniklere hâkimiyet kazanabileceği vurgulanmaktadır.⁴ 1986'dan beri Omaha'da bulunan Jun Kaneko, birçok sanat alanında kendini göstermiş ve dünyanın belli başlı yerlerin de projelerine hayat vermiştir. Sanatçının, Hollanda'daki Avrupa Seramik İş Merkezi, Japonya'daki yaz sanatları ile ilgilendiği farklı disiplinlerarası(bronz, cam, metal) sanat dallarında eserler üretmeye devam etmiştir. Sanatçı kariyeri boyunca, büyük ölçekli, el yapımı seramik heykeller yapmak için yaşamını sürdürmekte olduğu şehirlerde atölyeler satın alarak projelerine devam ettirmektedir.⁵ Daha sonraki Fremont Projesi seramik heykel arasında 1992-1994'te tamamlanan ve son olarak 2004-2007'de tamamlanan Pittsburg Projesi yer almaktadır.⁶ Son olarak Jun Kaneko, Cuernavaca Raku seramik stüdyosunda çalışmasına devam etmiştir, yeni sırlar ve raku'nun ön görülemez olduğunu ancak uzun denemeler sonucunda istenilen tekniklere hâkimiyet kazanacağını, seramik heykeller üzerinde farklı teknikleri uygulayarak göstermekte olduğunu eserlerinde örneklerle anlatmaktadır.⁷ Jun Kaneko'nun geniş sanat yolculuğunu anlamak ve kapsamı, sanatçının ulusal ve uluslararası projelerine odaklanarak toplumlarla etkileşimini incelemektir. Sanatçının teknik tercihlerini ve estetik anlayışını analiz etmek için akademik bir

2. Cedarhurst Journal TeachingPoster 2016 s. 12.

3. Asu art Museum Journal Jun Kaneko biography, 2017, s. 10.

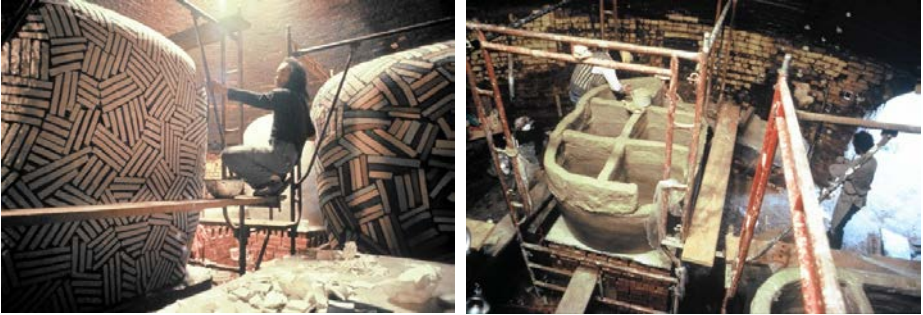
4. ERCAN, Halil Fazıl Kamusal Açık Alanlarda Sanat ve Battalgazi Çınar Park Örneği Art At Public Space and Battalgazi Çınar Park Sample İnönü University Journal of Art and Design 2018 s. 47-49.

5. <https://sherryleedy.com/jun-kaneko-bio/>

6. <http://www.artnet.com/artists/jun-kaneko/>

7. http://www.junkaneko.com_ https://en.wikipedia.org/wiki/Jun_Kaneko.

çerçeve kullanılmıştır, bu sayede Kaneko'nun eserleri izleyiciler tarafından daha anlaşılabilir olabilmesi ve sanat dünyasına olan katkılarını daha açık bir şekilde gelecek kuşaklara aktarma konusunda disiplinli şekilde çalışarak prestijli eserler ortaya çıkmaktadır. Sanatçının eserinin incelenmesi, gelecek nesillere kaynak olması amacıyla “Heads” adlı eserinin eleştirisi gerçekleştirilmiştir. Bu eser eleştirisi, ileride literatüre girecek olan bir eleştiri niteliğindedir ve seramik sanatında geleceğe yönelik bir perspektif sunmayı hedeflemektedir. Derleme makalesinde, seramik eserlerin eleştirisi konusunda önemli bir yazı olma potansiyeline sahiptir. Sanatçının eserinde kullanılan detaylar, malzemeler ve dönemin şartlarına uygun olarak gerçekleştirdiği eserler aracılığıyla izleyicilere iletildiği mesajları, öznel bir dil kullanarak açıklamaktadır. Eserin incelenmesi, sadece sanatın yüzeyine değil, aynı zamanda sanatçının eserlerinin içsel anlamına da odaklanmaktadır. Bu yazı, bir eser eleştirisine somut formlar üzerinden bakış açısını yorumlayarak, ileride literatüre girecek olan diğer kaynaklara destek sağlama amacını gütmektedir. Yazının dergiler, makaleler ve sanatçı ile yapılmış röportaj yazıları akademik dilde, yapılan literatür incelemeler doğrultusunda öngörülmüş bir nitelik taşıdığı ve ileride sanat eleştirisi alanında referans olarak kullanılabilmesi vurgulanmaktadır. Nitekim ele alınan sanatçı hakkında literatürde sınırlı kaynak bulunmasına rağmen, bu yazının amacı, sanatçının tanınma bilirliliğini artırmak ve gelecek nesiller için daha kapsamlı bir kaynak oluşturmaktır.

Görsel 1: “Jun Kaneko” Omaha Brickworks Project
Omaha Brickworks Project, 1982-1984

2. Jun Kaneko'nun Sanat Anlayışı

Sanatçı Jun Kaneko, eserlerinde insan ve doğayı seramik heykelleri aracılığıyla resmetme süreciyle başlamış ve kendi ifade biçimini geliştirmiştir. İnsanları ve çevreyi detaylı bir şekilde gözlemlemiş olması, seramik eserlerinde kullandığı renk geçişleri ile toplum hiyerarşisini vurgulamaktadır. Kaneko,

Görsel 2-3: Untitled, Tanuki, "Jun Kaneko" 2014 Hand built & glazed ceramics
76h x 33w x 28d in. 3Ceramic Process 2012 Jun Kaneko working in his Omaha studio.

olaylar karşısındaki insan tepkilerini, yüzlerindeki her türlü ifadeyi ve toplumsal olayları sanatında tüm inceliğiyle kullanmıştır. Jun Kaneko'nun sanat pratiği, geniş bir perspektife ve derin bir gözlem yeteneğine dayanmaktadır. Sanatçı, eserlerinde insan ve doğa arasındaki ilişkiyi seramik heykelleri aracılığıyla yansıtarak kendine özgü bir ifade biçimi geliştirmiştir. Kaneko'nun eserlerinde dikkat çeken bir diğer önemli unsurlardan biri, toplumun içindeki hiyerarşiyi vurgulama becerisi ve renk geçişlerini kullanma yeteneğidir.⁸

Görsel 4: "Jun Kaneko" Omaha Brickworks Project
Omaha Brickworks Project, 1982-1984.

8. <https://www.brackers.com/project/jun-kaneko/>

Kaneko'nun eserlerinde insan ve doğa, genellikle bir araya getirilerek karmaşık ilişkileri temsil eder. Heykellerinde detaylı bir gözlemlerle elde ettiği bilgi ve deneyimleri kullanarak, insanların çevreleriyle olan etkileşimini inceler. Sanatçının eserleri, insan figürlerinin yanı sıra doğal öğelerin de iç içe geçtiği bir dünya yaratır. Bu, izleyicilere hem insanın doğa ile olan bağını hem de çevresindeki dünyayı anlama çabasını düşündürür.⁹ Her ne kadar anlatım dili olarak soyut, yüzeysel bir dil kullansa da renklerle birlikte seramik heykellerinde sade bir dil tercih etmiş teknik ve biçimsel dil açısından soyut çizgisinden vazgeçmemektedir.

Eserlerinde kullandığı ifade ve biçim dili ile izleyiciye bu toplumda yaşayan insanların bildiği fiziksel gerçeklik kurallarını alaşağı ettiği hissini yaşatmaktadır.¹⁰ Seramik heykellerinde kullandığı malzemeler eserlerinde oluşturduğu sırn ve maskeleyme tekniğini kullanarak öylesine mükemmel bir anlatımla betimlenmiş ki her bir eserin izleyicisine aktardığı mesajlar fısıltı hâlinde duyabilmek mümkündür.¹¹ Jun Kaneko insanı ve yaşanan toplumsal olayları gerçeklikleri ile anlatmaktansa eserlerine soyut

Görsel 5-6: 5“Untitled, Dango”, Jun Kaneko 2014 Hand built and glazed ceramic 122h x 56.5w x 39.5d in.
6“Untitled, Dango”, Jun Kaneko 2013 Hand built & glazed ceramics | 120h x 58w x 35d in.

kavramlar yükleyerek onları renk dili ile sert ve kırılğan bir madde olan seramik malzemeyle tasvir etmesi, özellikle insanoğlunun karmaşık duyguları, korkuları ve hassas kırılğanlığını seramikle özdeşleştirerek aktarabilmeyi başarmıştır.¹² Kaneko'nun eserlerinde renk geçişleri önemli bir rol oynar. Sanatçı, renkleri kullanarak duygusal bir derinlik yaratır ve toplum içindeki çeşitli katmanları vurgular. Renklerin tonları, Kaneko'nun eserlerinde izleyiciye farklı duygusal durumları ve toplumsal ilişkilerin karmaşıklığını anlama fırsatı sunar. Kaneko'nun eserlerindeki insan tepkileri, yüz ifadeleri ve toplumsal

9. Jun Kaneko Special Project 2008 s. 40-41.

10. Jun Kaneko Special Project 2004 – 2008 s. 40.

11. Jun Kaneko: The Surface Figures; The Figure Surfaces. Ceramics Monthly, 2016 s. 20.

12. Ceramics Monthly Article Glenn Brown Journal Jun Kaneko, 2016 s. 13.

olaylar gibi unsurlar, sanatında gözlemlerini ve deneyimlerini tam anlamıyla yansıtır. Sanatçı, izleyiciyi düşünmeye ve hissetmeye yönlendirerek, sanatının ötesinde bir etkileşim yaratır. Olaylara ve insan deneyimlerine olan duyarlılığı, eserlerine derinlik kazandırır ve izleyicilerin kendi düşünce dünyalarında derinlemesine bir keşfe çıkmasını sağlar. Jun Kaneko'nun eserleri, sadece estetik açıdan değil, aynı zamanda insanın doğa ve toplumla ilişkisini anlama çabasını da yansıtarak sanat dünyasında önemli bir iz bırakmıştır.¹³

Japon sanatçı Jun Kaneko'nun örnek olarak verdiğimiz bu çalışması, kamusal alanlara yerleştirilen seramik eserlerden oluşuyor. Kaneko, ritim ve ton gibi temel geometrik desenleri kullanarak resim ve heykel disiplinlerini birleştirmeyi amaçlamaktadır. Yapıtların sergilendiği kamusal alan, yüksek ve köşeli binaların aksine oval, kenarsız yapılarıyla dikkat çekmektedir. İzleyiciyi ölçek ve mekân algısını sorgulamaya teşvik eden bu özellikler, mekâna benzersiz bir özgünlük kazandırmaktadır. Kaneko'nun eserleri çevresel unsurlarla etkileşime girerek mekânın genel atmosferini zenginleştirmektedir. Kaneko'nun eserlerindeki geometrik desenler, ritmik etkileşimler ve derinleşen tonlarla birleşerek, sanatını sadece görsel değil aynı zamanda duyuşsal bir deneyim olarak konumlandığını gösteren estetik bir deneyim sağlamaktadır. Kaneko'nun eserleri mekânsal duyarlılıkları sadece malzeme ve form aracılığıyla değil, aynı zamanda izleyiciyle etkileşim yoluyla da vurgular. Kaneko'nun bu yaklaşımı, sanatın galeri ya da müze sınırlarını aşarak kamusal alana taşınmasının ve halkla etkileşime girmesinin bir örneği olarak görülmektedir. Kaneko'nun eserleri soyut sanatın sınırlarını zorlayarak bizi geleneksel sanat anlayışını yeniden düşünmeye teşvik etmektedir.¹⁴

3. “Heads” Eserlerinin Yorumlanması

Sanatçı, “Heads” adlı eserinde çevresinden ve toplumun siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel yapısından ilham alarak çeşitli gerçeklikleri aktarmaktadır. Sanatçı, eserlerinde temel bir sorunsal olarak insanların toplumdaki hiyerarşiyi ele almaktadır. Sanatçının eserlerinde gözlemlenebilecek ana temalardan biri, sosyal adaletsizlik ve eşitsizliktir. Eserinde, belirli bir kesimin ayrıcalıklı konumunu ve bu durumun diğer kesimlere olan etkilerini sanatsal bir yaklaşımla ifade edebilir. Bunun yanı sıra, kimlik ve aidiyet konuları da sanatçının

13. Ceramistas Contemporáneos Jun KANEKO Marlene Pérez Sanz 20 Cerámica Artística 2013 / 2014 s. 12-11.

14. ERCAN, Halil Fazıl İnönü University Journal of Art and Design (2018) Kamusal Açık Alanlarda Sanat ve Battalgazi Çınar Park Örneği Art At Public Space and Battalgazi Cinar Park Sample s. 49.

Görsel 7: “Untitled, Heads”, Jun Kaneko 2014 hand built and glazed ceramics R:
68 h x 54 w x 42 d / L: 69.5 h x 54 w x 42 d in.

eserlerinde önemli bir yer tutmaktadır. Toplumdaki hiyerarşik yapı, bireylerin kimlik arayışlarını ve aidiyet duygularını nasıl etkiler, bu konuda sanatçının eserleri aracılığıyla ortaya çıkabilir. Politik eleştiri de “Heads” eserinde rastlanabilecek bir başka temadır. Sanatçı, siyasi kararların ve sistemlerin toplumdaki hiyerarşiyi nasıl şekillendirdiğini ve bu durumun insanlar üzerindeki etkilerini sanatsal bir perspektifle gözler önüne sermektedir. Sanatçı, toplumsal cinsiyet ve çeşitlilik konuları da “Heads” adlı eseri önemli bir yer tutabilir. Toplumsal cinsiyet rolleri, cinsiyet eşitsizliği ve çeşitlilik gibi konuları ele alarak toplumdaki farklı grupların hiyerarşik yapı içindeki yerlerini sorgulayabilir. “Heads” eseri, sanat aracılığıyla toplumsal gerçeklikleri anlama ve düşünme fırsatı sunarak izleyicilere çeşitli düşünsel katmanlar sağlamaktadır.

Sanatçı yaşadığı iki toplumun gerçekliğini seramik başlarla ele almaktadır; sosyo-kültürel yapının insanlar üzerindeki etkilerini sanatçı kendi dünyasında renkler ve çizgilerle dile getirmektedir. Eser üzerine yapılan her düzenli çizgi, insan yaşamında etkili bir rol oynamaktadır, eserleri betimlemesi toplumsal olayları birçok çalışmasında görmek mümkündür.¹⁵ Sanatçı Jun Kaneko’nun

15. Jun Kaneko: The Surface Figures; The Figure Surfaces. Ceramics Monthly, 2016.

Görsel 8: “*Untitled, Heads*”, Jun Kaneko
2014 hand built and glazed ceramics R
68(172) h x 54(137) w x 42(106) d / L:
69.5(1.765) h x 54(137) w x 42(106) d in.

Bu, ölçek fikrinin ancak bir karşılaştırma niteliğinde var bulunduğunu ve geliştiğini gösterir.¹⁷ Japonya'dan ABD Birleşik Devletleri'ne geldiğimde, Japonya'da yaklaşık boyda olmama rağmen, minik bir insan olduğumu hissettim. Belki ölçeğin duyguları, çevremizle karşılaştırıldığında beden büyüklüğümüzü temel alır. Uzun bir dağa ya da ağaca baktığımda, kendi içimde olan ruhsal duygularla bazı enteresan benzerlikler hissediyorum. Çoğu kiliseye girdiğimde, iç mekânları nerede ise beni yüksek tavana bakmaya, içsel bir duygu yaşamaya zorluyor. Dünyanın dört bir yanında kiliseleri inşa eden mimarlar, insanoğlu baktığımda içeride bir miktar manevi hislerin büyüdüğünü biliydim.¹⁸ Öte yandan, yolun kenarındaki çocuklarda veya bir çiçeğe baktığımda farklı duygular yaşıyorum. Baktığım ya da aşağıya baktığım için değişik olup olmadıklarından güvenli değilim. Ancak, küçük bir insana baktığımda, uzun boylu bir insana baktığım zamandan tamamen değişik olduğumu kati olarak biliyorum.¹⁹ Bu, ölçüt sorusunun oldukça önemli bir yönü olabilir. Tüm bu ölçek duyguları, ortamdaki reel boyutlara ve etkilere dayanmaktadır. Ancak tinsel kıstas oluşturmanın başka bir ilgi çekici yolu daha var. Buna iyi bir misal Japon bir çaydanlıktır. Boyutu küçüktür, sadece büyük bir ortam olduğunu hissetmenizi sağlar. İyi bir çay demetine baktığımda, fantastik görsel gücü beni

2014 yılında yapmış olduğu, sosyal bağlamda bir şeyler aktarmak ve düşündürmek isteyen “*Heads*” Başlar adlı eseri seramik (kırmızı kil) malzeme kullanılarak, seramik çamuru yığıma(ekleme), sucuk tekniği ile elle modelleme ile şekillendirmiştir. Sanatçı'nın yapmış olduğu eser boyutları ise 68×54×42 in. 69,5x54x42 in. Ölçülerindedir. Sanatçı eserlerinin neden büyük ölçekte yaptığını şu sözleriyle açıklamıştır.¹⁶

“Çoğu zaman bana neden bu kadar büyük ölçekli işler yaptığımı sorulur. Ölçekle ilgili düşüncelerim, biçim ve çevre ile yakından bağlantılı. Bu dünyadaki her şey aynı boyutta olsaydı, ölçüt hakkında konuşmamız gerekmeyecekti, ya da ölçüt hissi için bir düşünce geliştirebilir.

16. Ceramics Monthly Article Glenn Brown Journal Jun Kaneko, 2016 s.13.

17. ARTICLE Ceramics Monthly Vol. 32.No.6.June-JulyAugust, 1984.

18. Jun Kaneko Special Project 2008 s. 41.

19. http://www.franklloyd.com/dynamic/artist_bio.asp?artistid=11

bilinçaltına çekiyor ve kâsenin alt kenarı etrafındaki yolu gezmeme izin veriyor. Ve bu patikada seyahat ederken, çaydanlığın tarafı bir dağ sırtına dönüşmeye başlar. Güneşi ve dağın kenarında bulutların gölgelerini hissedebilirim.²⁰ Keskin soğuk hava bile hissedebilir veya akan bir akışın sesini duyabilirim. Ama bunun farkında olduğum an, her zaman tinsel deneyimlerden atılırım. Herhangi bir nesneyi yaparken, ölçek problemlerinden kaçamayız. İster büyük ister küçük bir nesne üretsem, sonucunda bu ölçeğin ve formun bir arada olması mantıklı olur ve etrafındaki havayı sallayacak kadar görsel enerji verir. Her formun bir doğru ölçeğe sahip olduğuna inanıyorum.²¹ Bazen işe yaradığını hissediyorum; ara sıra özlediğimi hissediyorum. Nedenini açıklamak imkânsız.”²²

Jun Kaneko'nun “Heads” eserinde, seramik malzeme kullanarak oluşturduğu iki baş, birbirine karşılıklı bakmaktadır. Bu eser, insan kimliğini soyut ve çizgisel bir anlatımla ifade etmektedir. Sağdaki başta, yüzdeki uzuvlar belirgin bir şekilde vurgulanmıştır. Diğer baş ise, karşısındaki başa göre daha büyük ve düz, uzuvsuz bir çehreye sahiptir. Kaneko, “Heads” seramik heykelini oluştururken kullandığı tekniklerden biri de seramik çamurunu yığma yöntemidir. Kilolarca seramik çamurunu üst üste koyarak ve sanatçı kendine ait seramik aletleriyle vurarak, eserin ilk adımlarını şekillendirmiştir.

Sanatçı eserlerini, Nebraska'da Omaha şehrinde bulunan büyük endüstriyel seramik fabrikalarında pişirmektedir. Sanatçı yaptığı büyük heykelin pişirimlerini; tuğla fırınları olarak bilinen, boyutları “35100” çapında olan, arı kovanı biçimindeki dev fırınlarda gerçekleştirilmektedir. Kaneko için özel olarak tasarlanmış bu fırınlar, sanatçının çalışmalarının boyutlarının büyüklüğüne bağlı olarak inşa edilmiştir. Nahed Mansour, June Kaneko'nun “Heads” adlı seramik eseri üzerine düşüncelerini şu şekilde ifade etmektedir:

“Kaneko'nun son 30 yıldaki çalışmalarının çoğunda olduğu gibi, el yapımı seramik sanatı için büyük ölçekli olan bu baş, Kaneko'nun büyük ölçekli kil parçaları işleme konusundaki teknik becerilerini sergiliyor. 1200 kg. ağırlığındaki heykelin boyutu, fiziksel varlığını artırıyor ve Müze'nin Üniversite Caddesi'ndeki giriş alanını inkâr edilemez bir şekilde dönüştürüyor. Çelik bir masa, 6 metrelik baş heykelini taşıyor. Öznenin kimliği tanımlanamıyor; cinsiyet, ırk ya da yaşa dair net işaretler bulunmuyor. Buna ek olarak, öznenin yüzünde çok az ifade var. Gözleri kapalı olan özne rahatlamış görünüyor ama uykuda değil. Saçı ya da kulakları olmayan heykelin yanları ve arkası yuvarlak ve pürüzsüzdür ve siyah-beyaz çizgiler formun etrafını sarmaktadır. Sokak seviyesinden birkaç metre yükseğe yerleştirilen bu büyük ölçekli eseri görmek için müze ziyaretçilerinin ve müzeye yaklaşan yoldan geçenlerin çoğu bilinçli ya da

20. <https://books.google.com.tr/books?>

21. <https://americanart.si.edu/artist/jun-kaneko-6277>

22. Jun Kaneko: The Surface Figures; The Figure Surfaces. Ceramics Monthly, 2016.

bilinçsiz bilinçsizolarak yukarı bakacaktır. Eseri görmek için boynunuzu kaldırma tepkisi, heykelin Müze'nin girişindeki izleyicileri fiziksel olarak harekete geçirme ve çevrelerindeki alanla ilişkilerini değiştirme biçimine işaret ediyor. Buna ek olarak, yukarı bakmanın psikolojik etkisi, göz hizasında gerçekleşen günlük sosyal etkileşimlerden koparır ve kendinden daha büyük bir şeye tanıklık etmek için bir duraklamaya işaret eder. Kaneko, 2005 yılında Mary McInnes ile yaptığı bir söyleşide, izleyicinin yukarı bakmasını gerektiren eserler yapmaya olan ilgisinden bahsederken, "Yukarı bakarken gerçekten üzgün olan birini tanımıyorum. Genellikle insanlar kendilerini iyi ve iyi hissettiklerinde yukarı bakarlar. "Kaneko, anıtsal heykellerinin izleyicide uyandırdığı kavramsal sorularla hareket ediyor. Burada durup size sormak istiyorum: Heykele baktığınızda kendinizi nasıl hissediyorsunuz? Etrafında yürüdükçe heykelle ilgili deneyiminiz nasıl değişiyor? Yüzeyinde tekrar eden açık ve koyu şeritlerin optik etkisini veya etkileşimini fark ediyor musunuz? Heykel etrafınızdaki doğal, insani ve mimari alanlarla ilişkinizi nasıl etkiliyor? Kişisel olarak Kaneko'nun kafa heykeline baktığımda, heykelin figüratif formunu ve soyutlanmış yüzeylerini yansıtan iki çelişkili duygu hissediyorum. Bir yandan, öznenin sakin yüzüne bakarken kendimi rahatlamış hissediyorum. Ayrıca, Müze'nin içindeki çoğu nesnenin aksine, bu halka açık heykele dokunabildiğimi bildiğim için bir yakınlık hissi de duyuyorum. Ancak, öznenin sakin tavrına ve yaklaşılabilirliğine rağmen, heykelin ölçeği, üzerimde otoriter bir güç iddia ediyor gibi görünen varlığıyla beni korkutuyor. Kaneko'nun Gardiner Müzesi'ndeki başı, resim geçmişini kil formları büyük 3D tuvallere dönüştürmek için nasıl kullandığının ideal bir örneği.

Aynı zamanda Kaneko'nun renk ve mekânla ilgili deneyler yapmak için deseni nasıl kullandığını ve heykelin etrafında hareket ettikçe siyah ve gri şeritlerin dalgalandığı yanılmasını nasıl sağladığını da gösteriyor. Bu eserlerin deneysel niteliklerinin yanı sıra kusursuz teknik uygulamaları, Kaneko'nun modern seramikte neden bu kadar saygın bir konuma sahip olduğunu gösteriyor."²³

Sanatçının eserlerinde genellikle büyük adımlar atanları betimlenen kişiler, toplumun hiyerarşik düzeninde kendilerini kaybetmiş insanlara benzetilmektedir. Dolayısıyla yine aynı vurgu ile izleyicinin dikkatini çeken "Heads" adlı bu eser; malum sınıfsal farklılığa ve düzene vurgu yapmak üzere biçimlendirilmiş ve çizgisel bir üslupla bünyeye sırlama uygulanmıştır.²⁴ Kaneko'dan beklenmeyecek bu çizgisel üslup, biçimin ağırlığını hafifletmede, kavramsal olarak hapisane dramının ağırlığını siyah-beyaz renk vurgusuyla izleyiciye aktarmaktadır. "Heads" adlı bu düzenlemede, biçimlerin sadece çizgisel olarak sıralanması, insanlığın bir düzen içinde düzensizce yaşadığının sembolik bir

23. http://www.franklloyd.com/dynamic/artist_bio.asp?artistid=11

24. Garden Of Resonance : The Art Of Jun Kaneko Oct 1, 2022 Through Feb 20, 2023, s. 10-15.

temsilini oluşturmaktadır. Sanatçı, seramik sanatı aracılığıyla bir toplumun düzensizliğini ve içinde yaşadığı olumsuzlukları izleyicilere sunarak, kend yaşam ortamını en iyi şekilde yansıtabileceğine inanmaktadır. Bu düzenleme, soyut biçimlerin kullanımıyla insanlığın karmaşıklığını ve içsel çatışmalarını ifade etmeye yönelik bir çaba içindedir. Çizgisel sıralama, kaotik ve düzensiz bir dünya içindeki bireyin deneyimlerini yansıtarak izleyicilere derin bir düşünürme sunmayı amaçlamaktadır. Sanatçı, seramik sanatının aracılığıyla,

Görsel 10: *Jun Kaneko and "Heads", Ceramic*

toplumsal düzenin ve bireyin içsel zorluklarının karmaşıklığını anlamak ve ifade etmek adına bir platform yaratmıştır. Biçimlerin bu çizgisel düzenlemesi, sanatın gücünü kullanarak toplumdaki düzensizlikleri vurgulamak ve izleyiciyi düşünmeye sevk etmek amacını taşımaktadır. "Heads" adlı eser, sadece sanatçının yaşadığı ortamın yansıması olmanın ötesine geçerek, izleyicilerin evrensel bir düzensizlik ve karmaşıklık anlayışıyla bağ kurmalarına olanak tanımaktadır. Kaneko'nun eserini sırladığı dönemde yüzünün yarısının felçli olduğu bilinmektedir. Eserini sırlamaya başlamadan²⁵ önce felçli göz kapağını açık bırakacak şekilde bantlayan sanatçı, böylelikle derinlik algısını korumayı amaçlamıştır. Nitekim birbirine zıt iki yüz biçimlendiren Kaneko'nun her iki parçada da çizgileri ustalıklarla renklendirdiği ve bu çabasından sonuç aldığı görülmektedir.²⁶ Ancak sanatçının da belirttiği gibi, Kaneko'nun yaşadığı şiddet süreci boyunca hiç azalmamış ve sağlığı için sürekli bir tehdit oluşturmuştur.

25. Garden Of Resonance: The Art Of Jun Kaneko Oct 1, 2022 Through Feb 20, 2023 s. 20-28

26. Ceramic Monthly Portfolio, JUNE/JULY/AUGUST 1998 sayı. 3, s. 2.

Sanatçının çalışmalarındaki düz, sade ve etkileyici pürüzsüz yüzeyler ve yuvarlak hatlar, iki kültür arasındaki deneyimi ya da başka bir deyişle karşıtlıklar arasındaki dengeyi ve hiyerarşiye dayanmayan saf gerçekliği vurguluyor. Kuşkusuz Kaneko'nun yaklaşımı, seramik çamurunun saf doğasına ve şeffaf sırların organik esnekliğine bir saygı duruşu olarak yorumlanabilir. Kaneko sanatında doğanın özünden ilham alarak izleyicilere yalın bir güzellik sunuyor. Sanatçının bakış açısına göre, pürüzsüz yüzeyler ve yuvarlak hatlar sadece estetik bir tercih değil, aynı zamanda iki farklı kültür arasında köprü kurma çabasının da bir yansıması. Sürekli tehdit altında olan sağlığına rağmen Kaneko' nun sanatı cesur bir ifade biçimi ve içsel bir denge ortaya koyuyor. Eserlerinin zarafeti ve sadeliği, sanatın evrensel bir dil olduğunu kanıtıyor. Aynı zamanda, seramik çamurunun doğal yapısına duyduğu derin saygı, eserlerine özgü bir doku ve duygunun kaynağıdır. Kaneko'nun sanat anlayışı sadece estetik değil, aynı zamanda kültürel çeşitliliğin ve birliğin de sembolüdür. Eserleri, farklı kültürler arasında diyalog kurmanın ve anlayışı derinleştirmenin bir aracı olarak işlev görüyor. Kaneko'nun eserlerindeki düz ve sade yüzeyler izleyiciyi derin düşüncelere sevk ediyor.²⁷ Bu yüzeylerin ardındaki hassas denge sadece görsel bir deneyim değil, aynı zamanda duygusal bir zenginlik de sunuyor. Sanatçının tercih ettiği yuvarlak hatlar, birçok kültürden sembollerle etkileşime girerek izleyiciye birleşme ve uyumun gücünü hatırlatıyor. Kaneko'nun eserleri yalnızca malzeme ve teknik becerinin değil, aynı zamanda bir dünya görüşünün de ifadesidir. Sanatçının seramik çamuruna ve şeffaf sırlara duyduğu saygı, yalnızca geleneksel bir sanat anlayışını değil, aynı zamanda doğayla uyumlu bir yaratıcılığı da yansıtıyor. Bu tutum, izleyicilere sanatın görsel bir deneyimden daha fazlası olduğunu hatırlatıyor. Kaneko'nun sanatında zıtlıklar arasında denge kurma çabası sadece estetik bir tercih değil, aynı zamanda kültürler arası anlayış ve hoşgörünün de bir sembolüdür. İki kültür arasında köprü kurma arzusu, sanatın evrenselliğini ve birleştirici gücünü vurguluyor. Sanatçının eserleri izleyicilere farklılıkları kucaklamanın ve bir arada yaşamının önemini öğretiyor. Kaneko'nun sanatı sadece estetik bir deneyim sunmanın ötesine geçerek izleyicilere derin duygusal ve entelektüel katmanlar ekliyor. Sanatçının sağlığına yönelik tehlikelere rağmen, eserleri sanatın insan deneyimini zenginleştiren, gelecek nesillere aktarımı sağlayabileceği eserler ortaya koymaktadır.²⁸

27. Generations: Works by Jun Kaneko & Toshiko Takaazu October 24 - December 6, 2008.

28. In Hindsight: Non-Visible Patch Points By Erik Ordaz, Ba Of Industrial Design, Master Of Arts Presented To The Faculty Of The Graduate School Of Stephen F. Austin State University In Partial Fulfillment Of The Requirements For The Degree Of Master Of Fine Arts Stephen F. Austin State University May 2020 In Hindsight: Non-Visible Patch Points By Erik Ordaz, Ba Of Industrial Design, Master Of Arts S. 3-6.

Nitekim Kaneko'nun birbiri ile etkileşen malzemeleri sezgisel olarak çok iyi gözlemlediği, diğer eserlerinde de gözlemlenir. Sanatçının söz konusu esere dair söylemi; kişilerin ruhsal ve sosyo-kültürel yapısını manipüle etmeye değil dengelemeye ve bu anlaşılmaz yapıyı ortaya koymaya yöneliktir. Kaneko, kullandığı malzeme ile yarattığı biçimde, yüzey ve desen etkileşimini ölçülü bir şekilde düzenleyerek izleyiciyi mükemmel bir uyum ile karşı karşıya bırakmayı hedefler.²⁹ Sanatçının yüzeylerde kullandığı desenler âdeta kişiler ile empati kurarak, Doğu ve Batı estetiğinin bir geştaltını (Psikolojik olayların bir bütün veya biçim olduğunu savunan görüş.) sunar. Doğada gördüğü vizyonları damıtarak izleyiciye sunan sanatçı oldukça minimalist bir tavır sergiler. Heykelini soyut ikiliklerin tezahürü olarak gösteren sanatçı, bilinçli olarak Japon ve Amerikan kültürlerine dair etkileri sarsmayı amaçlamıştır.³⁰ İzleyici birbirinin zıttı olan bu iki başla; bakıp görememek, görüp konuşamamak gibi ikili bir yaman çelişki ile âdeta baş başa bırakılmıştır.³¹ Sonuç olarak, izleyici, “Heads” çalışması altında yaşadığı çelişkilerle baş başa bırakılıyor. Gözlerle bakmak, ancak anlamamak ve gördükleri hakkında konuşamamak gibi birbirine zıt duygularla karşılaşılıyor. Bu ikili çelişki, insanın algı ve iletişim becerileri dünyasında derin izler bırakarak bireyi kendi içsel sınırlarıyla yüzleştiriyor. İzleyiciyi görme ve anlama arasındaki bu karmaşık dengeyi keşfetmeye davet eden bu çalışma, iletişimdeki zorlukları ve içsel çatışmaları vurguluyor. Eser, izleyicinin karşılaştığı bu zorlukların ötesinde, insan doğasının temel çelişkilerine de değiniyor. Bakmak ve görmek arasındaki bu ayırım, sadece dış dünyayla değil, kendi iç dünyamızla da bağlantı kurmamızı engelleyebilir. Bir şeyi gözlerimizle algılasak bile, onu anlamak ve ifade etmek karmaşık bir süreçtir. “Heads” adlı çalışma, salt fiziksel gözlemlerin ötesine geçerek daha derin bir düşünme ve anlam arayışına davet ediyor. İzleyicinin karşılaştığı bu çelişki, sadece iletişimde değil, kişinin kendi iç dünyasında da bir iç keşif yolculuğuna işaret ediyor. Soyut kavramları somut bir şekilde ele alan sanat eseri, izleyiciyi duygusal ve entelektüel bir deneyimin içine çekiyor. Başkalarını ve kendimizi anlamak arasındaki zor dengeyi vurgulayan “Heads”, iletişimin karmaşıklığı ve insan doğasının derinlikleri gibi evrensel bir temayı ele almıştır.

29. <https://www.brackers.com/project/jun-kaneko/>

30. Jun Kaneko (Japanese, 1942-) Untitled (head), 2002 Glazed ceramic and steel The Gardiner Museum Untitled (Head) by June Kaneko Speaker: Nahed Mansour, Curator of Programs and Education s. 2-3.

31. Jun Kaneko (Japanese, 1942-) Untitled (head), 2002 Glazed ceramic and steel The Gardiner Museum Untitled (Head) by June Kaneko Speaker: Nahed Mansour, Curator of Programs and Education s. 3.

Görsel 11: Jun Kaneko Çift Kafalar arasında duruyor.

Sonuç

Jun Kaneko'nun "Heads" adlı eseri, sanatçının bireysel ve toplumsal evrimine dair derin temaları izleyicilere aktararak önemli bir pencere sunmaktadır. Kaneko'nun sanatsal yolculuğu, başlangıçta malzemeleri yapıya uygun biçimde kullanma ve dünyayı resimsel bir bakış açısıyla görmeye odaklı bir ressam olarak eğitildiği noktadan, uzun yıllar seramik sektöründe çalışmasına kadar uzanmaktadır. Bu süreç boyunca, resim mirasının izleri eserlerine yansımış ve sanatçı-

nın bireysel evrimini açıkça gözler önüne sermiştir. "Heads" eseri, Kaneko'nun sanatının zirvesini temsil etmekte olup, bireysel ve toplumsal sorunlara dair derin bir anlayışı izleyiciye iletmekte etkileyici bir rol oynamaktadır. Sanatçının eserleri, sofistike bir farkındalıkla çatışan bireysel değerleri bir araya getirerek, toplumun içinde var olan bireyleri tek ve kapsayıcı bir dille anlatmaktadır. Kaneko'nun eserleri, sadece yeni bir üslup getirmekle kalmaz, aynı zamanda gelecek nesillere insanlığın evrimine dair düşündürücü ve sorgulayıcı bir mesaj iletmektedir. Bütün eserleri için kullanılan "Gerçekliğin Düşsel Seramik Hâli" tanımı, "Heads" eseri için de oldukça kapsayıcıdır. Eser, gerçeklikle düşsel arasında ince bir denge kurarak, Kaneko'nun sanatının evrimsel sürecini yansıtmaktadır. İzleyiciyi, sadece sanatın sınırlarını genişletmeye değil, aynı zamanda bireysel ve toplumsal düzeyde düşünmeye teşvik etmektedir. Kaneko'nun eserleri, sadece estetik bir zevk sunmakla kalmaz, aynı zamanda izleyiciyi düşündürmeye ve derinlemesine düşünmeye yönlendirir. Sanatçının içsel dönüşümü, eserleri üzerinden etkileyici bir şekilde anlatılarak, sanatseverlere kendilerini ve toplumu daha derinlemesine anlama fırsatı sunmaktadır. Kaneko'nun "Heads" eseri, sanatın evrimsel potansiyelini ve sanatçının kendi içsel dönüşümünü vurgulamaktadır. Başlangıçta ressam olarak eğitilmiş olmasına rağmen, uzun yıllar boyunca seramik sektöründe çalışması, sanatının zengin ve katmanlı bir karakter kazanmasına yol açmıştır. "Heads" eseri, seramik malzemesini kullanarak başarıyla gerçekleştirdiği bu evrimsel sürecin bir yansımasıdır. Kaneko'nun eserleri, estetik açıdan sadece göze hoş gelen formlar değil, aynı zamanda derin anlamlar içermektedir. "Heads" eseri,

başlıklar aracılığıyla bireysel kimlikleri ve insanın içsel dünyasını ele alarak, toplumsal sorunlara sanatsal bir bakış sunmaktadır. Başlıkların soyut ve büyümlü atmosferi, izleyiciyi düşünmeye ve duygusal bir deneyim yaşamaya çağırılmaktadır. Kaneko'nun sanatsal dönüşümü, eserlerindeki değişim potansiyelini vurgulayarak, sanatın evrimine dair bir anlayış sunmaktadır. "Heads" eseri, bu dönüşümün zirvesini temsil ederken, izleyicilere sanatın sınırlarını zorlamaya ve farklı düşünce kalıplarını keşfetmeye teşvik etmektedir. Sanatçının eserleri, soyut formların ötesine geçerek, izleyicinin duygusal ve zihinsel düzeyde derin bir etkileşim yaşamasına olanak tanımaktadır. Nitekim Jun Kaneko'nun "Heads" eseri, sanatının evrimsel sürecini ve sanatçının bireysel ve toplumsal sorunsallara dair derin anlayışını yansıtan etkileyici bir başyapıttır. İzleyicileri düşünmeye ve duygusal bir yolculuğa çıkarmaya davet eden bu eser, sanatın gücünü ve evrimini vurgulayarak, Kaneko'nun sanatsal mirasını büyük bir etkiyle taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- ARTICLE "Jun Kaneko" Ceramics Monthly Vol. 32.No.6.June-JulyAugust, 1984.
Asu art Museum Journal "Jun Kaneko biography" , 2017 s. 10.
Ceramic Monthly Portfolio, JUNE/JULY/AUGUST 1998 sayı. 3 s. 2.
Ceramic Monthly Portfolio, JUNE/JULY/AUGUST 1998 sayı. 3 s. 2.
Ceramistas Contemporáneos Jun KANEKO Marlene Pérez Sanz 20 Cerámica Artística 2013 / 2014 s. 12-11.
Ceramics Monthly "Jun Kaneko" Article Glenn Brown Journal Jun Kaneko, 2016 s.13.
Ceramics Monthly "Jun Kaneko" Article Glenn Brown Journal, 2016 s.13.
Ceramics_Monthly_Vol._32.No.6.June-July-August.
ERCAN, Halil Fazıl "Kamusal Açık Alanlarda Sanat ve Battalgazi Çınar Park Örneği" Art At Public Space and Battalgazi Çınar Park Sample İnönü University Journal of Art and Design 2018 s. 30.
ERCAN, Halil Fazıl "Kamusal Açık Alanlarda Sanat ve Battalgazi Çınar Park Örneği" Art At Public Space and Battalgazi Çınar Park Sample İnönü University Journal of Art and Design 2018 s. 49.
Garden Of Resonance : "The Art Of Jun Kaneko" Oct 1, 2022 Through Feb 20, 2023 s. 10-15.
Garden Of Resonance : "The Art Of Jun Kaneko" Oct 1, 2022 Through Feb 20, 2023 s. 20-28.
Generations: "Works by Jun Kaneko & Toshiko Takaazu" October 24 - December 6, 2008
In Hindsight: "Non-Visible Patch Points By Erik Ordaz, Ba Of Industrial Design", Master Of Arts Presented To The Faculty Of The Graduate School Of Stephen F. Austin State University In Partial Fulfillment Of The Requirements For The Degree Of Master Of Fine Arts Stephen F. Austin State University May 2020 In Hindsight: Non-Visible Patch Points By Erik Ordaz, Ba Of Industrial Design, Master Of Arts S. 3-6.
Jun Kaneko "Cedarhurst Journal TeachingPoster", 2016 s.12.
Jun Kaneko "Special Project 2004"E-Dergi, 2008 s.10-11-12-13.
Jun Kaneko "Special Project 2004"E-Dergi, 2008 s. 22-23.
Jun Kaneko "Special Project 2004"E-Dergi, 2008 s. 30.
Jun Kaneko "Special Project 2004"E-Dergi, 2008 s. 40.

Jun Kaneko “*Special Project 2004*”*E-Dergi*, 2008 s. 40-41.

Jun Kaneko (Japanese, 1942-) Untitled (head), 2002 Glazed ceramic and steel The Gardiner Museum Untitled (Head) by June Kaneko Speaker: Nahed Mansour, Curator of Programs and Education s. 2-3.

Jun Kaneko (Japanese, 1942-) Untitled (head), 2002 Glazed ceramic and steel The Gardiner Museum Untitled (Head) by June Kaneko Speaker: Nahed Mansour, Curator of Programs and Education s. 3

Jun Kaneko: “*The Surface Figures; The Figure Surfaces*” *Ceramics Monthly*, 2016 s. 20.

İnternet Kaynakları

<http://www.artnet.com/artists/jun-kaneko/> Son güncelleme tarihi: 10. 11. 2023 ET (Erişim tarihi): 14.11. 2023.

http://www.franklloyd.com/dynamic/artist_bio.asp?artistid=11 Son güncelleme tarihi: 10. 11.2023 ET (Erişim tarihi): 14.11. 2023.

<http://www.junkaneko.com> Son güncelleme tarihi: 10. 11. 2023 ET (Erişim tarihi): 14.11. 2023.

<https://americanart.si.edu/artist/jun-kaneko-6277> Son güncelleme tarihi: 10. 11. 2023 ET (Erişim tarihi): 14.11. 2023.

<https://books.google.com.tr/books?id=>

Son güncelleme tarihi: 10. 11. 2023 ET (Erişim tarihi): 14.11. 2023.

https://japanesegarden.org/wp-content/uploads/2022/11/JK-Gallery-Guide-Updated_Final-Digital-Compressed.pdf Son güncelleme tarihi: 10. 11. 2023 ET (Erişim tarihi): 14.11. 2023.

<https://sherryleedy.com/jun-kaneko-bio/> Son güncelleme tarihi: 10. 11. 2023 ET (Erişim tarihi): 14.11. 2023.

<https://www.brackers.com/project/jun-kaneko/> Son güncelleme tarihi: 10. 11. 2023 ET (Erişim tarihi): 14.11. 2023.

MEHEMMETİMİN OBULKASIMOV'UN ŞİİRLERİNDE KULLANILAN FİİLİMSİLER ÜZERİNE

Dr. Recep KILIÇ*

Öz: Mehemmetimin Obulkasimov 1943 günümüz Uygur Şiirinin en önemli şahsiyetlerinden birisidir. Dönemin tüm siyasi baskı ve şiddetlerine rağmen şiirlerini kaleme almış, ilk şiirlerini Çin istilâsı altındaki Doğu Türkistan'da, sonrakileri ise Sovyetler Birliği'nde yazmıştır. Kazak şairleri Abay ve Şakerim'i üstat kabul etmiştir. Klasik tarzda yazdığı şiirlerde Çağatay Türkçesini mahallileştirerek kendine özgü bir şiir dili oluşturmuştur. Bu makalede Mehemmetimin Obulkasimov'un şiirlerinde dil ve üslubun bir parçası olan fiilimsi ekleri incelenmiştir. Bu incelemede kullanılan şiirler, Prof. Dr. Hikmet KORAS'ın "Vatan Şairi Bir Uygur Mehemmetimin Obulkasimov (Almasbek)" adlı eserinden alınmıştır. Bu eserde bulunan şiirlerdeki isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil kullanımları tespit edilerek dil ve üslup özelliği olarak belirlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mehemmetimin Obulkasimov, Çağdaş Uygur şiiri, Uygur Türkçesi, fiilimsiler

ON THE VERBS USED IN THE POEMS OF MEHEMMETİMİN OBULKASIMOV

Abstract: Mehemmetimin Obulkasimov 1943 is one of the most important figures of contemporary Uyghur poetry. Despite all the political oppression and violence of the period, he wrote his poems, writing his first poems in East Turkestan under Chinese occupation and his later poems in the Soviet Union. He considered Kazakh poets Abay and Shakerim as his masters. He created a unique poetic language by localizing Chagatai Turkish in the poems he wrote in classical style. In this article, verb affixes, which are a part of language and style in Mehemmetimin Obulkasimov's poems, are analyzed. The poems used in this analysis are taken from Prof. Dr. Hikmet KORAS's work "Homeland Poet Bir Uyghur Mehemmetimin Obulkasimov (Almasbek)". The use of noun-verb, adjective-verb and adverb-verb in the poems in this work was determined and tried to be determined as a language and stylistic feature.

Key Words: Mehemmetimin Obulkasimov, Contemporary Uyghur poetry, Uyghur Turkish, verbs.

Giriş

Obulkaimov 1943 yılında Doğu Türkistan'da doğmuş, eğitilmiş bir ailede yetişmiştir. Babası da kendisi gibi şairdir. 1946 yılında üç yaşındayken baba-

ORCID ID : 0000-0002-3169-7862

DOI : 10.31126/akrajournal.1464733

Geliş Tarihi : 04 Nisan 2024 / Kabul Tarihi: 23 Nisan 2024

*Bir kuruma bağlı değil.

sını kaybetmiştir. Türlü zorluklar altında dedesi tarafından yetiştirilmiş, edebiyata ve şiire yönlendirilmiştir. Günümüz Uygur Şiirinin en önemli şahsiyetlerinden birisidir.¹ Şair, yazar, dramaturg ve gazeteci kimliği ile çevresinde ve sanatçılar arasında Memtimin Obulkasimov olarak tanınır.² Şair ilk kitaplarında olmasa da Almasbek takma adını kullanır. Bunun yanında Almasbek Hakaniy takma adıyla bir kitabı da vardır. Gazellerinde ise Xumar mahlasını kullanmıştır.³

Obulkasimov'un şiir yazmaya başladığı dönemde çok sayıda şair ve yazar hapse atılmış ve sürgüne gönderilmiştir. Halk tarafından sevilen değerli eserler eleştirilmiş veya yok edilmiştir. Sadece kültür devrimini öven ve destekleyen şiirlerin yazılmasına izin verilmiştir. Bu yıllarda edebî eserlerin değerlendirilmesinde, politik ölçü ilk sırada, edebî ölçü ise ikinci sırada yer almıştır.⁴ İlk şiir kitabını 1986 yılında yayınlamıştır. SSCB'nin dağılmasından sonra eserleri birbiri ardına çıkmış, şiirlerinde Uygur Türklüğünün yaşadığı dramı anlatmış ve kendisini Türklüğe adanmıştır. Şiirleri ötesinde, manzum eserleriyle ve edebiyat sohbetleriyle Türk kültürünün önemli bir parçası olmuştur.

Bu makalede Memtimin Obulkasimov'un şiirlerinde kullanılan dil ve üslubun en önemli parçalarından olan ve şimdiye kadar çalışılmamış fiilimsi ekleri ayrıntılarıyla değerlendirilmiştir. İncelenen şiirler Hikmet Koraş'ın "Vatan Şairi Bir Uygur Memtimin Obulkasim (Almasbek)" adlı eserinde verdiği Latin harfli transkripsiyonlu metin ile Türkiye Türkçesine aktarılan metinden yararlanılmıştır. Şiirlerde kullanılan isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiiller incelenmiş, dil ve üslup özelliği olarak belirlenmeye çalışılmıştır. Verilen şiir örneklerinde Yeni Uygur Türkçesiyle olanlar italik, Türkiye Türkçesiyle olanlar ise normal yazı şekliyle gösterilmiştir.

İnceleme konusu olan fiilimsiler Türkiye Türkçesi gramerinde farklı şekillerde değerlendirilmiştir. Zeynep Korkmaz'a göre "çekimsiz fiiller" olarak adlandırılmış ve 1. Ad-fiil, 2. Sıfat-fiil, 3. Zarf-fiil olmak üzere üç şekilde gösterilmiştir.⁵ Tahsin Banguoğlu "yatık fiiller" diye tanımlamış ad-fiiller, sıfat-fiiller ve zarf-fiiller olarak değerlendirmiştir.⁶ Muharrem Ergin, isim-fiilleri "filden isim yapma ekleri" arasında, sıfat-fiilleri "partisipler" ve zarf-fiilleri

1. Hikmet Koraş, Vatan Şairi Bir Uygur Memtimin Obulkasimov (Almasbek), Kömen Yayınları, Konya, 2015.

2. Selimahun, Zeynelov, Şeiiriyat Gülzari Tallanma, Mir Neşriyat, Almuta, 2007.

3. Almasbek, Kök Teñrinin Sözbeşi, Almuta, 2010, s. 117.

4. Alimcan İneyet, Çağdaş Uygur Şiiri, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi S. II, İzmir 1997, s. 191-205.

5. Zeynep Korkmaz, Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi), TDK Yay. Ankara, 2003. S. 863.

6. Tahsin Banguoğlu, Türkçenin Grameri, TDK Yay. Ankara, 1990, s. 419.

ise “gerundiumlar” başlığı altında “fiilimsi” olarak değerlendirmiştir.⁷ M. Kaya Bilgegil, “fiilimsi” terimini kullanmakta ve fiilimsileri, isim ve sıfat-fiillerle bağ fiiller, eylem kavramı taşıdığı hâlde, fiil niteliği göstermeyen kelimeler olarak tanımlamaktadır.⁸

Bu çalışmada Türkiye Türkçesi gramerlerinde en yaygın olduğu şekliyle fiil kök ve gövdelerinden belirli eklerle türetilen ve yargı bildirmediği için bitmemiş fiil niteliğinde olan fiiller olarak tanımlanmakta ve 1. İsim-Fiiller, 2. Sıfat-Fiiller, 3. Zarf-Fiiller başlıkları altında toplanmıştır. Yeni Uygur Türkçesindeki fiilimsi eklerinin Türkiye Türkçesindeki karşılıkları verilmiş ve örnekler buna uygun olarak gösterilmiştir.

1. Mehmetimin Obulkasimov’un Şiirlerinde Kullanılan Fiilimsiler

1.1. İsim- Fiiller

İsim fiiller, fiil kök ve gövdelerinin karşıladıkları oluş, kılış ve durumları; şahıs ve zamana bağlı olmadan gösteren fiil isimleridir. Daha açık bir anlatımla bunlar fiildeki oluş, kılış ve durumların isimlerini bildirirler.⁹

TT yazı dilinde *-mA*, *-(y)I⁴ş* ve *-mAK* şekillerinde kullanılan fiilimsi ekleri YUT’ ta sadece *-(I⁴ş* ve *-mAK* şekillerinde kullanılmaktadır.¹⁰ *-(I⁴ş* ekinin kullanımı çok yaygın olsa da *-mAK* eki özellikle kalıp ifadelerde ve şiir dilinde kullanılmaktadır.¹¹ Mehmetimin Obulkasimov’un şiirlerinde fiil kök ve gövdelerinin karşıladığı soyut hareketleri *-(I⁴ş* eki ile karşılamış ve bununla şiirdeki soyut hareketleri adlandırmış ve onları isim gibi kullanmıştır.

1.2. *-(I⁴ş*

-(I⁴ş eki YUT’ da TT’deki *-mA* ve *-mAk* eklerinin yerine de kullanılır.¹² Mehmetimin Obulkasimov’un şiirlerinde bu ek sık kullanılmıştır. Tüm işlevlerini görmek de mümkündür.

* *Kün körüşmu tes, / Yat jutta musulman bolğan ademge*

* *Generalğa xas jiraqni körüş ecayip, / Milliy nisbet:*

(Generale has uzağı görmek tuhaf, / Milli Nispet:) VŞBUMO, 421.

(Gün görmek de zor / Yaban ilde Müslüman olan insana)VŞBUMO, 368.

7. Muharrem Ergin, Türk Dil Bilgisi, Bayrak Basım Yayın Tanıtım, İstanbul, 1993.

8. M. Kaya Bilgegil, Türkçe Dilbilgisi, Salkımsöğüt Yayınevi, Erzurum 2009, s. 271.

9. Zeynep Korkmaz, age. s. 864.

10. İsim-fiil eklerinin TT yazı dilindeki kullanımları için bk. Zeynep Korkmaz, age. 864-909.

11. Sıfat-fiil eklerinin YUT’ taki kullanımları için bk. Rıdvan Öztürk, Yeni Uygur Türkçesi Grameri, TDK Yayınları, Ankara 2010, s. 103.

12. Özgür Ay, “Abdülhalûk Uygur’un Şiirlerinde Kullanılan Fiilimsiler Üzerine “Diyalektolog Ağız Araştırmaları Dergisi, Kış, S. 11, 2015, s. 15-45.

* *Ömür bu-karvan saray-demiş Héyyam, / Qolunda **boluş** kérek émiş meycam.*

(Ömür bu, “Kervansaray” demiş Hayyam, / Elinde olmak gerek imiş mey, cam) VŞBUMO, 289.

* *Alemnin barlığı yoqluqta pinhan, / Uzuviy **bağliniş** üzülmes heç an*
(Âlemin varlığı yoklukta gizli, / Uzviy bağlanmak kesilmez hiç an.) VŞBUMO, 284.

İsim-fiiller, ek- fiil ve bildirme ekleri ile çekimlenerek cümlede yüklem göreviyle bulunabilirler.¹³

* *Ömür bu-karvan saray-demiş Héyyam, / Qolunda **boluş** kérek émiş meycam.*

(Ömür bu, “Kervansaray” demiş Hayyam, / Elinde olmak gerek imiş mey, cam) VŞBUMO, 289.

* *Ger adem süpetlik İblisni tapsa, / Miñ kétim secde qip, şah **biler émiş.***
(Eğer insan sıfatlı iblisi bulsa, / Bin kez secde edip, şah bilir imiş.) VŞBUMO, 286.

* *Men-xelqimniñ u xudaniñ **oğlimiş,** / Kréste Eysa meñdek dertmen bolmiğan.*

(Ben halkımın o Hüda’nın oğluymuş, / İsa bile ben gibi dertli olmamış) VŞBUMO, 413.

-(İ³)ş isim-fiil eki kerek kelimesi ile birleşerek gereklilik bildirmesi hem TT’de hem de YUT’ da görülür.

* *İlahiy bir nurdin yaralğan millet, / Éyt, néçün kimgidür **xarliniş kérek?***
(İlahi bir nurdan yaratılmış millet. / Söyle, niçin kim için yanmak gerek?) VŞBUMO, 399.

* *Özini “men-Uygur!” dep bilgen adam /Vıcdanen bir tevrep, **arliniş kérek***
(Kendini “Uygurum” diye bilen adam, /Vıcdanen ürperip, utanmak gerek.) VŞBUMO, 399.

1.3. -mAK

TT yazı dilinde çok sık kullanılan -mAK isim-fiil eki, YUT’da da kullanılmaktadır. Mehemmetimin Obulkasimov’un şiirlerinde bu ek kullanılmıştır.

* *Cismiñni pare-pare **qılmaq** için / Teq turar toqsan yolvas, toqsan qavan.*
(Cisini pare pare kılmak için / Hazır turur doksan domuz doksan kaplan.) VŞBUMO, 289.

* *Hemmide birla ümüt-julup **çıqmaq,** / At harğın, yol éviz-pes, toqsan tala.*
(Hepsi de birlikte ümüt bulup çıkmak / At yorgun, yol ağzı alçak, toksan tala) VŞBUMO, 289.

13. Özgür Ay, “Abdülhalük Uygur’un Şiirlerinde Kullanılan Fiilimsiler Üzerine “Diyalektolog Ağız Araştırmaları Dergisi, Kış, S. 11, 2015, s. 15-45.

* *Cahilğa kiydürüp şahane libas, / Aqilni darga **asmaq** qestide qatil.*
(Cahile giydürüp şahane libas, / Âkili dara asmak kastında katil.) VŞBUMO, 306.

* *Özeñge yaraşqan Gül édi ismiñ, / Can **almaq** qestide levlerinde qan.*
(Özüne yaraşan Gül idi ismin, / Can almak kastında leblerinde kan.) VŞBUMO, 316.

* *Jutmaqniñ kestide, heyhat, yer séni, / Sevepkim;*
(Yutmak niyetinde, heyhat, yer seni, / *Sebep kim,*) VŞBUMO, 331.

* *Reqipke gav **bolmaq** muddia-kestim, / Aşmıdi emelge, boldum nagiran.*
(Rakibe gav olmak müddia, kastım, / Aşmadı emele, oldum na-giran.) VŞBUMO, 334.

* *Sükütte **yatmaqın** özge ne çare, / Ah, qelbim miñ pare!*
(Susup yatmaktan başka ne çare, / Ah! Kalbim bin pare!) VŞBUMO, 334.

* *Némeñ qaldi, zadi, Uyğur tapmığan?/Tapmaq üçün estaidil baş qatmi-ğan.*

(Neyin kaldı, hiç, Uyğur bulunmamış? / Bulmak için gönülden baş koymamış.) VŞBUMO, 364.

* *Birdemlik huzurdin keçmıdiñ, **démek**, / Çıqmıgay séniñdin séxi-hetemtay.*
(Bir anlık huzurdan geçmedin, demek, / Çıkmayacak senden cömert-hetemtay.) VŞBUMO, 313.

Bu isim-fiil eki **démek**, kelimesiyle Obulkasimov'un şiirlerinde en çok kullanılan isim- fiil ekidir.

* *Miñ epsus, körünmes Uyğuriy béna: / Qan **şümmek** isteydu yene Qiziltağ!*
(Yazıkki görünmez Uyğurı bina: / Kan emmek istiyor yine kızıltağ) VŞBUMO, 330.

* *Bizni kim milletu, bir anliq el der?! / Gözeller qolida **ölmek**-çoñ amet,*
(Bize kim millet ve bir anda il der? / Güzeller kolunda ölmek büyük şans) VŞBUMO, 342.

* *Teñdişi yoq uniñ çerxi-pelekte, / Dil aciz tarifin **etmekte** izhar.*
(Benzeri yok onun çark-ı felekte, / Til aciz teripin etmekke izhar.) VŞBUMO, 374.

* *Yaq, dostum, / Eldin **ketmek-ermek** emes,*
(Hayır dostum, / İlden gitmek-varmak değil,) VŞBUMO, 392.

* *Üzmek bolup Quyaşniñ köz cevherin, / Yultuzlarniñ ot-çeçqin teptin sézer...*
(Üzmek olur güneşin kor cevherin, Yıldızların ateş, kıvılcım hararetin sezer.) VŞBUMO, 397.

* *Gunayi ezim sendin **ketmek, keçmek** /Keçmıseñ boldi peket mendin veten!*
(Günah-ı azam senden gitmek, geçmek /Geçmeyesin yalnız benden vatan!) VŞBUMO, 417.

* *Tün qarañgusi beğinga nur–ziya **bermek** üçün, / Razimen, ey, dilreba, köysem eger gülhan bolup.*

(Tün garanısı bağına nur ziya vermek için, / Razıyım ey dilruba yansam eğer gülhan olup.) VŞBUMO, 263.

* *Sen üçün güldestiler **tüzmekni** istep şam-seher, / Vadi kezdim, amma ne-tey, körkem gülzar tapmidim*

(Sen için güldesteler dizmek isteyip şam-seher, / Vadi gezdim, amma ni-dem, görkem güzel görmedim.) VŞBUMO, 269.

-mAK isim- fiil eki, +II³K⁴ isimden isim yapma ekini alarak genişletilmiş bir şekilde kullanılabilir. TT' de nadir olsa da bu kullanım YUT' da yaygındır.¹⁴

* *«Lénin **démeklik**-Partiya demek, / Partiya dégende-Lénin namayan!»-*

(«Lenin demek, parti demek / Parti deyince, Lenin aşikâr!»)

VŞBUMO, 394.

* ***Tözmeklik** mümkünmu tapsıla imkan / Şatliqni helqumdin alsa qayğudert?!*

(Dayanmak mümkün mü bulsa bir imkan / Şadlığı halkımdan alsa kaygı, dert?) VŞBUMO, 314.

* *Mümkünmu ca geptin **qurmaqliq** makan / İğvayu malamèt taşliridin hul?!*

(Mümkün mü yalanla kurmak hiç mekan, /Gıybet ve iftira taşlarından temel?) VŞBUMO, 369.

-mAK isim- fiil eki, isim hâl ve iyelik ekleriyle kullanım şekli Mehemmetimin Obulkasimov'un şiirlerinde daha çok kalıp ifadelerle ve şiir dilinde kullanılmıştır.

* *Öz jutta **ölmekni** nésip qip Xuda, / Öz yurtta ölmeyi nasip etti Huda*

(Ana-yer xakiğa aylanğan atan. / Anayer hakine dönüştü baban.)

VŞBUMO, 341.

* ***Pütüşmekni** ela bilgen Ecdadim: / Ceñge çıqma!*

(Birleşmeyi iyi bilmiş ecdadım: / Cenge çıkma!) VŞBUMO, 391.

* *Tériqçe **hemekni** sürgen közige, / Tarih boyu emeğini sürmüş gözüne*

(Artuq bilip uni xézine-tilladin. / Fazla bilip onu hazine altından.)

VŞBUMO, 374.

* *Saňa dildin aşıq bolğan tümen miñniñ biri-men, / Ne qilay zilva boyuñni **körmekke** imkan tepilmas.*

(Sana candan âşık olan tümen binin biri ben, / Ne etsem selvi boyunu gör-meğe imkân tepimez.) VŞBUMO, 269.

14. Özgür Ay, "Abdülhalûk Uygur'un Şiirlerinde Kullanılan Fiilimsiler Üzerine "Diyalektolog Ağız Araştırmaları Dergisi, Kış, S. 11, 2015, s. 15-45.

2. Sıfat-Fiiller

Sıfat-fiiller nesnelere hareket vasıflarını karşılayan fiil şekilleridir. Hareket vasıflarını belirtmek suretiyle nesnelere karşıladıklarına göre nesne karşılayan kelimeler olarak sıfat fiiller mana bakımından isim cinsinden kelimeler arasına girer. Sıfat-fiillerin asıl isimlerden farkı, nesneyi hareketine göre adlandırması, onu asıl varlığı ile şu veya bu kalıcı vasfı ile değil, hareketi ile ifade etmesidir. Yani sıfat-fiil hareket hâlinde bulunan nesnelere için kullanılan, hareket hâlindeki nesneyi ifade eden kelimelerdir.¹⁵

Sıfat-fiiller yapılarında hareket ve zaman kavramı bulunan, geçici bir hareket adı oluşturdukları, sıfat ve ad gibi kullanıldıkları ve ad çekime girebildikleri; bunun sonucu olarak da hem adlaşma hem de fiilleşme yeteneğine sahip oldukları şekliyle söylenebilir.¹⁶

YUT’ ta kullanılan sıfat-fiilleri taşıdıkları zaman kavramına göre üç bölüme ayırmak mümkündür:

1) Geçmiş zaman bildiren sıfat-fiiller

-miş

2) Geniş zaman bildiren sıfat-fiiller

-K⁴An, -(A)r, -mAs

3) Gelecek zaman bildiren sıfat-fiiller

-idiğan/ -ydiğan, -eçek, -K⁴U

2.1. Geçmiş Zaman Bildiren Sıfat-Fiiller

2.1.1.-miş

YUT’ ta seyrek kullanılan -miş sıfat-fiil eki Mehemmetimin Obulkasimov’un şiirlerinde seyrek olarak kullanılmıştır.

* *Yaratmış Teñrige telep-nur sende, / İbadet icabet-teşekkür sende.*

(Yaratmış Tanrı’ya telep nur sende / İbadet, icabet, teşekkür sende.)

VŞBUMO, 402.

* *Alqışlar sadasi köklerde cevlan, / Ziminni tevretmiş küy goşaq-öle:*

(Alkışların sadası göklerde cevelan, / Zemini kuşatmış şarkı, türkü, koşuk)

VŞBUMO, 427.

* *Untulmuş sën éytqan Muqeddes uran, / Uyuşqan éliñ yoq aqil, serbedar.*

(Unutulmuş söylediğin mukaddes uran / Birleşen elin yok, akıllı lider.)

VŞBUMO, 362.

2.2. Geniş Zaman Bildiren Sıfat-Fiiller

2.2.1. -K⁴An

-K⁴An sıfat-fiili YUT’ da -ğan/ -ğen, -qan/- ken şeklinde TT’ndeki -an/-en

15. Muharrem Ergin, age. s. 333.

16. Zeynep Korkmaz, age. s. 785.

sıfat fiilini karşıladığı gibi – DİK sıfat -fiilini de karşıladığı görülür.¹⁷ Mehemmetimin Obulkasimov'un şiirlerinde en çok görülen sıfat-fiil ekidir.

TT'deki (y)An sıfat-fiiline karşılık gelen kullanımlar.

* *Nezmu-neva beygiside bes bağlaşqan kim bolsimu, /Qoş qanatliq ilham atliq vaqittin tez tulparim bar.*

(Nazm u neva yarışında bes tutuşan kim olsa da /Çift kanatlı, ilham atlı vakitten tez tulparım var.) VŞBUMO, 261.

* *Qançe aşiq ehlin körgen qeri çinar şexiga, /Güleñgüç sep bille uçqan bağı-bostan tartidu.*

(Nice aşk ehli görmüş yaşlı çınar dalına, /Salıncak sep ile uçan bağ u bostan çeker.) VŞBUMO, 263.

* *“Ey, yaratqan, qadir Xuda! Körsetkin dep karamet”, / Şamu seher nicat tilep, qilsañ qançe ibadet.*

(“Ey yaratan kadir Hüda! göster deyip keramet”, / Şamu seher nicat deyip, kilsan nice ibadet.) VŞBUMO, 275.

* *Qeni saña nurin çaçqan, qeni eşu quyaş-ay / Qeni saña külip baqqan, qeni köklem xuşçiray?*

(Hani sana nurun saçan, hani eşsiz güneş ay / Hani sana gülüp bakan, hani bahar hoş çiray?) VŞBUMO, 276.

* *Uygurum-xaqan elim, tarxan elim, / Türkiyge Teñritağdek qalqan elim.*

(Uygurum hakan elim, Tarkan elim / Türklere Tanrıdağı gibi kalkan elim) VŞBUMO, 283.

* *İqlimler ara uçqan cansiz ejdiha, / Canliklar neslidin qoridü qomaç,*

(Ülkeler arasında uçan cansız ejderha, /Canlılar neslinden goridu buğday,) VŞBUMO, 384.

* *Heqdari kimligin bilidu Turan, / Mertlikniñ meş'ili-uyuşqan Uygur.*

(Ortağı kim olduğunu bilir Turan /Mertliğin meş'ali uyuşan Uygur) VŞBUMO, 431.

* *Teñrige qavuşqan rohuñ bolsa yar, / En-öleñ erşini quçqay cevlanim.*

(Tanrı'ya kavuşan ruhun olsa yar /Dava türkü erşini quçqay cevlanim.) VŞBUMO, 403.

* *Çégara atlap çiqqan tünde-teğdir, / Cupti-halal yeri oqtin qılmış qaza.*

(Sınır atlayıp çıkan gecede kader, / Cupti-halal yeri oktan kılmış kaza) VŞBUMO, 406.

* *Baraqsan bop çaqmaq bilen çirmaşqan, / Şax-golumni erşi-elağa sunar-men,*

(Güç kudrette şimşeklerle yarışan, / Dal budağım arşı alaya uzatırım,) VŞBUMO, 387.

17. Rıdvan Öztürk. age. s. 222.

TT' deki **-DİK** sıfat-fiiline karşılık gelen örnekler aşağıda verilmiştir.

* *Közge sürüp, tumar etey muqeddes iman bilip, /Keltürüñlar maña, dostlar, **basqan** izi toprağidin.*

(Göze sürüp tumar edem mukaddes iman bilip, /Getirin siz bana dostlar bastığı izi toprağın.) (-DİK) VŞBUMO, 259.

* *Vetinin-Ecdatlarğa altun boşük, / Altun boşük -momilar **tutqan** köşük.*

(Vatanım, ecdatlara altın beşik, /Altın beşik, ninemin tuttuğu köşek) VŞBUMO, 296.

* *Milletmu zadi, biz yaki bir avam? / Öz **tapqan** beläğa töleyimiz taban.*

(Millet asil hep, biz ya da avam / Kendi bulduğun belaya öderiz canan) VŞBUMO, 305.

* *Topan- su belasi, qanlıq qiyamet, / Sen pütken mersiye, sen **açqan** aza,*

(Tufan, sel baskını, kanlı kıyamet, /Yazdığın mersiye, tuttuğun matem,) VŞBUMO, 384.

* *Bu ebediy heqiqet: / Sen tüpeylidin maña **baqqan** heveste*

(Şu ebedi hakikat: / Sen böyle bana baktığın heveste) VŞBUMO, 381.

* *Batuniñ cesedi çirigen çağda, / Napalion cismini **quçqanda** zulmet,*

(Batının(?) cesedi çürüdüğü çağda, /Napolyon cismini sardığında zulmet) VŞBUMO, 382.

* *On këtım aldansa, kilmay pendiyat, / Atisin **atqanni** atqa mindürer.*

(On kez aldansa, almadan ibret, / Babasının atdığıma ata bindirir.) VŞBUMO, 423.

* *Sen **tartqan** cebriler xorluq xiyamet / Hemmisi- hemmisin körgeçke paza,*

(Çektiğin zorluk, horlanma, ihanet / Hepsini, hepsini görünce feza,) VŞBUMO, 385.

* *Qilçimu esqatmas **tapqan**-terginiñ, / «Ayranga toyganniñ qétigi qalar».*

(Zerre yardım etmez aldığın soyguya / «Ayrana doyanın katığı kalır».) VŞBUMO, 303.

* *Yadimda qulun-taydek oynap bérip, /Köksüñdin purap-purap **yatqanlirim.***

(Aklımda, kulun tay gibi oynayıp, / Göğsünde rahat rahat yattıklarım.) VŞBUMO, 406.

TT' de **-ml⁴ş** sıfat-fiiline karşılık gelen kullanımlar

* *Sümbülü çirmap jürekni tartti söygü damiga, /Ay yüzüğe xop **yaraşqan** meni bar bir dane qız.*

(Sümbülü sarmaşık yüreği çekti sevgi damına, /Ay yüzüne çok yaraşmış beni var bir tane kız.) VŞBUMO, 266. (ml⁴ş)

* *Heqniñ bir himmitin körgüsi kéler, / Halal emgek bilen **tapqan** risqida.*

(Hakkın bir himmetin göresi gelir, / Helal emek ile bulmuş rıskı da.) VŞBUMO, 287.

* «İşki yoq-êşek» –den yaxşı **éytqan** el, / *Démek, bu-söyğüsiz ömürmu yoq tel.*

(«Aşkı yok, eşek» den yahşi demiş el, / Demek, bu sevgisiz ömür de yok dal.) VŞBUMO, 294.

* *Uygurum-dert-iztirap égir **basqan**, / Köksini toqsan yamaq-yégir **basqan**.*

(Uygurum, dert, ızdırıp ağır basmış, / Göğsünü doksan yama, yara basmış.) VŞBUMO, 301.

* *Yattinmu içtin **çiqqan** yeğa yaman, / Teğdiri - taş, qismiti qanlıq élim.*

(Yabancı, hem içten çıkmış hain / Kaderi taş, kısmeti kanlı ilim)

VŞBUMO, 302.

* *Vujudi nur bilen **juğirilğan** xelqim, / Nur bilen, gül bilen zer **tutqan** zimim.*

(Vücudu nur ile yorulmuş halkım, / Nur ile gül ile altın olmuş zemin.)

VŞBUMO, 387.

* *Tirilsun dat **basqan** miñ esirlik şan, / Canlarni canğa ula, ket cezim et.*

(Dirilsin paslanmış bin asırlık şan, / Canları canlara ekle git tespit et)

VŞBUMO, 418.

* *Eñ aciz yéridin **tutqan**, / Vetenni söylemek*

(En zayıf yerinden tutmuş. / Vatani sevmek) VŞBUMO, 420.

* *Ecel helqumida iltica **qilişqan** / Bahadır Moyunçur xaqanim mevcut!*

Ecel halkımı da iltica kılmış / Bahadır Moyunçur hakanım mevcut!

VŞBUMO, 421.

* *Ottura esirlerdin qeltürsem neqil, / Tayğa tamğa **basqandek** deliliy hüc-cet...*

(Orta Çağlardan getirsem nakil, / Ata damga basmış gibi delil-i hüccet...)

VŞBUMO, 421.

Bu dörtlükte -K⁴An sıfat-fiil eki bütün anlamlarıyla birlikte ahenk unsuru olarak kullanılmış.

*Uygurum-dert-iztirap égir **basqan**, / Köksini toqsan yamaq-yégir **basqan**.*

Uygurum, dert, ızdırıp ağır basmış, / Göğsünü doksan yama, yara basmış.

*Elemni iç-içiğe **cutqanséri** / Néçün yoq birer qayaş bégir **basqan!***

Elemini içe atıp yuttukça / Niçin yok birer hısım, kucaklayan VŞBUMO, 301.

2.2.2. –(A)r

TT' sinde süreklilik bildiren bu sıfat-fiil eki şimdiki zamandan başlayıp gelecek zamana varan anlam genişliğine sahiptir.¹⁸

* *Teñridek siğindim ey, büyük serdar, / Qebreñni tapsam ger **qoyar** édim baş.*

18. Zeynep Korkmaz, age. s. 815.

(Tanrı gibi sığındım ey büyük serdar, / Kabrini bulsa idim eğer koyar idim baş) VŞBUMO, 428.

* *He, söyğü can alar tökmey turup xun, / Meşuqniñ tiğiğa baş qoyar meptun.*

(Evet, sevgi can alır dökmez asla kan, / Maşukun kılıcına baş koyar meftun.) VŞBUMO, 294.

* *Şahtavar körünsimu körer közge / Miñ illet çıqqay uva-estirindin.*

(İpek görünse de gören göze / Bin illet çıkmış bu kumaştan)

VŞBUMO, 414.

* *Qinida turmiğay bu eqin-zaman, / Ölmisek kölerimiz-bu uzun cahan!*

(Kınında durmaz hiç bu akan zaman / Ölmesek görürüz bu uzun cihan!)

VŞBUMO, 424.

* *Bularniñ qari çağliq, öter-kéter, / Yérim bar, Vetinim yoq-der bedermen,*

(Bunların hepsi boş, geçer gider, / Yerim var, Vatanım yok der, bi-derman.)

VŞBUMO, 414.

* *İmaniñni élip, özeñni elhal, / Qaldurup kétermiş çöl-bayavanda...*

(İmanını alıp kendini hemen, / Kaldırıp atarmış çöl ortasında...)

VŞBUMO, 391.

* *Ömür bu-xuddi xumdan, örter layni, / Haliñğa békip talla turar cayni,*

(Ömür bu, tıpkı fırın, pişirir çamuru, / Hâline bakıp durur seçer yerini)

VŞBUMO, 291.

* *Qilsimu reqip heset, avam gul-gul, / Beygide, ya ceñgahta öler duldul.*

(Etse de rakip haset, avam uğulltu / Yarışta ya da savaşta ölür duldül)

VŞBUMO, 360.

* *«Yaxşidin at qalur, yamanlardin-dat!», / Dat qaldi unundin, qaldi qara dağ.*

(«İyinin adı kalır, kötüden feryat!», / Feryat kaldı ondan, kaldı yara, dağ)

VŞBUMO, 395.

* *Cavap bérer buniñğa Xelqiñ, / Xelqiñni oylaş-he, qançilik dehşet!*

Cevap verir buna Halkın, / Halkımı düşün, evet, nasıl bir dehşet!

VŞBUMO, 395.

2.2.3. -mAs

-mAs eki -(A)r sıfat-fiil ekinin olumsuz halidir. Bu ek de birleştiği fiile süreklilik anlamı katmaktadır. Hem YUT' da hem de TT' de yaygın olarak kullanılır Obulkasimov' un şiirlerinde oldukça yaygın kullanılmıştır.¹⁹

* *Heleyu-mikir bolsa düşmen qılmişi, / Aldanmas uniñğa dana, mert kişi*

(Hile ve tuzak ise düşmanın işi, / Aldanmaz ona akıllı, mert kişi.)

VŞBUMO, 255.

19. Rıdvan Öztürk, age. s. 104.

* *Heç qandaq ğeyri iş bolup körünmes, / Bêşiğa tac qilip köterse millet.*
(Bundan böyle iş olup görünmez, / Başına taç edip taşisa millet.)
VŞBUMO, 282.

* *El biler perqini, emma, u bilmes, / Cin-çıraq nedeyu, Ay-quyaş qayda?*
(El bilir farkını, amma o bilmez, / Cin çirak nedeyu, Ay, güneş nerde)
VŞBUMO, 282.

* *Düşminim köp qildi iğva-malamet, / Qayğusi kelmes hem birdem salamet.*
Düşmanım hep kıldı iğva- melâmet / Kaygusu gelmez hem bir dem selamet.
VŞBUMO, 287.

* *Yaxşılar yaman sunğan altun camdin / Öltermes zeher içken mes mey-
dani.*
(İyiler kötülük sunmuş altın camdan / Öldürmez zehir içmiş sarhoş mey-
danı.) VŞBUMO, 290.

* *Séğiniş demliri yetken bir esna, / Kütmes hem kütüzmes cebride novet.*
(Özleme demleri yettiği anda / Beklemez ve bekletmez zulümde nöbet)
VŞBUMO, 293.

* *Uvida körgenni iler, esli, kuş, / Tana süti bilen kirmes pezilet.*
(Yuvada gördüğünü yapar esli, kuş, / İnek sütü ile girmez fazilet)
VŞBUMO, 369.

* *Bir ömür tügimes erizim mu özeñ, / Kélidu Teñrige mektup yolluğum.*
(Bir ömür tükenmez arzum da özün, / Gelir Tanrı'ya mektup yollayasım)
VŞBUMO, 430.

* *Şahinşah Derayu, ğalip İskender deyişken/ «Turanniñ tevrenmes tüvrügi-
Uygur!».*
(Şehinşah Dera ve galip İskender diyen / «Turanın sarsılmaz direği Uygur»)
VŞBUMO, 433.

Obulkasimov şiirlerinde çok kullandığı bu sıfat-fiil ekini bir şiirinde ahenk unsuru olarak da yararlanmıştır. Aaba şeklinde kafiyelenmiş bu dörtlük -mes redifi ile yazılmıştır.

* *Adil xan héç qaçan naheq qan tökmes, / Aqil can gunasiz birisini sökmes.*
Adil hükümdar asla na-hak kan dökmez / Âkil can günahsız birine söğmez.
Adalet, saxavet qilar tentene, / “Heqiqet-köymes hem sugimu çökmes!”
Adalet, cömertlik kılar tantana. / “Hakikat yanmaz ve sugimu çökmez”
VŞBUMO, 303.

2.3. Gelecek Zaman Bildiren Sıfat-Fiiller

2.3.1. -idiğan / -ydiğan

Gelecek zaman sıfat-fiili olarak kullanılan bu ek YUT’ da yaygın bir kulla nıma sahiptir. Fiil ünsüzle biterse -idiğan, ünlü ile biterseydiğan şekliyle

görülür. Mehemmetimin Obulkasimov'un şiirlerinde çok sık kullanılmamakla beraber örnekleri vardır.

* *Siyasiy neyreñ «Maharet» qilidiğan, / «Az sen» dep*
(Siyasî hile «Maharet» kılacak, / «Azsın» diye) VŞBUMO, 421.

* *Kimnidür haqaret qilidiğan, / Qaram küç bilen el soraydiğan.*
(Kimdir hakaret kılacak, / Mağrur güç ile ülke idare edilecek.)

VŞBUMO, 422.

* *Qural-eslahqa tayinip, yol toraydiğan- / Zaman emes bu.*
(Silaha güvenip, yol kesilecek / Zaman değil bu.) VŞBUMO, 422.

Çiqip, ademlerni yoldin / azduridiğan bir kişi.

(Çıkıp, insanları yoldan / azdıracak bir kişi.) VŞBUMO, 390.

2.3.2. -eçek

TT'de işlek bir sıfat-fiil eki olarak kullanılan bu ek, YUT' da sadece bir örnekte kalıplaşmış olarak kullanılır.²⁰ Mehemmetimin Obulkasimov'un şiirlerinde bu örnek ikinci kez tekrarlanmıştır.

* *Şatliqtin yéter édi béşim kökke, / Kün kebi körküñ külgey kéleçekke.*

(Mutluluktan ulaşırdı başım göğe, / Gün gibi güzelliğin gülsün geleceğe)

VŞBUMO, 412.

* *Erk ve azatliqqa bolğaç çin teşna, / Kéleçek evlatlar éytar dep bir kün,*
(Hürriyete olunca gerçek istek, /Gelecek nesiller sorar diye bir gün,)

VŞBUMO, 324.

2.3.3. -K⁴U

Sıfat-fiil eki olarak kullanımı sık değildir. Gelecek zaman eki olarak kullanımı daha yaygındır.

* *Aq çaçliq tarixmu hetta, / Lahu-heyran bolğusi xicil.*

(Ak saçlı tarih de hatta / Lahu hayran olacak, mahcup.) VŞBUMO, 279.

* *Tevreştin can aram alğusi, démek; / Kainat böşügin tevet,*

(Sallamak gönlün huzur alacak, demek; / Kainat beşiğin salla) VŞBUMO, 319.

* *Şerhige acizlik qilğusi eqil, / Teñrilik telqindin bekmü jiraq u.*

(Şerhine acizlik kılacak akıl, Tanrılık yorumundan pek de irak o)

VŞBUMO, 383.

* *Merdane oğlanlar çiqqusi, elbet, / Özeñsen peqetla işengen Téğim!*

(Merdane yiğitler çıkacak elbet, / Kendinsin yalnızca güvendiğim dağım!)

VŞBUMO, 339.

* *Evlattin–evlatqa tapqusi kamal / Sen salğan ilmiy yol, meslek–teriket*

20. Özgür Ay, "Abdülhalûk Uygur'un Şiirlerinde Kullanılan Fiilimsiler Üzerine "Diyalektolog Ağız Araştırmaları Dergisi, Kış, S. 11, 2015, s. 15-45.

(Evlattan evlada geçecek kemal / Senin açtığın ilmî çığır, meslek, tarikat.)
VŞBUMO, 404

* *Sañımu kelgüsi sahir saadet, / Bende emes, Teñrimu qilgudek heves.*

(Sana da gelecek herhal saadet / Kul değil, Tanrı da kılacak heves.)

VŞBUMO, 360.

* *Kelgüsi evlat için, Uygur için / Vetendin uluğ miras yoq dünyada*

(Gelecek evlat için, Uygur için / Vatandan ulu miras yok dünyada)

VŞBUMO, 389.

* *Heqıqet bir küni kelgüsi galip / Bolsimu miñ héle-mikir, ep sende*

(Hakikat bir gün gelecek galip / Olsa da bin hile, mikir, al sende)

VŞBUMO, 439.

* *Esirdek ötküsi her bir deqıqem / Tel-töküs eçilmas bu köñül yarsız.*

(Asır gibi geçecek her bir dakikam / Büsbütün açılmaz bu gönül, yazsız.)

VŞBUMO, 294.

3. Zarf-Fiiller

Zarf-fiiller, şahsa ve zamana bağlanmadan mücerret hareket hâli bildiren fiil şekilleridir.²¹ Zarf -fiiller, bir yanıyla fiil, bir yanıyla da zarf özelliği taşıyan gramer kategorileri oldukları için, fiil yönleriyle yalnızca hareket ve zaman kavramını karşılarlar; zarf yönleriyle de bir oluş ve kılışın durum ve tarzını bildirme niteliğine sahiptirler. Bu nedenle cümlede, şahsa ve zamana bağlı bir yargı bildirmeyen; ancak, yargı bildiren fiiller yanında, onlardaki oluş ve kılışın durum ve tarzını belirleyen zarf görevi yüklenirler. Daha kestirme bir anlatımla, zarf-fiiller, fiillerin zarf görevi yapan yardımcılarıdır. Çekimli fiile dönüşmeleri mümkün değildir.²²

YUT 'da kullanılan zarf-fiilleri de TT yazı dilindekiler gibi, yapıları bakımından üç gruba ayırabiliriz: 1. Gerçek Zarf-fiiller, 2. İsim-fiil ve Sıfat-fiillerle Kurulan Zarf-fiiller, 3. Zarf-fiil Olarak Kullanılan Diğer Şekiller.²³

3.1. Gerçek Zarf-Fiiller

Fiil kök ve gövdelerine belirli zarf-fiil eklerinin getirilmesiyle yapılır. YUT' da kullanılan zarf-fiil ekleri şunlardır. -(İ³), -A/-y, -mAy, -K⁴Aç. -K⁴ili, -K⁴içe, -K⁴Unçe

3.1.1. -(İ³) p

YUT' da en sık kullanılan zarf-fiil ekidir. Fiil ünlü ile bitirse doğrudan doğ-

21. Ahmet Buran, Ercan Alkaya, Çağdaş Türk Lehçeleri, Akçağ Yay. Ankara, 2006. s.156.

22. Zeynep Korkmaz, age. s. 841.

23. Özgür Ay, "Abdülhalûk Uygur'un Şiirlerinde Kullanılan Fiilimsiler Üzerine "Diyalektolog Ağız Araştırmaları Dergisi, Kış, S. 11, 2015, s. 15-45.

ruya, ünsüzle biterse düzlük – yuvarlaklık uyumuna göre -i, -u, -ü yardımcı ünlülerinden birini almak suretiyle gelir. Obulkasimov' un şiirlerinde oldukça yaygın kullanılmıştır.

* *Ademge namelum bolğan iptida, / **Sığınip** Teñrige qılğay iqtida*
(İnsana na-malum imiş iptida, / Sığınıp Tanrı'ya kılalım iktida.)
VŞBUMO, 287.

* *Ömür bu-calliti cem caza meydan, / **Qetliam qılıp** toymaz qaza meydan.*
(Ömür bu, celladı cem ceza meydan / Katliam yapıp doymaz, kaza meydan.) VŞBUMO, 291.

* *Tarixni qan bilen **yézip** ötken şah. / Muselles keypide,*
(*Tarihi kan ile yazıp gitmiş şah. / Muselles keyfinde,*) VŞBUMO, 327.

* *Güldeste **uzıtıp**, gülçi rus ayal:/ Bextiñni taşlıma! al,-dédi,-parén'.*
(Bir deste gül uzatıp çiçekçi Rus ayal: / Bahtına küsme! Al, dedi, bir tane)
VŞBUMO, 328.

* ***Tépçeklep**, telpünüp, kökke étilğan,/ **Quvalışip** östiim qulun, taylaqliriñğa.*

(Tepinip, çırpınıp göğe atılan / Koşturup büyüdüm, taylaklarına)
VŞBUMO, 337.

* *Seher-şam yénimda **bolup** pervane, / Teñ körüp barini étişti xiraj.*
(Sabah, akşam yanımda olup pervane, / Denk görüp varını serdi tok, aç)
VŞBUMO, 333.

* *Esirniñ nispiğe kelsimu ger yaş, / **Söyüp** ve **söygüzüp** ügengen köñül,*
(Esirin nasibine düşse de ger yaş, / Sevip ve sevilip öğrenmiş gönül,)
VŞBUMO, 350.

* *Ne çare, heqiqet, adalet **izlep**,/ Bextiyar çin dostlar diyarin **közlep**,*
(Çaresiz, hakikat, adalet bekleyip, / Mutlu, gerçek dost diyarın gözleyip,)
VŞBUMO, 353.

* *Biz **yaşap** çididuq elsiz, Vetensiz, / **Qan-yaşqa juğirip** yéduk. togram nan.*
(Biz yaşayıp durduk elsiz, vatansız, / Kan yaşla yoğurup yedik bir dilim nan)
VŞBUMO, 359.

* *«Köñlüm qaytti dostinmu, düşmendenmu» / Heq **bilip** miñ **yénip**, miñ öçkendinmu.*

(«Gönlüm döndü dosttan mı düşmandan mı» / Hak bilip bin yanıp, bin söndün mü.) VŞBUMO, 360.

* *Özeñni aqlap, ispat izdep **télikma**, / **Bolmayla qoy maña dilkeş, mehriban.***
(Aklayıp kendini, isbat bekleyip uğraşma / Olmayarak bırak bana şirin, mihriban) VŞBUMO, 365.

Obulkasimov qıp<qılıp, bop<bolup gibi kısaltmalar yapmıştır.

* *Remzi **qip** söygen jürekniñ qançılar tutsam çimen, / **Almidiñ cilve bilen eyt, boldimu gül xar saña.***

(Remz kılıp seven yüreğin kançılar tutsam çimen, / Almadın cilve ile de oldu mu gül har sana.) VŞBUMO, 259.

* *Her bir tamçe halal teriñ, dür **bop** temip, gül **bop** üngey, / Yoq seniñsiz uniñ körki barçe bağı bostan saña.*

Her bir damla terin dür olup damlar gül olup biter, / Olmaz sensiz onun görkü bütün bağı u bostan sana. VŞBUMO, 271.

Obulkasimov 1993 yılının Mart ayında Almatı’da yazdığını belirttiği bu şiirde ise **-(I³)p** zarf-fiil ekini ahenk unsuru olarak kullanmış ve anlatımı canlandırmıştır.

**Ottuz jil ségindim, örtendim, köydum,*

Otuz yıl özledim, yandım, kavruldum,

*Ottuz jil telmürdüm şeriqqe **béqip.***

Otuz yıl çabaladım doğuya bakıp.

*Çilan reñ topañni **qamallap** söydüm,*

Konur renk tufanı hapsedip sevdim,

*Jürekke kavapdan köksümni **yéqip,***

Yüreğe kebaptan göğsümü yakıp,

*Köz yéşim qan boldi meñzimge **éqip.***

Göz yaşım kan oldu benzime akıp.

Men saña tunci bar qoyğanda qedem,

Ben sana ilk kez attığımda adım,

Derdimdin béxever, ey, dertmen, Veten!

Derdimden bî-haber, ey Dertli Vatan!

-(I³)p ekinin genişlemiş şekli olan **-(U)pAn / -(y)UbAn²⁴** eklerine Mehmetimin Obulkasimov’un şiirlerinde hiç rastlanmamıştır.

3.1.2. -A / -y

Bir fiilin ünsüzle bitmesinde -A, ünlü ile bitmesinde -y eklenmesiyle oluşur. YUT’ da daha çok tekrar gruplarında görülür, süreklilik ve sıklık bildirir. Obulkasimov’un şiirlerinde bir defa görülmüştür.

* *Dert ulğıyp oq bolar **bara-bara,** / Aysenem qız, ezizim, oylap qara!*

(Dert çoğalıp ok olur gide gide / Aysenem kız, azizim, oylap qara!)

VŞBUMO, 411.

3.1.3. -mAy

-A / -y ve **-p** zarf- fiilinin olumsuz şekli olarak kullanılır. YUT’ da çok sık rastlanır. Mehmetimin Obulkasimov’un şiirlerinde “-madan, -maksızın, -mayıp, -mayarak” anlamlarını verir.

* *Şu ezizler keñ cahanni yürse şundaq tar qilip, / Şu azizler geniş cihanı*

24. Zeynep Korkmaz, "Eski Türkçedeki Oğuzca Belirtiler", Türk Dili Üzerine Araştırmalar, TDK Yay.: 629, C. 1, Ankara 1995, s. 215).

gezse böyle dar kılıp.

(*Neme çare hesret bilen **bolmay** talqan Uyğurum / Neye çare hasret ile olmadan bozgun Uyğurum.*) VŞBUMO, 277.

* *Millette munasip cindek xizmet qil, / Ténında zindanbend **çiqmay** turup can.*

(Millete münasip biraz hizmet kıl, / Vücut zindanından çıkmadan can) VŞBUMO, 287.

* *Külme, dost, uyğurumniñ tünligige / Kün kéler, teley quşi **qonmay** qalmas.*

(Gülme, dost, Uyğurumun tünlüğüne / Gün gelir, talih kuşu konmadan kalmaz.) VŞBUMO, 299.

* *Uyğurum–kuli emes héç mutleqniñ, / **Yoşurmay**, poskallisın désem gepniñ:*

(Uyğurum kulu değil hiç zalimin / Sakınmadan, poskallisın desem sözün) VŞBUMO, 300.

* *Qalgandur **éytilmay** bir neqil–hekmet. / Xelqim danaliginiñ kiçik zerrisi.*
(Kalmıştır söylenmeden nakil-hikmet / Halkımın ferasetinin küçük zerresi) VŞBUMO, 409.

* «...Siler kelgüside öz-özeñlarni / idare qilipla **qalmay**, şert-şarait
(«...Sizler gelecekte kendi kendini / idare etmekle kalmayıp, şart-şarait) VŞBUMO, 419.

* *Sen méni **eslimey** jürseñ egerde, / Men séni kütmişem bolup intizar.*
(Sen beni düşünmeden yaşasan eğer, / Ben seni beklemesem olup intizar,) VŞBUMO, 332.

* *Yamanga duşmen édiñ, yaxşığa ilpet, / Hayatıy şerbet cami, ah, **içilmey** sunğan.*

(Kötüye düşmandın, iyiye de dost, / Ab-ı hayat camını içmeden sunan) VŞBUMO, 368.

* *Qiyasin **keltürmey** Teñri sözige, / Büyük bilgen hetta kelimulladin;*
(Kıyas getirmeden Tanrı sözüne, / Büyük bilmiş hatta kelimullahtan.)

VŞBUMO, 374.

* *Yadimda özeñ **yémey** maña sunğan / Navattek tatliq céntiñ, şüyirmégiñ*
Aklımda kendin yemeyip bana sundun / Şeker gibi tatlı céntiñ, şüyirmégiñ
VŞBUMO, 406.

3.1.4. -K⁴Aç

Bu zarf-fiil eki fiildeki hareketin yapılması esnasında oluşan ve genellikle de onun sebebini bildiren ektir. YUT' da “-ınca ve arak” anlamını verir.

* *İntizar **bolğaç** yoliñğa közlirimdin ketti nur, / Birsini yaş eyliđiñu, birsinini qan sen özeñ.*

(İntizar olunca yoluna gözlerimden gitti nur, / Birini yaş eyledin ü birini kan sen özün.) VŞBUMO, 269.

* *Az kün oynap ayrılğaçqa... Xumar aña intizar, / (Qedrim bilgen öz qayaşım, omaq canan tartıdu.*

(Az oynayıp ayrılınca Xumar onu intizar, / Kadrim bilen öz hısımım, omak canan çeker) VŞBUMO, 264.

* *Hécrañniñ otığa taşlığaç teğdir, / Jürektin sülüktek qan şümer xunxar.*

(Hicranın ateşine atınca kader, / Yürekten sülük gibi kan emer hunhar.) VŞBUMO, 298.

* *Vapası-capa bolup yanğaç uniñ / Teliyi tetür tüğün toqquz tolluq.*

(Vefası cefa olup yanınca onun / Talihi kötü düğüm toqquz tolluq) VŞBUMO, 300.

* *Ontoqquz yeşimda körgeçke közüm, / Mudditi édikim, başlangan bahar,*

Ondokuz yaşında görünce gözüm, / Zamanı idi kim, başlamış bahar, VŞBUMO, 355.

* *İlpiti-çardin qöñlüm su içmigeç, / Tileydu miskin köñlüm aramlıqni.*

(Dört gönül dostuyla su içmeden, / Diler miskin gönül huzurluluğu.) VŞBUMO, 416.

* *Her bende üçün perizu-vacip, / Dep bilmigeç,*

(Her kul için farz hem vacip, / Diye bilmeyince,) VŞBUMO, 420.

3.1.5. -K⁴içe

Ünsüz uyumuna uygun olarak kullanılır. Asıl fiildeki hareketin zamanını bildirir. Obulkasiov'un şiirlerinde sıklıkla kullanılan bu zarf-fiil eki "-ınca, -incaya kadar, -maktan" anlamlarında kullanılır.

* *Heq gepni éytmaqqa yetmes dermaniñ, / Béginge yetkiçe béşiñ kètlıam.*

(Hak sözü demeye yetmez dermanın, / Beyine kavuşunca başın vurulur.) VŞBUMO, 360.

* *Meşriqtin-meğripkiçe sozulğan sen- / Éltebir taşlab ketken ceñ bayrıgım.*

(Doğudan batıya kadar uzanan sen / Éltebir bırakıp gitmiş cenk bayrağım.) VŞBUMO, 399.

* *«Béginge yetkiçe...» avare-giryar, / Qol qısqa, yol-jirak, bolmay çarisi.*

(«Eşine yetenedek...» avare, giryar, / El yetmez, yol irak olmaz çaresi) VŞBUMO, 314.

* *Yene körüşkiçe, xeyir, aman bol, / Yolumğa intizar miñ kéz bolup qal!*

(Tekrarına kadar hayır, esen kal / Yolumu bekle bin kez intizar kal!) VŞBUMO, 346.

* *Bu elniñ kimliğin etsem ger bayan, / Hindudin-rusqiçe yeri bépayan.*

Bu ilin kimliğin etsem eğer beyan / Hintten Rusa kadar yeri bî-payan. VŞBUMO, 354.

3.1.6.-K⁴Unçe

Bu ek “-ınca, incaya kadar, -dıkça, -acağına anlamlarında kullanılır. Kullanımı oldukça sınırlıdır. Mehemmetimin Obulkasimov’ şiirlerinde de kullanımını tespit edilmemiştir.

3.2. İsim-Fiik ve Sıfat-Fiillerle Kurulan Zarf-Fiiller²⁵

3.2.1.-K⁴AndA

Ses uyumlarına göre kullanılır ve “-dığı zaman, -ınca” anlamlarına gelir. Obulkasimov’ un şiirlerinde sıklıkla kullanmıştır.

* *Şundaq, inim, u künlerni esligende dil pare, /Bir jürekni ikki bölgen béguna el bécare!*

(Kardeşim o günleri yad edince dilpare, /Yürekleri bölünmüş bi-günahlar bi-çare) VŞBUMO, 273.

* *Közünge sürmiler sürgende, esle / Gülzarda seyle qip jürgende, esle*
(Gözüne sürmeler sürünce, hatırla, / Gülzarda çıkıp yürüyünce hatırla.)
VŞBUMO, 273.

* *Mensepke mingende hakimiy mutleq, / Pelektin kül bolup tökülgey külpet.*
(Makama oturunca hâkim-i mutlak, / Feletten kül olup dökülür külfet.)
VŞBUMO, 281.

* *«Uxlimañ, can botam, kirgende zaval!», / Dep dayim tapılaytti çoñ bovam*
Mahmut.

(«Uyumayın, daylağım, girince zeval!», / Diye daim derdi büyük babam
Mahmut.)

VŞBUMO, 321.

* *«Lénin demeklik-Partiya demek, / Partiya dégende-Lénin namayan!»-*
(«Lenin demek, parti demek / Parti deyince, Lenin aşıkâr!»-)

VŞBUMO, 394.

* *Sen heqsen: «Şairliq-şahliq» dégende, / Şairu dahiyniñ gadası bolmas.*
(Sen haksın: «Şairlik: şahlık» dedikçe, / Şair ü dahinin kazası olmaz.)

VŞBUMO, 419.

* *Perzentim dégeç sen, he, ölginim yoq, / Deqiçe üzgende ümüt duniyadin...*
(Evladım deyince sen, öleceğim yok / Bir lahza üzünce ümit dünyadan)

VŞBUMO, 337.

* *Saxavèt tüvrügi ey, munis momam / Siz izgü duağa kötergende qol!*
(Cömertlik anıtı ey, munis ninem / Siz hayır dua için kaldırımca el!)

VŞBUMO, 309.

3.2.2. -K⁴AnGA

Yaygın bir kullanıma sahip değildir ve ses uyumuna uygun olarak kullanı-

25. Güner Gülsevin, “Türkiye Türkçesindeki Birleşik Zarf-Fiiller Üzerine”, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. II, S. 2, Afyon 2001, s. 122-143.

lır. “-dığı için, -ınca, -alı” anlamlarında örnekleri görölmüştür.

* *Obkom sékrétari bolğan bir adem / Millioner **degenge** işenmez édiñ*
(Obkom sekreteri olan bir adam /Milyoner diyince inanmaz idin)

VŞBUMO, 396.

* *Sen kimniñ evladi, oylan burader, / «Men» dégen almaştın «biz» **dégenge***
köç.

(Sen kimin neslisin düşün birader / «Ben» diyen sıradan «biz» diyince geç.)

VŞBUMO, 434.

3.2.3. -K⁴Ançe

Bu zarf-fiil şeklinin fiillere getirilişi -gan sıfat fiilinin getirilişi gibidir.²⁶
Obulkasimov’un şiirlerinde örneklerine az rastlanmıştır.

* ***Xaliğançe** sepsete sétişi mümkin / Ötmüş tarixni nezerge almay,*
(İstediği kadar safsata satışı mümkün, /Yaşanmış tarihi dikkate almadan)

VŞBUMO, 421.

3.2.4. -K⁴Anséri

“-dikça” anlamında kullanılmıştır. İncelenen şiirler arasında yalnızca iki örnek tespit edilmiştir.

* *Elemni iç-içiğe **cutqanséri** / Néçün yoq birer qayaş béğir basqan!?*
(Elemni içe atıp yuttukça / Niçin yok birer hısım, kucaklayan)

VŞBUMO, 301.

* *Ömürde ot ötkeldin **ötkenséri** / Derdiñ mu tümen patman zildeq eğir,*
(Ömürde ateşli geçitlerden geçtikçe / Derdin ise bin batman zil gibi ağır)

VŞBUMO, 311.

3.2.5. -mAstA

YUT’ da çok az kullanılan bu ek Mehemmetimin Obulkasimov’un şiirlerinde hiç kullanılmamıştır. Bunun yerine daha çok kendisi gibi “madan” anlamını gelen “-mastin” eki kullanılmıştır.

3.2.6. -mastin / -masdan

YUT ’da en sık kullanılan, zaman bildiren ektir. Bu ek “-madan anlamını karşılar ve şairin incelenen şiirleri arasında yaygın bir kullanımı vardır.

* *Dünyada hüner köp, tügellep bolmas/Tosinni **tutmastin** égerlep bolma.*
(Dünyada hüner çok, eksiksiz olmaz, / Tosunu tutmadan egerlemek olmaz.)

VŞBUMO, 303.

* *Şatliqtin téliqip külsen, sen, nigar, / Qiniğa **siğmastin** xor bolğan bulaq.*
(Şadlıktan çıldırıp gülsen, sen nigar, / Kaynağa siğmadan hor olan kaynak.)

VŞBUMO, 315.

Bilmidim, şundinmu gülbahar, tañga/Qanmastin** kéli men hergiz xumarim.*

26. Rıdvan Öztürk, Uygur ve Özbek Türkçelerinde Fiil, Ankara, 1997, s. 241.

(Bilmedim, bundan mı gülbahar, tana / Kanmadan yaşarım, heran tutkunum.) VŞBUMO, 316.

* *Dünyaya sığmadın bolup bétinim, / Bir esna untusam, keçür, Vetinim*
(Dünyaya sığmadan düşüp yorgun, / Bir lahza unutsam, affet vatanım)
VŞBUMO, 336.

* *Çıqmadın boğuldi ünliriniñ séniñ, / Miñ ölüp-tirildiñ, olca qaldi can!*
(Çıkmadan boğuldu feryadın senin, / Bin ölüp dirildin ganimet oldu can!)
VŞBUMO, 351.

* **Baqmadın** Sulayman tacu textige, / Peqetla özeñge qılğaymen qulluq.
(Bakmadan Süleyman tac u tahtına, / Yalnızca kendine ederim kulluk.)
VŞBUMO, 375.

3.2.8. –(İ³)ŞKA

* *Peydin-pey hemmini bilişke qabil / Ger eqil tel-töküs alsa istiqlal!*
(Peyderpey hepsini bilmeye kadir / Eğer akıl büsbütün alsa istiklal.)
VŞBUMO, 288.

* *Heqqiñ yoq özeñni halal déyişke, / İçige égilse dayım qol eger.*
(Hakkın yok kendine helal demeye, / Kendine yönelse daim el eğer.)
VŞBUMO, 312.

* *Kétişke tereddüt qıldım men bugün, / Hécranniñ xencirin urup jürekke.*
(Gitmekte tereddüt ettim ben bugün, / Hicranın hançerin vurdum yüreğe.)
VŞBUMO, 346.

* *Nijacatlıq berişke qılmamdu jur'et, / Heceba, Teñriniñ kelse tarlığı*
(Nijacatlıq vermeye kılmamdu cüret, /Acaba, Tanrı'nın gelse darlığı.)
VŞBUMO, 417.

* *Tepekkür tacini kiyip turuğluq, / Ne sevep, qilişqa yene cinayet?*
(Tefekkür tacını hep giyip durmak / Ne sevap, kılmaya yine cinayet?)
VŞBUMO, 287.

* *Jürigimge qadalğan şu ağu oq / Can élišqa kupaye kur miñ erniñ*
(Yüreğime saplanan şu zehirli ok /Can almaya yetişir binlerce erin)
VŞBUMO, 400.

* *Heqqiñ yoq, heddiñmu yoq, ayrişqa héç / Séhirlilik addiy qelem, deptiridin.*

(*Hakkın yok, haddin de yok, ayırmaya / Sihirli basit kalem defterimden.*)
VŞBUMO, 415.

* *Saña çin jürektin bağılan ixtlas / Qaytidin quruşqa kirişmiş evlat.*
(*Sana gerçekten yürek bağlayansamimi /Tektardan kurmaya başlamış evlat.*)
VŞBUMO, 397.

–(İ³)ŞKA zarf-fiil eki ahenk unsuru olarak kullanılmış. Anlatım canlı tutulmaya çalışılmıştır.

* Qanuniy-heq-haquqini telep **qilişqa** :/. Qanuniy-istiqlal-erkini **élišqa**,

(*Kanunî hak hukukunu talep etmeye, / Kanuni, istiklal hakkını almaya*)
VŞBUMO, 422.

3.2.9. -mAsKA

Sebeplendiren bu zarf-fiil ekinin kullanımı ses uyumuna uygun olarak yapılır. “-mamaya, -mamak için” anlamlarına karşılık gelmektedir. Şairin şiirlerinde örneğine az rastlanmıştır.

* Ömür bu-égerlengen tosun tulpar, / **Minmeske** amaliñ yoq qilip inkâr.

(*Ömür bu, eyerlenmiş ürkek küheylan, / Binmemeye çare yok kılıp inkâr*)

VŞBUMO, 289.

3.2.10.-K⁴AçKA

YUT’ da ses uyumuna uygun olarak kullanılır. Sebeplendirmektedir.” -dığı için, -diğından,ınca “anlamlarında kullanılmaktadır.

* *Her işta bir Deccal ciqqaçça dayim, / Aqivet bolmışımız veten gadası...*

(*Her işte bir Deccal çıkınca daim, / Sonunda olmuşuz, vatan gadası*)

VŞBUMO, 391.

* Çin heqtur nezimde pütmiş her sözüm, / Ontoqquz yeşimda **körgeçke** közüm,

(*Gerçektir nazıma geçmiş her sözüm, / Ondokuz yaşında görünce gözüm,*)

VŞBUMO, 355.

* *Yaxşilar az duniyada, yaxşilar yoq, / Bir yaxşığa miñ yaman üzgeçke ok.*

(*İyiler az bu dünyada, iyiler yok / Bir iyiye bin kötü süzöldüğünde ok*)

VŞBUMO, 408.

3.3. Zarf-Fiil Olarak Kullanılan Diğer Şekiller

3.3.1. -sA

Şart kipi denilen yapı, tek başına tamamlanmış bir yargı ifade edemezken, diğer durum kiplerinde anlamca tamamlanmış bir yargı söz konusudur. Şartın yargısının ancak birleşik cümle olarak kabul edilen bir birlik içerisinde tamamlandığı kabul edilmektedir. Bu durumda da şartın kendisi tek başına tam bir yargı ifade etmediğı için, diğer kiplerle kurulan birlikler gibi bir cümle olarak değerlendirilmemeli, cümledeki fonksiyonu itibarıyla zarf/zarf grubu olarak kabul edilmelidir. Cümle ögesi olarak da zarf tümleci görevinde olduğu da unutulmamalıdır.²⁷

Dilek ifade eden -sA eki ise, dilek anlamıyla hükümlü bir fiil çekimi durumuna girerek müstakil cümleler kurabilmektedir. Bu yüzden, burada -sA ekinin sadece “şart” anlamı taşıyan ve asıl cümlenin yüklemi olamayan; cümlede

27. Güner Gülsevin, "Türkçede -sA Şart Gerundiumu Üzerine", Türk Dili, TDK Yay., S. 467, Kasım 1990, s. 276-279.

bir zarf işlevi gören şart şekillerine yer verilmiştir.²⁸

YUT’ da -sA ekinin zarf-fiil olduğu örnekler Obulkasimov’un şiirlerinde çok sık görülmektedir.

* **Körmisem** köymeytta bunçe can ve ten, / Men aqil perzentiñ, emesmen sebi.

(Görmesem yandığın bunca can ve ten, / Ben akıllı çocuğun değilim sabi)
VŞBUMO, 330.

* **Ketti dep gem yeme ömrüñni zaye / Köplerge yaxşılıq qılsañ kupaye**
(Oldu deyip, gam çekme, ömrünü zayı, / İnsanlara iyilik etsen kâfi)
VŞBUMO, 256.

* **Démekkim, men éytsam, éytkiniñ séniñ, / Köygeysen, men köysem körüp**
razalet.

(Demek ki ben desen dediğini senin / Üzülürsün, üzülsem, görüp rezalet)
VŞBUMO, 329.

* **Yalaqqa quyulsa kimniñ imanı, / İştligi emesmu uniñ miñ çendan!..**
(Yalağa dökülse kimin iman, / İtliği değilmi onun bin defa!)
VŞBUMO, 373.

* **Şairim deseñ ger dua qıl, Xelqim, / Dua qıl, Xelqim!**
(Şairim desen eğer dua kıl halkım, / Dua kıl halkım.) VŞBUMO, 374.

* **Qinida turmiğay bu éqin-zaman, / Ölmisek körermiz-bu uzun cahan!**
(Kınında durmaz hiç bu akan zaman / Ölmesek görürüz bu uzun cihan!)
VŞBUMO, 424.

* **Qaytip kelse, kaşki, eşu zaman bir. / Qaytip kelse, kaşki, eşu zaman bir**
(Dönüp gelse, keşke, bu zamanda bir / Dönüp gelse, keşke, bu zamanda bir)
VŞBUMO, 361.

Sonuç

Mehemmetimin Obulkasimov’ (1943-∞) çağdaş Uygur şiirinin son dönemde yetiştirdiği en büyük değerlerden birisidir. Göçe zorlanan ve katliamların olduğu çok zor bir dönemden ailesinin de etkisiyle çok iyi bir eğitim almıştır. Sadece şiir yazmamış aynı zamanda klasik edebiyatımız şahsiyetlerinden çeviriler de yapmıştır. Uygur Türklerini bir araya getirmek ve millî bilinci diri tutmak adına halkın anlayabileceği sadelikte, anlaşılabilir bir dil kullanmıştır. Şiirlerde yararlandığı isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil biçimleri tespit edilip, dil ve üslup özelliği olarak incelenmiştir. Özellikle “-mAK” isim-fiilinde “*demek* > *demek*” en çok tercih edilen ifade olmuştur. Bu durumun Uygur Türklerine açıklama yapmak, yön göstermek adına yapıldığını tespit edebiliyoruz. -Ip

28. Özgür Ay, “Abdülhalûk Uygur’un Şiirlerinde Kullanılan Fiilimsiler Üzerine “Diyalektolog Ağız Araştırmaları Dergisi, Kış, S. 11, 2015, s. 15-45.

zarf-fiil ekinin kullanırken bazı kelimelerde yaptığı kısaltmalar ile kendine özgü bir şiir dili oluşturmaya çalıştığı tespit edilmiştir. Bunu aynı zamanda şiirdeki mahallileşme hareketi olarak da adlandırabiliriz. Bugün Uygur Türkçesinde bulunan bütün fiilimsilerin Obulkasim'un şiirlerinde özenle kullanmasını ise onun Türk Diline hâkimiyetine ve dildeki ustalığına en büyük kanıt olarak gösterebiliriz.

KAYNAKÇA

- Almasbek, *Kök Teñrinin Söz Beşi*, Mir Neşriyat, Almuta, 2010.
- Ay, Özgür; "Abdülhalük Uygur'un Şiirlerinde Kullanılan Fiilimsiler Üzerine" *Diyalektolog Ağz Araştırmaları Dergisi*, Kış. S. 11, 2015.
- Banguoğlu, Tahsin; *Türkçenin Grameri*, TDK Yay. Ankara, 1990.
- Bilgegil, M. Kaya, *Türkçe Dilbilgisi*, Salkımsöğüt Yayınevi, Erzurum 2009
- Buran, Ahmet /Alkaya, Ercan; *Çağdaş Türk Lehçeleri*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2006.
- Ergin, Muharrem; *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Basım Yayın Tanıtım, İstanbul, 1993.
- Gülsevin, Gürer; " Türkiye Türkçesindeki Birleşik Zarf-Fiiller Üzerine", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 2, S. 2, Afyon, 2001.
- Gülsevin, Gürer, "Türkçede -sA Şart Gerindiumu Üzerine", *Türk Dili*, TDK Yayınları, S. 467, Kasım 1990.
- İnayet, Alimcan; "Çağdaş Uygur Şiiri", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi* S. II, İzmir 1997.
- Koraş, Hikmet; *Vatan Şairi Bir Uygur Mehemmetimin Obulkasimov (Almasbek)*, Kömen Yayınları, Konya, 2015.
- Korkmaz, Zeynep; "Eski Türkçedeki Oğuzca Belirtiler" *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, TDK Yayınları, Ankara, 1995.
- Korkmaz, Zeynep; *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, TDK Yayınları, Ankara, 2003.
- Öztürk, Rıdvan; *Uygur Ve Özbek Türkçelerinde Fiil*, TDK Yayınları, Ankara, 1997.
- Öztürk, Rıdvan; *Yeni Uygur Türkçesi Grameri*, TDK Yayınları, Ankara, 2010.
- Zeynalov, Selimahun; *Şeiriyyat Gülzari Tallanma*, Mir Neşriyat, Almuta, 2007

KISALTMALAR

VŞBUMO: Vatan Şairi Bir Uygur Mehemmetimin Obulkasim (Almasbek)

ET: Eski Türkçe

TDK: Türk Dil Kurumu

TT: Türkiye Türkçesi

YUT: Yeni Uygur Türkçesi

MALATYA'NIN ARGUVAN İLÇESİNİN PARÇIKAN KÖYÜNDE HACI ALİ PARÇIKAN ETRAFINDA OLUŞAN EFSANELER

Dr. Faruk DOĞAN* / Bedrettin KAYHAN**

Öz: Kökeni ve tarihi çok eskilere dayanan efsanelerin dini, ahlaki, sosyal ve eğitici yönlerinin ve işlevlerinin olduğu bilinmektedir. Gerçeklik ve kurgusal içerikleri sorgulansa da sözlü gelenek içerisinde her daim canlı yapıları ve inançtan gelen mucizevi oluşumları efsaneleri dokunulmaz kılar. Halkın kültürüyle beslenen bu halk anlatıları yaşanan toplumun sosyal yapısı ve düzeni hakkında pek çok bilgi içermektedir. Bununla birlikte efsaneler, barındırdıkları doğüstü muhtevalarından dolayı zihinlerde kalıcı izler bırakmışlardır. Özellikle belirli bir kişi etrafında oluşan efsaneler, toplum tarafından büyük ilgi görmekte ve kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır.

Anadolu'nun birçok coğrafyasında belirli kişiler etrafında oluşan efsaneler yer almaktadır. Bu yerlerden biri de Malatya'nın Arguvan ilçesinin Parçikan köyüdür. Parçikan köyünde Hacı Ali Parçikan etrafında oluşan efsaneler hem efsane türünün özelliklerini taşıması bakımından hem de bölgenin inanç ve kültürel zenginliğini göstermesi bakımından incelenmeye değerdir. Bu nedenle de efsanelerin tarih içerisinde kaybolmasını engellemek ve sonraki kuşaklara aktarımını sağlamak amacıyla efsanelerin kayıt altına alınması yoluna gidilmiştir. Nitel araştırma desenlerinden etnografi deseni çerçevesinde oluşturulan bu çalışmada veriler görüşme yoluyla toplanmıştır. Çalışma grubu olarak da Parçikan köy halkından 11 kişi belirlenmiştir. Saha araştırması neticesinde bölgede yaşayan kişilerden toplanan 12 efsane metninin, Türk kültür geleneğinde efsane türü içindeki yeri ortaya konmuş, derlenen efsaneler W. Bascom'un (2010) ve Başgöz'ün belirlediği (1996) halk bilimi ürünlerinin işlevlerine göre değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: sözlü kültür, inanış, efsane, Hacı Ali Parçikan.

IN PARÇIKAN VILLAGE OF ARGUVAN DISTRICT OF MALATYA LEGENDS AROUND THE CULT OF HACI ALİ PARÇIKAN

Abstract: It is known that legends, whose origins and history go back to ancient times, have religious, moral, social and educational aspects and functions. Even though their reality and fictional content are questioned, their always alive structure and miraculous formations coming from faith have made the legends untouchable in the oral tradition. These folk narratives, nourished by the culture of the people, contain a lot of information about the social structure and order of the society in which they live. However, legends have left permanent traces in minds due to their extraordinary and supernatural content. Legends, especially those formed around a

ORCID ID : 0000-0001-5839-5437* / 0000-0001-8892-3720**

DOI : 10.31126/akrajournal.1400708

Geliş Tarihi : 05 Aralık 2023 / Kabul Tarihi: 29 Mart 2024

*İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi.

**Siirt Üniversitesi Türkçe Eğitimi Bölümü.

specific person, attract great attention from the society and are passed down from generation to generation.

There are legends around certain people in many parts of Anatolia. One of these places is Paçikan village of Arguvan district of Malatya. The legends formed around Hacı Ali Paçikan in Paçikan village are worth examining both because they have the characteristics of the legend genre and because they show the belief and cultural richness of the region. For this reason, the legends were recorded in order to prevent them from being lost in history and to ensure their transfer to the next generations. In this study, which was created within the framework of ethnography pattern, one of the qualitative research patterns, data was collected through interviews. 11 people from Paçikan village people were determined as the study group. As a result of the field research, the place of 12 legendary texts collected from people living in the region within the legend genre in Turkish cultural tradition was revealed, and the compiled legends were also evaluated according to their functions as folk products by W. Bascom (2010) and Başgöz (1996).

Key Words: oral culture, belief, legend, Hacı Ali Paçikan.

Giriş

Sözlü kültür ortamında oluşturulan efsaneler kişi, olay ve yer hakkında gerçek olduğuna inanılarak anlatılan sırlı hikâyelerdir. Geçmişte “kıssa”, “menkıbe”, “esatir”, “söylence”, hikâyet” ve “rivayet” gibi sözcüklerle karşılanan “efsane” terimi, Farsçadan Türkçeye geçmiştir. Daha çok bir şahıs, olay ve mekân hakkında aydınlatıcı bilgiler veren efsane için birçok tanım yapılmıştır: “Eski Çağlardan beri söylenegelen, olağanüstü varlıkları, olayları konu edinen hayali hikâye, söylence.” (TDK Güncel Türkçe Sözlük), “Masal, gerçek olmayan olay, hurafeler; şöhret bulup dillere düşmüş hadise ve hâl, destan” (Sami, 1989: 136), “Masal, uydurulmuş hikâye” (Büyük Lügat, 1993: 221). “Halkın gözünde veya nakledenlerin hayal gücünde olağanüstülükler katılarak anlatılan hâl, hadise, hikâye” (Türkçe Sözlük, 1995: 785). Bu tanımlarda efsanelerin inanış, inandırıcılık, olağanüstülük, yer ve şahıs özelliklerinin ön planda olduğu görülmektedir. Anlatılanların tarihî dönemlerle uygunluk göstermesi, anlatıcının anonim olması, mitlerin devamı olarak görülmesi, inandırıcılık amacının güdülmesi, olağanüstülükler barındırması, halkın yaşam biçimiyle ilişkili olması, millîlik vasfı taşıması, gelenekleri koruma içgüdüsüyle oluşturulmuş olması ve günlük konuşma diliyle anlatılması efsanelerin genel özellikleri arasında sayılabilir.

“Efsanenin başlıca niteliği inanış konusu olmasıdır. Onun anlattığı şeyler doğru, gerçekten olmuş kabul edilir. Bu niteliği ile masalardan ayrılır, hikâye ve destana yaklaşır. Başka bir niteliği de düz konuşma diliyle ve her türlü üslup kaygısından yoksun, hazır kalıplara yer vermeyen kısa bir anlatı oluşudur. Yani kendine özgü bir üslubu, kalıplaşmış kurallı biçimleri olmayan, düz konuşma dili ile bildirilen bir anlatım türüdür.” (Boratav, 1995: 98).

Aslı Farsça “fesane” olan “efsane” teriminin Arapçası “ustûre”dir. (Güzel ve Torun, 2014: 224). Türkçeye Farsçadan geçmiştir. Türkçede dinî özelliklere

sahip metinlere menkıbe denmektedir. Yunancadan dilimize geçmiş olan mitos ve mit kavramları da efsane kavramıyla yakından ilgilidir. Türkiye Türkçesinde efsane kelimesinin yanı sıra söylence de kullanılmaktadır (Alptekin, 2014: 15). Efsane terimi Latince “Legendus”, İngilizcede “legend”, Fransızca “lègende” Almancada “leğende” ve “sage”, İtalyancada “leggenda”, İspanyolcada “leyenda”, Yunancada ise “myte – mythos” (Sakaoğlu, 2009: 19) adlarıyla kullanılmaktadır.

Efsane türü üzerinde çalışmalar yapan araştırmacılar, efsane hakkında zengin bakış açıları ortaya koymuşlardır. Sakaoğlu’na (1980: 5-6) göre efsaneler şahıs, yer ve hadiseler hakkında anlatılır. Anlatılarda inandırıcılık vasfı vardır. Umumiyetle şahıs ve hadiselerde tabiatüstü olma vasfı görülür. Efsanelerin belirli bir şekli yoktur; kısa ve konuşma diline yer veren bir anlatıdır. Alptekin (2014: 16-17) de efsanelerin özellikleri ile ilgili olarak “şahıs, yer ve olaylar hakkında” anlatıldığını, anlatılanların “inandırıcılık” özelliğinin olduğunu, “şahıs ve olaylarda olağanüstülük” görüldüğünü, “kısa ve konuşma dili”ne yer verildiğini, “gerçekmiş gibi” kabul edildiklerini, “yaşadığımız dünya”da gerçekleştiklerini, “mekân ve şahsın dokunulmaz hâle” geldiğini, “tarih bilimiyle yakından ilişkili” olduğunu, genel anlamda “millî ve yerel” olduklarını ve genellikle “tek motif” üzerine kurulduklarını ifade eder.

Seyidoğlu (2005: 271-272), “Erzurum Efsaneleri” adlı eserinde, efsanelerin toplumsal işlevini dört maddede toplar: 1. Gelenek ve göreneklerin koruyucularıdır. 2. Efsaneler topluma yön verir, onlara iyi olmayı, nelerin yapıp nelerin yapılmayacağını telkin ederler. 3. Efsaneler, etrafında teşekkül ettikleri yerlere bir mana kazandırır, onlara başka bir gözle bakmamızı sağlarlar. 4. Koruyucu ve tedavi edici rolleri vardır. Seyidoğlu, 2. maddede efsanelerin topluma yön verdiğini, iyiliğe teşvik, kötülükten sakındırma işlevinin olduğunu yani nasihat/öğüt verdiğini ifade eder.

Efsaneler gerçek olay ve kişilere bağlı olarak anlatılan ve inandırıcılık özelliği bulunan olağanüstü halk anlatılarıdır. Kendine özgü bir anlatıcısı ve icra ortamı bulunmayan bu kısa halk anlatılarını herkes, her yerde ve her zaman anlatabilir. Muhteva ve işlevlerinden dolayı sanatsal ve estetik kaygıdan uzak türlerdir. Yapı ve içerik olarak kısa, öz anlatılar olan efsaneler, halk bilgisi ve halk dili ürünleridir. Dinî, mitolojik, tarihî ve hayali kökene sahip oldukları ifade edilmektedir.

Ali Berat Alptekin “Efsane ve Motifleri Üzerine” (2012: 18-19) adlı çalışmasında efsanelerin kökeni ile ilgili şu bilgileri verir:

“Efsanelerin kaynağı dindir. Her semavi dinin bir kitabı vardır. Bu kaynaklarda bugünkü efsane motiflerinin ilk örnekleri bulunabilir. Annesi, Hz. İsmail’i küçüklüğünde çöle yatırıp su aramaya gider, geri geldiğinde oğlunun ayakları ile

eşelediği yerden su çıktığının görür ve bu suya “zemzem” der. Bugün Anadolu’da anlatılan pınarlarla ilgili çoğu efsanenin kaynağı bu olaydır. Efsanelerin kaynağı mitolojidir. Günümüzde Anadolu coğrafyasında olduğu gibi Türkiye dışındaki Türkler arasında da anlatılan şekil değiştirme konulu pek çok efsanenin kaynağını mitolojiye kadar götürebiliriz. Gelenek ve göreneklere karşı gelinmesi sonucu gelinin duasının kabul edilmesi üzerine kuş hâline dönüşmesi vb. şekil değiştirmeler bu bölümün örneklerindedir. Efsaneler gerçek hayatın artıklarıdır: Bugün Türkiye’de ve Türk dünyasında anlatılan efsanelerin bir bölümü günlük yaşantımızın efsaneleşmiş şeklinden başka bir şey değildir. Halk arasında inanış veya gelenek görenek olarak da bilinen bu hikâyeler zamanla efsaneleşmektedir. Genellikle Türkiye’de nimete saygısızlık büyük bir günah olarak kabul edilir ve bulunan bir ekmek kırıntısı bile yerden alınarak yüksekçe bir yere konulur. Nimete saygısızlık edenler ise çoğunlukla taş kesilirler.”

Efsaneler üzerinde detaylı çalışma ve araştırmalar yapan Bilge Seyidoğlu (1985:198-199) efsanelerin toplum ile ilgili işlevleri hakkında önemli bilgiler verir. Gelenek ve göreneğin koruyucusu olan efsanelerin olduğu cami, türbe, mağara, dağ, ağaç, kaya, ören yeri gibi mekânlarda uyulması gereken ritüel davranışlar vardır. Bu tür yerlere abdestli, temiz kıyafetli olarak belli günlerde gidilir, etrafında üç, yedi, bazen kırk defa dönülür. Bir dilekte bulunmuş ve dilek kabul edilmişse adanan şey mutlaka yerine getirilir. Aksi takdirde ziyaret yerinin olağanüstü niteliğinden olumsuz etkilenileceğine inanılır. Efsaneler topluma yön verir, uyulması veya sakınılması gereken davranışları telkin ederler. Hastaların, zayıfların, yaşlıların, yoksulların manen güçlü ve üstün olabilecekleri telkin edilerek onlara iyilik yapılması teşvik edilir, onların korunması tembih edilir. Böylece toplumda adaletsizlik, haksızlık azalır, yardımlaşma ve birliktelik artar.

Efsaneler; koruyucu, yönlendirici, düşündürücü yönleriyle didaktik nitelikler taşırlar. Bu didaktik özellikleri sayesinde geçmişin inanış, örf, âdet ve gelenek gibi davranış kalıplarını geleceğe taşırlar. Dinî, tarihî, kültürel ve mitolojik yönleriyle halkı derinden etkilenen bu anlatılar, bireyin toplum içindeki davranış kalıplarını etkileyen, şekillendiren ve sınırlandıran halk hukukunu oluşturur. Söz konusu efsanelerle toplumu oluşturan bireylere doğruluk, dürüstlük, hak, adalet, sevgi ve saygı gibi değerler telkin edilirken haksızlık, hırsızlık, yalan, riya, tembellik gibi sakınılması gereken tavır ve davranışlar somut örnekler üzerinden uygun davranışlarla değiştirmeleri telkin edilir. Formal ve informal eğitim süreçlerinde temel amaç bireyin kültürlenmesi yani hayat için gerekli bilgi, beceri ve alışkanlıkları kazanmasıdır. Anlatılarla kutsallara saygı, toplumun asgari normlarını edinme, genel geçer ahlak kurallarını benimseme gibi hususların kuşaklara aktarılması sağlanmış olur.

Halk edebiyatı ürünleri bir bütünün parçaları gibi birbiriyle ilgili ve ilişkilidir. Yaradılışa ait bilgiler mitlerle elde edilirken bilinen dünyanın bilinmeyen

hikâyeleri efsanelerden öğrenilir. Efsanelerin sırlı dünyasından masalların eğlenceli ülkesine geçilirken burada iyiler kazanır, kötüler kaybeder. İyilerin zaferleri ve kahramanlıkları ile kötülerin mağlubiyet ve cezaları destansı halk hikâyeleriyle anlatılarak toplumsal bilinç güçlendirilir, gaflet ve dalalette olanlar uyandırılır. Sonuç olarak halk edebiyatı ürünleri ayrışan ve benzeşen yönleriyle aynı amaca hizmet eder. Bu türler bir taraftan eğlendirip hoşça vakit geçirtirken diğer taraftan da bilinçlendirme işlevleriyle kültüre hizmet ederler. Folklor ürünleri bazen de eleştiri, protesto işlevleriyle yozlaşmış, yanlış davranış kalıplarını değiştirmeye, dogmatik kurulu düzeni sarsmaya çalışırlar.

1. Hacı Ali Parçikan

Asıl adı Ali Yeşilova olan Hacı Ali Parçikan, doğum tarihi tam olarak bilinmemekle beraber tahmini olarak 1880’li yılların başlarında Tunceli’nin Pertek ilçesine bağlı eski adı Horik, yeni adı Yukarıyakabaşı olan köyde dünyaya gelir. Doğduğu yöre aşiretler ve onların bir alt katmanı kabilelerden oluşmaktadır. Kabileler, insanların birbirlerini tanımalarını kolaylaştıran aşiret içinde kan bağına dayanan alt birimlerdir. Hacı Ali Parçikan, Parçikan Aşireti’nin “Ağalar” kabilesine mensuptur. Söylenenlere göre 1900’lü yılların başlarında akrabalarıyla beraber Malatya’nın Arguvan ilçesine bağlı eski adı Kuseynan (Koç Hüseyin), yeni adı Parçikan olan bölgeye gelip yerleşirler. Hacca gittiği için kendisine “Hacı” ve Parçikan Aşireti’ne mensup olduğundan ötürü de “Parçikan” veya “Parçikani” denmiştir. Böylelikle yörede halk tarafından Hacı Ali Parçikan olarak tanınmıştır. Yaşam tarzıyla, kişiliğiyle ve kendi etrafında oluşan efsanelerle köy halkı tarafından unutulamayan bir kişi hâline gelmiştir (KK-1, KK-2, KK-3, KK-4, KK-5, KK-6, KK-7, KK-8, KK-9, KK-10, KK-11).

2. Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı Malatya’nın Arguvan ilçesinin Parçikan köyünde Hacı Ali Parçikan kültü etrafında oluşan efsaneleri gün yüzüne çıkarmak ve W. Bascom (2010) ile Başgöz (1996) tarafından hazırlanan halk ürünlerindeki işlevsel durumlara göre değerlendirmektir.

3. Çalışmanın Deseni

Etnografi, bir toplumun kültürünü anlama ve bunları kayıt altına almak için gösterilen bilimsel uğraşların tamamıdır. Bu uğraşlar, araştırılan kültürün yaşam tarzını, inanışını, hayata bakış açısını ve bunlar arasındaki ilişkileri yaşanan kültürün mensupları gözünden görüp anlamayı içerir (Kartarı, 2017: 217). Bu özellikler ve çalışmanın amacı doğrultusunda da bu çalışmada nitel araştırma desenlerinden biri olan etnografi deseni tercih edilmiş ve çalışma bu desen doğrultusunda şekillenmiştir.

4. Çalışma Grubu

Çalışmanın amacı doğrultusunda 4'ü erkek ve 7'si kadın olmak üzere Parçikan köy halkından 02.03.2022 ile 24.04.2022 tarihleri arasında toplamda 11 kaynak kişi ile görüşme yapılmıştır. Bu kaynak kişiler 47 ila 81 yaş aralığındadır. Bununla birlikte kadınların hepsi ev hanımıyken; erkeklerden biri emekli, biri serbest çalışan diğer ikisi de çiftçidir.

5. Verilerin Toplanması

Bir amaç doğrultusunda daha önceden belirlenen soru sorma ve cevaplama şekline dayalı bir etkileşim sürecine görüşme denir (Eroğlu ve Bektaş, 2016: 47). Görüşmenin asıl hedefi, iletişim kurulan insanların belirli bir konu hakkındaki duygularını, inanışlarını, uygulamalarını ve bilgilerini belirgin bir hâle getirmektir. Çalışmanın amacı doğrultusunda verileri görüşme yoluyla kayıt altına alınmaya gidilmiştir. Görüşme ortamında jest ve mimikleri gözlemek, kaynak kişinin heyecan durumunu ortadan kaldırmak ve görüşme ortamında samimiliği sağlamak amacıyla görüşme türlerinden sohbet tarzı görüşmeyle veriler toplanmıştır. Bu sayede kaynak kişilerle rahat, samimi ve akıcı bir etkileşim ortamı sağlanmıştır. Bununla birlikte kaynak kişilerle gönüllülük esasına dayalı olarak yüz yüze görüşülmüştür. Görüşmeler kaynak kişilerin istedikleri ortamda ve tarihte gerçekleşmiştir. Görüşmelerde genel olarak veriler not tutularak kayıt altına alınmıştır. Bununla beraber görüşmeler 25-30 dakika civarında yapılmıştır. Bu yöntem sayesinde çalışmanın verileri meydana gelmiştir.

6. Verilerin Değerlendirilmesi

Elde edilen veriler, W. Bascom'un (2010) ile Başgöz'ün (1996) halk ürünleri işlevlerine göre değerlendirilmiş ve bir sonuca ulaşılmıştır. Bu işlevler sırasıyla şunlardır:

1. Eğlence ve hoşça vakit geçirme.
2. Değerlere, toplum kurallarına ve törelere destek verme.
3. Yaygın eğitim veya kültürün gelecek kuşaklara aktarılması.
4. Kişisel ve toplumsal baskılardan kaçıp kurtulma.
5. Protesto.

Halk bilimi ürünlerinin işlevleriyle ilgili çalışma yapanlar arasında akla ilk William R. Bascom gelmektedir. Bascom (2010: 79-81) halk ürünlerinin işlevlerini dört temel başlıkta ele alır. Bascom'a göre "eğlence" folklor ürünlerinin en önemli işlevidir. "Değerlere, toplum kurallarına ve törelere destek verme" ikinci önemli işlevdir. "Yaygın eğitim veya kültürün gelecek kuşaklara aktarılması" üçüncü işlevdir. "Kişisel ve toplumsal baskılardan kaçıp kurtulma" dördüncü işlevdir. Bascom'un bu dört işlevine Başgöz (1996: 1-2) "Protesto" işlevini ekler.

Halk bilimi ürünlerinin “*eğlenme, eğlendirme ve hoşça vakit geçirme işlevi*” efsane türü için söz konusu değildir. İnanırcılık özelliği nedeniyle efsaneleri anlatan ve dinleyen üzerinde bir gerginlik oluşturduğu için icra ortamında da bir resmiyet ve ciddiyet oluşur. İçeriği, icra şekli ve ortamı ile muhatapları açısından uyarı, nasihat, ciddiyet, ders ve ibret içeren efsanelerde eğlenme ve eğlendirme söz konusu değildir. Hacı Ali Parçikan kültü etrafında oluşan efsanelerde “keramet”, “nasihat”, “dinî kimlik ve kişiliklere saygı”, “uyarı”, “kişileri veya toplumu tehlikelerden/zarardan koruma”, “keramet gösterip kırklara karışma” temaları etrafında anlatılan anlatılardan her okuyan ya da dinleyen kıssadan hisse alır.

Değerlere, toplumsal kurallara ve törelere destek verme işlevi; efsanelerin içerik, mesaj ve ritüellerinin toplumdaki kişiler tarafından benimsenmesi, onaylanması, yaşatılması ve gelecek kuşaklara aktarılmasını ifade eder. Yaşadığı toplumun bir parçası olan insanın, sosyal, fiziksel ve psikolojik açıdan toplumla uyum içerisinde yaşaması beklenir. Varlığını devam ettirebilmenin yolu kendisiyle ve yaşadığı toplumla töre, gelenek, din, ahlak gibi değerler açısından barışık olmasıdır. Hacı Ali ile ilgili anlatılarda uyarı, tembih, teşvik, telkin ve nasihatlerle kişilerin ödül veya cezaya tabi tutulması toplumsal düzeni sağlamlaştırma, değerlere, toplumsal inançlara ve törelere destek verme işlevi ile ilgilidir. Bu bağlamda söz konusu efsanelerin değerlere, toplumsal kurallara ve törelere destek verici bir işleve sahip olduğu açıkça görülür. Efsaneleri dinleyen kişi bu anlatıdaki inanç ve kültürden aldığı değerleri yaşamayı ve hayatını ona göre şekillendirmeyi amaç edinir. Efsanelerde sevgi, saygı, dürüstlük, cömertlik, misafirperverlik, güzel ahlak, sabır ve sorumluluk gibi değerler işlendiği için kültür gelecek kuşaklara aktarılmış olur. Efsanelerde kutsallara saygı, ahlaklı ve edepli olma, kul hakkına saygı, söz dinleme, akliselim davranma gibi konularda verilen dersler, ortaya konulan ibretler insanların davranışlarını şekillendirmede önemli rol oynamıştır.

Edebî ürünlerden bir kısmının kişisel ve toplumsal baskılardan dolayı ifade edilemeyen birtakım hususları dile getirme amacıyla oluşturulduğu bilinen bir gerçektir. Ürünlerin “*toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulma işlevi*”, kabul edilmiş davranış kalıplarına uymayı ve böylece bireysel ve toplumsal baskılardan kaçıp kurtulmayı sağlar. Hacı Ali yaşadığı ve konu edildiği olaylarla yaşamın sadece nesnel verilerle açıklanıp ölçülemeyeceğini göstermiş, insanlara âdeta her geceyi Kadir, her geleni Hızır bilmeleri gerektiğini öğütlemiştir. Başlangıçta kınanma ve ayıplanma tepkileriyle karşılanan kişi ve durumların zaman içerisinde aslında hürmet edilmesi, sözünün dinlenmesi ve ciddiye alınması gereken kişiler olabileceği unutulmamalıdır. Atalarımızın velilik ve delilik ince bir çizgiyle birbirinden ayrılır, bakış açısı bu efsanelerde vücut bulur.

Folklorun beşinci işlevi olarak adlandırılan “*protesto*”, kurulu düzeni eleştirme, toplumsal eleştiride bulunma, yerleşmiş kanılara direnme ile onları yıkmaya çalışanlara güç katma gibi işlevler yüklenir. “Halk bilgisi ürünlerinin toplumsal ve kişisel baskılardan kaçıp kurtulma işlevi vardır. Halk bilgisi ürünlerinin yerine getirdiği bir başka işlevi de önemli olmasına rağmen genellikle gözden kaçan kabul edilmiş davranış kalıplarına uygun olarak davranıyor olmak ve bu yolla da meydana gelen toplumsal ve kişisel baskılardan kaçıp kurtulabilmeyi sağlamaktır. Kişilerin içinde bulunduğu toplumun adaletsizliği, baskı ve şiddetlerinden kendisini soyutlamak istediğinde onun duygularını, hislerini ve düşüncelerini dile getirdiği yer halk bilimi ürünleridir” (Çobanoğlu, 2010: 256-257).

7. Bulgular

7.1. Kavun Efsanesi

Malatya'nın Arguvan ilçesinin Yazıbaşı (Narmikân) köyünden bir çoban sığırlarını otlatırken yanına Hacı Ali gelir. “Selamünaleyküm çoban; adın nedir, kimsin?” diye sorar. Çoban, “Aleyküselam. Benim adım Veysel. Hoş geldin Hacı Ali.” der ve Hacı Ali'yi buyur ederek sohbet etmeye başlarlar. Bir süre sonra Hacı Ali çobana, “Veysel, şu karşıdaki tepenin üstündeki kayaların arkasında kavunlar var. Oradan bir kavun alıp gel de beraber yiyelim. Adam bu söz üzerine çok şaşırır çünkü mevsim kıştır ve hava sislidir. Çoban, “Hacı Ali mevsimlerden kış, bu havada hele de bu yazının ortasında kavun ne gezer?” diye cevap verir. Hacı Ali'nin ısrarlarına dayanamayan çoban, kayalara doğru gider. Kayalara varınca karşısına kavun tevekleri çıkar ve teveklerin tam ortasında sapsarı büyükçe bir kavun görür. Adam şaşkınlık içerisinde “Allahüekber” diye bağırmaya başlar. Hacı Ali, kendisine seslenerek kavunu alıp gelmesini söyler. Beraber ateş yakıp kavunu yemeye başlarlar. Yemekten sonra Hacı Ali adama, “Çoban Veysel, zamanı geldi karın doğum yatağındadır. Sen eve doğru yola koyul. Bir oğlun olacak, ona benim adımı koy.” Adam tekrar şaşkın bir şekilde “Sen, benim karımın hamile olduğunu nereden biliyorsun?” der. Hacı Ali de, “Haydi oğlum geç kalma, sığırın önce Allah'a, sonra bana emanet.” deyince çoban yola koyulur. Evinin önüne geldiğinde bir kalabalık görür ve evinden içeri adımını atarken bebek sesi ile karşılaşır. Erkek bir çocuğu olmuştur. Aklına Hacı Ali'nin dedikleri gelir ve oğluna Ali ismini koyacağını söyleyerek hemen Hacı Ali'nin yanına doğru yola düşer. Çoban, Hacı Ali'nin yanına geldiğinde “Himmat ya Hacı Ali” der. Hacı Ali kendisine “Oğlum, adıyla bin yaşasın ama senin oğlun 25 yaşına geldiğinde birini öldürecek.” der ve oradan uzaklaşır. Aradan yıllar sonra çocuk 25 yaşına geldiğinde tarlada harman zamanı biriyle tartışır ve o kişiyi öldürür (KK-1).

7.2. Minare Efsanesi

Tunceli'nin Çemişgezek ilçesinin Yenimahalle (Noranik) köyünde bir kadın ile kocası, evlerinin damında buğday elerken köye Hacı Ali gelir ve köy camisinin karşısında bulunan bir ağacın altına oturur. Damın üstünde buğday eleyen adam elindeki kalburu bırakır ve Hacı Ali'ye selam vermek için siviğin (damın) ucuna doğru hareket edecekken birden minarenin Hacı Ali'ye doğru üç kez eğildiğini görür (KK-2).

7.3. Bilezik Efsanesi

Hacı Ali bir gün Tunceli'nin Pertek ilçesinin Yukarıyakabaşı (Horik) köyüne akrabalarını ziyarete gider. Hava yoğun kar yağışlıdır. Hacı Ali, yeğeni-nin evine gelir ve omzundaki heybeyi oraya bırakır. Köydeki diğer evleri ziyaretle için evden ayrılır. Evin hanımı Sultan ise o sırada yorgan köpüme (kalın, aralıklı ve sıkıca dikmek) amacıyla iğneye ihtiyaç duyar. Evi karış karış arar fakat iğne bulamaz. Hacı Ali'nin heybesinin içerisinde belki bulurum diye heybeyi karıştırmaya başlar. Birden bileğinin ağrıdığını hisseden kadın acıyla elini heybeden çeker ve çekerken kolundaki bilezik kırılır. O sırada içeriye Hacı Ali girer. “Sultan, sen yat kalk, bu çocuklara dua et. Senin yoksa kolunu kırardım. Bir daha izinsiz bir şeyi karıştıрма.” der ve heybesini alarak yoğun kar yağışın altında siste kaybolur (KK-2).

7.4. Su Efsanesi

Hacı Ali, bir gün köy meclisinde otururken birden “Ben öldüğümde bu köyün suyu kesilecektir.” deyince köylüler bu söze gülerler. Hacı Ali yıllar sonra vefat edince onu köy mezarlığına defnederler. Definden dönen köylüler, köyün çeşmelerinin gerçekten kuruyacak derecede suyunun azaldığını görürler (KK-3).

7.5. Rızasız Arpa Efsanesi

Hacı Ali, günün birinde bir adamdan keçisinin kışlık yemi için iki teneke arpa ister. Adam, “Hacı Ali anamın izni olmadan sana arpa veremem, anamdan izin alayım da sana öyle arpa vereyim.” der ve annesinin yanına gider. Annesine, “Ana, Hacı Ali bizden keçisi için iki teneke arpa istiyor, müsaadenle arpayı vereyim mi?” dediğinde anası izin vermez. Adam annesini dinlemez ve gizlice ambardan iki teneke arpayı çuvala doldurarak kimseye görünmeden Hacı Ali'nin huzuruna gider. “Buyur Hacı Ali. Bizden istediğin arpayı getirdim.” dediğinde Hacı Ali, “Ben bu arpayı kabul edemem çünkü bu arpa rızasız arpadır.” der ve rızasız iş yapmamasını öğütler (KK-4).

7.6. Işık Efsanesi

Günlerden bir gün üç kadın evlerinin önünde yün eğirirken sohbet dalarlar ve ellerindeki iş yarım kalır. Akşam namazından sonra tekrar toplanıp yarım

kalan işi tamamlamaya karar verirler. Akşam namazını kılan kadınlardan biri toplanma yerine gitmek için köy mezarlığının önünden geçer. Mezarlığın önünden geçerken Hacı Ali'nin kabrinin içinden dışarıya doğru ışık yansıdığını fark eder. Hemen korkuyla diğer iki kadına da haber verir. Kadınlar geldiğinde kabrin içerisinden dışarıya bir ışık yansıdığını görürler. Korkuyla evlerine dönen kadınlar, ertesi gün yine akşam namazından sonra mezarlığa gitmek için sözleşirler. Toplamda üç gün bu olayla karşılaşan kadınlar, bir daha o vakitlerde oradan geçmezler (KK-5).

7.7. Şorak Su Efsanesi

Günün birinde bir çoban, gece yarısı koyunlarını yaymaktadır. Koyunlarının doyduğunu fark eden çoban, koyunlarını dinlendirmeye karar verir ve koyunlarını yatırır. Koyunlarının yattığından emin olan çoban kepenegini koyunlarının yanına serer ve kepeneginin içine girerek yatmaya başlar. İşinin verdiği yorgunlukla derin bir uykuya dalar, rüyasında Hacı Ali'yi görür. Rüyada Hacı Ali kendisine, “Uyan çoban! Çoban uyan! Davarın şorak suyuna gidiyor!” diye bağırmaya başlar. Aniden uyanan çoban, sürüsünün yanında olmadığını fark eder ve korkudan ne yapacağını bilemez. Rüyasında Hacı Ali'nin kendisine söyledikleri aklına gelir ve şorak suyun bulunduğu mekâna doğru koşmaya başlar. Şorak suyun yakınlarına vardığında koyunlarının o tarafa doğru gittiğini görür. Aceleyle koyunlarının önünü çevirir ve koyunlarının telef olmasını önler (KK-6).

7.8. Kore Savaşı Efsanesi

Kore Savaşı zamanında düşman askerleri Türk askerlerini bir yere kısıtırlar ve askerlerin oradan çıkmasına izin vermezler. Sıkıştıkları yerden çıkamayan ve cephaneleri biten Türk askerlerinin dermanı da sığınacak yerleri de kalmaz. Askerlerin arasında adı Bekir olan cılız, çelimsiz bir asker vardır. Düşman askerleri yavaş yavaş hareket etmeye başlar ve iri yarı bir düşman askeri Bekir'le karşı karşıya gelir. Bekir bu iri yarı adam karşısında ne yapacağını düşünürken bir anda yanında Hacı Ali belirir ve “Bekir, korkma! Ben Hacı Ali'yim. Al kasaturanı hücum et! Allah'ın izniyle sen bu adamı devireceksin. Allah'ın yardımı seninledir.” der. Bu sözler ile kuvvet alan Bekir, bir aslan gibi gerilir, kasaturası ile düşmana hücum eder ve adamı oracıkta yere serer. Arkasını dönüp etrafını kontrol ettiğinde ise Hacı Ali kaybolmuştur (KK-7).

7.9. Sel Efsanesi

Hacı Ali, dere yatağı üzerine katırını bağlamış birine, “Bu hayvanı buradan kaldır. Birazdan sel gelecek, bu hayvanı da götüreceksin.” deyince adam kahkahayla güler ve bu sözleri umursamaz. Çünkü hava son derece açık ve güneşli-

dir. Bir saat geçmeden bardaktan boşanırcasına yağmur yağmaya başlar. Yağmur sularının birikmesiyle sel meydana gelir. Katırdan uzakta bir ağacın gölgesinde uyuklayan adam gelinceye kadar dere yatağında bağlı olan katır sel sularına kapılır ve gözden kaybolur (KK-8).

7.10. Köfte Efsanesi

Hacı Ali, Sarıçiçek Yaylası'ndaki obalardan birine ziyarette bulunur. Obada bulunan bir aile kendisini ağırlamak ister ve akşam yemeğine misafir ederler. Akşam yemeği sırasında evin hanımı iç çekerek, “Keşke, kocam da şimdi burada olsaydı da şu sevdiği köftelerden yeseydi.” der. Bunun üzerine Hacı Ali, “Evin beyi nereye gitti?” diye sorunca onun hacca gittiğini söylerler. Hacı Ali, yemek yemeye devam ederken evin hanımına, “Bu köftelerden bir tabağa koy da kocana götüreyim.” deyince ev ahalişi güler ve Hacı Ali'nin şaka yaptığını düşünürler. Hacı Ali sözlerinde ısrar edince evin hanımı, kendisini kırmaz ve dediğini yapar. Yemeğini yiyen Hacı Ali, hazırlığını yapar ve gecenin karanlığında yola düşer. Aradan aylar geçer, evin beyi hac vazifesinden döner. Bey eve geldiğinde, “Hanım, Hacı Ali de hacdaydı. Bana köfte verdi, tabak da heybede” deyince evin hanımı birden ayağa kalkar, kocasının heybesini açar ve içerisinde Hacı Ali'ye verdiği köfte tabağını görür (KK-9).

7.11. Sarıklılar Efsanesi

Yazihan ilçesine bağlı Karaca köyünün halkı ile Arguvan ilçesine bağlı Bozburun köyünün halkı arasında arazi nedeniyle kavga çıkar. Kavgadan sonra Karaca köyü halkı, Bozburun köyünü basmaya karar alır ve harekete geçerler. Köyü basmaya gelenleri gören Hacı Ali, bağırarak üç kere, “Ya Muhammed, haydutları bırakma!” diye haykırır ve birden Karaca köyünden gelen insanlar, geldikleri yere doğru koşmaya başlarlar. Aradan günler sonra Karacalı biri ile Bozburunlu biri karşılaşır. Bozburunlu, “Nasıl kaçtınız ama bizden.” deyince Karacalı ona şöyle cevap verir: “Siz yatın kalkın Hacı Ali'ye dua edin. Eğer o sarıklı insanları çağırmasaydı biz hepimizi öldürmüştük. O sarıklılar bizlere saldırdı, geçit vermedi.” der. Bozburunlu adam bu sözler üzerine çok şaşırır çünkü kavga sırasında hiç kimse sarıklı adam görmemiştir (KK-10).

7.12. Karasu Efsanesi

Hacı Ali, bir gün Erzurum dolaylarında Karasu Nehri sınırlarında bir köyü ziyaret eder. Köy ahalişi, Hacı Ali'nin bu ziyaretini hoş karşılar ve kendisini ağırlamak ister. Sohbet sırasında köy ahalişi kendisini sevip saydıklarını, her daim emrinde olduklarını söyler ve kendisini evlendirmek istediklerini dile getirirler. Hacı Ali'nin bu teklifi kabul etmesi üzerine köyde düğün hazırlıkları başlar. Hacı Ali, düğüne bir iki gün kala gece yarısı bir ahıra girer ve bir at dışarı çıkarır. Ata binen Hacı Ali, Karasu Nehri'ne doğru ilerler. Bu sırada

adamin biri de Hacı Ali'yi takibe başlar. At nehre varınca kulaklarından gözleri kamaştıran ışık parlamaya başlar. Hacı Ali, atını nehrin içine doğru sürer. Bu sırada takip eden adam gördükleri karşısında çok şaşırır ve olduğu yerde donakalır. At suya batmadan Hacı Ali'yi suyun karşı tarafına bırakıp geri döner ve kulaklarındaki ışık söner. At hiçbir şey olmamış gibi, kendiliğinden ahırına döner, iştahla yemini yemeye başlar (KK-11).

8. Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada derlenen 12 anlatı, efsane türü ve bölgenin inanç ve kültür zenginliğiyle uyumluluk göstermektedir. Yerelleştirilerek bölgeye ait unsurlarla zenginleştirilen bu anlatıların daha inandırıcı olması için bölgedeki dağ, tepe, kaya, türbe, ağaç, yüzey şekilleri, cami, minare, çeşme, ışık, mezarlık, çoban, yağmur, sel, güneş, ev eşyası, at gibi somut nesnelere delil gösterilerek anlatıya dâhil edilmiştir. Anlatılarda bölgenin yaşam tarzı, kültür ve inanç şekli ile ekonomik yapısı hakkında önemli bilgiler verilmekte, geleceğe önemli bir kültürel miras bırakılmaktadır.

Malatya ilinin Arguvan ilçesine bağlı Parçikan köyünde ikamet eden yaşlı kadın ve erkek anlatıcılardan derlenen efsanelerde önemli inanç unsurları ve bu unsurlara bağlı halk öğretileri yoğun bir şekilde görülmektedir. Parçikanlı Ali, hacca gittiğinden dolayı yörede adının başına "Hacı" sıfatı getirilerek halk arasında "Hacı Ali" olarak anılmıştır. Hacı Ali'nin gelecekte haber vermesi, insanlara ait sırlara vakıf olması, bulunduğu yerlerde olağanüstülüklerin yaşanması, bilinmezlerin Hacı Ali'ye ayan olması, kuvvet ve kudret sahibi olması, zaman ve mekâna bağlı olmadan hareket etmesi, zor zamanlarda önemli çözümler sunması gibi doğüstü ve olağanüstü özelliklerle donatılmış olması onu mistik bir kişiliğe büründürür. Bu özellikleriyle ermiş bir derviş kimliği kazanır.

Olağanüstü ve doğüstü güçlerle donatıldığına ve onlarla iş birliği yaptığına inanılan Hacı Ali kültü etrafında şekillenen efsanelerde doğrudan veya dolaylı olarak insanlara ders verme, nasihat etme amaçlanmıştır. Hacı Ali etrafında teşekkül eden efsaneler de türün genel özelliği olan ders verme ve nasihat etme özelliklerini taşımaktadır. Anlatılarla halkın kural ve kaidelere uyması, helal ve haramlara riayet etmesi, kul hakkına ve komşuluk hukukuna saygılı olması, ahlak ve adap kurallarını benimsemesi gibi temel insani vasıflara sahip olması telkin ve tebliğ edilmeye çalışılır. Ayrıca büyük sözü dinleme, izinsiz bir şey almama, kul hakkına riayet etme, vurdumduymaz olmama, görünüşe aldanmama, inançlara saygılı olma gibi hususlarda doğrudan öğüt verilir. Canlı, etkileyici ve doğal bir formda anlatılan efsaneler, yer, zaman, kişi ve olay örgüleriyle gerçek yaşam formunda aktarılır. Zamanında halkın içinde yaşayan

Hacı Ali, telkin ve tavsiyeleriyle insanlara doğru yolu göstermeye çalışır, iyi ve doğru insan olma kimliğiyle insanlara örnek olur.

Efsaneler; “eğlenme ve eğlendirme” işlevi hariç olmak üzere “değerlere, toplum kurallarına ve törelere destek verme”, “yaygın eğitim veya kültürü gelecek kuşaklara aktarma”, “kişisel ve toplumsal baskılardan kaçıp kurtulma” ile “protesto” işlevleriyle halk bilimi ürünlerinin dört temel işlevine destek vermektedir.

Canlı kaynaklardan yüz yüze derlenen bu efsaneler, özelde yöre halkının genelde Anadolu toplumunun dili, dini, düşüncesi, yaşam tarzı ve kültürü gibi önemli bileşenlerini nesilden nesile aktararak günümüze ulaşmıştır. İnsanlar, yaşadığı coğrafyayı oluşturan dağa, taş, toprağa, ağaca, suya, hayvana kültürel birikimini aktararak bu topraklardaki maddi ve manevi kültürel unsurları korumuşlardır. Bu çalışmada elde edilen sonuçlar doğrultusunda şu önerilerde bulunulabilir:

1. Malatya ilinde benzer şekilde belirli kişiler etrafında oluşan efsaneler derlenip kayıt altına alınabilir,
2. Anadolu’da geniş çaplı efsane derleme projeleri oluşturulabilir,
3. Kayıt altında olan mevcut efsanelerin farklı varyantlarının olup olmadıkları araştırılabilir.
4. Derlenen efsaneler içerik, şekil, işlev ve amaç gibi özellikleri bakımından karşılaştırılarak farklı çalışmalara zemin hazırlanabilir.

KAYNAKÇA

- Alptekin, A. B. (2014). *Efsane ve Motifleri Üzerine*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1. Basım.
- Bascom, W. (2010). *Folklorun Dört İşlevi*, (Çev.: Ferya Çalış). Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2. Ankara: Geleneksel Yayınları.
- Başgöz, İ. (1996). *Protesto: Folklorun Beşinci İşlevi (Fonksiyonu)*, Folkloristik: Umay Günay Armağanı, Haz. Özkul Çobanoğlu-Metin Özarslan. Ankara: Feryal Matbaası.
- Boratav, P. N. (1995). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Eroğlu, S. ve Bektaş, O. (2016); *STEM Eğitimi Almış Fen Bilimleri Öğretmenlerinin STEM Temelli Ders Etkinlikleri Hakkındaki Görüşleri*. Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi, 4/3
- Kartarı, Asker (2017). *Nitel Düşünce ve Etnografi: Etnografik Yönteme Düşünsel Bir Yaklaşım*. Moment Dergi, 4 (1).
- Sakaoğlu S. (1980). *Anadolu-Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Sakaoğlu, S. (2009). *Efsane Araştırmaları*. Konya: Kömen Yayınları.
- Sami, Ş. (1989). *Kamus-ı Türkî*, Ankara: Enderun Kitabevi.
- Seyidoğlu, B. (1985). *Erzurum Efsaneleri (Erzurum’da Belli Yerlere Bağlı Olarak Derlenmiş Efsaneler)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

KAYNAK KİŞİLER

- KK-1: Hatice Kayhan, Kadın, 47, Malatya, Ev Hanımı, İlkokul Mezunu, 02.03.2022.
- KK-2: Fatma Kaplan, Kadın, 72, Malatya, Ev Hanımı, Okuma-Yazma yok, 02.03.2022.
- KK-3: Ali Kayhan, Erkek, 48, Malatya, Serbest Meslek, İlkokul Mezunu, 02.03.2022.
- KK-4: Beyaz Kaplan, Kadın, 80, Malatya, Ev Hanımı, Okuma-Yazma yok, 01.04.2022.

- KK-5: İsmihan Karakaya, Kadın, 79, Malatya, Ev Hanımı, Okuma-Yazma yok, 11.04.2022.
KK-6: Ahmet Kaplan, Erkek, 81, Malatya, Emekli, Okuma-Yazma yok, 13.04.2022.
KK-7: Basri Kayhan, Erkek, 81, Malatya, Çiftçi, İlkokul Mezunu, 16.04.2022.
KK-8: Gökhan Geyik, Erkek, 49, Malatya, Çiftçi, İlkokul Mezunu, 16.04.2022.
KK-9: Güley Mercan, Kadın, 72, Malatya, Ev Hanımı, Okuma-Yazma yok, 16.04.2022.
KK-10: Havva Kayhan, Kadın, 75, Malatya, Ev Hanımı, Okuma-Yazma yok, 17.04.2022.
KK-11: Hacer Yeşilova, Kadın, 76, Malatya, Ev Hanımı, Okuma-Yazma yok, 26.04.2022.

EK **Fotoğraflar**

Fotoğraf 1: Hacı Ali Parçikan'ın kabri

Fotoğraf 2: Hacı Ali Parçikan'ın kabrinde yer alan eski kabir başlığı.

SOVET HAKİMİYYƏTİNİN İLK İLLƏRİNDƏ AZƏRBAYCAN MƏTBUATINDA TÜRKİYƏ MÖVZUSU (“KOMMUNİST” QAZETİ QAYNAQLARINA BİR BAXIŞ)

Dr. Namiq AHMADOV*

Xülasə: Sovet dövrü Azərbaycan mətbuatında Türkiyə mövzusu ciddi maraq doğuran və populyarlıq qazanan mövzulardan olmuşdur. Təqdim edilən məqalədə də Sovet hökumətinin ilk illərində dövrün çox populyar mətbuat orqanlarında dərc edilən məqalə və xəbərlərdə türkçülüyə qarşı qısqançlıq meyllərinin olmasına baxmayaraq, Türkiyə və türkçülük haqqında yazıların kifayət qədər çox və əhatəli olması faktlarla təsdiq edilir. Eləcə də ölkənin baş mətbu orqanı olan “Kommunist” qəzetinin əlifba islahatının həyata keçirilməsində, Şərq xalqlarının və Türkojoloji qurultayların informasiya-təbliğat işinin aparılmasında önəmli vasitə olması diqqətə çatdırılır. O da diqqətə çatdırılır ki, Elmlər Akademiyasının, ədəbi-bədii təşkilatların hələ formalaşmadığı illərdə redaksiya milli qüvvələri ətrafında toplayan mənəvi mərkəz rolunu oynamışdır.

Amma bir məsələni də yaddan çıxarmaq olmazdı ki, qəzet, eləcə də “Kommunist” qəzeti orqanı olduğu rəhbər təşkilatın siyasətini yerinə yetirmək üçün təsis edilib və onun vəsaiti ilə nəşr olunurdu. Bununla belə qəzet milli təəssübkeşliyini unutmamış, coxsaylı məqalələrdə milli dünyagörüşün qorunmasına çalışılmış və müntəzəm olaraq bunun cəzasını çəkmiş, ciddi tənqid və təqiblərə məruz qalmışdır.

“Kommunist” qəzetində 1920-ci illərdə yer alan məqalələr Türkiyə-Sovet dostluğuna, Türkiyə ilə münasibətlərin gələcəyinə inam yaratmaqda idi. Təəssüf ki, sonralar məlum oldu ki, bunlar Türkiyəni kommunist yoluna gətirmək üçün Sovet dövlətinin daxili və xarici siyasətindən irəli gələn plan imiş. Təbii ki, bu plan baş tutmayanda repressiyalar başlandı və bu qəzetdən də yan keçmədi. Müəlliflərin “millətçilik”, “türkçülük” adı ilə təqibi başlandı. Faktlar var ki, “Kommunist” qəzetindəki “millətçilik yuvası”nı dağıtmaq üçün dəfələrlə çox yüksək səviyyədə ciddi tədbirlər həyata keçirilmişdir.

Açar sözlər: “Kommunist” qəzeti, Türkiyə-Sovet dostluğu, Sovet dövrü, millətçilik, türkçülük.

SOVYET HAKİMİYYƏTİNİN İLK YILLARINDA AZERBAIJAN BASININDA TÜRKİYE KONUSU (KOMMUNİST QAZETESİ KAYNAQLARINA BİR BAKIŞ)

Öz: Sovyet dönemi Azərbaycan basınında Türkiyə konusu ciddi merak uyandıran kollarından biri olmuşdur. Bu makalədə Sovyet hâkimiyətinin ilk yıllarında, dönemin basın organlarında yayınlanmış makale və haberlərdə Türkçülüğe qarşı kışkıran tavrıların olmasına rağmen Türkiyə ve Türkçülük hakkında yazıların çok ve detaylı olması örneklerle doğrulanıyor.

ORCID ID : 0000-0003-1970-182X

DOI: DOI : 10.31126/akrajournal.1268487

Geliş Tarihi : 21 Mart 2023 / Kabul Tarihi: 10 Ocak 2024

*Bakü Devlet Üniversitesi, Gazetecilik Fakültesi Kıdemli Öğretim Üyesi.

Ayrıca “Komünist” gazetesinin alfabe reformu gerçekleştirilmesinde Doğu ülkelerinin ve Türkoloji Kurultaylarının bilgi ve propaganda işinin önemli bir araç olması gösteriliyor. İlimler Akademisi'nin, edebi-kültürel kurumların daha kurulmadığı yıllarda yayın evleri millî güçleri etrafında toplayan manevi merkez rolünde olmuştur.

Ama unutmamalıyız ki, gazeteler bağlı oldukları ana kurumların siyasetini yürütmek için yaratılmıştı ve onun maddi desteği ile basılıyordu. Bununla birlikte gazeteler millî düşüncüyü unutmamış, makalelerin çoğunda millî bakış açısını korumaya çalışmış ve devamlı bunun cezasını çekmiştir.

“Komünist” gazetesinde 1920'lerde yayınlanmış makaleler Türkiye-Sovyet dostluğuna, Türkiye ile ilişkilerin geleceğine güven duygusu oluşturuyordu. Maalesef sonraları bunun Türkiye'yi komünist yapmak için Sovyet hükümetinin iç ve dış siyasetinin bir parçası olduğu belli oldu. Tabii ki, bu plan gerçekleşmediğinde baskılar başladı ve bu gazeteleri de es geçmedi. Yazarlar takip edilmeye başlandı. “Komünist” gazetesindeki “milliyetçilik yuvası”nı dağıtmak için defalarca girişimlerde bulunulduğuna dair belgeler var.

Anahtar Kelimeler: “Komünist”, Türkiye-Sovyet dostluğu, Sovyet dönemi, milliyetçilik, Türkçülük.

TRKISH THEME IN THE AZERBAIJANI PRESS DURING THE FIRST YEARS OF SOVIET RULE (BASED ON NEWS STORIES PUBLISHED IN THE “KOMMUNIST” NEWSPAPER)

Abstract: Turkish theme was one of the topics of great interest in the Azerbaijani press in the Soviet era. This article provides factual evidence that there were quite a lot of comprehensive writings about Turkey and Turkism, though the articles and news published in most popular press media of the time in the early years of the Soviet government were savored with envy and jealousy towards Turkism. Also the article brings to attention the role of the “Kommunist” newspaper as an important tool in the implementation of the alphabetic reform, conducting of information and propaganda work of the Eastern peoples and Turkic congresses. It is shown that in the years when the Academy of Sciences, literary-artistic organizations have not yet been formed, the newspaper editorial has played the role of a spiritual center, which has gathered national forces around itself.

But at the same time it should not be forgotten that the newspaper was founded to carry out the policy of and published by means of the resources of the governing organization, which it was a body of. Nevertheless, the newspaper has never abandoned its national affiliation, always sought to protect the national identity in numerous articles, and has been punished for such a stance from time to time.

The articles published in the “Kommunist” newspaper in the 1920s were building confidence in Turkish-Soviet friendship and the future of relations with Turkey. Unfortunately, it became clear later on that it was a plan stemming from domestic and foreign policies of the Soviet government to bring Turkey to the communist path. Needless to say that repression was unleashed when this plan did not work, and the newspaper was not spared as well. Prosecution of the authors has been initiated on the grounds of “nationalism”, “Turkism”. There have been cases of tough measures taken repeatedly at a very high level to disperse the “nationalist nest” in the “Kommunist” newspaper.

Key Words: “Kommunist” newspaper, Turkish-Soviet friendship, Soviet era, nationalism, Turkism.

1. Giriş

Bolşeviklərin Azərbaycanda qələbəsi Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin süqutu ilə nəticələndi. Bütün Şərqdə, eləcə də Türk-İslam dünyasında ilk

demokratik, hüquqi və dünyəvi dövlət nümunəsi olan Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin bütün müsəlman dünyasında ilk demokratik respublika kimi tarixə düşdü.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti (AXC) Paris sülh konfransının qərarına (1920, 11 yanvar) əsasən müstəqil dövlət kimi tanınmışdı. Bununla da Azərbaycan xalqının dövlətçilik ənənələri bərpa edilmiş, insan hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsinə, irqi, milli, dini, sinfi və digər sosial bərabərsizliklərin ləğvinə şərait yaradılmışdı. Siyasi quruluşuna, həyata keçirdiyi demokratik tədbirlərə, qarşıya qoyulan məqsəd və vəzifələrin yerinə yetirilməsinə görə də, AXC ən demokratik quruluşlar ilə müqayisə edilirdi. Dünyanın bir çox ölkələri ilə (Türkiyə, İran, Ukrayna, Böyük Britaniya, ABŞ, Fransa, İtaliya, Polşa, İsveç, İsveçrə, Latviya, Litva, Estoniya, Finlandiya, Rumıniya, Almaniya, Gürcüstan, Ermənistan, Dağlılar Respublikası, Krım və b.) səfirlik və nümayəndəliklər səviyyəsində diplomatik münasibətlər yaradılmış, ikitərəfli və çoxtərəfli müqavilələr, sazişlər bağlamışdı. O da qeyd edilməlidir ki, 1918-ci ilin 28 mayında müsəlman Şərqiində ilk demokratik dövlətin – Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin möhkəmlənməsində Türkiyə yaxından iştirak etmiş, Türkiyənin dəstəyi ilə Azərbaycanın müstəqilliyi təmin olunmuş, Qafqaz İslam Ordusunun göstərdiyi yardım ilə Bakı və ətraf rayonlarda bolşevik-daşnak qırğınlarına son qoyulmuşdur. Amma 1920-ci il aprelin 28-də beynəlxalq hüquq normalarını kobudcasına pozan Sovet Rusiyasının hərbi müdaxiləsi nəticəsində AXC hakimiyyətinə son qoyuldu və Azərbaycanın şimalı rus-bolşevik qoşunları tərəfindən işğal edildi. “Bolşeviklər 1920-ci ilin aprelinəndən 1921-ci ilin avqustuna kimi əksəriyyəti ziyalılar olan 48 min insanı güllələdilər” (Nəzərli, 1995:197)

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin süqutundan və Bakıda bolşevik hökumətinin qurulmasından sonra respublikada müstəqil və demokratik mətbuat ənənələrinə son qoyulmuş, Xalq Komissarları Soveti 27 oktyabr 1920-ci ildə "Mətbuat haqqında" Dekret imzalamış, mətbuata qarşı açıq repressiya xarakteri daşıyan bu sənədlə 2 ay ərzində 92 qəzet bağlanmışdı. Amma sovet rejimi Azərbaycanda hakimiyyətinin ilk illərində bir çox məsələlərdə, o cümlədən Azərbaycan-Türkiyə münasibətlərində xalqlarımızın tarixdən gələn bağlılıqlarını birmənalı olaraq qırmaq cəhdində olmamışdır. Bu daha çox Sovet hakimiyyətinin ilk illərində özünü təsdiqləmiş, münasibətlərin daha da möhkəmləndirilməsi və inkişaf etdirilməsi dövlətlərarası münasibətlərin əsas reallıqlarından olmuşdur.

Birinci Dünya müharibəsindən sonra Sovet Rusiyası ilə Türkiyə arasında münasibətlərin yaxşılaşdırılmasının vacibliyini qəbul edən V. İ. Lenin və M.K.Atatürk bu münasibətlərin təməlini qoya bildilər. Sonralar bunun həm də

siyasi bir məqsəd olduğu və Türkiyənin kommunistləşdirilməsi yolunda ciddi bir önəm daşdığı diqqətdən yayınmamışdır.

2. Sovet Dövrü Azərbaycan-Türkiyə Əlaqələri: 20-ci İllər

Sovet dövrü Azərbaycan mətbuatında Türkiyə mövzusu bütün qadağalara baxmayaraq cəmiyyətin daim açıqlıq duyduğu və ciddi maraq doğuran mövzulardan olmuşdur. 70 illik bir tarixi özündə birləşdirən bu əlaqələrin tarixi həm vaxt, zaman baxımından, həm də mahiyyət baxımından müəyyən mərhələlərdə vacib və ziddiyətli olmuşdur. “1920-ci ildə bağımsız Azərbaycan Sovetlər Birliyi tərəfindən işğal olunduqdan sonra ilk on ildə ədəbi əlaqələr davam etmiş... Buna şərait yaradan səbəblərdən biri Demokratik Cümhuriyyət dövründə Azərbaycan-Türkiyə arasında ədəbi-mədəni əlaqələrin güclənməsi, Türk aydın və ziyalıların Azərbaycan təhsil müəssisələrinə dəvət olunması, türk şair və yazıçılarının əsərlərinin geniş səviyyədə tədrisi ilə əlaqədar idi” (Bağırılı, 2016: 279).

Amma sonradan, o cümlədən repressiya illərində “bu ilişkilər, bu sıx ünsiyyət 30-cu illərdə ideoloji yasaq və qadağalarla üzləşdi (Bağırılı, 2016: 279). Sovet təbliğat sisteminin sərt təpkiləri ucbatından Türkiyə-Azərbaycan arasındakı münasibətlər “30 ildən çox, 40 ilə yaxın soyuqluq olmuş, türk sevdası ancaq ayrı-ayrı aydınların, ziyalıların, söz adamlarının daxilindəki işıq sayəsində sönməmişdir” (Bağırılı, 2016: 279). Əslində bu dövr Stalinin ölümünə (1953) qədər davam etmiş, özünü daha çox təcavüz və düşmənçilik aspektində göstərmişdir. Tədqiqatçıların nəzərindən qaçmayan zəruri hadisələr də illərə görə təyin olunmuş bölgünü təsdiq etmiş, onun mərhələlərlə öyrənilməsinə çalışılmışdır. Çəsarətlə demək olar ki, bu bölgü Azərbaycan-Türkiyə əlaqələrinin bütün sahələrində təsdiqini tapmışdır.

Azərbaycanda Sovet hökumətinin ilk illəri Türkiyə ilə münasibətlərin birinci mərhələsi kimi qəbul edilir. Birinci mərhələ şərti olaraq Azərbaycanda Sovet hökumətinin qurulduğu 28 may 1920-ci il tarixindən sonrakı, təqribən 10 ilə qədər olan bir dövrü əhatə edir və bu əlaqələrin sıx bir şəkildə davam etdiyini ortaya qoyan önəmli hadisələrlə zəngindir. Bu dövr tarixi baxımdan məhsuldar olduğu qədər də, ziddiyətli, eyni zamanda vacib bir mərhələ olmuşdur. Tarixi reallıqlar prizmasından baxanda hər iki dövlətin bütün parametrlərdə siyasətini və maraqlarını təmin etmişdir. Hətta Moskvanın razılığı ilə Azərbaycan Respublikasının Türkiyə Cümhuriyyətində səfirliyi belə olmuşdur.

1921-ci ildə Nəriman Nərimanovun tövsiyəsi ilə Azərbaycan SSR-in, sonra isə ZSFSR-in Türkiyədə fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri olmuş İbrahim Əbilovün Azərbaycan-Türkiyə, o cümlədən Sovet-Türkiyə dostluq münasibətlərinin formalaşmasında və möhkəmləndirilməsində böyük rolu olmuşdur. Səfir

İbrahim Əbilovun bu təyinatı və bir azərbaycanlı kimi onun özü, nəinki türk hökumət dairələri, eləcə də türk xalqının ən müxtəlif zümrələri tərəfindən böyük bir coşğunluqla qarşılanmışdır. Ankaraya gedən Azərbaycanın diplomatik nümayəndəliyinin yolüstü Kastamonuda dayanması və burada böyük bir sevinclə qarşılanma mərasimindən yazan Türkiyənin “Açıq söz” qəzetinin baş redaktoru İsmayıl Həbib (Sevük) “Qardaş ölkənin səfiri” adlı baş məqaləsində “... dünən axşam buraya gələn və bu gün bizim əziz qonağımız olan səfir qarışıq bir hökumətin, dost bir hökumətin, bilməm necə bir hökumətin deyil, birbaşa qardaş bir hökumətin səfiridir” deyərək qardaşlıq hüququnu önə çıxarmaqla azərbaycanlı səfirdən bəhs etmişdir. Baş redaktor “Bizim tarixlərimiz bir, dinimiz bir, bizim Azərbaycanla dilimiz bir, qanımız birdir. Tarixi bir araya gətirdik və tariximizi birlikdə yoğurduq. Azərbaycanla bir gündə beş dəfə üzümüzü Məkkədəki Allahın evinə çeviririk. Gündə beş dəfə Azərbaycan və qüvvələrimiz Allahın sədəqətini bağlayırlar. Dilimizin şivəsi bəlkə bir az fərqlidir, lakin kökü eynidir. Dualarımızı eyni dildə edir, mevlitlərimizi eyni dildə okutuyor, hislərimizi eyni sözlərlə ifadə edirik. Azərbaycanla biz yalnız tarixdə, yalnız dində və dildə deyil, qanda və irqdə də bərabərik. Biz onun qanında və o bizim irqimizdədir ... ” şəklində tarixi, dini, irqi bağları önə çıxaran ifadələr işlətməmişdir (İsmail,1921: Açıksöz).

Heç şübhə yoxdur ki, möhtərəm səfir qeyri bir millətin nümayəndəsi olsa idi, sayın İsmayıl əfəndi belə bir yazını yazmaq fikrində belə olmayacaqdı. Təbii ki, bu heç bir şərhlə və yozuma ehtiyacı olmayan, ancaq qırılmaz və qardaşlıq telləri ilə bir-birinə bağlı olan bir ürəyin rıqqəti idi. Bunu Atatürkün səfirlə isti görüşləri də təsdiqləyir. “1921-ci il noyabrın 18-də İbrahim Əbilov və Türkiyə Böyük Millət Məclisinin sədri və Baş Komandan Qazi Mustafa Kamal Paşanın çıxışlarının sonunda Azərbaycan səfirliyi binasında mərasim keçirildi və bayraq qaldırıldı” (Şimşir, 2012: 32).

Yeri gəlmişkən qeyd edilməlidir ki, o dövrdə Memduh Şevket Esendal (1883-1952) TBMM hökumətinin ilk elçisi kimi 1920-ci ildə Azərbaycana göndərilir. Memduh Şevket Esendal özünü sosialist təfəkkürlü, Türkiyədə sosialist hökumətinin qurulmasını istəyən, dünya inqilabı tərəfdarı kimi təqdim etməklə Azərbaycan hökumətinin nazirlərinin və yüksək səviyyəli bürokratlarının hörmətini qazanmışdı. Bunlar Azərbaycandakı keçmiş Osmanlı dövlətinin vətəndaşlarına və ya Azərbaycanda məskunlaşan millətçi və vətənpərvər insanlar üçün faydalı idi. Rusiya tərəfindən əsir götürülən Osmanlı ordusu mənsuqlarına və onların sırasında DTK-nın təzyiqinə məruz qalan bir çox insanın Türkiyəyə getməsinə kömək etdi (Şamil, 2016: 23).

Göründüyü kimi müəyyən dövrlərdə bəzi fikir ayrılıqları olsa belə, nə hadisələrin gedişi və tələbləri, nə də hakimiyyət dəyişiklikləri xalqlarımızın birliyini poza bilməmişdir. Bunun da önəmi o olmuşdur ki, “Türkiyə ilə Azər-

baycan arasındakı sıx münasibətlər ortağ tarixə və köklərə söykənir. Onun ortağ dili, mədəniyyəti, adət-ənənələri var, iki qardaş ölkədir, xalqları arasında tarixi qohumluq vardır (Arıkan, Çelebi, 2016: 345). Türkiyə Cümhuriyyətinin qurucusu Atatürkün “Azərbaycanın sevinci sevincimiz, kədəri kəderimizdir” kəlamı, Ümummillı Lider Heydər Əliyevin birliyimizin möhtəşəm sloqanına çevrilmiş “Bir millət – iki dövlət” ifadəsi müasir dövrdə Azərbaycan–Türkiyə münasibətlərinin məzmununu və yönünü aydın göstərir.

3. Bakı Həm də Türkçülüyn Paytaxtı Oldu

Maraqlıdır ki, Şərqdə ilk Demokratik Respublikasının - ADR-in süqutundan sonra, kommunist rejiminin qələbəsinin bərqərar olduğu ilk illərdə Bakı tək cə Azərbaycanın yox, həm də Şərq xalqlarının, eləcə də Türkiyəni kommunist yoluna istiqamətləndirmək uğrunda paytaxta çevrilmişdi. Amma bolşeviklərin bu məramı o zamanlar heç kəsin ağılından belə keçməmiş, əksinə bolşevik rejimin siyasi xəttinə bütün gücləri ilə dəstək verən Nəriman Nərimanov kimi siyasi xadimlərin bu ideyaların möhkəmlənməsində əvəzsiz xidmətləri olmuşdur. 1920-ci ildə Yaxın və Orta Şərqin qovuşuğunda yeni bir dövlətin - əhalisi əsasən müsəlmanlardan ibarət olan Azərbaycan Sovet Sosialist Respublikasının yaranması bu regiondakı bütün ölkələrin qarşılıqlı münasibətlərinə və ictimai-siyasi vəziyyətə ciddi təsir etməkdə idi. Hətta Azərbaycanda sovet hakimiyyətinin qurulmasına böyük əhəmiyyət verirən sovet rəhbəri V.İ.Lenin ölkənin beynəlxalq və daxili vəziyyətinin möhkəmlənməsində, Şərqdə sosialist ideyalarının yayılmasında sovet Azərbaycanının roluna xüsusi dəyər vermiş və bu fikirlərini ən yüksək tribunalardan dəfələrlə vurğulamışdı (Ағамалиоглы, Бакинский рабочий: 1925).

Şərq Xalqlarının I qurultayının (1920, 1-7 sentyabr), Şərq Gəncləri qurultayının (1920: 9-10 sentyabr) təmtəraqlı şəkildə Bakıda keçirilməsi şübhəsiz ki, bu amillərdən doğurdu və sonralar bəlli olduğu kimi Şərq xalqları arasında inqilabi təbliğat işi aparmaq və milli azadlıq hərəkatlarını idarə etmək üçün bu ən uğurlu vasitə idi. Eyni zamanda Şərq Xalqlarının birinci qurultayı Şərq ölkələrində imperializmə və müstəmləkəçiliyə qarşı mübarizə aparın inqilabi qüvvələrin yüksəlişini, onların həmrəyliyinə artmasını nümayiş etdirdi. İngiltərənin nüfuzlu "Mançester Qardian" qəzetinin yazdığı kimi: "İndi Rusiya Şərqdə həmişəkindən daha güclüdür" (Коммунистический интернационал:1920). Bu həm də Şərq xalqları qurultayının imperialistləri, müstəmləkəçiləri necə narahət etdiyinin də göstəricisi idi. “Bolşeviklər Azərbaycanda möhkəmlənmişlər, onun paytaxtı Bakı İranda və Xəzər dənizindən şərqə doğru vilayətlərdə siyasi təbliğatın mərkəzi olmuşdur. Nəhayət, lap bu yaxınlarda Bakıda bolşeviklərin rəhbərliyi altında Şərq Xalqlarının Birinci

Qurultayı keçirilmiş və o, Qərbi Avropaya müqəddəs müharibə elan etmişdir” (Quliyev,1960: Azərbaycan kommunisti).

Digər tərəfdən kommunist-bolşevik rejiminin Türkiyə Respublikasına maddi dəstəyi hər iki ölkənin təkcə qonşuluq siyasətindən yox, daha çox dünyadakı siyasi vəziyyətdən irəli gəlirdi. Bu dönməm həm də özlərinin siyasi maraqlarını önə çəkən kommunistlər Türkiyə ilə münasibətlərini daha da yaxınlaşdırmaq üçün daha bir mühüm layihənin həyata keçirilər: Bakıda Birinci Türkoloji Qurultay (1926, 26 fevral-5 mart) çağrılır.

Türkologiyayı böyük və sistemli elmi təlim kimi təqdim edən Bakı Türkoloji Qurultayı böyük əks-səda doğurmuş, haqqında mətbuatda gedən yazılar silsiləsi bu dəyəri dəfələrlə artırmışdı. Səkkiz gün davam edən bu mötəbər tədbirdə müxtəlif ölkələrdən 131 nümayəndə iştirak etmiş, müzakirəyə çıxarılan türk xalqlarının ortaq dili, tarixi və ədəbiyyatı məsələləri bu gün də öz aktuallığını qoruyub saxlayır. Hələ o zaman qurultayın çağrıldığı ərəfədə və fəaliyyəti dövründə “Yeni fikir”, “Maarif və mədəniyyət”, “Maarif işçisi”, “Yeni məktəb”, “Dan ulduzu”, “Kommunist” kimi dövrü mətbuat orqanlarında və məcmuələrdə qurultay haqqında, onun təşkili və perspektivlərinə həsr olunan 300-ə qədər müxtəlif səpkili məqalə dərc olunmuşdu. Ölkənin bir nömrəli mətbuat orqanı olan “Kommunist” qəzetinin dərc etdiyi materialların sayı az qala bütün mətbuat orqanlarında dərc edilənlərin yarısı qədər olmuşdur. Bu təqribən qəzetin hər 3 sayından birində bu mühüm mövzu haqqında məlumat deməkdir. Göründüyü kimi qəzet əlifba islahatının həyata keçirilməsində, Şərqi xalqları və Türkoloji qurultayların keçirilməsində informasiya təbliğatı rüpuru olmuşdu. Elmlər Akademiyasının, ədəbi-bədii təşkilatların hələ yeni yeni formalaşmağa başladığı o illərdə “Kommunist” qəzetinin redaksiyası milli elmi-mədəni qüvvələri öz ətrafında toplayan başlıca mənəvi mərkəz idi.

4. Türk Ziyalıları Azərbaycanın Təhsil Sistemində

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin qısamüddətli fəaliyyəti tarixin önəmli səhifələrindən oldu. 1918-1920-ci illərdə - 23 ayda respublikada demokratik hüquq və azadlıqların bərqərar olması, etnik və dini mənsubiyyətindən asılı olmayaraq bütün vətəndaşlara bərabər hüquqların verilməsi, Şərqdə ilk dəfə qadınların seçki hüququnun tanınması, milli pulun dövriyyəyə buraxılması, ordunun, parlamentin, təhlükəsizlik strukturlarının formalaşdırılması, mətbuatın inkişafı kimi tarixi reallıqlar bunu təsdiq etdi. Ola bilsin ki, bu önəmli məsələlərin təsiri idi ki, sovet rejimi bu demokratik ənənələrdən qaynaqlanan ideallarla mübarizəsinə xeyli vaxt ayırsa da ondan uzun illər belə qurtula bilməmiş, bütün qadağa və yasaqlara baxmayaraq türkçülüyü və Türkiyə sevgisini insanların arzu və amallarından çıxardıla bilməmişdir. Ən diqqət

çəkəni də bu idi ki, “Rusiya işğal etdiyi ərazilərdə hakimiyyətini uzun ömürlü etmək üçün “Parçala, hökm sür!” siyasəti yeritmiş, türk xalqlarını bir-birindən ayırmaq üçün az qala hər tayfadan bir xalq yaratmağa çalışmışdı. Yüzlər boyu yazılı ədəbiyyatı bir olan türklərin də hər bölgəsi, hər tayfası üçün yeni ədəbi dil, ədəbiyyat tarixi, tarix yaradılmışdı. Əslində bu türk xalqlarını bir-birindən ayırmaq siyasəti olsa da onlarda milli şüurun inkişafına da təkan vermişdi” (Şamil, 2011: 295).

İyirminci illərin mətbuatında diqqəti cəlb edən bir fakt da təhsil sistemində Türkiyədən cəlb olunan kadrlarla əlaqəlidir. Tədqiqatçı alim Əli Şamil yazır ki, “Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə təhsilə xüsusi diqqət yetirilir. Yeni məktəblər, universitetlər açılır. Amma müəllim kadrlar çox az idi. Buna görə də, Azərbaycan hakimiyyəti Osmanlı dövlətinə yardımı üçün müraciət edir. Osmanlı dövlətindən Azərbaycana göndərilən müəllimlər 1919-cu ilin payızında işə başladı” (Şamil, 2016:19). Maraqlıdır ki, bolşeviklər Azərbaycanı işğal etdikdən sonra da Osmanlı İmperatorluğundan müəllimlərin Azərbaycana gəlməsi davam etdirilmiş, ADR dövründə imzalanmış müqavilənin davamı kimi daha 10 nəfər müəllim də Azərbaycanın təhsil ocaqlarında müəllimlik etmişdir. Tədqiqatçı professor Ədalət Tahirzadə Azərbaycan Respublikası Dövlət Arxivinin 51-ci və 57-ci Fondunda müəyyən edilmiş və Azərbaycanda müəllimlik etmiş Osmanlı dövlətindən gələn 21 nəfərin və bolşeviklər Azərbaycanı işğal etdikdən sonra gələn 10 nəfər müəllimin də siyahısını təqdim edir. Siyahıda bu müəllimlərin adı, soyadı və harada işlədiyi barədə məlumatlar verilmişdi (Şamil, 2016:24).

Bu siyahıda sonralar nəinki Türkiyədə, hətta bütün dünyada tanınan çox məşhur insanların adları var. Azərbaycandan getdikdən sonra təhsilini davam etdirən, daxili tibb və rentgen mütəxəssisi, riyaziyyatçı, fizik, dil ekspert, estetik, şair, rəssam ...kimi məşhurlaşan, uzun müddət Amerikada çalışan Rəsid Sürəyya Gürsey (1889-1962) Bakı Seminariyasında müəllim olmuşdur. Onun Bakıda ailə qurduğu Rəmziyə Hisar (1902-1992) Fransanın məşhur Sorbon Universitetini bitirən ilk türk qadın və Türkiyə Respublikasının ilk qadın kimyaçısı olmuşdur. Canlarını sovet represiyasından qurtararaq Türkiyəyə qayıtmışlar. Məşhur cütlük dünya şöhrətli fizik Feza Gürsey və Beynəlxalq Psixiatriya Assosiasiyasının yeganə Türk üzvü, psixiatr Deha xanımın ata-anasıdır.

Məşhur türk yazıçısı, iqtisadçısı və tarixçisi Şövkət Sürəyya Aydın (1897-1976) də Nuxada (indi Şəki) müəllimlik etmişdir. O, burada 1919-1920-ci illərdə ermənilərə qarşı qurulan könüllü birliyin komandiri olur. 1920-ci ilin sentyabrında Şərq Xalqları Qurultayında iştirakdan sonra kommunizm ideyalarına yiyələnir, kommunist partiyası sıralarına qəbul edilir. 1923-cü ildə Türkiyəyə dönür. “İnqilab və kadro”, “Lenin və Leninizm”, “Dünya iqtisadiyyatında Türkiyə”, “Tək Adam (Mustafa Kemal)”, “İkinci Adam (İsmət

İnönü)", "Makedonyadan Orta Asyaya-Ənvər Paşa", "Menderesin Dramı", "Su axtaran adam", "Toprak oyanırsa", "Qəhrəmanlar doğulmalıydı" və sair məşhur əsərlərin müəllifidir.

Əslində sovetlərin ilk illərində xaricdən dəvət olunan müəllimlərin fəaliyyətində də məqsəd təkcə kadr boşluğunu doldurmaq yox, həm də başqa səbəblərdən də qaynaqlanırdı. "Azərbaycan Sovet Sosialist Respublikasının yüksək vəzifəli şəxsləri də kadr çatışmazlığı səbəbindən milli hökumətin yolu ilə getməli oldular və gənc Türkiyə Cümhuriyyətindən kadrlar dəvət etdilər. Bu kadrların xarici ölkələrdən dəvət edilməsinə sovet rəsmiləri arasında ikili baxış var idi. Bəzi yüksək səviyyəli sovet bürokratları elə bilirdilər ki, xarici ölkələrdən gələn kadrlar geri qayıdarkən Sovet İttifaqında kommunizm, marksizm-leninizm ideologiyasını öyrənib öz ölkələrində də tətbiq edəcəklər (Şamil,2016: 21). Amma KQB arxivlərində bu yanaşma tam başqa cür qiymətləndirilmişdi: "Azərbaycana dəvət olunan türklər ziyalılar və gənclər arasında təbliğat aparır, istiqlal ideyalarını daha da gücləndirir və onları bu yolda mübarizəyə dəvət edirlər" (Qasimov,1998: 74).

Dövrün mətbuat orqanlarında bu fədakar insanların fəaliyyətlərini əks etdirən onlarca məqalə və materiallar da sübut edir ki, tutduqları vəzifələrindən asılı olmayaraq onlar Azərbaycanı heç vaxt doğulub, boya-başa çatdıqları məmləkətlərindən ayırmamış, özlərini də burada qərrib hiss etməmişlər. Hətta xidmətlərini belə ayrı-ayrılıqda Türkiyəyə, Azərbaycana xidmət kimi yox, millətə, böyük Turana xidmət kimi dəyərləndirmişlər. Amma təəsüflər olsun ki, Azərbaycanın təhsil sistemində çalışan və bu sistemə böyük töhfələr verən bu təhsil fədailərinin də həyat və taleləri keşməkeşli və faciəli olmuşdur. Onların bəziləri sovet repressiyasının amansız çaynaqlarından çanlarını qurtarıb doğma məmləkətlərinə-Türkiyəyə dönə bilsələr də, bəziləri bu repressiyanın qurbanları olmuşlar.

5. Bolşevik Nəşrində Milli Təəssübkeşlik

Dövrün çox populyar mətbuat orqanlarında, o cümlədən "Kommunist" qəzetində dərc edilən məqalə və xəbərlərdə türkçülüyə qarşı böyük bir qışqançlıq meyllərinin sezilməsinə baxmayaraq, Türkiyə və türkçülük ideyalarının təbliği haqqında yazıların da kifayət qədər çox və əhatəli olması diqqəti cəlb edir. Onda "Kommunist" qəzeti sıradan bir qəzet yox, qısa müddət ərzində bütün Cənubi Qafqazın aparıcı dövrü nəşrlərindən birinə çevrilmiş, SSRİ-nin iri şəhərlərində və bir sıra xarici ölkələrdə xüsusi müxbirləri var idi.

İkinci müstəqilliyimizi qazananda bəzi qüvvələrin mətbuata ciddi qınaqları, o cümlədən sovet rejimini dəstəkləmək kimi tarixi reallıqları dəyərləndirməkdən uzaq olan ciddi və haqqsız iradları ortaya çıxdı. Hətta cəmiyyətdə bu kimi zərərli fikirlər yüksək tribunalardan eşidildi. Amma unudulmamalıydı

ki, “Öz dövrü üçün birinci rəsmi partiya və dövlət qəzeti olan “Kommunist” kütlənin siyasi və mənəvi tərbiyəçisi kimi fəaliyyət gös-tərirdi. Bu qəzet həmişə tarixi hadisələrin mərkəzində olmuş, xalq kütlələrinə müsbət təsir göstərmiş, respublikanın gündəlik həyatında baş verən bütün məsələlərin həllində siyasi rəhbərliyin mühüm təbliğat vasitəsi olmuşdur. Bir məsələni unutmamaq olmaz ki, bu qəzet orqanı olduğu rəhbər təşkilatın siyasətini yerinə yetirməyə borclu idi, onun vəsaiti ilə nəşr olunurdu, amma bununla belə o milli təəssübkeşliyini heç vaxt unutmamış və həmişə bunun cəzasını çəkmişdir” (Həsənov, 2015: Xalq qəzeti).

Başqa bir müəllifin yazdığı kimi ““Kommunist” təkcə qəzet deyil, milli jurnalistikamızın avanqardı idi. O, ictimai fikri formalaşdıran, Azərbaycan dilinin və mədəniyyətinin keşiyində dayanan, tariximizi təbliğ edən, mənəviyyatımızı yad təsirlərdən qoruyan müqəddəs bir ocaq, ciddi bir mərkəz idi. Sovet rejimi dağılanda, haqlı olaraq, “Kommunist”in adını “Xalq qəzeti” qoydular. Çünki bu nəşr həqiqətən, xalqın qəzeti olmağa çalışıb. “Kommunist”lik əksər hallarda qəzetin yalnız adında olub. 1919-cu ildən üzü bəri bu qəzetdə yüzlərlə, minlərlə yazı dərc edilib ki, onlar bu gün də uğurlu jurnalist materialı kimi gənc müəlliflərə nümunə ola bilər (Süleymanzadə, 2009: Xalq qəzeti).

Gizlədilməsi mümkün deyil ki, milli ruhun dirçəldilməsi və qorunmasını təbliğ edən məqalələrin qəzet səhifəsində görünməsi həm də müntəzəm bir xarakter almışdı. Bəzi ümdə misalların haqqında danışmaq da olar: 1922-ci il martın 2-də “Kommunist” qəzetində Azərbaycanın sərvətlərinin Rusiyaya daşınıb aparılması və əvvəllər bunun müqabilində Bakıya ərzaq adı altında boş vaqonlar gətirilməsi barədə böyük müzakirə və mübahisələrə səbəb olan bir yazı dərc edilib. “Yoxsul” imzası ilə təqdin olunan bu məqalənin müəllifi Xalq Daxili İşlər Komissarı vəzifəsində çalışan Həmid Sultanov idi (Yoxsul, 1922: Kommunist). Arxiv sənədləri əsasında hazırlan məqalədə 1912-ci ildən 1922-ci ilə qədər Azərbaycandan Rusiyaya göndərilən məhsullar haqqında məlumatlar yer alır. Bunun əvəzində isə Rusiyadan Azərbaycana ərzaq məhsulları göndərilir, amma qapısı möhürlü olan bu vaqonlar boş olmuş. Müəllif yazısında ümidlə elan edirdi ki, bu kimi işlərə son qoyulacaq, sovet hakimiyyəti bu cür saxtakarlıqların qarşısını alacaq, bu kimi hallar aradan qaldırılacaqdır. Məqalənin dərcindən heç bir gün keçməmiş – martın 3-də Azərbaycan K(b)P MK-nın Siyasi Bürosunun xüsusi iclası çağırıldı və bu iclasın qərarı ilə Həmid Sultanov tutduğu vəzifədən azad edildi. Yaxud ali təhsilin milliləşdirilməsi məsələsini gündəmə gətirən və onun vacibliyini əsaslandıran müsavətçipublisist Mirzəbala Məmmədzadənin yazıları qəzetin bir neçə nömrəsində dərc edilmişdi. Bu o demək idi ki, mətbuat nə qədər rejimin təbliğatçısı olsa belə milli dünyagörüşün formalaşmasında da əvəzsiz rolunu ortaya qoya bilməmişdir.

O ayrı bir məsələdir ki, “Kommunist” qəzetinin milli təmayülünü Sergey Kirov, Levon Mirzoyan kimi yad və düşmən simaların rəhbərlik etdikləri, çox ziddiyyətli bir şəxs olan Əliheydər Qarayev kimi milli hisslərdən məhrum yerli rəhbər kadrların fikir və mülahizələri əsasında Azərbaycan Kommunist Partiyasının Mərkəzi Komitəsi daim nəzarət altında saxlamış, yeri gəldikcə müəlliflər “millətçilik”, “türkcülük” adı ilə təqib edilmişlər. Çoxsaylı faktlar var ki, “Kommunist” qəzetindəki “millətçilik yuvası”nı dağıtmaq üçün dəfələrlə çox yüksək səviyyədə ciddi tədbirlər həyata keçirilmişdir (Məhərrəmov, 2009: 88; Həsənov, 2015: Xalq qəzeti).

1924-cü ilin 18 aprelində Mərkəzi Komitənin ikinci katibi, 27 yaşlı gənc vətənpərvər Eyyub Xanbudaqov “Kommunist” qəzetində “Milli məsələyə dair” məqalə ilə çıxış edərək partiyanın milli siyasətinin yerinə yetirilməməsini ciddi tənqid edir, milli kadrların hazırlanmasının qarşısının alındığını, yerli kadrların vəzifəyə təyinatında ayrı-seçkiliyə yol verildiyini bildirir (Xanbudaqov, 1924: Kommunist). Məqalə aprelin 27-də Bakı Partiya Komitəsinin növbəti konfransında müzakirə edilir. Xanbudaqov cəzalandırılır və Əliheydər Qarayevə tapşırılır ki, “Kommunist” qəzetində kök salmış millətçilər, sovet hakimiyyətinin düşmənləri aşkar edilərək ifşa olunsunlar. Nəticədə qəzetin redaksiyasında çalışan milli ruhlu, türkcülük ideyalarının təbliğatçısı olan görkəmli ziyalılar – Əbdürrəhim bəy Haqverdiyev, Ağababa Yusifzadə, Cəfər Cabbarlı, Mir Seyfəddin Kırmanşahlı Əliheydər Qarayevin təkidi ilə xırda burjuazıyanın əlaltısı adlandırılır, bir qismi işdən qovulur, bir qismini isə ciddi tənbehlərə məruz qalırlar. Bu kimi faktların sayı isə olduqca yetərincədir.

Yeri gəlmişkən qeyd edilməlidir ki, dövrün mətbuat orqanlarını, eləcə də “Kommunist” qəzetini vərəqlədikcə çox aydın bir şəkildə görünür ki, “Qəzet əlifba islahatının həyata keçirilməsində, Şərq Xalqları və Türkoloji qurultayların keçirilməsində informasiya-təbliğat rупoru olmuşdu. Qəzet, eyni zamanda, milli jurnalist kadrları yetişdirən, yönləndirən yaradıcılıq məktəbi idi. Ümumiyyətlə, uzun onilliklər boyu “Kommunist” qəzeti respublikanın ən yaxşı jurnalistlərinin qüvvəsi, təəssübkeş ziyalıların fəal iştirakı ilə nəşr edilib. Onun ideya-siyasi və peşəkarlıq səviyyəsi sahə və bölgə dövrü nəşrləri üçün örnək kimi qəbul olunub. Qəzetin həyatındakı bir sıra yeniliklər, milli mətbuatımızın ümumi tarixinə önəmli fakt və hadisələr kimi daxildir” (Həsənov, 2015: Xalq qəzeti).

Ümumiyyətlə, Moskva nəşrləri sayılan mərkəzi mətbuat orqanları da Birinci Türkoloji Qurultayın keçirilməsi, hətta türk xalqlarının latın əlifbasına keçməsi barədə qərarını çox böyük bir canfəşanlıqla yaymışdı. Bu məqalə və materiallar qurultayın işini, məqsəd və məramını açıqlayan sənədlər kimi də böyük dəyərə malikdirlər. Qurultayda keçmiş Sovetlər Birliyində yaşayan türkdillə xalqların, Avropa türkologiyasının nümayəndələrinin təmsil olun-

ması, Türkiyə və İrandan dəvət edilmiş ziyalılarının iştirakının təmin edilməsi türkoloji mühitin nə qədər geniş olduğunu aydın şəkildə ortaya qoyur. Böyük türk dünyasının və türkologiya elminin Əli bəy Hüseynzadə, Mehmet Fuad Köprülüzadə, Vasili Bartold, Hənifə Zeynallı, Bəkir Çobanzadə və onlarca bu kimi nəhənglərinin məqalə və müsahibələrinin təqdim olunduğu (Ağamalıoğlu, 1925; Ağamalıoğlu, 1926; Bartold, 1925; Çobanzadə, 1925; N.N., 1925; Professor Köprülüzadə ilə müsahibə, 1925) “Kommunist” qəzeti-nin o dövərdə nəşr olunmuş nüsxələri Türkiyə-Sovet dostluğuna inam yaratdığı kimi, həm də Türkiyə ilə münasibətlərin böyük və uğurlu gələcəyini tələq etməkdə, buna inam yaratmaqda idi. Təəssüf ki, sonralar məlum oldu ki, Türkiyəni kommunist yoluna gətirmək planının mühüm bir hissəsi də bu qurultayla bağlı imiş. “... çəkişmələr, qırğınlar, aclıq, səfalət, özbaşınalığın tüğyan etdiyi bir dövərdə qurultayın çağırılması nə qədər düzgün idi? Türk xalqlarına olan bu isti münasibət, canıyananlıq, sevgi nədən irəli gəlirdi? İlk öncə türk xalqlarına olan bu səmimiyyət bizə elə gəlir ki, Sovet hökumətinin daxili və xarici siyasətindən irəli gəlirdi. Bu hökumət dünyaya nümayiş etdirmək istəyirdi ki, Rus imperiyasının qurduğu dövlət azadlıq, bərabərlik, qardaşlıq simvoludur (Məhərrəmov, 2009:109). SSRİ-nin məkrli planının iflası uğraması repressiyaların başlanması ilə nəticələndi, o cümlədən “...100-dən artıq iştirakçısının, seçmə alim və mütəfəkkirinin əksəriyyətinin həbsi və fiziki məhvi ilə bitən bu qurultay yaxın tarixin ən böyük ziyalı-alim soyqırım sənədidir, 30-cu illərin Sovet-Stalin diktatura rejiminin tarixi üçün ittihamdır” (Nərimanoğlu, 2006: 44).

Bütün bunlara baxmayaraq “...dünya elminin, xüsusən də türk dünyasının böyük elmi hadisəsi olan Birinci Bakı Türkoloji Qurultayı həm tarix kimi, həm də müasirlik baxımından mühüm əhəmiyyətə malikdir. 1926-cı ilin 26 fevralından 6 martına kimi Bakı şəhərində keçirilmiş Birinci Türkoloji Qurultay türk xalqlarının elmi-mədəni birliyinə, orta q milli-mənəvi dəyərlərinin inkişaf etdirilməsinə, inteqrasiya proseslərinin dərinləşdirilməsinə geniş üfüqlər açan ictimai hadisədir” (Həbibbəyli, 2016: Azərbaycan).

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin Birinci Türkoloji qurultayın 80 illiyi ilə bağlı 9 noyabr 2005-ci il tarixli, 90 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında 18 fevral 2016-cı il tarixli sərəncamları da (Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev, 2005: Xalq qəzeti; Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev, 2016: Xalq qəzeti) qurultayın türk xalqlarının həyatında necə böyük tarixi əhəmiyyət daşıdığını bir daha təsdiq edir. Dövlət başçısı tərəfindən imzalanmış hər iki sərəncam bu gün türkdilli respublikalar arasında elmi-mədəni əlaqələrin inkişaf etdirilməsində mühüm əhəmiyyətə malik olmuşdur.

6. Nəticə

Dövrün mətbuat orqanlarında, o cümlədən “Kommunist” qəzetində dərc edilən coxsaylı məqalələrdə milli dünyagörüşün qorunması, qəzetdə çalışan ziyalıların milli varlığa bağlılığı, mətbuatın milli-xəlqi istiqamətinin qonub nub saxlanması kimi ciddi cəhdlər açıq-aydın özünü biruzə vermişdir. Eyni zamanda rejimin dayaqlarının daha da möhkəmlənən təməllər üzərində inkişafı təbii ki, ciddi ideoloji qarşıdurmalara əsas yaradır və cəmiyyəti represiyaya doğru aparmaqda idi.

Mətbuat tədqiqatçılarının araşdırmaları ilə tanış olanda AXC dövrü və Azərbaycanda Sovet hakimiyyətinin qurulduğu illərə kimi mətbuat tariximizin daha geniş və əhatəli araşdırıldığına şahidi oluruq. Sovet dövründə buna geniş imkân verilməsə də, müxtəlif vasitələrlə, eyni zamanda tədqiqatçı fədakarlığı ilə mətbuat tariximizin bu dövrü də öyrənilmiş və bu ənənə bu gün də uğurla davam etdirilməkdədir. Müstəqilliyimizin yeni dövründə bu işlər daha da geniş vüsət almış, eləcə də mühacirət jurnalistikası tarixinin araşdırılması önəmli tədqiqat mövzularından olmuşdur. Amma sovet dövrü mətbuat tarixinin tədqiqi və bu sahədə nəşr edilən əsərlərin sayı barmaqla sayılacaq qədər azdır. Hesab edirik ki, ortaya qoyulan tədqiqatların böyük qismi Sovet dövrünün payına düşdüyündən bu tədqiqatlarda ideoloji baxışlar üstünlük təşkil edir. Əslində müəlliflər bu amildən yayınmağa çalışsalar da, istəklərinə hər dəfə nail ola bilməmişlər.

İndiki dövrdə Azərbaycan sovet mətbuatının cəmiyyət qarşısında xidmətlərini “rejimin xidmətçisi və təbliğatçısı” adlandırmamaq mümkün ol-madığı kimi, onu tam şəkildə bu cür təqdim etmək də haqsızlıq olardı. Bu baxımdan, Azərbaycan sovet mətbuatı tarixinin, o cümlədən dövrü nəşrlərin yenidən öyrənilməsi önəmli olmalıdır. Təqdim olunan məqalədə sovetlərin ilk illərində Azərbaycan–Türkiyə münasibətlərinin az bir hissəsinin araşdırılma-sına cəhd edilmiş və burada da, ancaq “Kommunist” qəzetinin dərc etdiyi materiallar tədqiqat obyektinə olmuşdur. Bu araşdırmalardan sonra ortaya qoyulan qənaət belədir: uzun illər boyu Azərbaycan KP MK-nın, Azərbaycan SSR Ali Sovetinin və Nazirlər Sovetinin orqanı kimi nəşr edilmiş “Kommunist”, təkcə “rejimin xidmətçisi” yox, həm də xalqımızın uğurlarla, hədsiz çətinliklər və faciələrlə müşayiət edilən həyat yolunun əks olunduğu tarixi güzgü olmuşdur.

Ona görə də cəsarətlə deyə bilərik ki, həmin dövrdə mətbuat rəsmi dövlət siyasətinin “marksist-leninçi” ideyalarının təbliği, sosialist qurucuları olan yeni insanların formalaşması üçün güclü partiya silahı olsa da, əsrlər boyu Azərbaycan xalqını bir xalq kimi qoruyan, onun dövlətçilik və türkçülük ənənələrini yaşadan mədəniyyətimiz, incəsənətimiz, musiqimiz və digər dəyərlərimizlə yanaşı milli mətbuatımız da olub və onun xidmətləri heç vaxt danılmayan mənbələr sırasındadır. Göründüyü kimi Azərbaycanda da sovet

hakimiyyəti qurulduqdan sonra mətbuatın inkişafı daha çox partiyalı mövqeyə əsaslandı, amma ictimai fikir tarixinin inkişafı da xeyli dərəcədə “buxovlanmış” mətbuatla bağlı olmuşdur.

Mətbuat orqanlarında kommunist ideologiyası ilə bağlı məsələlərlə yanaşı cəmiyyətin iqtisadi, elmi, mədəni inkişafı ilə əlaqədar problemlər də davamlı olaraq öz əksini tapırdı. Bir sözlə o dövrdə Azərbaycan ziyalıları arasında ictimai-siyasi fikirin kontrlarını müəyyən etmək, bunların nə qədər ziddiyyətli və mürəkkəb şəraitdə getdiyini bilmək üçün müxtəlif dövrlərdə çıxan, müəyyən ideoloji səbəblər ucbatından qapanan və yenidən çıxan, davamlı təziqlərlə üzləşən, senzuranın basqılarından qaçaraq adını, ünvanını, bəzən də əqidə və məslək yolunu dəyişən müxtəlif qəzet və jurnalları vərəqləmək reallıqları görməyə bəs edir. Azərbaycan öz müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra isə milli-mənəvi dəyərlərə qayıdış bir ilk olaraq daha çox mətbuat sahifələrində özünü təsdiqlədi, o cümlədən xalqımızın illərlə arzusunda olduğu dövlətçilik və türkçülük ənənələrinə sadiqliyi bu sırada ən ön yerdə dayanır.

KAYNAKÇA

Ağamalıoğlu, S., (1925, 9 noyabr). Türkoloji qurultay bizə nə verə bilər? /Türkoloji qurultay ərəfəsində.Kommunist, s.4.

Ağamalıoğlu, S., (1926, 28 fevral) Birinci Türkoloji qurultayın açılışı münasibəti ilə təbrik nitqi. Kommunist, s.5.

Агамалноглы, С., (1925,25 января).Ленин и Восток.Бакинский рабочий.

Arikan, S., Çelebi, E., (2016, 12-14 Mayıs). Türkiye ve Azerbaycan arasında imzalanan anlaşmalar.I.Millətlərarası Türkiyə-Azərbaycan münasibətləri sempozyumu, s.416-429.

Bağırılı,A., (Kastamonu: 2016). Sovetlər dönəmində Türkiyə-Azərbaycan ədəbi əlaqələri. I.Millətlərarası Türkiyə-Azərbaycan münasibətləri sempozyumu, s.279-282.

Bartold, V., (1925, 9 noyabr).Türkoloji qurultay münasibətilə /Qurultayın Bakıda keçirilməsi haqqında.Kommunist,s.4.

Birinci Türkoloji Qurultayın 80 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin ərəncamı. (9 noyabr 2005). Xalq qəzeti.

Birinci Türkoloji Qurultayın 90 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin ərəncamı. (18 fevral 2016). Xalq qəzeti.

Çobanzadə, B., (1925.9 noyabr). Türkoloji qurultay:Türkoloji qurultayın gündəliyində duran məsələlər haqqında. Kommunist, s.4.

Həbibbəyli, İ., (2016, 13 Noyabr). Birinci Türkoloji Qurultayın dərsləri və müasir çağırışlar. Azərbaycan.

Həsənov, H., (2015, 29 avqust). Azərbaycanın milli maraqlarına və dövlətçilik məfkurəsinə sədaqətlə xidmət etmiş mətbuat orqanı.Xalq qəzeti.

Xanbudaqov, E., (1924, 7 aprel). Milli məsələyə dair. Kommunist, № 79, s.3.-ərəb qrafikasında.

İsmail, H.,(1921, 09 ekim - 1337, 9 Teşrin-i evvel). Kardaş Hükümetin Sefiri, Açıq söz (Açıksöz) qəzeti, sayı:304,s.1.

Коммунистический интернационал, (1920). М., №12, стр.259-262.

Qasimov, C., (1998). Repressiyadan deportasiyaya doğru, Mütərcim nəşriyyatı,

Quliyev, C., (1960). Şərq xalqlarının I qurultayının 40 illiyi. Azərbaycan kommunisti jurnalı, № 9. Məhərrəmov,Ə., Məhərrəmli,A., (2009). Xalq qəzetinin (Kommunist) yaranması və inkişafı tarixindən.Nəşrinin 90 illiyi. Elm və təhsil, 88 c.

Nərimanoğlu, K. V., (2006). 1926-cı il Bakı Türkoloji Qurultayı haqqında söz. Latin əsaslı yeni türk əlifbası və Birinci Bakı Türkoloji Qurultayı, biblioqrafiya. s.44.

Nəzərli, Ş. (1995). Cümhuriyyət generalları, Hərb nəşriyyatı, Bakı.

N.N., (1925, 9 noyabr). Türkoloji qurultayın təşkili: Türkoloji qurultayın keçirilməsi üçün təşkilat komissiyasının görəcəyi işlər haqqında. Kommunist, s.4.

Professor Köpürlüzadə ilə müsahibə, (1926,25 fevral).Türkoloji işlərin Türkiyədəki əhəmiyyəti və onunla əlaqədar görülən işlər haqqında. Kommunist, s.3.

Yoxsul., (1922, 3 mart). Saxtakarlığa son qoyulmalı. Kommunist, № 68, s.3.

Şamil,Ə., (12-14 Mayıs 2016). KGB arşivin'de Türkiyə'den Azərbaycan'a davət edilmiş aydınlar haqqında belgələr. I.Millətlərarası Türkiyə-Azərbaycan münasibətləri sempozyumu, s.17-26.

Şamil Ə., (2011). Qumuq türkləri ədəbiyyatının dünəni və bu günü. Uyğur, Qaqauz, Qüzey Qafqaz türklərinin folkloru və ədəbiyyatı, Nurlan, s. 290-366.

Süleymanzadə, M., (2009, 3 sentyabr). Milli jurnalistikamızın avanqardı. Xalq qəzeti, s.6.

Şimşir, B., (2013). Ankara'da Açılan İlk Azərbaycan Temsilçiliği, İrs: Miras, Sayı:7, s.32. (<http://irsaz.com/new/pdf/201312/1386944848824816094.pdf>).

STUDIES ON SPIRITUAL VALUES AFFECTING THE NATIONAL STRUGGLE

Doç. Dr. Vesile ŞEMŞEK*

Abstract: The Turkish War of Independence, in a critical phase of Turkish history, was fought between the oppressors and the oppressed, under the leadership of Mustafa Kemal Atatürk, the savior of the Turkish nation, who wanted to be oppressed and enslaved, to many oppressed nations with their own unique aspects, who would later follow the path of freedom and independence. , is the war of freedom and independence, which presented a third alternative example and showed the way to rebel against the oppressors. As a matter of fact, the most valuable work of the national struggle waged by the Turkish nation with the spirit of unity and solidarity throughout history is undoubtedly the Republic of Turkey. Until now, numerous studies have been conducted on the Turkish War of Independence and the guiding leader of this War, Mustafa Kemal Atatürk. These studies can be classified in different ways. For example, in some cases, emotional elements predominate, while in others, there are issues that drag the event completely or partially into the same direction. While some of them can be considered insufficient in terms of resources, others have to be overcome with new studies due to the various sources and information that have emerged over the years. In this study, the problems that arose during the War of Independence and the situation of the Turkish people in their struggle for independence are discussed.

Key Words: spiritual values, National Struggle, education, people

MİLLÎ MÜCADELEYİ ETKİLEYEN MANEVİ DEĞERLER ÜZERİNE İNCELEMELER

Öz: Türk Kurtuluş Savaşı, Türk tarihinin kritik bir evresinde, ezilmek ve esaret altına alınmak istenen Türk milletinin, bağrından çıkardığı kurtarıcısı Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde, kendine özgü yarıları olan, daha sonraları Özgürlük ve bağımsızlık yolunu izleyecek pek çok mazlum ulusa, ezenler ve ezilenler arasında, üçüncü bir alternatif örnek sunarak, ezenlere karşı başkaldırma yolunu göstermiş, özgürlük ve bağımsızlık savaşıdır. Nitekim Tarih boyunca Türk milletinin birlik ve beraberlik ruhuyla verdiği milli mücadelenin en değerli eseri kuşkusuz Türkiye Cumhuriyeti'dir. Bu zamana kadar Türk Kurtuluş Savaşı ve bu Savaşın yönlendirici önderi Mustafa Kemal Atatürk üzerine, sayısız araştırma yapılmıştır. Yapılan bu çalışmalar farklı yönlerden tasnife tabi tutulabilir. Örneğin, bazılarında duygusal öğeler ağır basar, kimisinde olayı aslından tamamen ya da kısmen aynı mecraya sürükleyen hususlar vardır. Bazıları da kaynaklar itibarıyla yetersiz sayılabildiği gibi diğer bir bölümü de aradan geçen yıllar içinde ortaya çıkan türlü kaynaklar ve bilgiler itibarıyla, yapılacak yeni çalışmalarla aşılma durumun-

ORCID ID : 0000-0002-9800-4557

DOI: DOI : 10.31126/akrajournal.1350487

Geliş Tarihi : 26 Ağustos 2023 / Kabul Tarihi: 02 Şubat 2024

*Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları ABD.

dadırlar. Bu çalışmada Milli mücadele sırasında ortaya çıkan sıkıntılar ve Türk halkının bağımsızlık mücadelesindeki durumu konu edinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: manevi değerler, Millî Mücadele, eğitim, millet.

Introduction

One of the most important tools of transferring local and universal values to future generations is history. History education plays an important role in transferring the national consciousness formed by the common struggle given to the youth, especially during the periods when the independence and integrity of the homeland is important. The National Struggle against the invaders in the 1919-1922 period is of great importance as it highlights values such as achievement, self-sacrifice, patriotism and independence despite the impossibilities. In this context, it is extremely important that the National Struggle and the values that ensure the victory of the struggle are brought to the students. The loss of the First World War, which took place between 1914-1918, and the signed Armistice of Mudros made the lands of the Ottoman Empire open to occupation. First of all, local resistances started against the occupations, then the resistance movement was organized under the leadership of Mustafa Kemal and the National Struggle was successful. This success against Greece, which was supported by England and France, set an example for other exploited countries. In this study, starting from the National Struggle, the importance of transferring national and spiritual values such as patriotism, independence and self-sacrifice to future generations is discussed. The article is in the nature of descriptive scanning and document analysis technique was used.

Mustafa Kemal Atatürk's method, which he divided into stages and kept as a national secret, can be seen in many other examples as well as in this example. What is seen here, there is a masked purpose, which is shown as trying to save both the caliphate and the sultanate; as well as intended besides this, adopting the supremacy of the nation, making it adopted and there is an effort to accept that there can be no greater power. These two matter can never be agreed; because the first symbolizes the sultanate and the second the republic. Indeed, the first said to be made for the reign the point is to keep the real road to the republic as a "national secret" for the moment.

It seems that the main purpose is to use the sultanate and the caliphate regime as an extra for the new Turkey, to hide the glorious aim of adopting the republican regime. (Tevfik Bıyıklıoğlu, "TBMM'nin Hukukî Statüsü ve İhtilâlcî Karakteri", Bellekten XXIV/96 (1960), 3.637-664). Definition, nature, purpose and purpose of the Turkish War of Independence method, its phases and ground in terms of time, its place and importance in wars of similar type are outlined. For the monograph studies of these general lines on the Turkish War of Independence, considered to be indispensable principles. Undoubtedly,

Atatürk said Like: “Writing history is as important as making history. Faithful to the one who wrote if it does not remain, the unchanging truth takes on a nature that will surprise humanity”. What period of history does the historian, who has to stay within the Objective Measures, It is his first duty to adhere to this general principle no matter what. While examining the Turkish War of Independence, the necessity of getting rid of different political and ideological approaches makes itself felt at first. Because, While both the Turkish War of Independence and more specific facts and people are being discussed, the conditions of the period can never be ignored. When this is done, the Turkish War of Independence, both world history and it will sit on solid foundations in the place it deserves in Turkish history.(Inan, 1983, p. 143).

The political union of Germany and Italy in the second half of the nineteenth century brought about the questioning of the current status quo globally. Because these two states, after establishing their political union, on the one hand, shook the economic gains of England and France with their success in industrialization, on the other hand, they accelerated their search for colonies. In the continuation of the process, it can be stated that this struggle caused a blockade between the great powers that would lead to the First World War. In this bloc of states, international political and economic interests have been a prominent factor in the unification and separation of states. World War I actually took place between these two blocks. It can be said that it is inevitable that this struggle between the great powers will also affect the Ottoman Empire, which has been in political and economic problems for a long time. After the land losses and the acceleration of economic power loss, the Ottoman Empire, which could not have a say in international politics as before, started to be under the influence of England and France in terms of politics and economy, and started to get closer to Germany towards the end of the nineteenth century. Before the approaching I. World War when his attempts to stay out of the war failed, he took part in this war that would be very destructive for him with the policy followed by Germany and various expectations. The Ottoman Empire withdrew from the war, which lasted for four years, by signing the Armistice of Mudros. Although there was an armistice agreement, the beginning of the invasions in Anatolia caused great reactions, although there was a silence at first against this agreement, which actually destroyed the Ottoman Empire due to the provisions it contained. However, these reactions came primarily from the Turkish people living in the occupied lands rather than the Ottoman State administrators. Mustafa Kemal Atatürk, who went to Samsun on May 19, 1919, organized these reactions and led the National Struggle, which would last until 1922. The National Struggle to achieve full political and economic independence has been sustained with great difficulties. It can be said that the

greatest pillars and reference points of people who believe in the National Struggle, especially Mustafa Kemal, who are aware that the prerequisite for winning this struggle is to convince the people of the necessity of the struggle, are the national and human values that have emerged in the historical process. The years of the National Struggle witnessed the great sacrifices of the Anatolian people, who were politically and economically powerless against the occupation forces and their supporters after the First World War. Although the protests against the occupations were tried to be shown with protests and rallies held throughout the country, these efforts were not enough to prevent the occupations. While the assignment of Mustafa Kemal Pasha to Samsun was a very important development for the National Struggle, the Analysis of the National Struggle in terms of Values Education in 1706 also provided an important opportunity in terms of the intellectual preparation stage of the National Struggle. With the congresses and circulars issued after the departure to Samsun, the intellectual preparation of the National Struggle was carried out, the aims and methods of the struggle and the borders of the homeland were determined, and important steps were taken to ensure unity and solidarity. With the establishment of the Assembly, while the decisions were taken and implemented on behalf of the nation, the work towards the military phase of the National Struggle gained momentum. After the beginning of the occupations, the National Struggle was successful with the Kuva-yı Milliye units formed voluntarily by the people in the occupied regions with their own means and the regular army established afterwards, and the Republic of Turkey was established. As of 19 May 2019, the 100th anniversary of Mustafa Kemal's arrival in Samsun is commemorated with many activities, and it is extremely important to keep the values that made the National Struggle successful and to bring them to the students, to ensure the continuity of unity and solidarity. Homeland, history, culture and unity of purpose are at the forefront of the most important elements that hold nations together. Education has a very important function in transferring these values. Among the educational activities, especially the function of history education in transferring these values from generation to generation and ensuring unity and solidarity in society comes to the fore. At this point, the Turkish Revolution History and Kemalism course, which is taught in the 8th grade of secondary school and 12th grade in high school, provides an important opportunity for students to acquire the basic values that made the National Struggle a success. History, human and society's "Where did we come from?" It is a social science that researches and reveals the answer to the question based on scientific methods and techniques. In this context, one of the most

important elements that keeps nations together is historical unity. For this reason, history teaching is extremely important in ensuring the unity and solidarity of the nation and its continuity it has a place.

History also plays an extremely important role in the transfer of cultural values, which are common national values. In this respect, giving place to the transfer of national and universal values in history teaching will contribute to values education. In this study, the place and importance of the teaching of the History of the National Struggle in the transmission of national and universal values was emphasized, and for this purpose, the analysis of the values that were effective in the success of the National Struggle was tried to be made. In the study, evaluations were made and suggestions were made about which values could be emphasized and how they could be conveyed more effectively, based on the period of the National Struggle.

During the research process, a literature review was made on the History of the National Struggle, history teaching and values education, and document analysis technique was used in the research. In addition to this, in the evaluation and conclusion part of the secondary school 8th grade Turkish Revolution History and Kemalism course curriculum, the acquisitions for these values, which are the basis of the National Struggle process, are included. (Uysal, 1, 2003: 52).

History Teaching as Values Education With globalization, inter-communal relations have become more complex than before. Following this, rapid changes and transformations in the socio-economic structure of the world have caused human values to be more on the agenda for the sustainability of universal peace and human living standards. Hunger, poverty, discrimination, income inequality, wars etc. In order to overcome the problems in the 21th century, it is extremely important to transfer human values to the new generations. Therefore, while national values gain more and more importance in ensuring national unity and solidarity in the globalizing world, the function of education at this point in the transmission of human values in ensuring and maintaining universal peace comes to the fore. Smoke 1707. This situation has been effective in expressing the concept of values education more recently.

In general, subjects such as the concept of value, the structure of values, subjectivity or objectivity, etc. are among the problems that moral philosophy deals with. Just like the concept of morality, the concept of value is unique to humans and can be defined as principles that address and evaluate what people do. In other words, they are the principles that guide what people do and what they do. (Balçı; Yelken, 2010, p. 81).

“The training of individuals who exhibit good human and good citizen behaviors can only be achieved by giving value education to individuals first in

the family and then at school. Educational programs implemented in schools have three goals: cognitive goals, affective goals, and psychomotor goals. Thus, individuals are tried to gain knowledge, attitudes, values and skills. In order for individuals to exhibit desirable behaviors, these three goals must be achieved. If the aim is only to gain knowledge and the attitude and value dimension is neglected, individuals cannot be ensured to exhibit fully desirable human behaviors. Therefore, in addition to the preparation of an effective program for the acquisition of values, the implementation of the prepared program is also very important.” (Pinar, 2016, p. 1127). There are different approaches in the field of values education. These approaches are classified by researchers according to different perspectives. Approaches in values education differ from each other in terms of a) Defining the nature of human and human-society/environment relations, b) Explaining the processes of gaining value, c) Opinions on the source of values, d) Basic and advanced goals they set in values education, e) The methods they apply. It is seen that classifications are made depending on this. (Meydan, 1, 2014, p. 96) Values education in Turkey has gone through different phases. Sometimes it was given as a separate course, and sometimes it was tried to be given to students within other courses. “Today, values education is tried to be given within the subjects of other courses. This situation reveals the need for a planned education approach, which is not accidental, in order to be able to provide an effective values education.” (Yazıcı, p. 514).

According to Kasapoğlu, when we look at the general objectives of the Turkish National Education system, a large number of values aimed at gaining students are striking. Individuals are defined as “having a balanced and healthy personality and character in terms of body, mind, morals, spirit and emotions, free and scientific thinking power, a broad world view, respecting human rights, valuing personality and initiative, having responsibility towards society, Enver Uysal, “With Some Reflection on Values

An Analysis of the National Struggle Period in Terms of Values Education 1708 The education system, which includes many values such as "raising constructive, creative and productive people" and aiming to raise "good people", "good citizens", has the expectation that values will be gained to students at all educational levels. For this reason, it is important to create environments in which values are revealed and the results are discussed, beyond studying values in a single lesson.” (Hulya Kasapoğlu, "Value Education and Stories at School", which is necessary for responsible citizenship, Milli Eğitim, p. 198, Bahar/2013, p. 99).

It is seen that history lesson can make important contributions to this field in the formation and transfer of national-spiritual, religious, moral and social

values in terms of values education. The changes that the values have undergone from the past to the present, the reasons for change, the important people in the past and the experiences of these people are important factors in creating values for students. (Demircioğlu, 2008, p. 69).

In addition, while history plays a role in the development of moral values by arousing moral consciousness in individuals, it also enables the emergence of love and devotion that develops from the family to the nation. Thus, it reveals the individual's desire to learn and research the past of his nation and homeland. In addition, history allows to follow the developments in other sciences and contributes to the worldview of individuals. While reasoning, criticism and thinking skills develop with history, problems from the past can be solved by establishing a link between the past and the present. The survival of nations is directly proportional to their historical knowledge. (Memioğlu, 2004, p. 305). In his study, Avcı concluded that social studies teachers see the discipline of history as the most effective discipline in gaining values and that this discipline is followed by the field of geography. He also states that teachers expressed their views that all disciplines are complementary to each other and that they find the field of citizenship important in this regard. (Karasu Avcı, 2016, p. 52). “History helps people acquire an identity, which is actually one of the reasons why modern nations encourage history teaching in one way or another, without question. Historical data includes how families, groups, institutions and countries as a whole are formed and how they develop gradually while maintaining their harmony.” (Peter, 2009, p. 12).

In this context, history teaching is of great importance because it contributes to the unity and solidarity in the society by ensuring the transfer of values from generation to generation. History teaching contributes to the preservation and continuity of national and cultural identity by contributing to the transfer of national and cultural values. In this respect, it is extremely important in the formation and development of individuals' sense of belonging to the society they live in. Thus, by contributing to the cultural unity of the society, it provides benefits to social integrity, unity and togetherness. In this respect, it has an important place in citizenship education. “History, which constitutes the foundations of real citizenship, in a sense re-emphasizes the essential nature of learning about the past. History provides data on the genesis of national institutions, issues, and values. It is also the only important source available for such data.

In addition, providing international and comparative perspectives; It provides evidence about how nations interact with other societies.” History teaching has an important function in the behavioral and personal development of individuals as well as in cultural transmission. As one researcher put it, “the self-

confidence of a person who knows his past increases and he looks at his future with more confident feelings. In today's world, it is not possible for a society that is made up of people who do not have an awareness of history and who do not know its past to preserve its identity. Such a society would be doomed to be economically exploited by other societies and to lose its cultural identity.”

Important scientists and statesmen, who are aware of the importance of the science of history in individual and social development and continuity, have paid special attention to history teaching. For example, especially Mustafa Kemal Atatürk, the founder of the Turkish Republic, the US President Theodore Roosevelt, the founder of the former Union of Soviet Socialist Republics V.İ. Lenin, British Prime Minister Churchill, Mahatma Gand, founder of India.

History has been the most important guide and source of power in the struggle of many statesmen such as In this context, Atatürk realized how important education was in order to create a new and modern state in the first years of the Republic. In this direction, while making reforms in the field of education, a special importance was given to history teaching, and especially the primary education history curriculum was changed twice in 1924 and 1926. In the 1930 an important decision was taken regarding history teaching and a new understanding of history was introduced within the framework of the Turkish History Thesis. In line with this approach, new history textbooks were written for primary and secondary education, and History of the Revolution courses were started to be taught in higher education. Again, in this process, history was considered as one of the main elements of citizenship education. At this point, the methods used in history teaching, the objectives to be gained by the students, in short, the quality of history teaching are extremely important. “We should try not to include expressions that instill hostility, aggression and discrimination in history textbooks. The characteristics of statesmen are explained in the subjects of history. To the students who will be the statesmen of the future; It is necessary to explain that “in order to be successful, to be a leader or to reach the top, one must not be offensive, destructive and humiliating towards others”. While the subjects of history are being taught, the moral education that will be given to the students and the awareness of virtuous living that will be given to them will prevent the harm they will inflict on others. Thus, a generation that respects each other, is conscious, and takes care of its material and spiritual values will be raised.”

It is possible to come across common findings that history education is decisive for individuals to acquire a pluralistic perspective that will tolerate differences. For example, according to Aslan, history education "provides important contributions to the acquisition of intellectual accumulation necessary for individuals to critically evaluate the information presented to them, and to get

to know their own society and other societies of the world. Achieving these gains is closely related to the quality of history education given in schools, where individuals generally encounter history for the first time.” (Ocal, 13 (20), 2011, p. 123).

Values can be deduced from the choices made and presented by people in the past, using various methods, especially the historical empathy method, through the history education given in schools. (Berkant, 2014, p. 435). Instead of judging the past and taking sides, students try to understand the past using the methodology of history. They think about events according to the period in which they happened. Thus, students both understand the valid values in the past and the formation and functioning of these values, and they can create new values by comparing the past and the present.” (Demircioğlu, 2017, p. 32).

However, although contemporary education methods that can be applied in history education are theoretically known, it is a controversial issue to what extent these methods are applied in schools. For this reason, the following criticism made by historian Ortaylı regarding the history teaching in Turkey (compared to the developed countries) is meaningful: “The knowledge of history and the awareness it will bring is very important for a society and civilized nations, especially since the 18th century, put an end to history education. they attached great importance. Unfortunately, in this sense, in Turkey, it is the last century's event to acquire knowledge, to acquire knowledge and to reach the historical consciousness of the society. According to Ortaylı, “History was never taught to this nation, it was not adopted and it was not loved. There is a date rejection due to not knowing the date. This is very obvious.” (Ortaylı, 2017, p. 59).

One of the most important means of conveying local and universal values to future generations is the History. History teaching plays a crucial role in transferring the national consciousness formed by the common struggle given to the youth, especially in periods when the independence and integrity of the country is important. The National Struggle against the invaders during the 1919-1922 process is of great importance as it brings values such as achievement, sacrifice, love of homeland and independence to the fore despite impossibilities. Within this context, it is also very important to provide the students with the values that lead the National Struggle and the struggle to victory. The loss of World War I which took place between 1914 and 1918 and the Mondros Armistice Treaty that was signed, paved the way for occupying of the territory of the Ottoman Empire. First of all, local resistance against the invasions started and after the resistance movement was organized under the leadership of Mustafa Kemal, National Struggle was achieved. This success that was gained

against Greece, supported by Britain and France, set a precedent for other exploited countries. In this study, the importance of transferring national and sentimental values such as love of homeland, independence and sacrifice to future generations based on National Struggle is discussed. The article is descriptive scanning and document analysis technique has been used.

For this reason, history teaching has an extremely important place in ensuring the unity and solidarity of the nation and its continuity. History also plays an extremely important role in the transfer of cultural values, which are common national values. In this respect, giving place to the transfer of national and universal values in history teaching will contribute to values education. In this study, the place and importance of the teaching of the History of the National Struggle in the transmission of national and universal values was emphasized, and for this purpose, the analysis of the values that were effective in the success of the National Struggle was tried to be made. In the study, evaluations were made and suggestions were made about which values could be emphasized and how they could be conveyed more effectively, based on the period of the National Struggle. During the research process, a literature review was made on the History of the National Struggle, history teaching and values education, and document analysis technique was used in the research. In addition to this, in the evaluation and conclusion part of the secondary school 8th grade Turkish Revolution History and Kemalism course curriculum, the acquisitions for these values, which are the basis of the National Struggle process, are included. History Teaching as Values Education With globalization, inter-communal relations have become more complex than before. Following this, rapid changes and transformations in the socio-economic structure of the world have caused human values to be more on the agenda for the sustainability of universal peace and human living standards. Hunger, poverty, discrimination, income inequality, wars etc. In order to overcome the problems in the 21th century, it is extremely important to transfer human values to the new generations. Therefore, while national values gain more and more importance in ensuring national unity and solidarity in the globalizing world, the function of education at this point in the transmission of human values in ensuring and maintaining universal peace comes to the fore. Smoke 1707. This situation has been effective in expressing the concept of values education more recently. In general, subjects such as the concept of value, the structure of values, subjectivity or objectivity, etc. are among the problems that moral philosophy deals with. Just like the concept of morality, the concept of value is unique to humans and can be defined as principles that address and evaluate what people do in other words, they are the principles that guide what people do and what they do “The training of individuals who exhibit good human and good citizen behaviors can only be

achieved by giving value education to individuals first in the family and then at school. Educational programs implemented in schools have three goals: cognitive goals, affective goals, and psychomotor goals. Thus, individuals are tried to gain knowledge, attitudes, values and skills. In order for individuals to exhibit desirable behaviors, these three goals must be achieved. If the aim is only to gain knowledge and the attitude and value dimension is neglected, individuals cannot be ensured to exhibit fully desirable human behaviors. Therefore, in addition to the preparation of an effective program for the acquisition of values, the implementation of the prepared program is also very important.” There are different approaches in the field of values education. These approaches are classified by researchers according to different perspectives. Approaches in values education differ from each other in terms of a) Defining the nature of human and human-society/environment relations, b) Explaining the processes of gaining value, c) Opinions on the source of values, d) Basic and advanced goals they set in values education, e) The methods they apply. . It is seen that classifications are made depending on this. Values education in Turkey has gone through different phases. Sometimes it was given as a separate course, and sometimes it was tried to be given to students within other courses. “Today, values education is tried to be given within the subjects of other courses. This situation reveals the need for a planned education approach, which is not accidental, in order to be able to provide an effective values education.

Conclusion

History, human and society's "Where did we come from?" It is a social science that researches and reveals the answer to the question based on scientific methods and techniques. In this context, one of the most important elements that keeps nations together is historical unity.

For this reason, history teaching has an extremely important place in ensuring the unity and solidarity of the nation and its continuity. History also plays an extremely important role in the transfer of cultural values, which are common national values. In this respect, giving place to the transfer of national and universal values in history teaching will contribute to values education. In this study, the place and importance of the teaching of the History of the National Struggle in the transmission of national and universal values was emphasized, and for this purpose, the analysis of the values that were effective in the success of the National Struggle was tried to be made. In the study, evaluations were made and suggestions were made about which values could be emphasized and how they could be conveyed more effectively, based on the period of the National Struggle.

BİBLİOGRAPHY

Hülya Kasapoğlu, "Value Education and Stories at School", which is necessary for responsible citizenship, Milli Eğitim, p. 198, Spring/2013.

Özkan and Zeytinoğlu, 2018; Patel, 2014; Darrat et al., 2013; Easton and Pinder, 2007; Bohl and Sun 2010; Stivers, Sun and Sun, 2009)

Tevfik Bıyıklıoğlu, "The Legal Status and Revolutionary Character of the Parliament", Belleten XXIV/96 (1960), 3.637-664.

Ali Inan, Ataturk with his thoughts, Turkish Historical Society Publication, Ankara 1983.

F. Ayşe Balcı, Tuğba Yanpar Yelken, "The Meanings Primary Education Teachers Ascribe to the Concept of "Value"", Hacettepe University Journal of Education Faculty, 39: 2010, p. 81).

10 Peter N. Stearns, Erkan Dinç (trans.), "Why Do We Learn History? (Why Study History?)", Uşak University Journal of Social Sciences, 2/1, 2009, p. 122. Issue 19 (Winter 2020/I)).

Tevfik Bıyıklıoğlu, "The Legal Status and Revolutionary Character of the Parliament", Belleten Enver Uysal, "Some Thoughts on Values and an Essay on Virtue Classification: Human Virtues-Islamic Virtues", T.C. Uludag University Faculty of Theology, C.: 12, P. 1, 2003, p.52

Pınar Doktaş Yeşiltaş, Ayşe Mentiş Taş, "School Principals' Views on Value and Value Acquisition", Hitit University Journal of Social Sciences Institute, Y. 9, P. 2, December 2016, p. 1127.

Hasan Meydan, "The Place of Values Education in School and An Evaluation on Values Education Approaches", Bulent Ecevit University Journal of Theology Faculty, Vol. 1, P. 1, 2014, p. 96

Kubilay Yazıcı, "An Overview of Values Education", TÜBAR-XIX-/2006-Spring, p. 514

Demircioğlu, Tokdemir, ibid, p. 79. 20 İlber Ortaylı, The Last Ottoman Empire, 23rd Edition, Timaş Publications, Istanbul, 2017, p. 32.

İlber Ortaylı, The Golden Age of the Turks, 1st Edition, Chronic Publications, Istanbul, March 2017, p. 59.

Süleyman Yiğittir, Adem Öcal, "High School History Teachers' Views on Values and Values Education", KMU Journal of Social and Economic Research, 13 (20), 2011, p. 123

Hasan Güner Berkant, Akın Efendioğlu, Zehra Sürmeli, "Examination of Teachers' Views on Values Education", Turkish Studies, Volume 9/5, Spring 2014, p. 435 Issue 19 (Winter 2020/I) B. Bayburt-D. smoke 1711 18

İsmail H. Demircioğlu, Muhammet A. Tokdemir, "History Education in the Process of Creating Values: Purpose, Function and Content", Journal of Values Education, Vol. 6, No. 15, Jun 2008, p. 69).

A. Zeki Memioğlu, "Some Thoughts on History Teaching", Journal of Kazım Karabekir Education Faculty, p. 9, 2004, p. 305).

Emine Karasu Avcı, "The Role of Geography Discipline in Values Education in Social Studies Lesson", Journal of Research and Experience (Adeder), 1 (1), December, 2016, p. 52).

PEDAGOGICAL TECHNIQUE IN *BROWN'S THE DA VINCI CODE* CONTRASTED WITH *GAARDER'S SOPHIE'S WORLD*

Gheni AL GHANIM*

Abstract: This article is a comparative and critical study, presenting Dan Brown's *The Da Vinci Code* in relation to Jostein Gaarder's *Sophie's World*. The pedagogical matter in *Sophie's World* is quite clear, nonetheless, this paper displays the possibility of pedagogy in *The Da Vinci Code* as well. Both novels contain a form of historical facts and philosophical knowledge with the purpose of educating the audiences. This article aims to analyze *The Da Vinci Code* and *Sophie's World* from a pedagogical perspective in which Brown highlights a variety of notions when analyzing historical facts, to teach or explain to the woman Sophie, things which the reader comes to realize, are strongly desired for her to understand. This helps to display the types of sources of information people have access to nowadays. Gaarder also uses a unique technique to simplify different and difficult ideologies to be easily acquired by readers. Moreover, this paper intends to find answers to the questions of whether Gaarder has succeeded in keeping readers engaged in the imaginary story '*Sophie's World*' or whether the pedagogical narration impacts their engagement. There may be a constraint in how far Gaarder can use the pedagogical teaching in his novel. The authors force rhetorical style throughout the novels. This scholastic approach highlights a clear and effective explanation but this seems to take readers directly back to their role as students, which is quite passive. These philosophical interpretations might take readers out of the novel and show that the passage between imaginative and pedagogical teaching is more complex than it appears. Brown, in his novel *The Da Vinci Code*, uses a conspiracy thriller as a subgenre of thriller fiction to show philosophical interpretations of historical facts.

Key Words: pedagogy, behaviorism, history, philosophy, *Sophie's World*, *The Da Vinci Code*.

GAARDER'İN SOPHIE'NİN DÜNYASI İLE KARŞIŞTIRILAN BROWN'UN DA VİNCİ ŞİFRESİNDEKİ PEDEGOJİK TEKNİK

Öz: Bu makale, Dan Brown'ın *Da Vinci Şifresi* adı altındaki eseriyle Jostein Gaarder'ın *Sophie'nin Dünyası* adı altındaki eserini ilişkili olarak sunan, karşılaştırmalı ve eleştirel bir çalışmadır. Sophie'nin Dünyası adlı romanda pedagojik mesele oldukça açıktır. Ama yine de bu makale, Da Vinci Şifresi adı altındaki eserde pedagojinin mümkün olduğunu gösteriyor. Her iki roman da izleyicileri eğitmek amacıyla bir tür tarihsel gerçekler ve felsefi bilgi içeriyor. Bu çalışma, *Da Vinci Şifresi* ve *Sophie'nin Dünyası* adlı eserleri; Brown'ın tarihsel gerçekleri analiz ederken çeşitli kavramları vurgulayıp pedagojik bir bakış açısıyla analiz etmeyi, Sophie kadını öğretmek veya açıklamak için okuyucunun şiddetle arzu ettiği hususları gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. Bu hususlar, insanların günümüzde erişebildiği bilgi kaynaklarının türlerini göstermeye

ORCID ID : 0000-0002-5253-9847

DOI : 10.31126/akrajournal.1334532

Geliş Tarihi : 29 Temmuz 2023 / Kabul Tarihi: 03 Ocak 2024

*Bir kuruma bağlı değil.

yardımcı olur. Ayrıca Gaarder, farklı ve zor ideolojileri okuyucular tarafından kolayca anlaşılacak şekilde basitleştirmek için benzersiz bir teknik kullanıyor. Ayrıyeten bu makale, Gaarder'in '*Sophie'nin Dünyası*' adlı hayali öyküsüne okuyucuları bağlamayı başarabilmiş mi? bunun yanı sıra bu çalışma, pedagojik anlatımın onların katılımını etkileyip etkilemediği sorularına da yanıt bulmayı amaçlamaktadır. Gaarder'in romanında pedagojik öğretiyi ne kadar kullanabileceği konusunda bir kısıtlama olabilir. Yazarlar, romanlar boyunca retorik üslubu zorlarlar. Bu skolastik yaklaşım, açık ve etkili bir açıklamayı vurgulamaktadır. Ancak bu, okuyucuları doğrudan oldukça pasif olan öğrenci rollerine geri götürmektedir. Bu felsefi yorumlar okuyucuları romandan uzaklaştırabilir ve yaratıcı öğretim ile pedagojik öğretim arasındaki geçişin görüldüğünden daha karmaşık olduğunu gösterebilir. Brown'ın *Da Vinci Şifresi* adlı romanında, tarihsel gerçeklerin felsefi yorumlarını göstermek için bir kompo gerilimini; gerilim kurgusunun bir alt türü olarak kullanır.

Anahtar Kelimeler: pedagoji, davranışçılık, tarih, felsefe, *Sophie'nin Dünyası*, *Da Vinci Şifresi*.

Introduction

This part of the article intends to introduce the use of stories in education concerning Dan Brown's *The Da Vinci Code* in relation to Jostein Gaarder's *Sophie's World*. In his novel, Brown presents a convincing example of a talented writer who can plan several traditions and create a wide variety of works from various eras. As is customary, Brown places significant emphasis on innovative plot developments and exceptional cultural references to enhance the readability of his literary works, as well as Jostein Gaarder's *Sophie's World* is not less significant. The story is one of the ancient and modern educational methods that enhance the teaching and learning process. It is a global literary art that has been used in the teaching process since ancient times. Carter, in *The Place of Story in the Study of Teaching and Teacher Education* states, "It is important to note, however, that the teachers' stories referred to in this tradition are, for the most part, stories told to researchers or for research purposes rather than stories teachers spontaneously tell each" (Carter, 1993, p. 8). This, however, indicates that knowledge can easily be processed throughout a story or literary work. It is also the art of storytelling including complete elements, characterized by brevity and symbolism. The story nowadays has diversified and it gives a wide space for teachers to launch into the world of creativity. The *Da Vinci Code* by Dan Brown skillfully combines the results of his studies in the fields of art history and religion with the imagination of a highly creative mind on the one hand, and knowledge of the latest areas of scientific and technological research and the ability to express them on the other. Brown forces readers to think and ask philosophical questions. In *The Da Vinci Code*, Dan Brown illustrates the historical interpretations through the protagonist of the story Robert Langdon who is a professor of symbolism at Harvard University, and Sophie Neveu, a cryptologist who works for the French Judicial Police. Langdon and Sophie face off against an anonymous power broker who seems

to be affiliated with Opus Dei in a frenetic race across France, London, and beyond. The Priory's secret and astonishing historical truth will be lost forever if Langdon and Sophie are unable to solve the complex riddle in time. Robert Langdon is honest and reliable. He is also a very successful scientist and author of several books. Although he studies religion, Langdon does not adhere to any particular religion and prefers to remain an outsider in religious matters. Like Sophie, he enjoys solving puzzles. Sophie, who is in her thirties, is attractive, single, compassionate, and incredibly intelligent, works for the French National Police. After her parents, brother, and grandmother died in a car accident, she was raised by her grandfather, who instilled in her a love of puzzles and symbols. These questions can be considered as a source of new ideas for the creative mind. In other words, this book can be considered an encyclopedia of new ideas. Many studies display that *The Da Vinci Code* is a novel that maintains doubt about traditions, values, religion, and many other matters about Western society. This paper, however, highlights different perspectives in which the pedagogical purpose is conceived. For example Brown discloses the meaning of the historical fact 'pentacle' in which the author states "Primarily, the pentacle is a pagan religious symbol" (Brown, 2004, p. 35). Also, Brown illustrates again another possible meaning of the symbol "This pentacle is representative of the female half of all things—a concept religious historians call the 'sacred feminine' or the 'divine goddess'. Saunière, of all people, would know this" (Brown, 2004, p. 36). The variety of meanings and symbolism of the same facts indicate a wide range of information that can be conceived by the audience as a form of education. Brown makes readers wonder and question historical facts. While Dan Brown's *The Da Vinci Code* and Jostein Gaarder's *Sophie's World* both employ captivating narratives to educate, their contrasting pedagogical techniques reveal fundamental differences in the role and function of education itself. Brown, through a fast-paced mystery, prioritizes excitement and engagement. His cryptic puzzles and cliffhangers hook readers, driving them towards a thrilling conclusion. This approach effectively sparks curiosity about history and symbols, but its primary function is entertainment, with learning occurring organically as a byproduct. Education becomes a passive consumption of pre-packaged knowledge, leaving little room for critical thinking or independent exploration. Gaarder, on the other hand, advocates for a more Socratic approach, using Sophie's inquisitive journey as a catalyst for active engagement with ideas. He poses questions, encourages dialogue, and empowers the reader to grapple with complex philosophical concepts. This philosophical play prioritizes understanding and critical thinking, fostering a love for lifelong learning rather than simply providing pre-digested answers. Education becomes an active, participatory process where the learner

shapes their own understanding, fostering intellectual autonomy and a questioning spirit. This contrast highlights two distinct visions of education's role and function. Brown's approach emphasizes sparking initial curiosity, while Gaarder's focuses on nurturing critical thinking and lifelong learning. While both have merit, the question remains: should education prioritize entertainment and engagement above all else, or should it strive to cultivate independent thinkers and lifelong learners? although, the answer depends on our goals for education. Do people simply want to entertain and inform, or do we want to empower individuals to think critically, question assumptions, and actively engage with the world around them? By contrasting these two approaches, we can delve deeper into the very purpose of education and its potential to shape not just informed minds, but also curious, engaged, and critical citizens.

In *Sophie's World* by Jostein Gaarder, the ideas of the novel seem inconceivable that a book related to philosophy could receive such a good response and a best-selling record. Back to the book itself, where the magic of this book is not a philosophical work in the traditional sense and the sentences are simple and easy to understand, but it tells the history of philosophical schools and development through character dialogues. Gaarder presents a variety of ideologies concerning human life, such as the history of philosophy. For example, the author raises some philosophical questions, "Is there nothing that interests us all? Is there nothing that concerns everyone — no matter who they are or where they live in the world? Yes, dear Sophie, there are questions that certainly should interest everyone. They are precisely the questions this course is about" (Gaarder, 1994, p. 11). Not only does *Sophie's World* make the history of culture and ideas accessible, but the interwoven stories are attention grabbing. It is written in a novel form but also serves as a philosophical reference with an index. When *Sophie's World* was published in 1992, it marked the beginning of a wave of books on philosophy for young adults to learn more about different philosophical directions, learn more about religion, cultural history, and so on. The novel is certainly expressed in simple vocabulary, and it integrates philosophical speculation into daily life, so that readers can readily grasp the basic concept of each idea and better understand philosophical thought process. Stories are no longer limited to narration; there are colored stories, animated and static paper stories, as well as digital stories, invading all electronic devices and their production has become simple. The story or the short story is suitable for learners, because it is a presentation of a group of events that occur at a certain stage of life, and these events can be short or long and encompass the focus of the story. Philosophy and philosophical literature have been considered an elite field of knowledge with limited demand for readers,

especially adolescents and young adults. But even the limited demand for reading for this age group is mainly determined by the needs of the so-called business reading, the school curriculum, in which philosophy in recent years has achieved the status of a general educational system. Reading novels with learning strategies for adolescents, according to the data of social studies, there is practical philosophical literature in it. This does not mean that adolescents are not interested in philosophical questions, nor does it mean that they fall under the competence of an exceptionally mature consciousness that deals with theoretical literature. One can talk about these philosophical issues with people of different ages, education, and professions, speaking in a simple and accessible language, direct communication, conversation, and dispute.

Pedagogical Technique

This section intends to present a pedagogical intention in literary works, in which the narration is not so much serving an entertainment form of stories but rather displaying an educational purpose. This topic aims to explore the contrasting approaches to teaching and learning employed by Dan Brown in *The Da Vinci Code* and Jostein Gaarder in *Sophie's World*. It invites a comparative analysis of their pedagogical techniques, examining how Brown uses suspense and mystery to engage readers in historical and philosophical concepts, while Gaarder utilizes a Socratic dialogue format to guide Sophie's intellectual journey through the history of Western philosophy. By dissecting these contrasting methods, the topic delves into the effectiveness of different pedagogical approaches in sparking curiosity, fostering critical thinking, and shaping readers' understanding of complex themes. It promises a thought-provoking examination of how authors utilize narrative structure and character interaction to inspire learning and self-discovery. It is possible to measure knowledge or the educational process through behavior as viewed as a manifestation of those internal mental processes from the point of view of applying these theories like 'behaviorism' in educational design to measure the progress of change, and this is developed by B.F Skinner. Objectives-Based Learning in this model is proposed to measure effectiveness in terms of outcomes, that is, the final behavior, and for this reason, it is conditioned by the immediate stimulus before the outcome of the students. In order to provide feedback or reinforcement for each of their actions, Skinner states:

Yet the point of education can be stated in behavioral terms: a teacher arranges contingencies under which the student acquires behavior which will be useful to him under other contingencies later on. The instructional contingencies must be contrived; there is no way out of this. The teacher cannot bring enough of the real life of the student into the classroom to build behavior app-

ropriate to the contingencies he will encounter later. The behaviors to be constructed in advance are as much a matter of productive thinking and creativity as of plain facts and skills. (Skinner, 1974, p. 184)

This approach to behavioral psychology suggested modifying behavior by having pleasurable or unpleasant stimuli at the same time as other stimuli for which the individual wanted to develop an aversion or liking. For Skinner, learning from the consequences of the way one interacts with the world was the main mechanism for behavior modification. Both humans and animals do all kinds of things, no matter how insignificant, and these have consequences for us, which we receive in the form of cues. This connection between what people do and what they observe and the consequences of their actions is the basis of operant conditioning, -- also known as instrumental conditioning--, which according to Skinner is the primary form of learning and is a response to environmental stimuli: "It formulates behavior simply as a set of responses to stimuli, thus representing a person as an automaton, robot, puppet, or machine" (Skinner, 1974, p. 3). Also, the cognitive approach plays a significant role in the acquisition of knowledge. From a cognitive perspective, the purposes of learning take into account not only the specific content of a given topic, but also the techniques or strategies that will improve the learning content. A teacher's professional decisions in relation to teaching practice have a direct impact on the learning environment that is created in the classroom centered around educational intentions, selection and organization of content, the underlying concept of learning, as well as the time available. In *A Cognitive Approach* by Richard E. Mayer, the author states

[...] the cognitive approach involves several factors that are internal to the learner characteristics, learning processes, learning outcomes. Since these factors are not directly observable, they can only be inferred from the learner's behavior. Thus a major challenge of the cognitive approach is to devise methods of study that allow us to make correct inferences about internal processes and states in the learner. (Mayer, 1987, p. 7)

In other words, cognition refers to mental activity that includes thinking, remembering, learning, and using language. When applying a cognitive approach to learning and teaching, the focus is on understanding information and concepts. If people are able to understand the connections between concepts, deconstruct information, and reconstruct it through logical connections, their knowledge of materials and our understanding will increase. When we are aware of these mental actions, we observe them and control their learning processes, and this is called metacognition. Other psychological approaches focus on different components of human activity. Behavioral scientists focus on examining and analyzing behavioral events that are objectively observable and measurable. Proponents of the humanistic approach focus on the individual in

relation to their own environment. The subject of literature occupies an important place in learning, because it can be a pleasurable stimulus. Its significance is determined, first of all, by the specificity of its content, as well as by the special contribution that it makes to the educational goals of the school. Literature is divided into informative literature and imaginative literature, as Risdianto (2012) states,

Risdianto (2012) divided literature work into two different parts; they are informative literature and imaginative literature. Informative literature tells about the fact, explanation, history, real great life figure, etc. The main purpose of informative literature is to offer knowledge. Imaginative literature has the aim to raise thoughts and feelings. It represents of author's ideas, feelings, attitudes, and conversations. The author wants to communicate not only about his feelings but also the facts and emotion which consist of information. (Risdianto, 2012 as cited in Yasa, 2014, p. 2)

Comparative literary fiction rests in everyone's mind primarily in the freedom of invention but also engages in a concern for relevance through the production of information. Continuously referring to historical, cultural, social, or political variables ensures realism and representation of reality with a specificity of what is being described by political contexts, geographic locations, and social codes. Informative literature serves an educational purpose; for example, Brown indicates different interpretations of the 'Holy Grail' such as Sangreal, the author states "Langdon nodded, his expression serious. "Holy Grail is the literal meaning of Sangreal. The phrase derives from the French Sangraal, which evolved to Sangreal, and was eventually split into two words, San Gre-all" (Brown, 2004, p. 162). Another interpretation of the 'Holy Grail' is a cup or chalice, "Holy Grail. Sophie was surprised she had not spotted the linguistic ties immediately. Even so, Langdon's claim still made no sense to her. "I thought the Holy Grail was a cup" Brown, 2004, p. 162). Education plays a major role in the progress of people. It delivers a positive impact on the upbringing of new generations. Education today depends on converting scientific facts into practice and behavior, "However, between the normative and imaginative, between pleasure, philosophy, and politics, the teaching of literature is important in education and life for every individual" (Ciornei, & Grecu, 2017, para. 4). Assuming that literature embodies reality and is fed by informational data it is the seat of the narrative literary novel. Communication as such, carries knowledge; the inner result of the author's experience, knowledge that is placed by the author, and informational data given meaning by the author transmitted to the reader through the discursive practice of the subject. The author is the one who produces knowledge and presents it to the reader through writing. The reader receives this information by means of communication; the novel by the act of literary reading, meaning the decoding of the discourses and

the interpretation that leads to the construction of knowledge. For example, in *Sophie's World*, the author presents an educational strategy to teach philosophy throughout a fictional novel. The knowledge is received by Sophie as well as the readers, Gaarder writes "Sophie, if there is one thing I want this course to teach you. It's not to jump to conclusions" (Gaarder, 1994, p. 210). *Sophie's World*, which presents an imaginary model of truth, contains accurate information that points to the scientific, artistic, religious, intellectual, and therefore cultural structures and manifestations deposited in collective and individual memories. It is indeed a witness medium, a carrier of culture that allows the acquisition and construction of cultural identity. A literary text is considered to be an important means that a person uses to reflect on life experiences, including events, actions, and values, and then indirectly transfers these experiences to others. Some literary texts intend to be informative and aim is to teach special matter, "Narrative text which reflects experiences of life mostly contain moral values whether it is implicit or explicit since literature reflects human life's experience and has aim to develop and enrich the society by teaching it through English literature" (Yasa, 2014, p. 56). Many recent studies in the field of education attempt to study the importance of communication through tales, and stories, and also employ them in teaching various subjects and courses such as developing oral communication skills, reading, and writing language. In the field of science, for example, studies have shown the use of myths and stories that are filled with many elements of description and interpretation. All these distinctive aspects bring about the development of some special skills to teach science to students. By looking at the world of myths and fairy tales, modern students can learn about the worlds of these tales; the relationships and qualities that combine them, and the relationship between causes and effect and the beginnings of scientific thinking. In the field of history, studies have relied on the fact that the construction of the story and the historiography include many abstract ideas, and there is a great overlap in the models of construction and thinking between them, such as in *The Da Vinci Code*. Therefore, through acquaintance with literary works, students can acquire many concepts about history, allowing them to learn scientific concepts from literary works. The study through literature is considered to be the mirror that reflects the human image from a cultural perspective. In *n Curriculum, Learning and Effective Pedagogy* a report to the Ministry of Education in New Zealand authors disclose that "science education has become a much-debated topic in recent literature, further supporting the socio-cultural view that structured discussion, and the conditions which facilitate it, are a central dimension of both science and science education" (Hipkins, et al, 2002, p.130). Through an analytical study of the literature, it is possible to identify cultural sources and place them

in their time frame of human history (the ancient world, the mythical world, or the modern world.. etc. All these aspects help develop the reading skills and abilities that are necessary to learn in general. Both selected novels ‘*The Da Vinci Code* & *Sophie’s World*’ illustrate a variety of notions including history, mythology, and religion in a fictional form of narration. The next section of this article intends to analyze some important facts in *The Da Vinci Code* that purposefully feed the reader's mind with knowledge.

Brown’s The da Vinci Code

Brown reimagines some historical facts such as images and symbols, and then presents them with new interpretations, in a historiographical way. In fact, many studies indicate that *The Da Vinci Code* doubts the history of Christianity and even Western customs. This study examines the novel's educational value by scrutinizing the factual accuracy of its historical references, imagery, artwork, and symbolism. It is fundamental to present the meaning behind them. In general, Dan Brown’s unwillingness to delve into the inner logic of Christianity is striking, reaching the point of idiosyncrasy, which is why his novel is replete with various extensions to present another side of history. However, this section highlights the historical facts that are discussed by Brown. Briefly, the story about a crime in Paris, the famous Louvre curator Jacques Saunière is murdered under mysterious circumstances which include strange religious symbols written by Saunière himself, before his death. Robert Langdon, a professor at Harvard University, who is in Paris to give a lecture, is involved in the investigation based on his expertise. He is joined by a member of the Police Crypto Unit, Sophie Neveu, who also happens to be Saunière's granddaughter. For ten years she had not communicated with her grandfather. Langdon and Neveu do not understand at first but eventually guess that Saunière was the head of a secret religious group, historically known as the Priory of Sion, that guarded the secret of the true nature and location of the Holy Grail (Brown, 2004). , Mary Magdalene is presented in the novel as Jesus's wife which would intend to have readers believe, she was the “Holy Grail”, “When Grail legend speaks of ‘the chalice that held the blood of Christ’ . . . it speaks, in fact, of Mary Magdalene—the female womb that carried Jesus’ royal bloodline” (Brown, 2004, p. 249). From Brown's point of view, the Holy Grail means royal blood. According to this theory, Jesus would have married Mary Magdalene and fathered children. The Holy Grail here represents none other than the genealogical tree of Jesus Christ, and his descendants who are believed to still exist today. The arguments Dan Brown cites in support of his theory point to a secret society ‘Opus Dei’ of which Leonardo da Vinci is considered to have

been a member, a society that is the custodian and protector of the Grail. Leonardo da Vinci seems to have left some clues in his work to indicate that he already knew Jesus had a wife. As evidenced, in the famous mural of the Last Supper. It cannot be denied that Mary Magdalene was one of Christ's faithful followers, but contrary to Brown's statements, Jesus, according to the laws of the time, should have married her. Additionally, there does not seem to be even remote historical evidence that Jesus was married to Mary Magdalene. Brown indicates another possible meaning of the Holy Grail, "according to the Priory of Sion, the Holy Grail is not a cup at all. They claim the Grail legend—that of a chalice—is actually an ingeniously conceived al-allegory" (Brown, 2004, p. 162). As already indicated in the introduction of this paper the Holy Grail may be the Sangreal "Yes, but the Sangreal documents are only half of the Holy Grail treasure. They are buried with the Grail itself... and reveal its true meaning" (Brown, 2004, p. 162). Also, the author deeply analyzes and discloses insights into the essence of Christian education and its radical revision. Robert Langdon explores the iconography of deity worship, the concept of feminine sanctity, and the art and symbolism associated with it. This work is fundamental for students of history. Jacques Saunière is famous for being the world's first iconographer of the goddess. He had a personal passion for goddess worship and female sanctity and helped the museum assemble the world's largest collection of art pieces inspired by the worship of gods and goddesses in various religions. This Cult¹ was graphically expressed in the form of the pentacle, Brown writes "So astonished were the ancients to observe this phenomenon, that Venus and her pen-tacle became symbols of perfection, beauty and the cyclic qualities of sexual love" (Brown, 2004, p. 36). Known four thousand years before the birth of Christ, it served as a symbol associated with the cult of nature. The pentagram represents the female half of all existence - a concept historians of religion call the sacred feminine. As Langdon argued, the pentagram in its most specific sense symbolizes Venus, the goddess of love and female sexual beauty, Brown states "Langdon had to admit, it seemed odd. "In its most specific interpretation, the pentacle symbolizes Venus—the goddess of female sexual love and beauty" (Brown, 2004, p. 36). The common thread that runs through the book is the idea that for centuries the Catholic Church hid the fact that Jesus married Mary Magdalene and lived an earthly life with her, with all the consequences that followed, including the birth of children.

1. Cult is the Opus Dei or The group that has historically been associated with the Pentacle, which would typically is referred to it as Paganism.

Another matter which is fundamental to highlight in the novel is Opus Dei; the representative members of Opus Dei are so distrustful that they are afraid of the legend that 'da Vinci is deciphered' and that someone managed to prove that Christ married Mary Magdalene, "As I said earlier, the marriage of Jesus and Mary Magdalene is part of the historical record." He began pawing through his book collection. "Moreover, Jesus as a married man [...]" (Brown, 2004, p. 245). Brown describes Opus Dei using a variety of expressions, "Many call Opus Dei a brainwashing cult," (Brown, 2004, p. 29). The author also refers to the Opus Dei as the Christian secret society, "Others call you an ultra-conservative Christian secret society" (Brown, 2004, p.29). In addition, there are more statements used in the novel as references to the Opus Dei such as large organizations, groups, and God's Mafia. Leonardo da Vinci, as a well-known, remarkable Italian of the Renaissance period is known primarily as an exceptional artist, sculptor, and architect, so naturally, the discoveries, developments, and inventions of da Vinci took a secure place in modern life and gave a powerful impetus to the further development of mankind. Leonardo contributed to the development of world artistic culture, including a group of talented artists, who worked closely with him. In the novel, Da Vinci is presented as a keeper of the secret of the Holy Grail, "Then you must be aware that Leonardo was one of the keepers of the secret of the Holy Grail. And he hid clues in his art" (Brown, 2004, p.230). The main thing in Dan Brown's book is not a detective story in which it is recalled that the characters - professor of iconography Robert Langdon and cryptographer Sophie Neveu - are investigating the murder of the caretaker of the Louvre who managed to leave mysterious signs near before his death. However, it indicates the solution to the mystery of the Holy Grail, this strategy is started by the writer combining historical facts with bizarre conjectures and completely amazing inventions that serves educational purposes. The creator of The Da Vinci Code tried to prove to the general reader that the Church deliberately underestimated the role of women in history, and turned the fairer sex from an object of admiration into a symbol of sin and vice. Judging by the hype around the novel, Dan Brown turned out to be quite convincing. The Mona Lisa is the world's most famous painting, located in the Louvre, in Paris and shown in excitement when Sophie follows the clues left by Saunière. According to the author, it would represent an asexual face or perhaps a faithful mirror image of Leonardo's face who would have been an advocate of the feminine principle, Brown states "It's quite possible," Langdon said. "Da Vinci was a prankster, and computerized analysis of the Mona Lisa and Da Vinci's self-portraits confirm some startling points of congruency in their faces" (Brown, 2004, p.120). He believed that the human soul could only be enlightened if it possessed both

masculine and feminine elements. The Mona Lisa will not be male or female but will contain a hidden message of female sexuality, as well as the fusion of the sexes. Also, important to disclose, Hieros Gamos is the sacred sexual ritual that prompted Sophie to break off contact with her grandfather, Jacques Saunière, for ten years, after she spied on him while he was participating in this party celebrated by a group of her followers. The phrase is Greek and means holy marriage, “Hieros Gamos is Greek,” he continued. “It means sacred marriage” (Brown, 2004, p.308). It’s a take on the ancient fertility cult. Its purpose was to make a man achieve gnosis, that is, direct knowledge of God, through a ritual of sexual union with a woman recognized as a priestess, “The once hallowed act of Hieros Gamos—the natural sexual union between man and woman through which each became spiritually whole—had been recast as a shameful act” (Brown, 2004, p.125). Basically, there is the theory of the incompleteness of man who can attain divinity only through union with woman, both spiritually and physically. According to medieval heretics, the symbol of this blissful union is expressed in the rose, which was properly taken to represent the female genitalia. However, as already mentioned, the variety of interpretations of those historical facts highlights a wide range of historical information thus, taking on an educational role for readers or students.

Gaarder’s Sophie’s World

This part of the article describes how Jostein Gaarder mixes educational facts with fiction to dominate a smooth method of learning throughout an imaginative story. *Sophie’s World* is a novel about the history of philosophy by the famous Norwegian writer Jostein Gaarder. Gaarder as a teacher of philosophy has long written from the perspective of and for children. The focus of the story doesn’t need to be a real person or a specific character; it is possible to be from the writer’s imagination to suit the audience’s perception. It can also be shared with others in all parts of the world in order to use it in the educational process. The education process often makes use of fun teaching methods, which are characterized by attracting students’ attention and focusing on the topic covered in the class. The storytelling method is one of the easiest ways to teach, to make it more attractive to learners, and to achieve the best educational outcome, represented by the acquisition of new and useful information and skills. Philosophy and philosophical literature have been considered an elite field of knowledge with limited demand by readers, especially adolescents and young adults. In addition to deep philosophical knowledge, one can also accurately grasp the lifestyle, in *MORAL VALUES IN THE NOVEL "SOPHIE’S WORLD" BY JOSTEIN GAARDER* an article by Leroy Siahaan the author indicates “Sophie World is philosophical fiction work of Jostein Gaarder’s raised view

of the Greek philosophers of the twentieth century and has also been translated into more than 30 languages worldwide” (Siahaan, 2016, p. 41). *Sophie's World* presents philosophical stories in a simple, entertaining, and interesting way, with the author using innovative narrative techniques. The success of the novel lies in the multi-level narrative structure, where the three stories in the novel intersect, and the novel always displays its fantastical nature in the alternation of the trinity. At the beginning of the novel, Sophie finds two mysterious letters and a postcard in the mailbox after returning from school, and the letters contain two questions: “Who are you? Where does the world come from? (Gaarder, 1994, p. 4-8). The interesting thing about the book is the way the author looks at the history of human thought. Here the ‘Lectures’ on the history of philosophy are written in the form of letters and conversations between the teacher of philosophy Alberto - a wise, flexible, and well-informed mind, and Sophie, a teenaged girl. Gaarder studies the habits and points of interest of adolescents so that he can always use toys, animals, and ordinary life scenes familiar to the younger generation to create metaphors which make boring philosophical knowledge a fun reality, by using topics that can be observed and applied in everyday life. For example the author writes “It is like watching a magic trick. We cannot understand how it is done. So we ask: how can the magician change a couple of white silk scarves into a live rabbit?” (Gaarder, 1994, p. 13). At the beginning of the correspondence, he compared the universe to a little white rabbit in the hands of a magician. Human beings are microbes that hide in the depths of fine hair, while philosophers always try to climb up to the ends of fine hair and look down into the secrets of the whole world, Gaarder states

P.S. In the Bible there is something that could have been one of the fine hairs of the rabbit's fur. The hair was called the Tower of Babel, and it was destroyed because the Magician didn't want the tiny human insects to crawl up that high out of the white rabbit he had just created. (Gaarder, 1994, p. 97)

Throughout the novel, Sophie witnesses the history of philosophy in a lighthearted, fun way. She learns about medieval philosophy inside a Gothic-style church - complete with Professor Alberto dressed as a monk - and also discovers the lives of Jean-Paul Sartre and Simone de Beauvoir in a delicious French café, “But we are going to concentrate on the French existentialist Jean-Paul Sartre, who lived from 1905 to 1980. He was the leading light among the existentialists — at least, to the broader public” (Gaarder, 1994, p. 349). The novel is addressed to a wide range of readers, but most intentionally to an adolescent audience, who have rare opportunities to read books aimed towards them about some of the basis of human life and existence. The main character's cross-country journey from the old to new world of philosophical

reflections in an action-adventure genre setting makes reading this novel an exciting experience with a simultaneous educational effect, Siahaan states “The excess of Sophie’s World novel is to raise the nature of life in the philosophical musings of a teenage girl who narrated so easily understood” (Siahaan, 2016, p. 42). The book allows readers to combine, and enhance the possibilities of recreational and working reading, making the study of philosophy and other cultural disciplines more effective. The novel presents lessons for the teacher about the problems that students face with learning, taking into consideration interests and hobbies. Many topics are explored in the novel such as Antiquity and the Middle Ages, the Renaissance and the new natural sciences, rationalism, and empiricism, Christianity, Science, Kantianism, Hegelianism, as well as the works of Marx, Darwin, Freud, and Sartre - all these historical, philosophical, and cultural materials do not look at all scary in life, Gaarder writes “We shall briefly talk about Marx, Darwin, and Freud. And if we can manage a few closing comments on Sartre and Existentialism, our plan can be put into operation” (Gaarder, 1994, p. 239). Reflecting on the cognitive and pedagogical possibilities of the novel, the writer leaves the discussion of its literary and artistic merits to specialists. Philosophy permeates everything people know; the way they think, feel, and discover the world around them. Philosophy is the most comprehensive knowledge because it deals with the great themes of humanity. Discovering the world of philosophy is not only a journey through knowledge, it is also an opportunity to understand the universe and ourselves. The author indicates the learning progression of Sophie in which there is a significant strategy of learning that is reflected intellectually in the reader’s process of education, and the writers, in their *study RATIONALITY VALUE IN JOSTEIN GAARDER’S SOPHIE’S WORLD* state “Sophie’s World mainly tells about Sophie’s experience in learning about western philosophy. Western philosophy is a line of related philosophical thinking, beginning in Ancient Greece, including Europe and its former colonies up to the present day” (Rabbiyani, Kuncara, Valiantien, 2017, p. 74). Therefore, many readers will feel that this is a novel about Sophie. However, readers will gradually come to understand the hypothetical mystic and teacher of philosophy. Under this gradual analysis, Sophie also learns the content of philosophy step by step and gradually comprehends different concepts. From one letter to another, and from one question to another, Sophie begins her ‘cycle of philosophy’ and she has maintained her ability to feel amazement in the world and life is always something new and amazing for her. Sophie’s gradual understanding of her own existence is the process of gradually coming into her self-awareness. It seems that Gaarder builds in his novel a model of a whole school, a philosophical school in the traditions of antiquity. Perhaps, as in the book, the

author imagines the philosophical education of students of secondary school age, considering them ready for serious reflections on ‘adult’ topics such as “History and Medicine” (Gaarder, 1994, p. 43). *Sophie's World* is both a novel and a history of philosophy, so it’s no surprise that philosophy is a thread woven throughout. For example, when teaching ancient Greek philosophy, Alberto took Sophie to the Parthenon, the Theater of Dionysus, “This is a model of the Parthenon temple on the Acropolis. You have also seen it in real life” (Gaarder, 1994, p. 302). Philosophy encourages people to not stop asking until their curiosity is fulfilled. Nowadays the current education systems are good, but there is a great need for an exciting, smooth presentation style such as in *Sophie's World*. When Gaarder teaches the ideas of Anaxagoras, he used modern laser imaging as a measure, “A couple of present-day examples can perhaps illustrate Anaxagoras' line of thinking. Modern laser technology can produce so-called holograms” (Gaarder, 1994, p. 31). Poetry, novels, drama, comedy, fantasy, adventure, and detective stories are some of the literary genres that have long been accustomed to including philosophy, making it more accessible to the general reader, in turn, allowing them to acquire more knowledge. Also, when the author teaches Democritus’ atomic theory, Albert Knox uses the building blocks of children's games as an analogy to Democritus, “You probably remember that Democritus and the materialists said that nature must consist of minimal parts that everything is made up of” (Gaarder, 1994, p. 255). To develop the process of teaching and learning in current education, teachers, writers and others implant logical thinking in students allowing imagination, and in this way, the understanding of the content will not be schematic or ecclesiastical, but participatory, mutual, comprehensive, and without limits of thought. When teaching medieval philosophy, he designed a chronicle scene in the middle of the night, using ten clocks to represent a thousand or ‘ten hundred’ years, which enhanced the experience of the millennium darkness, “The word 'medieval' is used negatively nowadays about anything that is over-authoritative and inflexible” (Gaarder, 1994, p. 133). The successful analogy in the novel as Gaarder presents it is ‘Kant’s glasses’ Immanuel Kant was a famous 18th-century German philosopher who had a unique view of the way humans make sense of the world. Kant believed that our perception of the world is affected by certain conditions in the human mind, and he believed that there are certain tendencies in our mind that influence the experience we gain, “He is also significant as the person who set the great philosopher [...] on the road to his philosophy” (Gaarder, 1994, p. 206). Additionally, the author teaches some Greek mythology “A mythological world picture also existed in Greece when the first philosophy was evolving. The stories of the Greek gods [...] gods were called Zeus and Apollo, Hera and

Athene, Dionysos and Asclepios, Heracles and Hephaestos, to mention only a few of them” (Gaarder, 1994, p. 21). *Sophie's World*, that gained a strong cult following is a multi-view of reality. It is worth highlighting the special contribution it makes to the development of pedagogy, far from its criticism, but rather the constant desire for knowledge and the search for new thinking, where the concept of learning prevails throughout the work through its use of multiple examples. Another consideration was represented by the teacher's role as the focus of motivation and strengthening the teaching and learning process.

Conclusion

By examining how Brown deploys suspenseful cliffhangers and historical intrigue in *The Da Vinci Code*, while Gaarder weaves philosophical inquiry and playful metafiction in *Sophie's World*, readers may see a stark contrast in their pedagogical techniques, each effectively sparking curiosity but catering to vastly different learning styles. This article's aim is to compare the two selected novels from a logical approach. Both authors use the same technique in presenting philosophical or historical information which is the dialogue between the characters in a discussion form. In *Dan Brown's The Da Vinci Code*, the pedagogical technique is a whirlwind tour through hidden codes, secret societies, and historical conspiracies. It's a nonstop thrill ride, each chapter a puzzle piece clicking into place, propelling the reader forward with breathless anticipation. Brown dangles cryptic clues like carrots before a race horse, his prose a breathless gallop that keeps the reader glued to the page, desperate to unravel the next layer of the mystery. This approach is akin to a master storyteller weaving a spellbinding yarn, captivating the audience with sheer momentum and intrigue. While the learning happens organically, almost subliminally, as readers decode symbols and chase historical rabbits down their holes, the focus remains fixed on the adrenaline rush of the chase itself. In contrast, Jostein Gaarder's *Sophie's World* takes a decidedly more introspective route. Here, the pedagogical technique is a Socratic dialogue, a gentle exploration of philosophical ideas through the inquisitive mind of a young girl named Sophie. Gaarder doesn't shy away from complex concepts, but instead guides the reader through them with Sophie as his conduit. He poses questions, encourages critical thinking, and sparks curiosity about the very nature of existence. The pace is deliberate, allowing for contemplation and deeper understanding. It's like sitting by a crackling fireplace, listening to a wise mentor share the accumulated wisdom of ages, each conversation igniting new thoughts and perspectives. While the excitement lies in the exploration of ideas themselves, the journey is one of quiet contemplation, a slow unraveling of the

universe's mysteries rather than a breakneck dash towards a preordained conclusion. Ultimately, both Brown and Gaarder achieve the goal of igniting a passion for learning, albeit through contrasting pedagogical approaches. Brown's *Da Vinci Code* is a shot of intellectual adrenaline, a thrill ride through history and mystery that leaves readers breathless and wanting more. Gaarder's *Sophie's World*, on the other hand, is a slow burn, a gentle invitation to a lifelong love affair with philosophy. One leaves you breathless and buzzing, the other leaves you contemplative and brimming with questions. Both, however, leave an indelible mark, proving that learning can be an adventure, a journey tailored to different minds and hearts, each equally valid and enriching. When Brown highlights historical, religious, and social regards with new possible interpretations this discloses a cognitive matter, allowing readers to gain more progress in their knowledge level. In *Sophie's World*, Jostein Gaarder creates two characters and through them, he explains philosophical facts. Sophie Amundsen the protagonist of the novel, is a young girl in her fourteenth year. Albert Knox is a creative genius who teaches Sophie some philosophy. Simultaneously *Sophie's World* is a novel and a history of philosophy, Sophie uses philosophy to make sense of the world. This is not only a novel on the history of philosophy, but an eclectic exploration of the roots of philosophy by a contemporary pro-naturalist humanist. All in all, both works indicate possible educational purposes.

BIBLIOGRAPHY

Brown, D. (2004). *The Da Vinci Code*. BCA by arrangement with Bantam Press a division of Transworld Publishers The Random House Group Ltd.

Gaarder, J. (1994). *Sophie's World*. Translation copyright © 1994 by Panlette Moller. Originally published in Norwegian under the title Sofies verden. copyright © 1991 by H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard), Oslo.

Carter, K. (1993). The Place of Story in the Study of Teaching and Teacher Education. *Educational Researcher*, 22(1), 5–18. <https://doi.org/10.2307/1177300>

Ciornei, I. S., & Grecu, M. V. (2017). Methodical Aspects Of Teaching Literature for Pedagogy of Preschool /Primary Education Students. In E. Soare, & C. Langa (Eds.), *Education Facing Contemporary World Issues*, vol 23. *European Proceedings of Social and Behavioral Sciences* (pp. 1828-1836). Future Academy. <https://doi.org/10.15405/epsbs.2017.05.02.224>

Yasa F. (2014). *The Analysis Of Moral Values Found In Nathaniel Hawthorne's Short Story "The Golden Touch" And Its Application In English Language Teaching*. <http://repository.umpwr.ac.id:8080/bitstream/handle/123456789/2640/102120300-Fanni%20yasa.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Hipkins, Bolstad, R, Baker, R, Jones, A., Barker, M., Bell, B., Coll, R., Cooper., B, Forret, M., Harlow, A., Taylor, I., France, B., and Haigh, M., (2002). *Curriculum, Learning and Effective Pedagogy: A Literature Review in Science Education*. University of Waikato and New Zealand Council for Educational Research with Auckland College of Education.

Siahaan, L. (2016). MORAL VALUES IN THE NOVEL "SOPHIE'S WORLD" BY JOSTEIN GAARDER. *Dialectical Literature And Education Journal (DLEJ)*.

GHENÍ AL GHANIM

Rabbiyani, S. Kuncara, S. Valiantien, N. (2017). RATIONALITY VALUE IN JOSTEIN GAARDER'S SOPHIE'S WORLD. *Jurnal Ilmu Budaya*, Volume 1 Nomor 2 Edisi April 2017.

Skinner, B. (1974). *About behaviorism*. Published in the United States by Alfred A. Knopf, Inc., New York, and simultaneously in Canada by Random House of Canada Limited, Toronto. Distributed by Random House, Inc., New York.

Mayer, R. (1987). *A Cognitive Approach*. Library of Congress Catalog Card Number 86-27842

THE TRANSFORMATIVE POWER OF USE OF SPACE IN HARDY'S "SATIRES OF CIRCUMSTANCES: IN FIFTEEN GLIMPSES": A CHANGE FROM THE PUBLIC SPACE TO PRIVATE AND VICE VERSA

Suay YILMAZ*

Abstract: "Satires of Circumstances" which is a part of a poetry collection by Thomas Hardy consists of fifteen poems which produce a moral question and a scenery of a daily life of people. The settings of these poems are ordinary places ranging from a living room, bride's room, in a restaurant, in a store, outdoors, and in the cemetery. There are three poems which take place in the cemetery: "By Her Aunt's Grave", "In the Cemetery", and "In the Moonlight". These poems are of importance to discuss in terms of cemetery's dynamism as a both public and a private space are designated through the relations and activities of the people. The cemetery in the three poems as a dynamic area is discussed in terms of public and private space and the dynamism in between drawing on the notions of public space put forward by Mike Devereux and David Littlefield, and definitions of private space by. (154 words)

Key Words: cemetery, public space, private space, dynamism.

THOMAS HARDY'NİN VAZİYETLER ÜZERİNE HİCİVLER: "ON BEŞ BAKIŞTA" ADLI ÇALIŞMASINDAKİ MEKÂN KULLANIMININ DEVİNGENLİĞİ: KAMU ALANININ ÖZEL ALANA VE ÖZEL ALANIN KAMU ALANINA DÖNÜŞÜMÜ

Öz: Thomas Hardy'nin *Satires of Circumstance with Lyrics and Reveries with Miscellaneous Pieces* adlı şiir koleksiyonunun parçası olan "Vaziyetlere Hiciv" ("Satires of Circumstance") adlı çalışması her biri ahlaki bir soru yöneltten ve insanların gündelik hayatlarından bir sahne sunan on beş şiirden oluşmaktadır. Bu şiirlerin mekanları sıradan yerler olup bir oturması odasından tutun, gelin odasına, yatak odasına, bir restorana, bir dükkana, dış mekana ve mezarlığa uzanacak şekilde çeşitlidir. Şiir koleksiyonunun bu kısmında mezarlıkta yer alan üç şiir bulunmaktadır: "Teyzesinin Mezarında", "Mezarlıkta", ve "Ay Işığında". Şiirlerde hem ilişkiler hem de insanların gerçekleştirdikleri eylemler yoluyla tayin edilen mekan algısı hem kamu hem de özel mekân olarak değişken bir özellik taşıdığından, bunun tartışılması önem arz etmektedir. Mike Devereux and David Littlefield tarafından ortaya koyulan kamu alanı tanımı ve Daniel J. Solove'nin yapmış olduğu özel alan tariflerinden yola çıkarak bu üç şiirdeki mekânı oluşturan mezarlık, kamu alanı, özel alan ve bunların arasındaki değişkenlikler bakımından devingen bir mekân olarak tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: mezarlık, kamu alanı, özel alan, devingenlik

ORCID ID : 0009-0009-5477-4195

DOI : 10.31126/akrajournal.1343594

Geliş Tarihi : 15 Ağustos 2023 / Kabul Tarihi: 08 Mart 2024

*Çankaya Üniversitesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı.

Article Text

In his *Satires of Circumstance with Lyrics and Reveries with Miscellaneous Pieces* poetry collection, Thomas Hardy discusses philosophical and moral questions to portray conflicts about human nature. Along with the universal issues discussed, Hardy does not cling to one form of poetry which makes the poems rich in form and which frees the speakers of the poems from any possible limitation caused by form. Hardy touches upon numerous issues on human nature leaving the reader with questions, without providing a didactic message. The collection consists of six parts namely “Lyrics and Reveries”, “Satires of Circumstance”, “Lyrics and Reveries (continued)”, “Poems of 1912-13”, “Miscellaneous Pieces”, and “Postscript”. The second part “Satire of Circumstance” which is also subtitled as “In Fifteen Glimpses” has fifteen poems. In each poem, there is a scene portraying or dealing with a moral question. The poems represent a grasp of ordinary moments taking place in various places including the cemetery. Three poems, “By Her Aunt’s Grave”, “In the Cemetery”, and “In the Moonlight” reveal a dynamism in the cemetery as both a public and a private space through the spatial activities of people. Thus, the paper aims to discuss how different usages of the cemetery in Hardy’s poems create a dynamism between public and private space allowing reciprocal changes to show the usage as an instrument to define the spaces drawing on public space definitions by Mike Devereux and David Littlefield and private area discussions by Daniel J. Solove.

Cemetery might be thought of not only as a public area but also a private space. According to Kevin Lynch, public area means “all those regions in the environment which are open to [...] people” (254-255). Everyone is welcome in public areas as in the cemeteries. In addition to Lynch’s general definition of public space, to narrow down the definition Sendi and Marusic put forward that “public space is [...] a place outside the boundaries of individual or small-group control, used for a variety of often-overlapping functional and symbolic purposes. Accordingly, people have access to spaces, activities, information, and resources.” The cemetery is a symbolic place in which people visit their dead, talk to them, remember them, and believe that they are in a better place, rather than under the soil. Hence, the cemetery setting in the three poems creates a public environment by gathering people in one area. On the other hand, in cemeteries there are certain designated areas for each person who is dead. These separated areas create a private property for them, and for those who visit them. Those who visit their dead go directly to a certain area to pay their remarks, and share their feelings, not to the other graves because each grave creates a sense of privacy around it, and they are private in that sense because there is a specific person to be visited and to be remembered in a grave. To

elaborate on the discussion, the notion of “ownership” which was suggested by Devereux and Littlefield while defining private space is employed. Thus, graves can be thought of as private areas owned by certain people. The public space / cemetery and the private areas / graves in it create a dynamic environment in which the relationship might change. According to Solove “[p]rivacy involves one's relationship to society; in a world without others, claiming that one has privacy doesn't make much sense,” (1104). The privacy in the poems is created through either the visitors' spatial practices in relation with the dead, or it is violated or recreated through communication with a third party. In the three poems the usage of the space changes the texture of the nature of the space by making it public or private.

To start with the third poem of “In Fifteen Glimpses,” “By Her Aunt's Grave,” the privacy of the space is discussed through the lack of a grave stone and its implications as well as the visitors' relation to the dead, and also the disruption of the privacy through an observer. The poem starts near a grave, with two people, a woman and a man. The title gives the relationship of the woman to the dead. When Solove's definition of privacy is employed, the grave could be named as a private area from the beginning because of the relationship between the woman and the dead. The reason why the woman and the man are there is not given, but it could be just for a visit, which is also a private event. This private event is observed by a speaker, who sees and hears the conversation between the woman and the man, conveying it to the reader. Not only in accordance with the notion of ownership which is suggested by Devereux and Littlefield in private space because of the ownership of the grave by the dead aunt, but also applying the relationship of the woman to the aunt in line with Solove's privacy definition, the dead aunt's grave could be referred as a private area. In the first six lines, the girl makes a confession of how her aunt trusted her with the headstone money, and how she hasn't fixed it yet. The poem directly starts with the mention of the money:

“Sixpence a week,” says the girl to her lover,
 “Aunt used to bring me, for she could confide
 In me alone, she vowed. 'Twas to cover
 The cost of her headstone when she died.
 And that was a year ago last June;
 I've not yet fixed it. But I must soon.” (Hardy 1919)

The woman's speech reveals the owner of the grave, the aunt, and consequently makes it a private area. On the other hand, the reason why the woman might have needed to explain it could be the absence of the headstone which undermines the privacy of the aunt's grave. Without the headstone, only the

ones who know the certain place might go there to visit the aunt, but the other people might not know who lies there. For the others, the grave is an ordinary one. In addition to that, the secret shared by the woman disrupts the privacy between the aunt and the woman as she reveals it to a third party. Solove explains this with the notion of secrecy as an element of privacy, and he states that unveiling of the secrecy might result in a loss in privacy (1103). On the other hand, Solove also explains privacy with relations among people, and the relation between the woman and the man could allow the sharing of the secret. In a way, the shared secret on the gravestone disrupts the privacy between the aunt and the woman affecting the private area, however, it builds up a new one between woman and the man, which is an alternative space, not in line with the aunt's grave. However, the reaction of the man disrupts the created alternative private area as he says:

“And where is the money now, my dear?” (Hardy 1919)

The man takes the topic of the conversation, which started with the mention of the money and developed into a confession, back to the money issue as if the confession did not matter. Since he ignores the private issue, and since the privacy is created through relations, his attitude disrupts it. By ignoring the fact about the gravestone which is a tool to designate the area, he disregards the privacy of the grave. The answer of the woman helps the disappearance of the privacy and private place as she continues:

“O, snug in my purse . . . Aunt was *so* slow
 In saving it—eighty weeks, or near.” . . .
 “Let’s spend it,” he hints. “For she won’t know.
 There’s a dance to-night at the Load of Hay.”
 She passively nods. And they go that way. (Hardy 1919)

The wording of the woman hints the disappearance of the private area as the noun form of snug might be used while referring to public areas. According to Oxford Language Dictionary, the first meaning of snug as an adjective is “comfortable, warm, and cosy; well protected from the weather or cold.” On the other hand, the second meaning of the word as a noun form is related to public which might be a sign of the change in the nature of the space towards a public one since it means “a small, comfortable public room in a pub or inn.” After the location of the money is revealed, the man directly suggests spending it, supporting his offer with the fact that the dead aunt will be ignorant of it. His attitude towards the issue is totally materialistic, not caring about the morals, or responsibilities. He even finds a place to spend the money, and the woman who is related to the aunt and who was trusted with the money decides to spend it not on the headstone but on a dance with the man. After they make

sure of their plan, they leave the grave. While their visit to the grave, there is not one word or action addressed to the aunt, which contradicts with the woman's relation to the dead. Till the sixth line, the private issue about the headstone is revealed to the man, but the aunt who was the topic of their conversation is only addressed as a third person to mention the money issue. In her visit to the aunt, the woman's spatial activities are mostly on talking to the man and talking about money. It creates a conflict with her relation to the aunt. After the man's suggestion of spending the money on a dance, she "passively nods" accepting his offer instead of rejecting him - to protect the private area and to keep it by fixing the headstone. Her passivity helps break the privacy, and their leaving the grave means the headstone might never be fixed at all. Although the grave of the aunt is a private area through the ownership of the aunt, and through the relation of the visitor the aunt, it also gains a dynamic aspect via the conversations between the woman and the man, and their spatial activities, namely becoming a public area due to the failure to address the visited dead, and due to the absence of a headstone which would designate the space privately to the others.

In the sixth poem, "In the Cemetery", the cemetery as a public space changes into a private area not only through the mothers' visit to their deceased children, but also through the speaker's learning a secret about the nature of the grave. The children mentioned share a public grave, which creates an ambivalence in the sense of privacy as the word public challenges the sense of privacy whereas the word grave highlights a private area for the dead. According to Natural History Museum, graveyards in London were overcrowded in the 1800s. This situation "[...] meant relatively fresh graves were broken into while new ones were being dug, and corpses were dismembered in order to make room for more [...]." Hence, the children might be citizens who died at different times but who were buried in the same grave because of the "overcrowding of the dead" as it is given in the poem "[b]ut all their children were laid therein / [a]t different times, like sprats in a tin,". The records of the same institution also state that a cholera epidemic which occurred in 1848 caused the death of 60.000 people. This resulted in the closure of the graveyards in the city center and relocation of the deceased to areas outside the city. The children might be some of those who were relocated. Although how many children there were in the grave is not stated, it is a mass grave which could be regarded as a public space. However, the visit of the mothers changes its nature into a private area as each, except one of them, sees the grave as an entity only belonging to their children demarcating the area by saying "[...] mine lies here." It is also in accordance with Solove's privacy definition as he explains privacy through designations made by people because of their relationships. Thus, the women's

relation to the dead might be seen as an element which makes the space a private one. The mothers argue about where their children lie, and a removal of one's flowers on the grave, as each claim that the grave belongs to their child, except one:

One says in tears, 'Tis mine lies here!
 Another, 'Nay, mine, you Pharisee!
 Another, 'How dare you move my flowers
 And put your own on this grave of ours!' (Hardy 1919)

The first and the second mother claim the grave as their child's, but the third mother denounces the other mothers since they fail to acknowledge the fact that there are more than one child in the grave, and they moved away the her flowers and planted their own. The difference in their perspective also underlines the sense of privacy and its demonstration by the mothers. Although the first and the second mother see the grave as a private area, they do so only by regarding the fact that there are other children in the grave. The other children's existence in the grave might be a disruption of privacy for them. However, the third mother recognizes the presence of the other children in the grave since she calls the grave as "this grave of ours[.]" She seems to be able to keep her sense of privacy as well as acknowledging the existence of the others in the grave. The removal of the flowers, on the other hand, might be interpreted as a reaction as the first and the second mother. Thus, they change it by planting their own flowers inserting a sense of privacy in the grave. In this part of the poem, the area is bestowed with the characteristics of a private one due to the activities of the mothers. In line nine, on the other hand, a truth which is revealed by the man of the cemetery might change the nature of the grave:

"And then the main drain had to cross,
 And we moved the lot some nights ago,
 And packed them away in the general foss
 With hundreds more. But their folks don't know,
 And as well cry over a new-laid drain
 As anything else, to ease your pain!" (Hardy 1919)

The man of the cemetery reveals a secret to the speaker who thinks there are children in the grave like "sprats in a thin." On the other hand, the speaker's relation to the children is not known. He might be a relative of the dead or not. If he is a relative, then the sense of privacy of the space for him or her is lost. However, if he/she is a stranger to the children, there is no relation to create or disrupt his or her sense of privacy. On the other hand, the discourse of the man of the cemetery transforms the place into a public area as he describes their dismembering of the bodies from the grave "in [a] general foss." To turn back

the mothers, there is a valid question to be asked: Is it the nature of the place which makes it private or public, or is it the perspective and the actions of the people who form an idea of the space in their minds? Drawing on Solove's definition of the private space in terms of relations, it might be suggested here that the mother's relation to the space makes it private area even though in reality their children are not lying there. This reality is unknown to the mothers. For them, the area belongs to their children whereas for the man of the cemetery the area is a piece of soil under which a pipeline crosses. The cemetery plays a dynamic role in which it becomes a private one through the mothers, and it loses its characteristics of a private area through the man of the cemetery and his actions.

The fifteenth poem, "In the Moonlight" illustrates a dynamism in space creating a private area through the actions of a visitor and his addressing to the dead, and a disruption of this private area caused by and intervention, which might turn the space into a public area. The poem consists of a dramatic dialogue between two speakers one of which is visiting a grave, and another who starts the conversation addressing the visitor. Thus, they are called as the visitor and the observer. The visit of the first speaker to the grave is a spatial activity, and his being there near the grave creates a private area which might signal not to be disturbed. However, he is disturbed by the observer through his speech:

"O lonely workman, standing there
In a dream, why do you stare and stare
At her grave, as no other grave there were?"

By addressing the visitor, the second speaker disrupts the privacy of the visitor who is visiting the grave. Solove defines such issues as privacy problems as the private activity is disturbed by an intervening element (1088). With the intervention, the attention of the visitor turns from the grave to the observer. This results in a disconnection in the moment of privacy between the visitor and the dead. By interrupting privacy, and creating an interaction with the visitor, the observer transforms the space into a public one by using its dynamism. Their chatting, on the other hand, supports the privacy as the man gives details about his relationship to the dead. This creates a sharing of private information between the two men, and the space between them turns into a private one through their conversation. The second speaker comments on:

"If your great gaunt eyes so importune
Her soul by the shine of this corpse-cold moon,
Maybe you'll raise her phantom soon!" (Hardy 1919)

The observer ridicules the man's gaze on the grave as defining it to "importune" which means "to make repeated, forceful requests for something, usually in a way that is annoying or causing slight problems" (Cambridge Dictionary). He expresses the situation as if the first speaker is troubling the dead by staring at the grave. From this expression, it might be inferred that it is not the observer who disturbs the privacy of the grave, but it the visitor who "annoys" the dead by insistently staring at the grave. In that account, the cemetery gains a dynamism between these two people due to their spatial activities and their conversation. The visit brings about the private feature of the space, and the conversation turns it into a public one. The relationship between the visitor and the observer is not given. They might know each other, or they might not. However, the observer seems to be ignorant of the relationship that the visitor and the dead had had:

"Why, fool, it is what I would rather see
Than all the living folk there be;
But alas, there is no such joy for me!"

The visitor's answer to the observer might be illustrated as an evoking of the public feature of the space, allowing different people who might not know each other to be in the same locality, and maybe to communicate as in Lynch's public space definition. The topic which they talk about, on the other hand, is related to the dead and the visitor, and their relationship. Although the distance between these two men, which is not known in measure but which allows them to communicate, shows an aspect of a public space letting these people to be in the same locality. With the topic of their talk, the distance between them which protects the private area is overcome through their mention of the relationship which turns the space into a private one. From this point of view, the area shows both public and private space features. The conversation lets the observer to assume the relationship from the visitor's answer. Thus, he claims:

"Ah—she was one you loved, no doubt,
Through good and evil, through rain and drought,
And when she passed, all your sun went out?"

However, the claim is rebutted by the answer of the visitor as he explains the situation was the opposite:

"Nay: she was the woman I did not love,
Whom all the others were ranked above,
Whom during her life I thought nothing of."

Even the visitor's relation to the dead is challenged by his description of the woman as "the woman I did not love". However, from his utterance, it

could be revealed the situation was in the past, and now he loves or wants the woman as he says for her phantom's coming back "[w]hy, fool, it is what I would rather see / [t]han all the living folk there be". The place changes between a public and private area through the spatial activity of the visitor and intervention of the observer. However, the visitor reflects his relation to the dead and creates a private area not only with the dead, but also with the observer making use of the dynamism of the cemetery.

All in all, Hardy's three poems demonstrate how the usages and actions of people might create a dynamism in terms of space making it public and private. In the poems of the "In Fifteen Glimpses," namely "By Her Aunt's Grave", "In the Cemetery", and "In the Moonlight," the dynamism is made possible through utterances made by visitors, as well as the disruption of privacy through third parties. In the first poem discussed, "By Her Aunt's Grave," the grave is discussed as a private entity building upon the definitions on privacy made by Devereux and Littlefield as well as Solove. However, the absence of the gravestone creates a lack in the sense of privacy as the others will not know who they grave might belong to. Also, the conversations between the visitors might be seen as a disruption to the private area as they result in a decision on spending the headstone money. The observer, who is the speaker of the poem, also figuratively disintegrates the private area by conveying a private scene to the readers. The second poem in this paper, "In the Cemetery" presents how the perception of a space affects its sense of privacy. The mothers who pay a visit to their children's grave regard it as a private area. However, the place's privacy is threatened as the children do not actually lie there. Even though the mothers take the grave as a private area, the man of the cemetery disrupts this privacy not only by changing the location of the dead. In the last poem discussed, "In the Moonlight," the cemetery's dynamism is made possible through a private visit by a visitor to a grave, and its intervention by a third party. While the visit to the dead underlines the private characteristic of the area, the intervention by a third party emphasizes the public characteristic of it. Thus, it is not only the nature of the space which makes it private or public, but it is the perception of people, and actions of them which endow the space with such qualities.

BIBLIOGRAPHY

Atkinson, Rowland. "Domestication by Cappuccino or a Revenge on Urban Space? Control and Empowerment in the Management of Public Spaces." *Urban Studies*, Vol. 40, No. 9, August 2003, pp. 1829–1843.

Chedzoy, Alan. "Fifteen Types of Infidelity: A Commentary on Hardy's Satires Of Circumstance." *The Hardy Society Journal*, vol. 11, no. 1, 2015, pp. 91–96. JSTOR, <https://www.jstor.org/stable/48561720>. Accessed 19 May 2023.

Jones, Peter. "The Changing Relationship Between Public and Private Space." *Town and Country Planning*. U of Gloucestershire. 2022, May-June, pp. 202-207.

ORCID: 0000-0002-9566-9393 (2022)

Lynch, K. (1972) *What Time is This Place?* (Cambridge: MIT Press). Cited in Balsas (2007, p254,255)

M Devereux and D Littlefield: "A Literature Review on the Privatisation of Public Space". University of the West of England Department of Architecture and the Built Environment, for Grosvenor, Jan. 2017. <https://uwe-repository.worktribe.com/output/1433865/aliterature-review-on-the-privatisation-of-public-space>

Ni Eigearthaigh, Aoileann, editor. "Editor's Introduction." *The Graveyard in Literature: Liminality and Social Critique*. Cambridge Scholars P. 2022, pp. ix-xvii.

Nissen, Sylke. "Urban Transformation From Public and Private Space to Spaces of Hybrid Character." *Sociologický Časopis / Czech Sociological Review*. Institute of Sociology of the Czech Academy of Sciences. December, 2008, Vol. 44, No. 6, pp. 1129-1149. Stable URL: <https://www.jstor.org/stable/41132666>

Ronen, Ruth. "Space in Fiction." *Poetics Today*. Duke U.P. Vol. 7, No. 3, 1986, pp. 421-438. <https://www.jstor.org/stable/1772504>

Solove, Daniel, J. "Conceptualizing Privacy." *California Law Review*, Jul., 2002, Vol. 90, No. 4 (Jul., 2002), pp. 1087-1155

"DELVING INTO THE DICHOTOMY OF MOTHER EARTH AND FATHERLAND IN 'THE WANDERGROUND' AND 'THE CLEFT'"

Zainab JABBAR*

Abstract: This study examines the relationship between women and nature in Doris Lessing's *The Cleft* and Sally Miller Gearhart's *The Wanderground* through using gender and ecofeminist lenses. Women's oppression is analogous to nature's oppression. Therefore, this article shows how a patriarchal (or male-dominated) society treats both nature and women and how society's standards unfairly dominate both. Both writers Sally Miller Gearhart and Doris Lessing argue that women and the environment, including (animals) are crucial to ecofeminism studies and practice; women may solve gender issues only by utilizing natural materials. The present piece portrays the female characters in both works acquiring an understanding of the underlying reasons behind every instance of misery they encounter in their lives. As a result, women attempt to escape the machismo society and create a nature-filled utopia (devoid of males). Although some women continue to live with men, they always opt for separation. Finally, this work shows how Gearhart's utopia is the outcome and redemption of *The Cleft's* dystopia.

Key Words: Mother Earth, *The Cleft* and *The Wanderground*, animal liberation, environmental safety.

"THE CLEFT VE THE WANDERGROUND ÇALIŞMALARINDA BULUNAN TOPRAK ANA VE BABA VATAN İKİLİSİ"

Öz: Bu çalışma, Doris Lessing'in *The Cleft* ve Sally Miller Gearhart'ın *The Wanderground* adlı eserlerinde kadın ve doğa arasındaki ilişkiyi toplumsal cinsiyet ve ekofeminist bakış açısıyla incelemektedir. Dolayısıyla bu makale, ataerkil (veya erkek dominantli veya üstünlüğünde) bir toplumun hem doğaya hem de kadına nasıl davrandığını ve toplum standartlarının her ikisine de nasıl adaletsiz bir şekilde hâkim olduğunu göstermektedir. Her iki yazar da kadınların ve doğanın (hayvanlar da dâhil) çevrenin ekofeminizm çalışmaları ve uygulaması için hayati öneme sahip olduğunu savunur; kadınlar toplumsal cinsiyet sorunlarını ancak doğa ile çözebilir. Bu eser, her iki kitaptaki kadın karakterleri, hayatlarında karşılaştıkları sefalet örneğinin arkasında yatan nedenleri anlayarak tasvir ediyor. Sonuç olarak, kadınlar eril toplumundan kaçmaya ve doğayla dolu (erkeklerden yoksun) bir ütopya yaratmaya çalışırlar. Bazı kadınlar erkeklerle yaşamaya devam etseler de her zaman ayrılığı tercih etmektedirler. Son olarak bu akademik çalışma Gearhart'ın ütopyasının nasıl *The Cleft*'in distopyasının sonucu ve kurtuluşu olduğunu ortaya çıkarıyor.

Anahtar Kelimeler: Toprak Ana, *The Cleft* ve *The Wanderground*, hayvan özgürlüğü, çevre güvenliği.

ORCID ID : 0000-0002-9171-8979

DOI : 10.31126/akrajournal.1389525

Geliş Tarihi : 11 Kasım 2023 / Kabul Tarihi: 27 Mart 2024

*İngiliz Dili ve Edebiyatı. (Bir kuruma bağlı değil.)

1. Introduction

Nature is thought to be everything found in green life; it refers to all the creatures, plants, and other natural phenomena that exist without the intervention of humans. As much as its preservation is valued by society, the concept of nature remains enigmatic. In its history, the term “nature” appears to have accumulated a variety of different and occasionally contradictory meanings. The Current Western use of the word ‘nature’ denotes something in opposition to humans. However, this opposition does not include women and children because women’s position is considered fundamentally closer to nature; under the gendered division of labour, women’s jobs have always included close interaction with nature. The idea leads some to feel that nature is not hostile to women and children; this perspective considers the relationship between women and nature as mutual exchange, symbiosis, and harmony (Shiva, 1989, p. 41).

Feminist ecologists are aware of the connection between women and nature. For instance, Chaia Heller, a social ecology and feminist theory professor, posits similar concepts. She argues, “Love of nature is a process of becoming aware of and unlearning ideologies of racism, sexism, heterosexism, and ableism so that we may cease to reduce our idea of nature to a dark, heterosexual, ‘beautiful’ mother” (Heller, 1993, p. 231). In this aspect, Ellen O’Loughlin elaborates: “We have to examine how racism, heterosexism, classism, ageism, and sexism are all related to naturism,” (O’Loughlin, 1993, p. 148). Emerging from the groundwork of previous assumptions, feminist ecologists have flourished, meticulously examining the intricate web of interconnectivity between diverse issues. These include, but are not limited to, racism, environmental degradation, economic systems, electoral politics, animal liberation, reproductive rights, spirituality, and holistic healthcare practices. Additionally, this kind of activism has demonstrably impacted and collaborated with movements for environmental justice, and women’s spirituality.

The study of nature and women’s correlation is called Ecofeminism as Mellor (1997) states, “Ecofeminists who draw on radical and cultural feminism see this study as a near essentialist bond between women and the environment” (Mellor, 1997, p. 147). To comprehend the specific relationship between women and nonhumans, one must first understand women’s oppression, subjugation, or controlling their bodies (Warren, 2000, p. 1).

As a basis, ecofeminism starts with analyzing gender authorities; gender and environmentalism are related. Ecofeminists have investigated the impact of gender categories to demonstrate how social conventions oppress women and the environment. In her introduction, Mellor (1997) argues that ecofemi-

nism links the exploitation and destruction of the natural world and the subjugation and oppression of women. Ecofeminism, like greens, considers the natural world as interrelated and autonomous, and it, like feminism, considers humanity as systematically gendered in ways that subjugate, exploit, and abuse women. According to ecofeminists, gender inequality leads to a harmful connection between humankind and the rest of the natural world (Mellor, 1997, p. 1). As a result, ecofeminism has become generally recognized as a global warning for humanity over the last four decades. In recent years, researchers have become increasingly interested in the interaction between women and the environment and how it affects the other sex. Humans and nonhumans have long agreed that women and nature rule monuments differently. Several discourses have formed sustainability, and the role of women in developing these notions has increased over time.

Ecofeminist writers provide credible arguments as to why women are more suited to nature. Moreover, they illustrate that ecofeminism offers a remedy for arthritis in terms of the planet's ecological concerns. To restore environmental equilibrium and secure future generations' access to land, they increased awareness in society. Greta Gaard summarizes the preceding explanation: ecofeminism examines ecological degradation and social inequality based on the assumption that humans treat nature and how people treat one another are intrinsically linked (Gaard, 2001, p.158).

Many fictional novels, articles, essays, and other works have been published to highlight the notion of interpreting nature through gender theory. Some of these works, like Doris Lessing's *The Cleft* (2007) and Sally Miller Gearhart's *The Wanderground* (1979), focus on the relationship between women and the environment and stress ecofeminism and gender issues. In terms of these two works, both Doris Lessing and Sally Miller Gearhart have used similar aspects in their writings; the two novels are feminist separatist utopias. In both novels, women reject science as masculine and harmful; they prefer a green and more 'natural' way of life, living in loose communities outside of cities and connecting psychically with one another and the natural environment. Despite the distinctions between these two works, both authors seek to emphasize the ecological elements of nature and women throughout the ages. There is no requirement for males or their knowledge to assist women in surviving; women do this on their own, despite males' attempts to establish their socially built power. The stories of the two texts incorporate stereotypical gender identities into nature to assert the bond between women and nature.

Doris Lessing (1919-2013) is a fictional novel writer who is the Nobel Prize Laureate in literature (2007). Because she was born in Iran to British parents, Lessing was influenced by various cultures. She later relocated to South Africa

and Zimbabwe. She eventually settled in London and died there. Lessing is well-known as a writer of fiction, especially for works like *The Grass is Singing* (1950) and *The Golden Notebook* (1962). She has penned various works, including poems, novels, volumes, and most recently, *The Cleft*, published in 2007, which constitutes the central point of this study. Doris Lessing has made tremendous contributions to the realm of feminist literature. Although she has never claimed to be a feminist, she attempts to awaken the women's community to protest patriarchy through her writings. In this respect, Rapping (1975) states, "One can hardly think of Doris Lessing without thinking of feminine issues" (Rapping, 1975, p. 29). Besides, her literary production is highlighted as:

Doris Lessing writes from the point of view of someone who is part of the tradition of Western European literature, and yet distanced from it, writing from its margins. This 'marginal' perspective is one of her greatest strengths as a writer, giving her a freedom to explore and analyse the 'centres' of our culture which she has fully and imaginatively exploited. (King, 1989, p. ix)

Doris Lessing's novel *The Cleft* (2007) flips creation myths by portraying women as the first humans. Transit, an elderly Roman senator and a historian, devotes himself to writing the history of humanity's origins. He unavoidably leaves a record open to interpretation (Gendusa, 2014, p. 136). According to Lessing, the novel was inspired by a scientific report claiming that the fundamental and primal human stock is female. Because they cooperate with nature, women in *The Cleft* can rear children without the help of men. Lessing captures the reality of women as they exist in nature. The Cleft women emerge from nature to serve Mother Earth because women are the work product of nature. Even though Lessing portrays women as the first humans, a detailed examination of the text reveals that the author emphasizes traditional gender stereotypes and gender roles. By exploring the patriarchal structures depicted in the novel, the author seeks to uncover her stance on contemporary theories regarding gender socialization and the interconnectedness of gender and environmental issues.

On the other hand, Sally Miller Gearhart's *The Wanderground* (1979) deals with the subjugation of nature and women. Gearhart (1931-2021) is a political activist, a science fiction writer, and a lesbian separatist. She is ultimately the one who breaks the stereotypes imposed on her. In the novel, she successfully distances women from a male-dominated culture and builds a universe where males are non-existent. The author depicts women as "hill women" (Stories of the hill women) scattered across the Wanderground (The name of the place) (Gearhart, 1979, p.4). The author relies on the label "hill women" to define female characters as lesbians who reject men and achieve harmony with nature,

potentially reinforcing stereotypes. She describes herself as a science fiction writer; however, she concedes that there are no hill women in science fiction. There is no feminist awareness (Gearhart & Sturgis, 1980, p. 24). Her stories, which explore and articulate “the ritual return to nature,” are visions and measures of the strength women experience when removing themselves from urban, technological society and living alone in the forest (Roberts, 1980, p. 74). *The Wanderground* is groundbreaking for lesbian separatists but is possibly more important and long-lasting for eco-feminists. Using nature’s elements, women have discovered ways to heal their afflictions using only natural remedies. They can reach the centre of the world, fly and make objects levitate, and bear children without men. In one of her interviews, Sally Miller Gearhart contends:

I have been a science fiction buff all my life and never found in science fiction anything like the hill women because there is no feminist consciousness in science fiction. I think it was a combination of coming into my feminism with my science fiction/ mystical mentality. (Gearhart,1980, p. 24)

In *The Wanderground*, there is also a small minority group of males known as “gentles”; they are distinct from the men who are the cause of this separation. As a result, Gearhart’s work also opens the door for gender theory, which evolves the queer theory as well; the subject will be thoroughly covered in the following chapters. As evidence, she writes as follows on her website: “I am proud to have been a part of the movement that secured greater visibility for society’s lesbian, gay, bisexual, and transgender people” (Gearhart, 2021).

In this literary work, ecofeminism is introduced to depict women's relationship with nature and patriarchy which has an equal impact on both. The books of Sally Miller Gearhart and Doris Lessing express notions about women living as one with the broader natural environment and being able to control their fertility. The significance of ecofeminism in the novels emphasizes the importance of ecofeminism concerns in diverse manners. As a result of Western ideas that place men above women, *The Cleft* and *The Wanderground* perceive nature, women, and minority groups, and they are treated as second-class citizens. Both writers attempt to conclude similarly while using different techniques. Several issues related to the second theory will be mentioned, including how nature is captured in the texts. What are the novels’ settings? How are animals shown in both writings? Is there any difference between how women and men treat nature? What are the primary distinctions between the two texts? Nature has been feminized, while women have been naturalized. Aside from the sufferings and humiliations endured by women and nature in patri-

archal systems, there are experiential links between nature and women in literary works; ecofeminism and gender theory collaborate to investigate this connection in depth.

As comparative literature, this study analyses the works of Sally Miller Gearhart and Doris Lessing to anticipate women's struggles throughout history. Whereas Doris Lessing delves into the past and mythology of human beings by Roman Senator and reintroduces women to the planet as the earliest humans, Sally Miller Gearhart delves into women's current and modern life, away from cities and males. Both use imaginary characters to illustrate why women choose nature and a green lifestyle. They attempt to disentangle women from men and establish a universe populated entirely by females. They struggle to reach the desired outcome while developing their work.

2. Roots of Radical Care: Exploring the Theoretical Foundations of Ecofeminism

Ecofeminist theory has been created over the last decade by philosophers, scientists, activists, and academics worldwide. Many ecofeminists think that the urgency of contemporary social and ecological situations is sufficient for academics to become activists and instill a sense of social and environmental justice in every subject they teach (Gaard, 1996, p. 155). Greta Gaard draws attention to the subjugation of women and the environment in 1993, highlighting their parallels as ecofeminism advocates the abolition of all forms of oppression, believing that no endeavour to liberate women would succeed without an equal effort to liberate nature (Gaard, 1993, p. 1).

Like many other modern progressive movements, ecofeminism has its origins in the 1960s and 1970s social reform movements (Gaard & Gruen, 1993, p. 1). Essentially, the word 'ecofeminism' was developed in 1974 by the French feminist Françoise d'Eaubonne feminism" to emphasize the need for women to bring about an ecological revolution and came up with the phrase "Feminism or death" [Le féminisme ou la mort]. Ecofeminism, in general, adheres to the core feminist ideas of gender equality (d'Eaubonne, 1974, p. 221). To combat environmental deterioration, d'Eaubonne especially appealed to women, claiming that the "egalitarian administration of a world" would be the key to both their and nature's freedom. Indeed, ecofeminism, like feminism, was promoted and enhanced by French feminists. To justify this claim, Glazebrook (2002) agrees that "ecofeminism has conceptual beginnings in the French tradition of feminist theory" (Glazebrook, 2002, p. 12). In addition, Karen J. Warren presents a range of facts about ecological feminism as an introduction:

Just as there is not one feminism, there is not one ecofeminism or one ecofeminist philosophy. Ecological feminism has roots in a wide variety of feminisms (e.g., liberal feminism, Marxist feminism, radical and socialist feminisms, black and Third World feminisms). What makes ecofeminism distinct is its insistence that nonhuman nature and naturism (i.e., the unjustified domination of nature) are feminist issues. Ecofeminist philosophy extends familiar feminist critiques of socialisms of domination (e.g., sexism, racism, classism, heterosexism, ageism, anti-Semitism) to nature (i.e., naturism). (Warren, 1997, p. 4)

Ecofeminism has its own set of ideologies that may be summed up by its devotion to the environment and acknowledging the general public's link of women with nature. Trish Glazebrook states that although the word "ecofeminism" is commonly associated with Françoise d'Eaubonne, who introduced it in 1974, there have been earlier feminist supporters for the environment. Glazebrook also exemplifies the work of other beginnings such as Rosemary Radford Ruether. She argues that if women are to strive toward their emancipation, they must accept and work to remove nature's dominance (Glazebrook, 2002, pp. 12-13); "Women must see that there can be no liberation for them and no solution to the ecological crisis within a society whose fundamental model of relationships continues to be one of domination" (Ruether, 1975, p. 204). Because of its distinctive and creative approaches, ecofeminism is a development of the third wave of feminism. It opposes all "-isms" and celebrates variety; in other words, ecofeminism addresses all forms of social dominance, such as sexism, racism, classism, heterosexism, naturism, and so on.

While the connection between women and nature is a complex topic within ecofeminism, many ecofeminist writers indeed explore a deep affinity between them. They argue that both women and nature have historically been seen as "other" – subjugated, exploited, and undervalued by patriarchal systems. This shared experience of oppression fuels ecofeminist action, leading them to address environmental issues alongside all forms of gender injustice. They believe that dismantling harmful power structures that exploit women also paves the way for a more harmonious relationship with the natural world, fostering respect and sustainability for both. However, it is important to note that ecofeminism is not just about a romanticized connection between women and nature, but rather a nuanced framework for analyzing and resisting various forms of oppression (Merchant, 1995).

Ecofeminism contends that women's subjugation and the mistreatment of the natural environment are intrinsically linked (Mellor, 1997, pp. 1-2). Women and nature are inextricably linked; they are the creators of life. They also provide birth to organisms; women's wombs enable life to exist, as do forests,

thus providing habitats for a diversity of vegetation. In her book *Ecofeminist Philosophy: A Western Perspective on What It Is and Why It Matters* (2000), Warren remarks that trees, forests, water, drought, food production, and poverty are women's concerns. Additionally, she demonstrates, though ecofeminism begins with gender as a study category, that the relationship between nature and women is not inspired by gender oppression; the term "woman" elucidates critical aspects of the linked human control system. Warren also determines the reasons behind this: first, environmental degradation disproportionately affects people of colour, colonial people, the poor, and children. Often, women face more dangers than males. Second, female gender roles frequently coexist harmoniously with specific environmental concerns in ways that male gender roles do not. Third, some Western beliefs that underpin the conceptualization and dominance of nature are in ways that are unique from other forms of prejudice slanted toward men. As a result, ecofeminists focus on women to dissect the unique gender characteristics of human system dominance. In other words, they examine the role of women in the patriarchal structure of human society (Warren, 2000, pp.1-2).

According to ecological feminists ("ecofeminists"), important connections exist between the treatment of women, people of color, and the underclass on one hand and the treatment of nonhuman nature on the other. Ecological feminists claim that any feminism, environmentalism, or environmental ethic which fails to take these connections seriously is grossly inadequate. (Warren, 2002, p. 1)

Penning new visions, Susan Griffin has long used a literary style to investigate the relationship between women and the environment, commonly referred to as "collage" combining biography, poetry, and research to examine ecology, politics, and feminism. Griffin also states that women do not only develop a close relationship with greens but also have close relationships with animals:

We are the bird's eggs. Bird's eggs, flowers, butterflies, rabbits, cows, sheep, we are caterpillars; we are leaves of ivy and springs of wildflowers. We are women. We rise from the wave. We are gazelle and doe, elephant and whale, lilies and roses and peach; we are air, we are flame, we are oyster and pearl, we are girls. We are women and nature. And he says he cannot hear us speak. but we hear. (Griffin, 1978, p. 1)

Catherine Roach makes two points on the woman-nature connection in her article "Loving Your Mother: On the Woman-Nature Relationship" (1991). To commence, the environmental slogan "Love Your Mother" is problematic because of the way "mother" or "motherhood" is defined under patriarchy; ne-

vertheless, the second one addresses the most frequently asked issue: Are women more connected to nature than men? Mothers are commonly left to raise their children without the support of a father. The caregiver appears all-powerful and compassionate to a newborn and capricious and malicious. As a result, the infant grows to love, desire, despise, and dread the caregiver. Because the woman is generally the primary caregiver, she is rarely a “clean” parent in the same way the father is. As a consequence, both men and women have difficulty viewing moms as independent persons. Conventional parenting arrangements, in which women are responsible for virtually all early childcare, ensure that people cling to the childhood concept that the first magical parent was a semi-human force of nature, and that nature is the semi-human mother. So, a mother is half-human. Therefore, it is similar to expecting affection from a mother and mother earth. “Love Your Mother” is an environmental phrase that maintains expectations intact. The image selected to be used alongside the tagline “Love Your Mother” is a meaningful choice. The image shows Earth from the vantage point of outer space as if the Earth appears in an isolated area with its atmosphere swirling in a complete circle (Roach, 1991, pp. 46-50). Most male writers have argued against referring to nature as “Mother Earth.” In contrast, the American physicist Richard Feynman asserts that the truth must be acknowledged: nature is “She” (Feynman, 1989, as cited in Karen Warren, 1996). As an outcome, nature is seen as an embodiment of all women’s virtues. Nature is also gendered as a result of society’s patriarchal nature. Because many romantic trip authors are males, travel writing is extremely gendered biased, and men are quite likely to endow nature with feminine characteristics: “The picturesque retained the assumptions of gender given to it by its founders, who imagined a male art of seeing that could correct and complete what a feminized landscape held forth” (Buzard, 1993, p. 16).

There are also material issues that develop due to this risky alignment of women and nature. In the global political arena, women pay the economic costs of deforestation and other types of international development in ways that men do not. Third-world affairs, poverty, food manufacturing and distribution, reproductive rights, environmental racism, and capitalism are all addressed in analyzing women and nature interaction (Gaard & Gruen, 1993, p. 7). The French philosopher Denis Diderot made this point in 1757: “Nature is like a woman who enjoys disguising herself, and whose different disguises, revealing now one part of her and now another, permit those who study her and assiduously to hope that one day they may know the whole of her person” (Diderot, 1999, p. 73). Nature is viewed as the personification of all the traits associated with women; both are chased and hunted by other humans.

3. Living in Harmony: Nature as Sanctuary and Empowerment in "The Wanderground " and "The Cleft"

Feminists and ecofeminists are unambiguously allies in the battle for women's equality. Ecofeminism developed and established an identity as a theory throughout the 1980s. Numerous ecofeminists have attempted to define ecofeminism uniquely; nevertheless, they agree that women remain connected to nature and animals. When the subject of "Mother Earth" is brought up, images of greens, planets, water, and life immediately spring to mind. One may reasonably inquire why Mother Earth is not called Father Earth. Before responding, as a planet that sustains life, preserving the earth and its ecosystem becomes critical since it supplies food and water for life. Humanity's well-being is entirely dependent on this planet; it provides food and water to all living creatures; therefore, it is the obligation of humans to take care of it. The globe is confronted with unprecedented natural resource and environmental obstacles: climate change, freshwater scarcity, air pollution, ocean overfishing, deforestation, water pollution, and the effort to feed a planet of millions (Scherff, 1991, pp. 101-103). Accordingly, ecofeminist arguments appear at the beginning and end of *The Cleft* and *The Wanderground* encouraging ecofeminist styles; ecofeminism, which encompasses both the feminine principle and mainstream theory in one accordant whole, is used to analyse the novels. Ecofeminist principles shed light on the narrations right away. For the sake of ecofeminism, there should be social reform among people for the well-being of nature, human beings, animals, and small pieces of nature. The cleft ladies describe what surrounds their land and caverns, using natural elements in such a way that everyone can identify they are from nature: "We are sea people, The sea made us. Our caves are warm, with sandy floors, and dry, and the fires outside each cave burn sea-brush and dry seaweed and wood from the cliffs" (Lessing, 2007, p. 8).

After sharing sexual lives with males in *The Cleft*, cleft women are enslaved by masculine values. They may soon revert to their natural state as Wanderground women. As the women in both works represent, the feminine civilization innovates life through a green philosophy, procreating and conserving life on the planet. The author of *The Wanderground* devotes the work to the theme of ecofeminism. The ideas portray women living in harmony with the natural environment and controlling their fertility. When a large cat comes out their way, one of the hill ladies' statements captures the most compelling evidence: Ursula defines the hill women as, "We are the forest women, the women from the hills-we have dealt you no harm and have pledged our lives to your protection save when you turn on us. Do you know us ?" (Gearhart, 1979, p. 56). Women

describe themselves as a part of nature; they should not be scared of any element of nature, even if it belongs to wildlife. Nature does not let them down, and the response comes quickly as “know you well” (Gearhart, 1979, p. 56); because nature knows what the conditions of women are, they are mothers in the same way as nature is. Mother Earth is aware of their situation and takes no action to harm them.

While nature nurtures all beings, women are depicted as having a special reverence and appreciation for its wonders. The moon, fish, trees, cats, water, and deer are presented as sources of empowerment for men and women, offering them solace, strength, and guidance. To begin, *The Cleft* is divided into numerous sections that emphasize the value of nature. For instance, the lunar cycle has a pronounced effect on women. The lunar cycle moves from a full moon to a new one, impacting women's moods and even reproductive characteristics. Women's bodies, in general, have a solid connection to and resemblance to nature, and they change in response to natural changes (Ruether, 1996, p. 4). There is a direct link between women's periods, lunar cycles, and the red flowers that shed a kind of red liquid at apparent times of the month. At the beginning of this novel, we see these flowers grow inside the Cleft; they are both the source of life and meaning for the Clefts, and release their liquid once a month, thereby signaling the beginning of menstruation for women. The moon may be referred to as feminine after observing how the cleft women deal with each new month:

When the moon is at its biggest and brightest, we climb up to above The Cleft where the red flowers grow, and we cut them, so there is a lot of red, and we let the water flow from the spring up there, and the water flushes the flowers down through The Cleft, from top to bottom, and we all have our blood flow. (Lessing, 2007, p. 9)

Gearhart's *The Wanderground* also includes a section on the moon's value. It does not contribute to the moon's significance through fertilization, but it does so in a way that makes the hill women feel so much better. Diana's story, an example of that, begins in a chapter titled 'Diana and the Moon.' Diana is a Roman and Hellenistic goddess primarily associated with the countryside, hunters, crossroads, and the Moon (Hughes, 1995, p. 215). With the assistance of the moon, Diana feels completely secure. Diana starts by telling her story to her other hill sisters about her encounter with the moon and how the moon treats her alluding to the relationship between mothers and grandmothers. Grandmother Moon is especially close to Diana, as the name is not random. During her journey to the moon, she can see and embrace the moon's whiteness. The author portrays her fictional character as a mother goddess as if the real Diana is a living, moon-worshipping deity and creates a moon-centric character: I greet you, she said to the bright face. Her arms reached out as if to

embrace the whiteness. She placed herself in the grainy light that stretched between herself and the moon. Her head vibrated. She felt joy rising from the earth beneath her, rising to meet the moon through her. (Gearhart, 1979, p. 95)

Diana, as a mother, reflects her feelings by entrusting her soul to the whiteness and spreading love all across the cruel world, "I love, I love a lunatic!" (Gearhart, 1979, p. 95). The moon influences the subject's ability to reflect and adapt. As the moon empowers women and instils confidence in them, trees also play a significant role in empowering women and human beings. Trees contribute to a place's unique character, and people are drawn to live, work, and invest in green spaces. However, the hill women's relationship with trees and plants is featured differently. Plants provide fresh oxygen and a bone to lay on to help the hill women breathe. As an outcome, when non-humans volunteer to assist the human women, they show a greater degree of autonomy than when they respond to human requests:

"I will warm you" she heard. Laughing, she turned to the tree. Gently she laid herself against the heavy bark, spreading her legs and arms about the big trunk. "I take what you give," said the tree. "I know," she said. "And I take what you give." She inhaled. (Gearhart, 1979, p. 13).

The conversation reminds the critical relationship between ecofeminist Greta Gaard and trees; as an environmental ethic, the dialogue is formal and should be conducted ethically. Gaard portrays trees as social creatures that communicate cooperatively and provide lessons to humans. Further, trees in a forest are frequently connected via an older tree referred to as a "mother" by ecofeminists (Gaard, 1995, p.45). As mentioned earlier, Gaard is one of the ecofeminists who vividly characterizes a close relationship replete with conversation and ethics, prompting readers to consider a variety of issues, such as how one communicates with nature. Gaard, like the hill women, is fond of transforming reality into fiction. Certain questions are unanswerable; they pertain to the manners and attitudes of the individual, as well as whether the individual genuinely cares about nature or not. According to Vakoch, the scientific community is establishing plant communication as a quantifiable biochemical phenomenon. Greta Gaard expands the avenues of nature-human communication along lines suggested by other ecofeminists, going beyond the relatively constrained pathway of pheromones and chemical receptors that science has begun to investigate (Vakoch, 2021, p. 141). Another part of nature emerges from Clana's path (the little girl) in *The Wanderground*, who is fatigued and decides to relax with a fern. She wishes to replace her exhaustion with the fern's vigor and vitality. Clana is fortunate enough to trap the fern, which provides her with an aesthetically pleasing and delicate sub-canopy. Even though

it may appear to readers that a fern is doing far more than simply conversing with a human, the author presents the scene as a regular thing: “Oh fern,” she said, “will you pretend you live on tiredness? And I will live on being excited?” The fern immediately agreed” (Gearhart, 1979, p. 134). The Euro-Western conception that many earth others "don't talk" is avoided in this incident. The fictional character's encounter with a fern is a challenge to the widely held belief that nature does not respond to human intervention “– ‘it works!’- she thought” (Gearhart, 1979, p. 134).

Our most important natural resources become clear when greens are taken into account; water is one of them. Both novels, *The Wanderground* and *The Cleft*, spot a higher premium on the water as the substance and matrix of life, a mother and a medium. The writers demonstrate that there is no life without water simply by allowing the text's characters to prove: “In stormy seas, you can stand on the cliffs and look down and think that water is everything, is everywhere” (Lessing, 2007, p. 8).

In *The Cleft*, water is critical for both males and females; after bringing baby boys to earth, water becomes urgent. The clefts spend their days swimming and lounging in the water, and similarly, baby boys develop an affinity for the sea and adopt the persona of “water babies” (Lessing, 2007, p. 197). At the most fundamental level, every living thing requires water to maintain the biological processes necessary for life. Theories of transnational water use, such as the community of interest and equitable utilization, are based on the premise that sovereignty and the benefits of water ownership are contingent upon a certain degree of cooperation and mutual respect. Sally Miller Gearhart substantiated this theory in her book *The Wanderground* by including a 'Red Waters' chapter. Red waters are portrayed as a place that empowers women by allowing them to swim beneath the water's surface and sing loudly.

Thereby, gender disparities in the water sector are pervasive and persist, implying severe consequences. Gender defines people's roles, responsibilities, and opportunities in society and frequently limits their potential. As a result, women and men have disparate levels of knowledge, abilities, opportunities, and needs. Gender also shapes one's relationship with water by influencing one's needs, access, use, and benefits from this vital resource (WSP, 2010, pp. 7-8). The hill women believe that protecting water will save the earth and women. Water will also put an end to racism and gender inequality; if the earth is happy, women will be as well:

With water and blood, we can wash away the slayer

With water and blood, we can wash away the race. (Gearhart, 1979, p. 195)

Besides, water introduces a new element of nature that is inextricably linked to water: rivers. Rivers are critical components of nature. They transport water

and nutrients to regions all over the globe: “flowing rivers and sprawling rice fields are symbols of energy and life-giving force for people” (Dewi, 2020, p. 1). The great river serves as a conduit for joy, festivals, and entertainment in *The Cleft*. Cleft women are accustomed to commemorating river events through dancing and feasts “we always do it this way” (Lessing, 2007, p. 153). Lessing emphasizes the significance of river festivals in women's lives, stating that women indicate their gratitude to the river by dancing in its presence. Rivers provide critical benefits such as drinking water, and more importantly, they provide habitat for fish, plants, and wildlife. Many species rely on rivers for survival: “[T]here were very large fish in the river” (Lessing, 2007, p. 38). Some researchers assert that freshwater fish are ecologically significant in stream ecosystems, providing significant food, recreation, and conservation value as a biological indicator of freshwater streams (Rashleigh et al., 2009, pp. 376-391).

The subject piques ecologists' interest and allows for an in-depth discussion within their frameworks. Fish and River Pollution is concerned with laboratory and field research on the effects of pollution on fish. The frequent capture of fish in the *The Cleft* clearly shows Lessing's desire to display the importance of fish and ecologists' lack of concern for this subject. In the text, the author presents fish as leaders and mothers. At first, when babies are born, women believe that large fish and the moon produce them (Lessing, 2007, 11). Moreover, Lessing includes a scene where females discover how babies are born. The author constructs a scene that teaches about men's and women's natures, and most importantly, how to engage in sexual intercourse, copulation, or vaginal sex. The players and teachers are two male and female fish, while the audience is two females who spread the idea to the rest: “they have tubes sticking out, like the monsters, and one of them stuck his tube into the other, and there were little eggs scattering through the water” (Lessing, 2007, p. 20). Lessing exemplifies the determination of sex in fish's life by demonstrating similarities between humans and nature, particularly in the sex aspect “the Monster's tubes were for making eggs” (Lessing, 2007, p. 20).

Not only sexual interaction resembles that of a human being, but gender group items can also be found in the fish world. Male homosexual behaviour—while present in the majority of extant clades throughout the Animal Kingdom—remains a conundrum, as same-sex mating should reduce male reproductive fitness. However, males who engage in same-sex sexual behaviour mate with females in the majority of species. In theory, same-sex mating may even improve male reproductive fitness by increasing males' chances of future heterosexual mating (Bierbach et al., 2013, p. 1). Sex-changing fish behave normally, engaging in male- or female-typical sexual behaviour depending on

their current gender assignment. Sexual behavioural plasticity can be also observed in fish that do not change sex naturally but are manipulated hormonally. Thus, sex determination and differentiation in fish are labile and can be conducted during the fertilization and hatching stages, respectively, by controlling ploidy and hormone levels (Pandian & Koteeswaran, 1999, p. 580). Gender is based on assumed sexual characteristics shaped by doubtful biological determinism, thus reminding us of Butler's assertions in gender and sex determination. Based on what has been said so far, we can posit from a discursive perspective that sex is contesting. In other words, Butler does not say that sexual organs do not exist, but rather that the meaning of sex is shaped by normative and coercive discourses (Butler, 1990, p. 7).

Fish plays different roles throughout both novels, including guide, influencer, and warner. Another ability of the fish is its ability to recognize human faces. A tropical fish species can discriminate between human faces; this is the first-time fish have shown this ability. The researchers discovered that fish, which lack primates' sophisticated visual cortex, are capable of discriminating between up to forty-four new faces (Newport et al. 2016, 1-2). Similarly, in the *Wanderground*, a fish recognizes one of the hill women who attempt to swim and ends up in a deep river. Alaka's hand comes into contact with a fish in the darkness. Soon after, she welcomes other river dwellers who are courageous enough to swim alongside and around her (Gearhart, 1979, p. 11). Ecofeminists think that women are better conservationists and more environmentally friendly than men. Gearhart says first that nature saves women. Then, women need to be empowered for climate action and the powerful change it can make. Therefore, in the novel, fish is a hero for the hill woman who gets into trouble: "you are in trouble"? "Yes," she sent back. "I need air and light". (Gearhart, 1979, p. 24). Generally speaking, fish serves as a warning and a guide for the hill women. Each of the elements of nature helps lead them on a journey of connecting with the earth's rhythms, healing and release, nourishing the soul, and long-lasting sisterhood. The author created a situation in which neither the *Wanderground* women nor the fish are dissatisfied, so they remain together "Thank you, water ones. May you go well and come again!" (Gearhart, 1979, p. 24).

In brief, everything plays a unique role in nature, which is why a biodiverse perspective is necessary to protect life on Earth. Nature's inanimate formations, such as seas, rivers, forests, mountains, valleys, rocks, and caves provide humans with food, shelter, clothing, and heating, or in a nutshell, 'life.' In the novels, women swim and forage for food from the sea and forest trees, relocating in the mountains. The concept of ecosystem services is well-established in the scientific and environmental communities, as depicted in both novels.

The natural world has provided everything that humans have required to survive and thrive. Thus, individuals should make every effort to safeguard and sustain life on Earth by preserving the natural balance and integrity of the planet. The clefts and the hill women are already aware of and concerned with the natural harmony, and they make every effort to protect it. In *The Wanderground*, women flee the violence perpetrated by men in 'the City' and establish a lesbian community in the mountains. They coexist with nature in harmony, communicating telepathically with one another and with plants and animals. They derive their strength and abilities from the Earth Mother's breathing. Their ability to communicate with nature enables them to live in safety and security. Regardless of how difficult life has been in the city, nature in the form of trees, ferns, fish, cats, and dogs is there to rescue and motivate the hill ladies. Similarly, *The Cleft* contains numerous instances of this eco-friendly practice. The Cleft women revere nature as a source of female fertility and protect it by keeping it clean and undamaged. They see a parallel between their genitalia and nature; therefore, they elevate it to the status of a deity that is responsible for the creation of life. In the end, both books define an ecosystem as a community in which producers (plants), consumers (animals), and decomposers (rocks, rivers, and water) work together to ensure their survival.

4. Women's Ecological Responsibilities:

Tasks to Save the Mother Earth

There is a belief that females exhibit greater concern for environmental issues and are more actively involved in conservation efforts when compared to males. Women are essential in the management of natural resources within the context of families and communities. Indigenous communities in developing countries bear a disproportionate burden of environmental degradation and play a crucial role in managing and conserving resources for their family. They dedicate a significant amount of effort to gathering and stockpiling water, ensuring the availability of fuel, food, and animal feed, and overseeing land management. Additionally, they exert significant influence in tackling urgent environmental concerns. Furthermore, their intimate connection with the local environment is fostered by their occupation as agriculturalists and gatherers of water and firewood. They frequently experience environmental issues (Aditya, 2016, p. 141).

In both novels, women are assigned tasks and responsibilities to save the planet. Because the authors are aware of the dangers of eco-friendly life, they want female characters to be in charge of specific tasks to protect wild and green energy. *The Cleft* primarily depicts reflections of tasks or jobs; we are told at the beginning of the book that the clefts do not have names. The Cleft

women are referred to as the ancestors of "mankind" by the novel's female protagonist, Maire. They are an anonymous group without individual or family names and are classified solely by their tasks, thereby implying that their jobs take precedence over their personal information. The cleft women have been entrusted with the mother earth; nature falls upon women. The individuals are categorized into separate factions based on their assigned duties, which encompass Cleft Watchers, Fish Catchers, Net Makers, Fish Skin Curers, and Seaweed Collectors. They live a benign and uncomplicated life that is embraced by nature (Lessing, 2007, pp. 10-11).

Cleft women do not work solely to save the earth; catching fish is their primary objective. They hunt fish and gather seafood to eat and survive. Another dualism emerges from analysing the cleft as fish catchers because food inequality is also a factor when discussing the connections between veganism and ecofeminism. One of the frequently used arguments in feminist-vegan conflicts is that the entire animal industry is built on exploiting the female reproductive system. As an outcome, feminists should champion animal rights (Adams, 1991, p. 125). One of the central feminist values is that women should not be held accountable for their private and personal choices. In most scenes, men and women are captured beside the sea, eating fish and occasionally becoming enraged due to a lack of fish (Lessing, 2007, p. 13).

Additionally, one could argue that Lessing does not only assign duties to the cleft women but also emphasizes that nature greatly benefits mankind humankind. Nature works for humans more than cleft women. Each item in the book has a purpose. Nature does not simply provide food and water; it also regulates the air we breathe, controls water levels, and, most importantly, keeps us sane. The writer makes us aware of the fact that nature saves human beings at specific points: "The eagle let itself down from the sky and took the body in its claws and went off with it back in the direction of the Eagle's Hills" – "the eagles watched us all the time, and we had to keep the body Monster out of their sight" (Lessing, 2007, pp. 16-17). Here, we get to address the tasks that animals perform for humans once more. Because the eagle saves humans, it represents rebirth, dawn, the direction of spring, and renewed life for us. For those who have been through difficult times in life, the eagle symbol represents new beginnings. It was purposefully chosen for the novel because eagles generally have a fierce demeanour and are large in size. In *The Cleft*, eagles have long been revered as a symbol of power and grace by diverse societies worldwide. Humans' roles, in this case, are to respect what eagles harmoniously accomplish. Additionally, it is possible to approach that *The Cleft* proves that nature's historical purpose is to serve human beings. In contrast, in *The Wanderground*, women become aware of the cruelty they have committed

throughout collective memory. The most critical aspect is identifying women and their roles to accomplish the writers' objectives. Nature has provided numerous benefits to humans, and we also rely on them for a variety of other goods and services, but now is the time to seek out the opposite, which is human for nature. Such facets are present in *The Wanderground*, where Gearhart assigns numerous tasks to the hill women. Each chapter introduces us to new characters and jobs. The chapter in which Krueva and the pony are placed focuses heavily on women's responsibilities to nature. The delicate moments between the two create a bond between women and nature. Gearhart assigns a great deal of responsibility for protecting an animal on the verge of death. The hill woman is acutely sensitive to animal pain, and given the scope and persistence of animal pain, unsurprisingly, her story ends tragically: "Krueva felt the animal's frustration, its puzzlement" (Gearhart, 1979, p. 56). Their mission is ingrained in their minds, and they make sound judgments. Women have been assigned to assist in keeping the animals alive, and they make every effort to save them: "I will hold you better, Pony. I will hold you and rock you" (Gearhart, 1979, p. 55). The part makes another attempt to convey the message clearly, which is that while animals undoubtedly suffer and die during experiments, apologists for animal experimentation argue that pain, suffering, and death are intentional, not gratuitous.

The Wanderground women are not limited to protecting animals or greenery; instead, Gearhart has set work activities for hill women for ecology. Each task is assigned to a distinct character. In this section, Seja carries out her duty by collecting books. The author empowers women by allowing them to create educational activities. Books and knowledge should play a role in the lives of hill women; there is no limitation to a single genre; they cover a wide variety of subjects and topics:

Books. Hundreds of them, stacked at different thicknesses within rectangular wood sections. "Best insulation ever," Seja had said, "and quite an experience to be walking on all that knowledge." To Alaka's amazement Seja had demonstrated a remarkable recall of what books were where and could quickly lay hands on any title she had. Now she noted that Seja's reading had rendered the floor pretty uneven in places. Two children's books, open by the door, had left a gap that a French grammar was failing to fill and next to two texts on plant diseases right near her reach was a long hole whose bottom, Alaka could see, was the dark earth itself. She picked up a book and examined it. (Gearhart, 1979, pp. 18-19)

Besides, the settings of the books also allude to the gravity of the situation for hill women. They are not placed randomly throughout the *Wanderground*, as Gearhart explains. Instead, she has created a special wall for the books, which surprises other characters with its appearance. The neatness and specificity of the concept evoke memories of hill women's concern for both nature and themselves. By taking care of the Earth and all life on it, they take care of themselves by looking after some of the city's favourites. Humanity can become a conscious healing force by embracing our inherent nature as expressions of Nature. By bearing in mind the limitations of our knowledge, we can humbly contribute to the flourishing rather than immiseration of Life: “[T]he walls were secured between the four-round poles” (Gearhart, 1979, p. 19). The most significant consideration for nature is proved in *The Cleft*, where Lessing commands the cleft women to be responsible for the land's cleaning. Even after encountering monsters (men), the cleft women's liability extends to the novel's end. Lessing's goal in allowing the cleft women to be in men's lives is fully grasped in this section; women should be with men for the sake of nature: “teach them how to keep their shelters clean” (Lessing, 2007, p. 75). Some believe that a woman's responsibility is to clean her home, so nature is included in her responsibilities. However, in this opinion, ecofeminism does not approach this level of closeness. A woman's bond with nature is strong; it cannot conceal such an erroneous notion. Ecofeminists raise awareness of their essentialism in connecting women to nature and valuing women's role as nurturers in the early 1900s. Additionally, ecofeminism implies that women should be held accountable for resolving environmental problems caused by men and that men are incapable of developing a close relationship with nature (Sachs et al., 2016, p. 23).

Sally Miller Gearhart acknowledges that ecofeminism impacts our approach to justice by highlighting the interrelated origins of racism, sexism, poverty, and other societal challenges with ecological decline. Hill women have a special affinity toward animals. Their responsibility to protect animals indicates that there is a theoretical connection between feminism and animal rights, which animals and women explore. An effective task in *The Wanderground* is women's dog care; the hill women have been commissioned with the responsibility of rescuing a dog named Cassandra. The dog prefers the softer tones of women's voices and is drawn to a particular set of behaviours exhibited primarily by hill women. When the dog is injured, she requires packs of blood on earth: she requires her sister's blood. Ona is responsible for the dog's rescue, and Cassandra simply prefers female treatment: “[F]or the first time, she felt real hope for Cassandra's recovery” (Gearhart, 1979, p. 35). Although there is no such close relationship between the cleft women and animals, there is a

connection between the natural elements and the women in *The Cleft*. For example, the presence of rock is critical, and women should pay more attention to it. The clefts' rock represents god and is one of the best fuel and power sources. Women perceive every aspect of their surroundings as sacred and heavenly when there are no threats or dangers present. At this juncture, the rock that exists in *The Cleft* becomes a representation of the Clefts' limited association with their sexual orientation; "They lay around on their rocks, and they swam" (Doris Lessing, 2007, 22). They reclined on the rocks, shrinking or moaning, railing at anything and everything. Lessing's rock formations generally provide suitable resting conditions by providing cover, protection from heat or cold, and inaccessibility to humans and women.

Integrating ecological tasks with gender theory emphasizes how the patriarchal society treats both nature and women. Ecofeminists investigate the effect of gender categories to demonstrate how social norms unfairly dominate women and nature. Women exist to assist men in changing or dying alone:

Work to stay the slayer's hand,
Helping him to change
Or helping him to die,

Work as if the earth, the mother, can be saved. (Gearhart, 1979, p. 195)

164 Women are frequently more concerned with basic needs and social issues than men - they are inextricably linked to a healthy natural environment. When the wind's noise irritates the clefts, both the clefts and the monsters believe it is a supernatural intervention. What in nature can generate such wind as engulfing that island? Such inquiries are made to ascertain the source of the noise. The wind does not reach the women's caves, but the boys in their flimsy shelters are helpless as the wind tosses them over and into the river. They cannot find a haven other than the clefts' caves, where the girls welcome them (Lessing, 2007, pp. 138-139). The wind is the source of the earth's power, women's screams, and their inner voices. In her book *Woman and Nature*, Susan Griffin mentions: "They say our fate is with the wind" (Griffin, 1978, p. 222). Wind provides energy to women and enables the attainment of major social, economic, and environmental goals outlined in society. A more fabulous female presence and voice in the energy sector benefits society. However, women are frequently more vulnerable to environmental degradation and climate change. Climate change poses an increasing threat to their livelihoods, as they make up a large proportion of the world's poor and rely more heavily on natural resources. Furthermore, these people face several social, economic, and political restraints. These assumptions are based on Karen J. Warren's views, which, although hard to comprehend, state that environmental degradation is a feminist

concern because of the worldwide effects on women's lives (Warren, 1996, p. 20).

In conclusion, women's works and roles in both novels open up a whole new world of possibilities for addressing environmental and social challenges concurrently. In a book titled *Why Women Will Save the Planet* (2015), writers who are named Friends of the Earth (the well-being of people and the planet go hand in hand) state that women have been pioneers of the environmental movement. Much of this campaigning has centred on human and public health issues: clean water and air, green spaces, and pesticide controls in food. Additionally, they argue that ensuring women's sexual and reproductive health and rights is critical in empowering women to act as investigators of environmental change (Friends of the Earth, 2015, pp. 1-5). Doris Lessing begins this study with an eco/feminist perspective on her novel *The Cleft*. Ecofeminism and green legislation are presented in the novel to start a new life following the previous examinations of feminism and its connection to environmentalism. Women are committed to using nature's resources to help save the planet. In the beginning, they comprise all the society, but later, they become half of the society. Nonetheless, they will always be the solution to problems that Mother Earth faces. The clefts play an essential role in household and community resource management. Similarly, the hill women's tasks are pictured in such a way that the women want to overcome their sorrowful memories by simply working hard to protect nature. Women can help solve nature's degradation crisis by fighting for gender equality. They are the solution to the climate crisis – but not because they should add to their workload by fixing it for others. Instead, Gearhart tries to convey the message that gender equality comes first. To ensure everyone can contribute to solving progressive environmental problems, we must eliminate gender bias in our culture and society. Furthermore, Gearhart instructs that big cities do not have to be synonymous with a dystopian future. They can be transformed into well-being and environmental powerhouses if women are empowered. *The Wanderground*, in general, explores themes of women's inherent connections to the Earth and one another. Thus, the theme reappears by evaluating women's roles in saving the Earth. Regardless of their circumstances, women in both works maintain their commitment to protecting nature from the male-dominated society in which they live. Finally, it can be said that nature works for women because women work together with nature. Both books reaffirm that environmental degradation and exploitation are feminist issues since they contribute to a better understanding of oppression.

5. Hegemonic and Eco Masculinity

Research on ecological services has mostly ignored gender concerns, with a few notable exceptions. How men and women view and value ecosystem services differently has been the subject of a great deal of research. Ecosystems are influenced by gender norms, relationships, and roles, which in turn influence the behaviour of men and women. Gendered behaviours allow for the management of ecosystems to enhance desired ecological services. It is common for women to cultivate crops or gather firewood, whereas men are more likely to use consumptive resources, hunting, fishing, and logging in a forest (Fortnam et al., 2019, pp. 313-314).

Lessing and Gearhart are both fiction writers who create utopias based on ecological and gender studies. Prehistoric novels with utopian elements were isolated, simple, all-female societies in which women give birth exclusively to female children. Similarly, dystopia persists in both the *Cleft* and the *Wanderground* (Geographical names); this conveys the traditional utopian works and that the boundary with reality is an important element. Both novels contain passages that are entirely unsuitable for female characters. These locations are known as the Dangerland and the Killing Rock. Initially, the Killing Rock lives up to its name by becoming a hotspot for murders and assassinations. It is also a dividing line between male and female districts, where rivalries and plots against one another are common: "The youths ran to the top of the mountain and watched how the girls went down the other side, past the Killing Rock and then reached their shore" (Lessing, 2007, p. 77). *Cleft* ladies comprehend the rationale behind the recent survival of males since they have been collaborating with eagles, offering them fish in return for rescuing undesired infants. Subsequently, their moral awareness is aroused, leading them to refrain from discarding the infants into the water. Instead, they opt to abandon them on Killing Rock, where eagles may prey upon them. Thus, this location is dangerous, as it contains some dead monsters, twins, and defeated infants. Regardless of how courageous some women are to stand on the rim of the Killing Rock and observe the male community "though they were in danger" (Lessing, 2007, p. 83), what is critical is discovering what lies beyond this land designated as male territory. Is nature content with the lifestyles of monsters?

As monsters mature, they begin creating a new life and enforcing new rules on the clefts. Similar to their distaste for everything settled and harmonious, but because they are extremely deep and fatally out of reach, they cause their minds to destroy by throwing rocks even unconsciously. There is no consideration for the border or the rocks that have historically served as a representation of god for women. Then, the *Cleft* turns out to be the place of the explosion. Indeed, it is a volcano damaged by boys and hunters who throw boulders

into the pit. Rocks, trees, and the Cleft are gone: “[I]t’s our place, you have destroyed our place” (Lessing, 2007, p. 254). Maronna’s speech spells the end of women; they, along with nature, are annihilated by males. A man in general, according to Hubert Reeves, is the most insane species. He worships an unseen God and slaughters visible nature without realizing that the visible nature he kills is in direct opposition to the unseen God he worships (qtd. In Corinne Gaffner Garcia, 2019, p. 106).

Lessing’s novel discusses several human activities that directly impact the global environment, including population growth, overexploitation, pollution, and deforestation. For instance, the great forest is an ecosystem comprised of numerous plants and animals. On the other hand, Forests become home to monsters, and many trees and plants are taken for granted.

At first, the forest is dense with trees and animals, such as pigs and porkers; however, after dividing the forest into men and the seashore into women, animals begin to be hunted, and monsters damage trees. Cooking flesh killed and fires are frequently witnessed by clefts and the forest, which have grown tired of the numerous oppressions of men hunters. There is a reference to patriarchy and men’s dominance over nature and women. In contrast to men, women are more likely to eat a diet high in fruits and vegetables, grains, and legumes in their eating habits. There are discourses in which masculinity is praised, where the concept of claiming power and killing through hunting and conquering is dominant; “feminist animal rights scholars argue that factory farming, animal experimentation, hunting, and meat-eating are tied to patriarchal concepts and practices” (Warren, 1996, P. xiii). When monsters become fearful of wild animals, they flee forests temporarily, while women flock to the forest to witness the beauty of green life. Things are not as they have previously seen; trees have grown taller and more powerful, and animals have returned to their land as if watching them. Nothing is harmful to women, as they are not hunters; they simply fetch fruits and ,a task that boys find ridiculous (Lessing, 2007, pp. 153-183).

In an article titled “Forests, Women, and Health: Opportunities and Challenges for Conservation” (2011), women represent a huge potential human resource as half of the global human population. Tropical forest women typically have little access to labour-saving devices and cannot limit their reproductive roles. As a result, vast amounts of female creativity, energy, and knowledge have been unavailable to those attempting to manage or protect forest areas more effectively and sustainably. Furthermore, because women are often the caregivers for sick family members, they have a particular interest in improving the health of their communities (Wan et al., 2011, pp. 369-387).

Following the preceding explanation, one can also discern a reference to men's worlds, which are influenced by patriarchy and toxic masculinity, rejecting eco-friendly behaviour. Men are afraid of being labelled as feminine because environmental charity and selflessness make them feel less manly. The same concept is evident in the Dangerland: a border between the Wanderground and the predominantly male-populated city. The hill women have reclaimed their rightful ownership of the land on which they live. They can accomplish what was previously impossible due to the presence of monsters. However, some Wanderground women's memories of the old days may not be distant; the passage of time is how men own everything: "the stories, the mind pictures, the pain of some not-so-ancient days when the men owned all things, even the forests and hills" (Gearhart, 1979, p. 2). Monsters manifest in *The Wanderground* and continue to wreak havoc on nature, particularly on animals. The hill women report from Dangerland tales of pointless killings, particularly deer, and the continued beheading of does. Men intentionally injure animals through slaughter, pest control, hunting, and toxicology testing (Gearhart, 1979, p. 127). As a reference to veganism, both Lessing and Gearhart add to the animal advocacy movement, laboratory politics, and experimentation ethics. It is important to remember that veganism is not a substitute for other forms of animal rights activism because it is part of a more extensive socio-economic and oppressive system supported by oppressive ideologies (Alloun, 2015, p. 150). I would like to use an ecofeminist lens to examine veganism as a first step in developing ethical relationships with human and nonhuman Others. Environmental feminist theories can also help us think more deeply about the way we treat animals, our fight to abolish oppression, and how to put this into reality, particularly in the field of food.

The Cleft also exemplifies the theme of environmental degradation through human actions. In the novel, the young men constantly invent daring feats and challenges for themselves, and they come up with something that drives the clefts half insane. They discover how to create fumes by tying a rope around their waists and jumping down onto the platform, where fumes from the ossuary below quickly overcome them. The initial attempt to obtain fumes has resulted in today's chaos. Although monsters do not smoke, the way they generate fumes and enjoy them proves their fascination with tobacco. Women and children find this intolerable and frequently attempt to escape from it (Lessing, 2007, pp. 163-165). I can argue against this passage by comparing it to today, as all smoke from the combustion of nicotine products contains harmful chemicals that make a child more susceptible to future exposure to air pollution.

Besides that, it affects women's reproductive systems, resulting in various health problems, such as an increased risk of infertility, preterm delivery, and stillbirth.

Although there are frequent allusions to alcoholic scenes and men's drunken attitudes, monsters and men in *The Wanderground* do share certain characteristics. To continue, Lessing affirms how men use forests and plants to create alcohol for recreational purposes: “[W]e know that they all feasted, drank and alcoholic syrup invented by the men, ate forest fruit” (Lessing, 2007, p. 191). However, they are unaware that alcohol causes intoxication, which is associated with impaired judgment and coordination, and that women are at a significantly greater risk of sexual harassment as a result of drunk men “with spotlights and scope rifles, often drunk, often loud, always together, and always dangerous” (Gearhart, 1979, p. 160). To the extent that nature heals women, Gearhart's and Lessing's examples indicate what it truly means for nature and women to share certain characteristics. The novel's female characters are familiar with misogyny: hatred of women, but women gain the right to hate men in this section. When gentlemen take a trip to the Wanderground, women express their dislike for males; their distrust is immense and unfathomable even if they are female males (Gearhart, 1979, p. 180).

The reason why women distrust men is not because of the oppression and gender abuse they subject women to; their distrust is rooted in the fact that male-dominated societies abuse the majority of animals. One of the best examples is in *Remember Rooms*, where the subject is intended to be humorous but soon turns out to be tragic. The hill women remember horses' state in cities, where men are accustomed to riding horses in the most elaborate quadrille and committing animal abuse. Horses are incapable of enduring man's mistreatment and thus choose to make men fall. Gearhart is not advocating the abolition of riding; on the contrary, horses are fine with being ridden as long as they enjoy it. It is likely that most horses simply tolerate being ridden. The issue is entirely related to treatment and gender preference, “and the ladies were clean as a whistle, riding just as smooth...” (Gearhart, 1979, p. 159).

What is more, animals also have psychology; at times, they are unable to find their own way to work for humans. Certain individuals do exploit horses. They compel them to perform regardless of their physical capability, mental preparedness, or emotional investment in the event. Animal cruelty is believed to be a symptom of a more serious mental illness. The hill women witness men lose their temper and shoot at the horses; they vividly see animals' bellow (Gearhart, 1979, p. 159). Psychological and criminological research demonstrates that individuals who commit acts of cruelty toward animals do not stop there; many continue to their fellow humans. Murderers frequently begin their

careers by killing and torturing animals as children (Hermann, 2017, p. 1). The author Sally Miller Gearhart makes a reference not only to the lack of animal liberation in cities but also to hegemonic masculinity handguns. Men in the city use guns to murder animals, women, and occasionally even members of their gender. The distribution of cross-gender violence and its repercussions is unbalanced. Males exhibit a far higher propensity than females to engage in acts of violence against women. The adverse consequences of male violence towards women are far more substantial compared to those of female violence towards males. Men employ weapons against women who have either compromised their moral principles or openly revealed their actual gender. The novel's portrayal of the hill ladies sheds light on other detrimental aspects of men's perspectives on women and the environment:

Machine guns, Cissy! That's a bullet wound! Melva jerked back the covers from the small sleeping woman and pointed to her thigh. "Blood in streets, real live honest-to-god blood running all over the sidewalks and cars. I'm paying my goddam taxes to have them spill women's blood!" (Gearhart, 1979, p. 147).

According to Stroud, there are six million concealed gun license owners in the United States, which means they have the legal right to bear arms. Holders are men, and men are more likely to support guns compared to women (Stroud, 2012, p. 216). Pulling the trigger has a detrimental effect on the environment, such as air pollution. There are numerous ways in which a hail of bullets can endanger the health of a community. The people and creatures who live nearby are at the greatest risk of developing health problems. Shooting ranges have the potential to poison humans and contaminate nearby soil or water. However, weapons are not limited to firearms; early humans used ancient weapons in *The Cleft*. Men (monsters) employ a variety of weapons, including stones to dispatch small animals, knives made of seashells, splinters, and sharpened bones, a sort of catapult for large animals, and bows and arrows. Ecofeminists are concerned with the broader issue of animal oppression and the connection between this form of oppression and women's oppression. Examples of animal oppression can be seen in *The Cleft*, whereby monsters (males) are constantly looking for opportunities to use their tools. They can hunt alongside hunters and track beside the truckers, specifically to kill animals (Lessing, 2007, pp. 90-247). The most heinous aspect of weapon use is hunting animals and harvesting their skins. Although the cleft women are cold, they are unwilling to wear animal furs or pelts, whereas men typically wear their familiar animal pelts, beards, or the tails of some forest beast. In a sexualized society, both women and nature are viewed as objects to be exploited and brutalized to increase men's power (Lessing, 2007, p. 191). For example, humans use sexist

rhetoric to justify the slaughter of fur-bearing animals for their skins. At the same time, menopausal women are encouraged to take the drug Premarin, which is manufactured through the mass exploitation of pregnant horses (Beckoff & Meaney, 2013, p. 49). The Monsters engage in sexual relations with women, impregnate them, and then compel them to take care of the infants. Similarly, they devastate and exploit nature by raping and hunting its animals, cutting its trees, polluting its forests and rivers, and disturbing the island's natural peace with their growing numbers (Lessing, 2017, p. 37).

Depending on the women's discourses in both novels, men will not act to prevent pollution or harm unless they value the particular aspect of nature being injured or killed. Examining men's antagonistic relationship with nature reveals that women are to develop sensitivities and empathy, whereas men's work develops cruelty and tragedy. Since female bodies are designed for specific purposes, women have a moral awareness that is not based on the fact that they are female. Because they are a part of this earth, they have to protect it:

Because we know ourselves to be made from this earth. See this grass. The patches of silver and brown. Worn by the wind. The grass reflecting all that lives in the soil. The light. The grass needing the soil. With roots deep in the earth. And patches of silver. Like the patches of silver in our hair. Worn by time. This bird flying low over the grass. Over the tules. The cattails, sedges, rushes, reeds, over the marsh. Because we know ourselves to be made from this earth. (Griffin, 1978, p. 223)

In final remarks, one might assume that men do not desire to live on a safe and secure planet where plants and animals coexist peacefully with humans. Due to the prevalence of gender norms in domestic and household labour, the difference in responsibilities between women and men is called the Eco gender gap. Both Dangerland and the Killing Rock are at risk of being attacked by monsters and men in the city. They are today's global threat and arguably the primary source of environmental degradation. Men's carefree behaviour is exemplified by women who identify obstacles that must be overcome to advance our understanding of the human dimensions of global change, presenting findings and suggestions. Males are inherent in nature, but they act against it, thereby emancipating themselves from it. They are both a part of and distinct from nature. Analysing the distinct territories and tribes depicted in both works, women in male-dominated occupations report having a poor work environment, whereas the majority of males in female-dominated occupations report having a positive work environment. Although the clefts women in Lessing's novel do not view men as foes as they are at the start of the paradox, they do evaluate the monster's unrestrained behaviour toward them and nature. When women are in the forest, they are not at risk of being harmed by wild

creatures or the wind; however, males do. On the contrary, the hill women in Gearhart's novel are certain that men are nature's and women's enemies. They have witnessed disasters in the city and investigated how men have harmed animals as well. Their arguments suggest that men are not more connected to nature but to culture. Finally, neither nature nor women are pleased with the male partnership.

6. Conclusions

The main goal of feminism and ecofeminism is to make a big change in society because the current and past social orders make many people, especially women, live limited, unhappy lives. In this kind of society, women are not seen; therefore, ecofeminists and feminists realise that society needs to change in terms of environment, human interactions and relationships, and cultural & social institutions. *The Cleft* by Doris Lessing and *The Wanderground* by Sally Miller Gearhart are significant to the history of gender and ecofeminism because they reflect the theories' fundamental claims. Feminist concepts such as gender equality and the revaluation of non-patriarchal or non-linear structures form the basis of ecofeminist thought. Ecology and feminism can be combined to create a new social theory and a political movement that addresses gender inequality. The associations (between women and the environment) encourage women to be more aware of the purity and devastation of the domain. This study compares and contrasts the works of Sally Miller Gearhart and Doris Lessing as comparative literature to foresee the difficulties of women throughout history till the current day. In contrast to Doris Lessing, who explores human history and mythology through the Roman Senator and reintroduces women to the world as the first humans, Sally Miller Gearhart focuses on women's contemporary and modern lives away from cities and males. Women's preference for nature and a green lifestyle is depicted in both stories using fictional characters. The writers find it challenging to get the desired output working on respective projects. They are trying to separate women from men to create a world populated solely by women.

In her latest novel, *The Cleft*, Lessing retells the story of human genesis, and what makes her work so compelling is that she does not openly side with females or males (the monsters) or even with nature. She does not assert her femininity verbally; instead, she watches objectively as a narrator who is unfamiliar with the novel's events and exemplifies the social and psychological changes and developments that the cleft and monster societies undergo. The alterations in *The Cleft* contribute significantly to analysing gender inequalities and stereotypes in the newly revealed dystopia. After the Clefs deliver their

first baby boy, natural and unnatural changes occur among the Cleft tribe. Women seek to rid themselves of their babies by murdering and torturing infant boys; however, Lessing initially does not fit into any of the theories examined in this study and produces dualities in the Cleft.

Lessing, on the other hand, is obligated to take a stance for women in other instances. When female characters begin interacting with male characters and having children, the fundamental motivation of animosity becomes apparent (sex). Lessing frequently asserts that women and men are two distinct species and that readers should brace themselves for an early war between them following the birth of baby boys. In *The Cleft*, she crafts a peripheral plot and deconstructs stereotypes. Lessing showcases how society advances by using the tale of the Clefts and Squirts as a metaphor for the dawn of human civilization. Whenever there is a discussion on women's issues, patriarchy, society, and gender norms inevitably come up. The account is given by a Roman Senator who pays great attention to these tribes and applies all events to his own life. The senator is poring over literature ostensibly relating to the narrative of our forefathers, an all-female tribe known as the Clefts. He is fearful of this happening if his account is published. The conflict between a man and an enslaved woman is accurate; men are clumsy, while women are enraged. Men are perpetually insatiably sexual, and they walk away and are certain to return to a woman's bed later. Such a scene encapsulates the endless conflict between the sexes. The Roman senator says, "Females are worshipped as goddesses, while in ordinary life they are kept secondary and thought inferior" (Lessing, 2007, p. 27).

Sally Miller Gearhart authored the novel *The Wanderground* in 1979, during a period when the women's liberation movement, a broad social movement centred mainly in the United States, sought equal rights and opportunities for women, as well as increased personal freedom. Gearhart displays her feminism in this work; as a result, she constructs a men-free utopia. *The Wanderground* is replete with feminist insights. Gearhart indicates that a conversation between men and women is not a possibility. There is also a small minority group of guys in the novel who are referred to as "gentles". They are the only hope for the earth's survival; nevertheless, a discussion with them is typically rebuffed, and some hill women are opposed to engaging with gentles: "[T]hey cried for the ministrations of the women[. . .] yet always the women stood by, friends from a distance, the midwives of death who would ease their passing" (Gearhart, 1979, p. 3).

The hill women recollect previous occurrences in which men utilize violence against women. Raping, torturing, and killing are characteristics of the men in the novel. They also punish and pursue lesbians, who must disguise

their sexual preferences because they are all under control everywhere, and there are even testing parties to verify that they are straight. The writer can design a utopia utilizing science fiction components. *The Wanderground* women have extraordinary abilities, including interacting without speaking, flying, swimming deep in the sea, and connecting with nature. They oppose technology because they regard it as a tool of masculine dominance. Strangely, it becomes clear that they have become capable of achieving all that technology once made possible by developing their psychic skills. It is said that they have constructed a Western civilization in which they believe technology is superfluous and harmful (Gearhart, 1979, p. 145). In this sense, the Wanderground women are the strongest examples of feminist separatism. Feminist anti-patriarchy activism is predicated on the idea that women can be liberated from men's worldviews by separating themselves from them. Since the Hill Women's Separation is so closely tied to lesbian feminism, the term "lesbian separatism" is sometimes used to refer to this movement. Cleft women who live in a cage with newborn girls and boys are one example of how feminist separatists have had an impact on the feminist movement as well.

Unlike the hill ladies in *The Wanderground*, the clefts like to spend their time swimming, lying down, and fishing, thereby generating binary opposition between males and females in the community. Old and young clefts are not in the same boat, which may explain why they allow males to have authority over them. While the older clefts despise monsters, the young ones press themselves to be with men, hoping one day they may change. Nature is highly valued in both utopias because both countries' female populations derive their strength from the natural world. Nevertheless, both utopias emphasize nature as women of both lands feed their power by nature. The power is not employed only for their safety but also for the world, unlike the males of the society who have practically ruined it. They have built a culture distinguished by respect for one another and other forms of life and even natural elements like rock, air, sea, trees, and fern. Women and nature have an emotional tie; females are clean and safe for nature, giving what they take.

Furthermore, animate nature plays a vital role in both novels. Animal studies, according to Gaard, begin with feminist notions about how we should interact with and think about animals—through an ethics of care, empathy, and kindness. Animal liberation rights should be accomplished because the concept is utopia. The Garden of Eden is one of the first documented and well-known utopias, and women in both regions are gentle with animals, feeling like they are in The Garden of Eden. The clefts in dystopia have difficulty caring for animals because they are forbidden to touch anything built by males. Animals are damaged in men's world, and while the hill women take no credit for this,

they can heal any creature that men have harmed. Since the term “ecofeminism” was first created by the French feminist Françoise d'Eaubonne in 1974, ecofeminists have advocated what they see to be a superior approach to animal ethics. According to ecofeminism, women's oppression and environmental degradation are intertwined, mutually reinforcing systems. According to some ecofeminists, nonhuman animal persecution and women's oppression are linked, and they argue that the same logic of dominance is responsible for both. Ecofeminists argue that the liberation of the environment and nonhuman creatures cannot be achieved without giving due consideration to the oppression of women. Also, we cannot liberate women without liberating nature (or, specifically, nonhuman animals). The concept becomes evident when the Dangerland and the Killing Rock emerge in the two passages. These two distinct areas demonstrate why ecofeminists support women and the environment. The Dangerland is a border in the Wanderground and is close to city men; the name refers to men's harm to nature and women. While the Killing Rock provides a home for monsters in *The Cleft*, the expanding population of monsters has caused nature to wreak havoc. Because of man's actions, ecosystems and life's fabric are rapidly deteriorating. On the other hand, women are nature's last hope for saving Mother Earth.

Ecofeminism considers patriarchal social institutions as displaying hierarchy in gender interactions. The subordination of women, the poor, indigenous peoples, and production and consumption systems can be attributed to patriarchy. A male, a father, a son, a spouse, or a boyfriend has power over a woman and nature; they desire to own everything related to women and nature. For example, the clefts and the hill women are unfazed by the presence of wild creatures; they are startled by the friendliness of animals like snakes and huge cats as they approach them. It is common for urban men to warn against wild creatures, but women see nothing wrong with submitting to them. Aside from the dreadful and violent lifestyles of wild animals, men in the new world commonly make documentary programs that feature gender discrimination. Untrue belief is a patriarchal societal stereotype in which nature is also an institutionalized social order over which males have dominion. The second section of the first chapter discusses the ecofeminism theory, which is defined as a fusion of feminism and ecology in which women and nature take centre stage.

In terms of feminism and ecological philosophy, these novels are key examples of ecofeminist writing and theory. Evaluating these two works aims to convey how environmental issues exist in Western civilizations. Each author has a different aspect of gender and eco studies, but the most significant point is that they both believe that a misogynist society oppresses women and to save the earth's future, hierarchies must be destroyed. Ecofeminism is the solution

to gender issues; in other words, the mother earth is more important than the fatherland. Feminists and ecofeminists draw a deep connection between the oppression faced by women, animals, and the environment. They believe that a significant part of the solution lies in fostering a deeper engagement with and respect for the natural world.

REFERENCES

- Adams, C. J. (1991). Ecofeminism and the Eating of Animals. *HYPATIA: A Journal Of Feminist Philosophy*, 6(1), 125-145. <http://www.jstor.org/stable/3810037>
- Aditya, S.K. (2016). Role of Women in Environmental Conservation. *International Journal of Political Science and Development*, 4(4), 140-145.
- Alloun, E. (2015). Ecofeminism and Animal Advocacy in Australia: Productive Encounters for an Integrative Ethics and Politics. *Animal Studies Journal*, 4(1), 148-173.
- Bekoff, M. & Meaney, C. A. (2013). *Encyclopedia of Animal Rights and Animal Welfare*. Routledge: Taylor & Francis Group.
- Bierbach, D., Jung, C. T., Hornung, S., Streit, B., Plath, M. (2013). Homosexual behaviour increases male attractiveness to females. *Biology Letters* 9 (1). DOI: 10.1098/rsbl.2012.1038
- Butler, J. (1990). *Gender Trouble Feminism and the Subversion of Identity*. Routledge.
- Buzard, J. (1993). *The Beaten Track: European Tourism, Literature, and the Ways to Culture, 1800-1918*. Oxford University Press.
- d'Eaubonne, F. (1974). *Le féminisme ou la mort*. Femmes en Mouvement.
- Dew, N. (2020). River, Resistance and Women's Resilience In Indonesian, Malaysian And Vietnamese Fictions. *LiNGUA Jurnal Ilmu Bahasa dan Sastra* 15(1) :1-10. DOI :10.18860/ling. v15i1.7487
- Diderot, D. (1999). *Thoughts on the Interpretation of Nature*. Clinamen.
- Fortnam, M. & Brown, K. & Crona, B. & Daw, T. M. & Gançalves, D. & Hicks, C. & Revmatas, M. & Sandbrook, C. & Schulte- Herbruggen, B. (2019). *The Gendered Nature of Ecosystem Services. Ecological Economics*, 1 (159), 312-325.
- Friends of the Earth, C40 Cities. (2018). *Why Women Will Save the Earth*. Bloomsbury Academic
- Heller, C. (1993). For the love of nature: Ecology and the cult of the romantic. In Greta Gaard (Ed.), *Ecofeminism: Women, Animals, Nature*. Temple University Press. Gearhart, S.M. (1979). *The Wanderground: Stories of The Hill Women*. Persephone Press.
- Gaard, G. (ed.) (1993). *Ecofeminism: Women, Animals, Nature*. Temple University Press.
- Gaard, Greta, and Lori Gruen. 1993. "Ecofeminism: Toward Global Justice and Planetary Health." *Society and Nature* 2 (1): 1-35.
- Gaard, Greta (1996). Women, Animals, and Ecofeminist Critique. *Environmental Ethics* 18 (4):439-441.
- Glazebrook, T. (2002). *Karen Warren's ecofeminism. Ethics and the Environment* 7 (2):12-26.
- Griffin, S. (1978). *Woman and Nature: The Roaring Inside Her*. Harper & Row, Publishers.
- Gendusa, E. (2014). Doris Lessing's fiction : Literature as commitment. *Altre Modernità*, 1 (1), 136. <https://www.researchgate.net/publication/307809238>
- Hermann, H. R. (2017). *Dominance and Aggression in Humans and Other Animals: the Great Game of Life*. Elsevier Inc.
- Hughes, J. (1995). *Larousse Desk Reference Encyclopedia*. Larousse.

- King, G. (1989). *Doris Lessing*. Edward Arnold.
- Lessing, D. (2007). *The Cleft*. Harper Collins Publishers.
- Mellor, M. (1997). *Feminism and Ecology*. NYU Press.
- Merchant, C. (1995). *The Death of Nature: Women, Ecology, and the Scientific Revolution*. HarperOne; Reprint edition.
- O'Loughlin, E. (1993). *Questioning Sour Grapes: Ecofeminism and the United Farm Workers*. Grape Boycott. In Gaard 1993.
- Rapping, E. A. (1975). Unfree Women: Feminism in Doris Lessing's Novels. *Women's Studies*, 3(1), 29-44. <https://doi.org/10.1080/00497878.1975.9978371>
- Rashleigh, B., Purucker, T., Prieto, L., Suarez, L. (2009). Fish Habitat and Biodiversity Ecosystem Services: A Regional Modeling Approach. Conference: 94th ESA Annual Convention 2009. Albuquerque, New Mexico.
- Roberts, L. (1980). [Review of *The Wanderground*, by S. M. Gearhart]. *Frontiers: A Journal of Women Studies*, 5 (1), 74-75. <https://doi.org/10.2307/3346312>
- Roach, C. (1991). Loving Your Mother: On the Woman-Nature Relation. *Hypatia* 6 (1):46 - 59.
- Ruether, R. R. (1975). *New Woman, New Earth: Sexist Ideologies and Human Liberation*. Seabury Press.
- Ruether, R. R. (1996). *Womanguides: Readings Toward a Feminist Theology*. Beacon Press (MA).
- Pandian, T. J., & Koteeswaran, R. (1999). Lability of Sex Differentiation in Fish. *Current Science*, 76(4), 580-583. <http://www.jstor.org/stable/24100762>
- Scherff, J. (1991). *The Mother Earth Handbook: What You Need to Know and Do - At Home, in Your Community, and Through Your Church - To Help Heal Our Planet Now*. Crossroad Publishing Company.
- Stroud, A. (2012). Good Guys with Guns: Hegemonic Masculinity and Concealed Handguns. *Gender & Society*, 26 (2), 216-238. <https://doi.org/10.1177/0891243211434612>
- Shiva, V. (1989). *The violence of the Green Revolution: Ecological Degradation and Political Conflict in Punjab*. Dehra Dun: Research Foundation for Science and Ecology: Exclusively distributed by Natraj Publishers.
- Vacoch, D.A. (2021). *Transecology: Transgender Perspectives on Environment and Nature*. Routledge: Taylor & Francis Group.
- Warren, K. J. (1997). *Taking Empirical Data Seriously*. In Karen Warren (ed.), *Ecofeminism: Women, Culture, Nature*. Indiana Univ Pr. pp. 3
- Warren, K. J. (1996). *Ecological Feminist Philosophies*. Indiana University Press.
- Warren, K. J. (2000). *Ecofeminist Philosophy: A Western Perspective on What It is and Why It Matters*. Rowman & Littlefield Publishers.
- Warren, K. J. (2002). Response to my Critics. *Ethics and the Environment*, 7(2), 39-59. <http://www.jstor.org/stable/40339036>

AHMET HAMDİ TANPINAR'IN *SESİN* ŞİİRİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Dr. Oğuz YILDIRIM* / Sevede Merve ERYILMAZ**

Öz: Yorumun bir sınırı ve ölçüsü olması gerektiğini savunan Umberto Eco, *Yorum ve Aşırı Yorum* isimli eserinde bir metne üç açıdan bakılarak yorumlama yapılabileceğine dikkat çeker. Bunlar; yazarın niyeti (intentio auctoris), okurun niyeti (intentio lectoris) ve metnin niyetidir (intentio operis). Bizce bu üç okuma biçimi arasında en geçerli olanı ise metnin niyetidir. Zira bir şiir şairinin elinden çıktıktan sonra artık yalnızca ne şaire ne de okura aittir. Artık o farklı yorumlamalara açıktır. Bu noktadan hareketle bu çalışmada, metin merkezli bir okuma yapılarak Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Sesin* isimli şiiri incelenmiştir. İnceleme esnasında şiir önce zaman eksenini doğrultusunda okunmuş yer yer de dizelerde geçen kelimelerin sözlük anlamlarına müracaat edilmiştir.

İnceleme neticesinde şu sonuca ulaşılmıştır: Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Sesin* şiiri birinci tekil şahıs ağzından yazılmıştır. Şiirin ilk iki üçlüğünde anlatıcı bir hayâl âleminde yaşamaktadır, bir "rüya"da gibidir. Son iki dördlükte ise özne, bu "rüya"dan uyanmış ve "dünya"da, gerçekte olmanın ızdırabını yaşamıştır. Şiirde öznenin kullandığı "ses" ise dünyaya, gerçeklere karşı bir çırpınıştır. Özne hülyadan uyandığı an bir hatıra bırakmak istemiş ve ölüme giderken ölümsüz olma aracı olarak "ses"i kullanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ahmet Hamdi Tanpınar, *Sesin*, şiir incelemesi.

A STUDY ON AHMET HAMDİ TANPINAR'S POETRY OF VOICE

Abstract: Arguing that interpretation should have a limit and measure, Umberto Eco points out in his work *Interpretation and Extreme Interpretation* that a text can be interpreted from three perspectives. These; the author's intention (intentio auctoris), the reader's intention (intentio lectoris) and the text's intention (intentio operis). In our opinion, the most valid among these three reading styles is the intention of the text. Because once a poem leaves the poet's hand, it no longer belongs solely to the poet or the reader. Now it is open to different interpretations. Starting from this point, in this study, Ahmet Hamdi Tanpınar's poem titled *Sesin* was examined by making a text-centered reading. During the analysis, the poem was first read in line with the time axis, and sometimes the dictionary meanings of the words in the lines were consulted.

As a result of the analysis, the following conclusion was reached: Ahmet Hamdi Tanpınar's poem 'Your Voice' was written in the first person. In the first two or three verses of the poem, the narrator lives in a dream world, it is like a 'dream'. In the last two quatrains, the subject woke up from this 'dream' and experienced the pain of being in reality in the 'world'. The 'voice' used by the subject in the poem is a struggle against the world and the facts. The subject wanted to

ORCID ID : 0000-0002-1170-2054* / 0000-0002-0933-562X**

DOI : 10.31126/akrajournal.1424183

Geliş Tarihi : 23 Ocak 2024 / Kabul Tarihi: 08 Nisan 2024

* Türk Dili ve Edebiyatı ABD.

**Sakarya Üniversitesi, Yüksek Lisan Öğrencisi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı ABD.

leave a memory the moment he woke up from his dream and used 'voice' as a means of becoming immortal while going to death.

Key Words: Ahmet Hamdi Tanpınar, Sesin, poetry, examination.

Giriş

Yorumun bir sınırı ve ölçüsü olması gerektiğini savunan Umberto Eco, *Yorum ve Aşırı Yorum*¹ isimli eserinde *bir* metne üç açıdan bakılarak yorumlama yapılabileceğine dikkat çeker. Bunlar; yazarın niyeti (*intentio auctoris*), okurun niyeti (*intentio lectoris*) ve metnin niyetidir (*intentio operis*).² Bizce bu üç okuma biçimi arasında en geçerli olanı ise metnin niyetidir. Zira bir şiiir şairinin elinden çıktıktan sonra artık yalnızca ne şaire ne de okura aittir. Artık o farklı yorumlamalara açıktır. Nitekim Eco da sözünü ettiğimiz eserde meseleye bu üçlü kavram zemini üzerinden yaklaşır ve “yazarın niyetini belirlemek çok zordur ve çoğu zaman metnin yorumu açısından önemsizdir. Rorty’nin deyişiyle ‘metni ne yapıp edip kendi amacına hizmet eder hâle sokan’ okurun niyeti de nihai bir çözüm olmadığına göre, geriye metnin niyeti kalır.”³ diyerek metnin niyetinin önemine vurgu yapar.

Bu noktadan hareketle metin merkezli bir okuma yaparak Ahmet Hamdi Tanpınar’ın “Sesin” şiirini incelemeye çalışacağız.

SESİN⁴

*Sesin yıldızlı gecemdir
Baş ucumda geniş, sonsuz
Dalgalanır derinleşir;

Akan deremdir ben susuz
Çatlamış dudaklarımla
Koşarım saf billuruna...

Sonra irkilirim birden
Bittiği an bu rüyanın,
Geçmiş gibi, fark etmeden
Öbür yüzüne aynanın...

Çırpınan bir ruhum artık
Bin hasretle delik deşik
Uzak hayret burçlarında
Nevânın, ferahfezanın*

1. Umberto Eco, *Yorum ve Aşırı Yorum* (İstanbul: Can Yayınları, Haziran 2012), 41.

2. Hilmi Yavuz, *Okuma Biçimleri* (İstanbul: Timaş Yayınları, Kasım 2012), 26.

3. Umberto Eco, *Yorum ve Aşırı Yorum* (İstanbul: Can Yayınları, Haziran 2012), 42.

4. Ahmet Hamdi Tanpınar, *Bütün Şiirleri* (İstanbul: Dergâh Yayınları, Eylül 2014), 39

Şiiri önce *zaman* eksenini doğrultusunda okuyalım: “*Sesin yıldızlı gecemdir*” mısraı zamanı, yıldızların en belirgin olduğu gece yarısı olarak saptamaktadır. Burada belirtilen “ses”in hangi ses olduğunu şimdilik anlamlandıramasak da “yıldızlı gece” im’i bizi Ahmet Hamdi Tanpınar’ın *Antalyalı Genç Kız*’a yazdığı mektuptaki “... yazları çok sıcak olan bu memlekette damlarda yatardık. Yıldızlı gece beni büyüledi sanki. Sonsuzluk dalga dalga vücudumu ve ruhumu doldururdu. Bir Sümer rahibi gibi muhayyilem hep yıldızlarla meşguldü.” ifadelerine yönlendirir. Bu ifadelerden ve ardından gelen “*Baş ucumda geniş, sonsuz/Dalgaları derinleşir;*” mısralarından da hareketle diyebiliriz ki, metnin ilk üç mısraında sonsuz dalgalarla derinleşen bir yıldızlı gecede kurulan hayâl imlenmektedir.

“*Akan deremdir ben susuz/Çatlamış dudaklarımla*” betimlemesi ilk dizelerde yer alan hayâl âleminin öznenin bir parça olduğunu ve öznenin susuz ve çatlamış dudaklarıyla ona ulaşmanın arzusunun barındırdığını belirtir.

“*Koşarım saf billuruna...*” mısraındaki “billur” kelimesi mühimdir. “Billur” kelime manâsı olarak “gayet parlak ve şeffaf (saydam) taş veyâ pek saf temiz beyaz cam, kristal”⁵ demektir. Bu mısradan hareketle de öznenin ilk dizelerde bahsettiği yıldızlı gece im’inin yerini “saf billur”un aldığını söyleyebiliriz. Aynı zamanda şiirin başlığının “Sesin” olması bizi Tanpınar’ın “Mûsikî Hül-yâları” adlı makalesine de yönlendirir. Tanpınar orada “mûsikinin akşamı devam ediyor. Billûrdan bir dünya bilinmez akislerle cınlıyor, gölgeler canlanıyor, karanlık geniş göğsünü açmış bütün hilkati besliyor! Bu sükûttur! Yaradılıştan evvelki yaratıcı kudretini kazanmış; istersek bize ömrümüzün her saatini altın meyvalar hâlinde geri verecek! Fakat öyle yapmıyor; bizi bir yıldız hamuru haline koyuyor, sonra silkiniyor; bir melek kanadıyla tokatlandığımız için tekrar kendimiz oluyoruz. Her şey birbirinden ayrı, fakat yine birbirine bağlı, oraya, akşamlarımızın aktığı o büyük kızılığa doğru gidiyor. Ey ölümün ağacı, hepimiz oraya sürüklendik”⁶ der. Tanpınar’ın bu ifadeleri ilginçtir, billurdan bir dünyadan bahsedilirken hayâl ve ölüm de bir araya getirilir. Şiirde de böyle bir ilişki kurulmuş mudur şimdilik bilemiyoruz. Ancak metinden hareketle şunu söyleyebiliriz ki bu dizeler itibariyle öznenin bir hül-yada olma hâli mevcuttur.

“*Sonra irkilirim birden*” mısraından hareketle, anlatıcının baştan beri içerisinde bulunduğu rüyâ âleminin çıktığını söyleyebiliriz. Ardından gelen “*Bittiği an bu rüyanın,*” mısraı da bu durumu destekler niteliktedir.

“*Geçmiş gibi, fark etmeden/Öbür yüzüne aynanın...*” mısraında geçen

5. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, (Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 2015), 119.

6. Ahmet Hamdi Tanpınar, *Yaşadığım Gibi*, (İstanbul: Dergâh Yayınları, Ekim 2013), 401.

“geçmiş” kelimesi üzerinde duralım: Geçmiş daima ardımızda bıraktığımız sadece hatırası kalan bir anımsamadır. Ardından gelen mısra da bahsedilen “aynanın öbür yüzüne geçmek” tabiri ilk başlarda bahsedilen hülya âleminin yitirilişi manâsında kullanılmış olabilir. Aynı zamanda metinde geçen ayna sembolü bizi Neşâtî’nin o ünlü beytine de yönlendirir:

“Etdik o kadar ref’-i teayyün ki Neşâtî
Âyine-i pür-tâb-ı mücellâda nihanz”⁷

Günümüz Türkçesiyle, “*Görünürlüğü o denli reddettik ki (Neşati) / Pırl pırl cilalı aynada aksimiz görünmemektedir.*” şeklinde söyleyebileceğimiz bu beyit, şiirdeki dizeyi de destekler niteliktedir. Bir başka yorumlama ile de şöyle diyebiliriz: “*Aynanın öbür yüzü*” kullanımında; “ayna” dünya, öbür yüzü ise mutlak güzelliğe kavuşmak için aracı sayılabilecek “ölüm” biçiminde tasavvur edilmiş olabilir. Yani bir başka deyişle de şiirde yer alan bu iki mısra “zannederim, ölmek ve kaybolmuş güzel varlığın hayâline kavuşma manâsına gelir.”⁸

Bu mısralardan çıkardığımız “ölüm” anlamı mühimdir. Yukarıda “*Koşarım saf billuruna...*” mısraını yorumlarken Tanpınar’ın “Mûsikî Hülyâları” metni üzerinde durmuştuk. Ve orada Tanpınar tarafından “saf billur” ve “ölüm” üzerinden bir ilişki kurulmuştu. Şimdi “*Geçmiş gibi, fark etmeden/Öbür yüzü-ne aynanın...*” mısraları ile bu ilişkinin metin -şiir- üzerindeki doğruluğunu kanıtlamış oluyoruz. Buradan hareketle şiirin ilk mısraında söylenen “ses”in ölüm sesi olduğunu söyleyebiliriz. Bu yorumlamanın ne kadar doğru olduğunu da ilerleyen mısralarda daha net bir şekilde göreceğiz.

“*Çırpınan bir ruhum artık*” mısraında yola çıkarak şöyle bir yorumlama getirebiliriz: Şiirin öznesi başlangıçta tasavvur edilen hülya âleminde uyanmanın ızdırabı içindedir, çırpınmaktadır. Bu ızdırıp verici, güzel sonsuzluğa yönelik yani ilk mısralardaki hayâl âlemine ulaşma isteği imkânsız gibi görünmektedir.

“*Bin hasretle delik deşik*” mısraı da bir önceki mısra da hissettirilen ızdırabın devamı niteliğindedir. Bu hasret, özneyi “*delik deşik*” bir hâle getirmektedir. Yani bir rüyâ âleminde çıkıp dünyada olmanın dayanılmaz ızdırabı içinde yok olmaktadır. İlk mısralardaki rüyâ hâline özlem duyulmaktadır.

“*Uzak hayret burçlarında*” mısraındaki “hayret burçları” ifadesi dikkat çekicidir. “Burç” kelime manâsı olarak “herhangi bir şekil gösterilen ve kendisine özel bir ad verilen hareketsiz yıldızlar kümesi”⁹ demektir. “Hayret”

7. Haz: Mahmut Kaplan, *Neşâtî Dîvânı*, (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2019), 157.

8. Mehmet Kaplan, *Tanpınar’ın Şiir Dünyası*, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2013), 78.

9. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, (Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 2015), 128.

kelimesi ise “şaşma, şaşırma, şaşakalma, ne yapacağını bilmeme”¹⁰ anlamına gelmektedir. Bu mısradaki geçen “hayret” kelimesinden yola çıkarak şiirin öznesinin “hayret makamı”na ulaşmayı arzuladığı yorumunu da yapabiliriz. *İbnü'l Arabî Sözlüğü*'nde hayret makamı şöyle açıklanır: “Hayret tecellilerinin sürekliliğine bakmak ve her tecellide kendini tanımakla birlikte Allah'ı bilmenin dalgalarında boğulmaktır. İşte bu, akılcı ve dini düşüncenin veya Allah'ı bilme yolundaki her sülûkun vardığı son noktadır.”¹¹ Yani bir bakıma artık dünyaya katlanamama ve yalnız Allah'a teslim olma durumu da diyebiliriz. “Hayret burcu” kullanımının bir nedeni de şiirin ilk mısrasında geçen “yıldızlı gece” im'ine de gönderme olabilir. Yine “hayret makamına” ulaşma gibi o “rüyâ”ya dönebilme ümidi.

“*Nevânın, ferehfezânın*” mısraındaki “nevâ” bizi Nevâ-Kâr'ın bestekârı İtrî'ye yönlendirir. Güftesi Hâfız-ı Şirâzî, bestesi İtrî'ye ait olan Nevâ-Kâr, başta Tanpınar'ın hocası Yahya Kemal olmak üzere birçok şairi etkilemiştir. Tanpınar da bu şairlerden biridir. Hâfız-ı Şirâzî-İtrî-Yahya Kemal ve hatta Tanpınar'ı ortak paydada birleştiren şeyin “*rindlik*” olduğunu söyleyebiliriz.¹² “Rind”, kelime manâsı olarak “kalender, dünyâ işlerini hoş gören kimse, aldırışsız”¹³ demektir. “Yahya Kemal *rindlik* kavramını Hâfız-ı Şirâzî'yle müşahhaslaştırmıştır. Hâfız Dîvân'ı rindliğin âdâbını anlatan bir miyârdır, düsturnâmedir. Hâfız da rindlerin pîridir. Onun şiirlerinde sıkça geçen rind, hakikî âşıktır; sadece sevgilinin derindedir. Dünyanın geçici heveslerinin peşinde koşmaz, sahtelikten, riyakârlıktan uzaktır. O sadece aşkın peşinde ibnü'l-vakt'tir, yani geçmiş, gelecek ve mâsivâ endişesinden uzaktır.”¹⁴ Bunu açıklamalar neticesinde, şiirde geçen “nevâ” kullanımını, hayret makamına ulaşma arzusunun yeniden dile getirilişi olarak düşünebiliriz. Öznenin baştan beri hül-yada olma durumunu da göz önünde bulundurursak “*rindlik*” kavramı ile de çok zaman iç içe olduğunu gözlemleriz. Nevâ-Kâr da şiirdeki özne için dünyevî olandan ölümsüz olana ulaşmaktaki bir araçtır.

“Ferahfezâ” ifadesi ise bizi “ferahfezâ”nın bestekârı, Türk mûsikîsinin son üstâdı, İsmail Dede'ye ve tezimiz dolayımında da Tanpınar'ın “İsmail Dede” yazısına yönlendirir. Tanpınar orada “ferahfezâ”ya duyduğu büyük hayranlığı

10. age. s. 400.

11. Suad El-Hakîm, *İbnü'l Arab'î Sözlüğü*, (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2004), 274.

12. Türkân Alvan-M. Hakan Alvan, *Saz ve Söz Meclisi*, (İstanbul: Şule Yayınları, 2016), s. 174.

13. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, (Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 2015), 1045.

14. Türkân Alvan-M. Hakan Alvan, *Saz ve Söz Meclisi*, (İstanbul: Şule Yayınları, 2016), s. 175.

dile getirir ve ardından şunları söyler: “Ferah-fezâ Âyini sade İsmail Dede’nin eserinin değil, bütün müsikimizin bir ucu imkânsızda kıvranan yıldız topluluğudur. Dede burada kâinat muammasını çözmüştür, diyeceğim. Daha Devri-kebir peşrevinin ilk cümlesinden bir medeniyetin, bir zevkin bütün muhassalası ve ideası olan Ferah-fezâ bütünü karşımıza çıkar. Bu makamın bu iki eserdeki teslimleri, en şaşırtıcı yollardan kaybedilene kavuşmadır.”¹⁵ Burada Tanpınar’ın söylediği “kaybedilene kavuşma” mevzuu önemli bir yer teşkil eder. Çünkü önceki mısralarda bir “rüyâ”dan uyanıp gerçeklerle karşılaşmanın öznenin üzerinde oluşturduğu ızdırabın üzerinde durmuştuk. Buradan hareketle şunu da söyleyebiliriz ki Tanpınar, “hayret burçları” kullanımı ile de “kaybedilene kavuşma”ya yani “yıldızlı gece”ye gönderme yapmıştır.

Aynı zamanda Tanpınar böyle büyük bir bestekâr olan Dede’nin dünyadan bıkınlığını da şu sözlerle anlatır: “Dede’yi aldanmış zannetmeyelim. Hacca gitmeden evvel söylediği söz meşhurdur. “Artık bu oyunun tadı kalmadı”. Bu, sade efendisini kendisine lâıyk görmeyen *saray adamının* sözü değildir. Daha ziyade bir âlemin tükendiğini, bir zevkin, bir anlayışın, bir yaşama tarzının sona erdiğinin ilânıdır.”¹⁶ Yani “ferahfezâ”nın sanatkarı da tıpkı şiirdeki özne gibi dünyadan bir şey beklememektedir. Artık yaşamak onlar için yalnızca azap demektir.

Son olarak da bestenin melodik yapısına bakacak olursak “eserde âdeta Hz. Yusuf gibi kuyuya düşen birinin çıkmaya çabalaması ve yukarıda tutunacak bir dal araması anlatılıyor. Melodik yapı da ona göre hep bir üst perdeye doğru tutunmaya çalışır. Tam bir dala tutunduğu anda dal kopuyor, tekrar daha yüksek bir dala tutunma çabası içindeyken o da kopuyor ve en sonunda vuslata eremeyeceğine inanan kuyudaki kişi ayrılığa teslim oluyor ve kuyunun derinliklerine kendini bırakıyor.”¹⁷ Görülüyor ki; bestenin melodik yapısı da söylediklerimizi destekler niteliktedir. Yani şiirdeki özne ilk başlarda hülya ile yaşamının sarhoşluğundayken “dünya”da, “gerçek”te olduğunun farkına vardı ve “dünya”dan bir dala tutunmaya çalıştı, fakat her defasında başarısız oldu nihayetinde de bu durumu kabullendi, teslim oldu. Tıpkı Ferahfezâ’nın melodik yapısında olduğu gibi. Şiirde Ferahfezâ da “dünya”da bulunmanın ızdırabını bir kez de “ses” yoluyla anlatmak için kullanılmıştır.

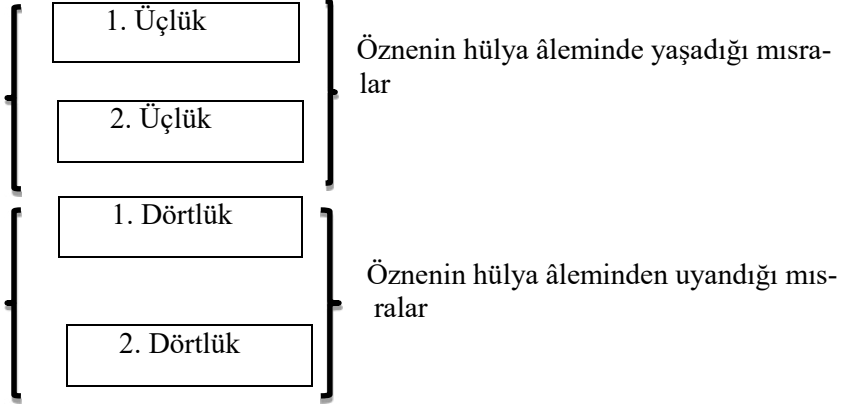
Şimdi de şiiri yapı bakımından inceleyelim: Şiirde birinci ve ikinci bölümün üç mısradan, üçüncü ve dördüncü bölümün dört mısradan oluştuğunu

15. Ahmet Hamdi Tanpınar, *Yaşadığım Gibi*, (İstanbul: Dergâh Yayınları, Ekim 2013), 417.

16. age. s. 414.

17. Beşir Ayvazoğlu, *Eve Dönen Adam*, (İstanbul: Kapı Yayınları, Mayıs 2013), 354.

görüür. Bunun nedeni ilk iki bölümde öznenin “hayâl âlemi”nde, üçüncü ve dördüncü bölümde ise “gerçek”te olmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü hayâller daima “gerçek”lere göre kısadır, bir “an”dır, “gerçek”lerin, “dünya”da olmanın ise belirli bir süresi yoktur, uzundur.

Tekrar şiirin başlığının niçin “Sesin” konulduğunu ve “*Nevânın, ferah-fezânın*” mısraının seçildiğini yorumlayalım. Yukarıda “*Sesin yıldızlı gecemdir*” mısraındaki sesi “ölüm” sesi olarak yorumlamıştık. Yani tüm bu yorumlarımız neticesinde şiirde, mûsikî ve ölümün bir bütün olarak düşünöldüğünü ya da mûsikînin biraz da ölümü çağrıştırdığını gözlemledik. Bu da bizi Tanpınar’ın “Mûsikî duaya benzer. Dua, Allah’ı, kendi çırpınışımızla içimizden bir şey gibi yaratır. Öğretilen her şey, bütün akideler, korkular, engeller, insanın kendi üstüne katlandığı, varlığındaki biçarelerin şuuruna erdiği, onu ezici kâinatla karşı karşıya gördüğü bu yalnızlık ânında hepsi unutulur. Bir biçarelik şuurunun, bu yalnızlığın arasından Allah bütün parlaklığıyla doğar. Mûsikî de öyledir”¹⁸ ifadelerine yönlendirir. Buradan hareketle şu yorum da yapılabilir: Şiirde öznenin kullandığı “ses” dünyaya, gerçeklere karşı bir çırpınıştır. Özne hülyadan uyandığı an bir hatıra bırakmak istemiş ve bir bakıma ölüme giderken ölümsüz olma aracı olarak “ses”i kullanmıştır. Bu bağlamdan hareketle öznenin dünyada bir hoş sadâ bırakabilme ümidiyle “nevâ”dan, “ferah-fezâ”dan yardım aldığı da söylenebilir.

Şiirde başından itibaren bir ses sembolünün kullanılması ve son mısralarla birlikte durumun destekleniyor olması bu nedenledir.

18. age. s. 414.

Sonuç

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "Sesin" şiiri birinci tekil şahıs ağzından yazılmıştır. Şiirin ilk iki üçlüğünde özne bir hayâl âleminde yaşamaktadır, bir "rüyâ"da gibidir. Son iki dörtlükte ise özne, bu "rüyâ"dan uyanmış ve "dünya"da, gerçekte olmanın ızdırabını yaşamaktadır. Bu bağlamlardan hareketle şiirde rüyâ ile gerçek'in bakışımı bir biçimde örgütlenmiş olduğu görülür. Betimleme öbeği oluşturabilecek kertede geçen bu sözcükleri, {yıldız, sonsuz, derinleşir, saf, billur}, {firkilirim, ayna, çırpınan, ruh, hasret} öbeklerinde toplayabiliriz. Denilebilir ki; Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Sesin* şiiri, hülya ile gerçek arasında kurulabilecek en yetkin ilişkilerden biri olarak düşünülmelidir.

KAYNAKÇA

- Alvan, T. ve Alvan, M.H. (2016). *Saz ve Söz Meclisi*, Şule Yayınları, İstanbul.
- Ayvazoğlu, Beşir (2013). *Eve Dönen Adam*, Kapı Yayınları, İstanbul.
- Devellioğlu, F. (2015). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Eco, U. (2012). *Yorum ve Aşırı Yorum*, Can Yayınları, İstanbul.
- Kaplan, M. (2013). *Tanpınar'ın Şiir Dünyası*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Kaplan, M. (2019). *Neşâtî Divân*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara.
- Suad El-Hakim, (2004), *İbnü'l Arab'i Sözlüğü*, Kabcacı Yayınevi, İstanbul.
- Tanpınar, A.H. (2013). *Yaşadığım Gibi*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Tanpınar, A.H. (2014). *Bütün Şiirleri*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Yavuz, H. (2012) *Okuma Biçimleri*, Timaş Yayınları, İstanbul.

AKRA KÜLTÜR SANAT VE EDEBİYAT DERGİSİ

YAYIN İLKELERİ

1. Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi, uluslararası hakemli dergidir. Dört ayda bir yayımlanır. Yayımlandığı aylar **OCAK, MAYIS** ve **EYLÜL** aylarıdır. Yayımlanması istenen makaleler belirtilen yayın aylarından en geç iki ay önce dergimize gönderilmelidir.

Ör: Ocak ayında yayımlanması istenen bir makale Kasım ayının başında gönderilmelidir.

2. Derginin Türkçe kısa adı “AKRA DERGİ” İngilizce kısa adı ise “AKRA JOURNAL”dır.

3. Dergimizde yayımlanan yazıların her türlü (resim, şekil, grafik, düşünsel, ilmi, hukuki vb.) sorumluluğu yazarlarına aittir.

4. Dergimizde her türlü sosyal içerikli (tarih, edebiyat, felsefe, din, sanat vb.) yazılara yer verilir.

5. Dergimizdeki yazılar iki bölüm hâlinde yayımlanmaktadır:

a. Hakemli yazılar

b. Kültür, sanat ve edebiyat yazıları (Gerekli durumlarda kent dosyaları ve kitap tanıtım yazıları son bölüme eklenir.)

Yazı kurulundan geçen hakemsiz yazılar ve kitap tanıtımları hakemlere gönderilmez. Bu tür yazıları yayın kurulu değerlendirir.

6. Gönderilen yazılarda yazarın adı-soyadı, akademik unvanı, açık adresi, görev yaptığı kurum, çalıştığı kurumun telefon numarası, kendi cep telefonu numarası ve elektronik posta adresleri bulunmalıdır.

7. Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi’nde yabancı dillerde (İngilizce, Almanca, Fransızca... vb.) yazılmış makalelere de yer verilir. Bu tür makalelerde yazıldığı dilin öz’ü ve Türkçe öz’ü de bulunmalıdır.

8. Kültür Sanat ve Edebiyat yazıları bölümünde (2. bölümde) öz ve anahtar kelime şartı aranmaz.

9. Subjektif yönü ağır basan ve toplumumuzun milli ve manevi, insanlığın ahlaki ve törel değerlerini aşağılayıcı yazılar dergimizde yayımlanmaz.

10. Gönderilen yazılarda yazım birliğinin sağlanması amacıyla Türk Dil Kurumu Yazım Kılavuzu esas alınmalıdır, ayrıca jargondan ve gereksiz teknik dilden kaçınılmalıdır.

11. Yazılarda görülen yazım hatalarına yazı kurulu tarafından kısmen müdahale edilir ancak belirgin hataların düzeltilmesi durumunda yazarına gerekli bilgi verilir.

12. Hakemli olarak yayımlanması istenen yazılar, yayın kurulunca uygun görüldüğü takdirde iki hakeme gönderilir. İki hakemden olumlu rapor alan yazılar yayım listesine alınır. Raporların biri olumlu, biri olumsuz olursa yazı üçüncü hakeme gönderilir. Böyle hâllerde üçüncü hakemin vereceği rapora göre hareket edilir.

13. Hakemlere gönderilen yazıların, hakemler tarafından değerlendirme süresi on beş gündür. Gerekli hâllerde bu süre on beş gün daha uzatılabilir.

Hakem raporlarında gecikme olması veya hakemliğin kabul edilmemesi durumunda yeni hakem atanır ve on beş günlük süre yeniden işletilir.

14. Düzeltme raporu alan yazılar, raporla birlikte yazarına gönderilir. Rapor doğrultusunda hareket edilmediği takdirde yazılar değerlendirilmeye alınmaz. Ancak, hakemler tarafından düzeltilmesi istenen yazılar, yazarlarınca düzeltildikten sonra hakemler düzeltilmiş hâlini tekrar görmek isterlerse hakemlere tekrar gönderilir ve hakemlerin vereceği rapor doğrultusunda hareket edilir.

15. Hakemli yazılara telif ücreti ödenmez ve yazarlardan da ücret talep edilmez.

16. Resimler sıra ile numaralandırılmalıdır. Gerekli görüldüğü takdirde resimlerin altına gerekli açıklamalar yapılmalıdır.

17. Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi’nde bir yazarın bir yıl içinde ancak iki makalesi

yayımlanabilir.

18. Dergimize gönderilen yazılar hiçbir yerde yayımlanmamış olmalıdır. Ancak bilimsel toplantılara sunulmuş bildiriler yayımlanmamış olmak kaydıyla dergimizde yayımlanabilir.

19. Gönderilen yazılarda **ORCID** numarası bulunmalıdır.

2.0 **DOI** numarası dergi tarafından verilmektedir.

21. Gönderilen yazılarda (hangi dilde yazılırsa yazılsın) akademik dil kullanılmalıdır.

22. Bir sayfanın kullanım alanı 12X18 (dikeyine 18cm, yatayına 12cm) olduğundan gönderilen yazılar, resimler ve tablolar sayfaya göre ayarlanmalıdır.

23. Gönderilen yazılar 11 punto ve *Times New Roman* karakterinde, iki yana yaslanmış, olarak ve tek satır aralığında düzenlenmelidir.

24 Bölüm başlıkları ve alt başlıklar numaralandırılmalıdır. (1. Giriş, 2. Bölüm başlığı, 2.1. Alt başlık, gibi.).

25 Dipnotlar *Times New Roman* karakterli ve 9 punto olmalı, ya sayfa altında veya yazının sonunda sıra numarasına göre tek satır aralığında düzenlenmelidir.

26. Kaynakça, *Times New Roman* karakterli ve 9 punto olmalıdır.

27. Yazarın adı-soyadı ve akademik unvanı yazı başlığının altında yer almalı, çalıştığı kurumun adresi yıldız (*) karakterli dipnot olarak verilmelidir.

28. Yazıların sonunda yararlanılan kaynaklar "KAYNAKÇA" başlığı altında verilmelidir. Kaynakçada yazarın soy adı başa gelecek şekilde alfabetik sıraya göre verilmelidir.

29. Kaynakçada, sadece yazı içinde atıfta bulunan kaynaklar verilmelidir.

30. Kaynakçada gösterilen kitap dergi ve gazete isimleri italik; şiir ve makale isimleri ise tırnak içinde gösterilmelidir.

31. Kaynakçada internet kaynakları ayrı başlık altında verilmelidir.

32. Gönderilen makale hangi dilden yazılmışsa öz 100 kelimedenden az, 400 kelimedenden fazla olmamalıdır. (Çevirisi yapılan öz'ün kelime sayısı bu sayının dışındadır.)

33. Anahtar kelimeler dört kelimedenden az, on kelimedenden fazla olmamalıdır.

34 Yazılardaki benzerlik (intihal) oranı yüzde otuz beşten az olmalıdır.

35. Gönderilen yazılar kelime olarak sekiz bin (8000) kelimeyi, sayfa olarak ise **yirmi beş (25) sayfayı** geçmemelidir.

36. Yapılan alıntılar 40 (kırk) kelimedenden fazla olursa alınan parça 10 punto olmalı ve satır başından ve satır sonundan 0.5 cm içeriden yazılmalıdır.

ALINTILAMA VE KAYNAK GÖSTERİLMESİ

A. PARANTEZ İÇİ SİSTEMİ İLE KAYNAK GÖSTERİLMESİ

(MLA -Modern Language Association)

MLA sisteminde gösterilen kaynaklar metin içinde kısa olarak verilir, dipnot olarak verilmez. Atıflar mümkün olduğunca cümlelerin sonuna getirilmeli ve nokta, yapılan atıfın sonuna konmalıdır.

Örnekler:

I. Yapılan Alıntının İçinde Yazar Adının Geçmesi

Metin içinde yazarın adı geçtiği zaman sadece parantez içinde yıl ve sayfa numarası gösterilir.

Ör: Tanpınar; Cevdet Paşa, tarihten hukuka, gramerden ölçülere, mantıktan belâgata kadar büyük küçük bir yığın eserin sahibidir (2008: 161).

II. Yapılan Alıntıda Yazarın Referans Olarak Gösterilmesi

Cevdet Paşa, tarihten hukuka, gramerden ölçülere, mantıktan belâgata kadar büyük küçük bir yığın eserin sahibidir (Tanpınar, 2008: 161).

Kaynakçada, her iki durumda da yazarın soyadı, adı, eserin adı, basıldığı kurum, kaçınıcı baskı olduğu ve basıldığı yer belirtilir.

Ör: Tanpınar, Ahmet Hamdi (2008); *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Yapı Kredi Yayınları, 4. bs. İstanbul.

III. Bir Yıl İçinde Birden Fazla Baskısı Yapılan

Eserlerden Yapılan Alıntıların Kaynak Olarak Gösterilmesi

Ör: Eğer bir eserin bir yıl içinde birden fazla baskısı yapılmışsa ve bu baskılar aynı metin içinde kaynak gösteriliyorsa (Tanpınar, 2008a:190), (Tanpınar 2008b: 250-251)....şeklinde gösterilmelidir.

IV. İki ve Üç Yazarlı Eserlerden Yapılan Alıntılarının Gösterilmesi

İki ve üç yazarı olan eserlerden yapılan alıntılarda, yazarların sırayla soyadları, eserin basım tarihi ve sayfa numarası belirtilir.

Ör: (Tosun – Yalvaç, 1975: 30).

Kaynakçada ise ilk yazarın soyadı ve adı, ikici (varsa üçüncü) yazarın adı ve soyadı, basım yılı, eserin adı, eseri basan kurum, kaçınıcı baskı olduğu ve basım yeri belirtilir.

Ör: Tosun, Mebrure -Kadriye Yalvaç (1975); *Sümer, Babil, Assur, Kanunları ve Ammi-Şaduqa Fermanı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1. bs. Ankara.

V. Üçten Fazla Yazarlı Eserlerden Yapılan Alıntılarının Gösterilmesi

Ör: Metin içinde, (Pekolcay, Eraydın, Tahralı, Uzun, Subaşı 1981: 84).

Metin içinde birden fazla kullanılırsa, (Pekolcay vd. 1981: 100) şeklinde kullanılır.

Ör: Kaynakçada; Pekolcay, Necla-Selçuk Eraydın -Mustafa Tahralı-Mustafa Uzun- M. Hüseyin Subaşı (1981); *İslâmî Türk Edebiyatı*, Dergâh Yayınlar, 1. bs. İstanbul.

VI. Kurumsal Metinlerin Kaynak Olarak Gösterilmesi

Ör: Metin içinde, (Türkiye Seyahat Acenteleri Birliği, 2009: 17-20).

Ör: Kaynakçada; Türkiye Seyahat Acenteleri Birliği, (2009; 17-20), *Sekiz Bin Beş Yüz Yıllık Öykü: İstanbul*, Türsab Yayınları, 1. bs. İstanbul.

Metin içinde tekrarı hâlinde (TÜRSAB, 2009: 67-80) şeklinde gösterilir.

VII. Orijinal Kaynaktan Değil de Ondan

Yararlanan Kaynaktan Yapılan Alıntılarının Gösterilmesi

Ör: Metin içinde, (Adıvar, 1982: 181; aktaran Berkes 2002: 67).

Ör: Kaynakçada; Berkes, Niyazi (2002); Türkiye’de Çağdaşlaşma, (haz. Ahmet Kuyaş), Yapı Kredi Yayınları, 16. bs. İstanbul.

VIII. Makalelerden Yapılan Alıntılarının Gösterilmesi

Ör: Metin içinde, (Orhanoğlu, 2009: 73-104).

Ör: Kaynakçada; Orhanoğlu, Hayrettin; “Sezai Karakoç’un Şiirinde İmgeler”, *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Ocak-Haziran 2009, S. 1, İstanbul, s. 73-104.

IX. Ansiklopedilerden Yapılan Alıntılarının Gösterilmesi

Ör: Metin içinde, (Uludağ, 1999: 540).

Ör: Kaynakçada; Uludağ, Süleyman (1999), TDV İslam Ansiklopedisi, c. 19, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul.

X. Tezlerden Yapılan Alıntılarının Gösterilmesi

Ör: Metin içinde, (Ünsal, 2000: 28).

Ör: Kaynakçada; Ünsal, Veli (2000), *Eski Çağ’da İspir ve Çevresi*, (Basılmamış doktora tezi) Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Erzurum.

XI. Web Sayfasından Yapılan Alıntılarının Gösterilmesi

Varsa yazarın soyadı, adı; yoksa yazı başlığı, web adresi, son güncelleme tarihi ve erişim tarihi belirtilir.

Ör: Yiğitbaş, Maksut- Sefa Çelikörs; *Prof. Dr. M. Orhan Okay'ın Edebî Biyografisi ve Bibliyografyası*, tyb.org.tr, SGT, (Son güncelleme tarihi): 29. 05. 2018, ET, (Erişim tarihi): 31. 12. 2018.

B. KLASİK DİPNOT SİSTEMİ İLE KAYNAK GÖSTERME

(CMS-Chicago of Manuel Style)

I. Telif Kitaplardan Yapılan Alıntıların Gösterilmesi

Yararlanılan kaynaklar ve gerekli açıklama notları sayfa sonunda veya metnin sonunda toplu olarak veriliyorsa yazarın adı ve soyadı, eser adı, basıldığı kurum, kaçınıcı baskı olduğu, basım yeri ve yılı, sayfa numarası şeklinde bir sıra izlenerek verilmelidir.

Ör: Abdurrahman Güzel; *Dini-Tasavvufî Türk Edebiyatı El Kitabı*, Akçağ Yayınları, 4. bs., Ankara 2009, s. 101.

Kaynakçada ise bu sıra izlenmeli ancak kaynakçada soyadı, adından önce yazılmalı ve kaynakçada sayfa numarası verilmemelidir.

Ör: Güzel, Abdurrahman; *Dini-Tasavvufî Türk Edebiyatı El Kitabı*, Akçağ Yayınları, 4. bs. Ankara 2009.

II. İki ve Üç Yazarlı Kitaplardan Yapılan Alıntılarının Gösterilmesi

İki ve üç yazarlı eserlerden yapılan alıntılar için dipnotlarda adı ve soyadı, kitap adı, basıldığı kurum, kaçınıcı baskı olduğu, basım yeri ve yılı, sayfa numarası şeklinde bir sıra izlenmelidir.

Ör: Mehmet Kaplan, İnci Enginün, Birol Emil; *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi II*, İÜEF Yayınları, İstanbul 1978, s. 384.

Kaynakçada ise aynı sıra izlenecek ancak ilk yazarın önce soyadı sonra adı yazılır. Sonraki yazarların ise önce adları sonra soyadları yazılmalı ve sayfa numarası gösterilmemeli.

Ör: Kaplan, Mehmet- İnci Enginün- Birol Emil; *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi II*, İÜEF Yayınları, İstanbul 1978.

III. Üçten Fazla Yazarlı Kitaplardan Yapılan Alıntılarının Gösterilmesi

Üçten fazla yazarlı eserlerden yapılan alıntılarda, iki ve üç yazarlı kitaplardan yapılan alıntılarının sırası izlenecek ancak sadece ilk yazarın adı ve soyadından sonra vd. yazılacaktır.

Ör: Soner Gündüzöz vd.; *Kur'an'dan Öğütler*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. bs. Ankara 2010, s. 232.

Kaynakçada aynı sıra izlenir ancak soyadı, adından önce yazılır ve sayfa numarası gösterilmez.

Ör: Gündüzöz, Soner, vd.; *Kur'an'dan Öğütler*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. bs. Ankara 2010.

NOT: vd'nin açılımı: ve devamı; ve diğerleri.

IV. Hazırlanan Kitaplardan Yapılan Alıntılarının Gösterilmesi

Hazırlanan kitaplardan yapılan alıntılarda yazarın adı ve soyadı, eserin adı, (haz. Hazırlayanın adı-soyadı), yayımlayan kurum, kaçınıcı baskı olduğu, yayım yeri, yayım tarihi ve sayfa numarası belirtilir.

Ör: Ahmet B. Ercilasun; *Makaleler*, (haz. Ekrem Arıkoğlu), Akçağ Yayınları, 2. bs. Ankara 2014, s. 588.

Kaynakçada aynı sıra izlenir ancak soyadı isimden önce yazılır ve sayfa numarası gösterilmez.

Ör: Ercilasun, Ahmet B.; *Makaleler*, (haz. Ekrem Arıkoğlu), Akçağ Yayınları, 2. bs. Ankara 2014.

V. Makalelerden Yapılan Alıntılarının Gösterilmesi

Makalelerden yapılacak alıntılarda yazarın adı, soyadı, makalenin adı, makalenin yayınlandığı eser, dergini yayınlandığı tarih, dergi sayısı, derginin basıldığı yer ve alıntının yapıldığı sayfa numarası belirtilir.

Ör: Hayrettin Orhanoglu; *Sezai Karakoç'un Şiirinde İmgeler*, Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları, Ocak-Haziran 2009, S. 1, İstanbul, s. 75.

Eğer makalenin tamamından alıntı yapılıyorsa, makalenin başlangıç ve son sayfa numarası belirtilir.

Ör: Hayrettin Orhanoglu; *Sezai Karakoç'un Şiirinde İmgeler*, Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları, Ocak-Haziran 2009, S. 1, İstanbul, s. 73-104.

Kaynakçada aynı sıra izlenir, sadece yazarın önce soyadı, sonra adı yazılır.

NOT: Dergi sayısı büyük (S), sayfa numarası ise küçük (s) harfi ile gösterilir.

VI. Ansiklopedilerden Yapılan Alıntılarının Gösterilmesi

Ansiklopedilerden yapılan alıntılarda yazarın adı ve soyadı, yararlanılan maddenin adı, ansiklopedinin adı ve cilt sayısı, yayımlayan kurum, yayım yeri, yayım tarihi ve sayfa numarası gösterilir.

Ör: Ahmet Arı; *Gönül*, Türk Dünyası Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü, c. 3, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı yayınları, Ankara 2004, s. 84-88.

Kaynakçada aynı sıra izlenir, sadece yazarın önce soyadı, sonra adı yazılır ve sayfa numarası belirtilmez

Ör: Arı, Ahmet; *Gönül*, Türk Dünyası Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü, c. 3, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı yayınları, Ankara 2004.

VII. Tezlerden Yapılan Alıntılarının Gösterilmesi

Tezlerden alıntı yapıldığında yazarın adı ve soyadı, tezin adı, enstitünün adı, tezin türü, yayım yeri ve yılı, sayfa numarası belirtilir.

Ör: Veli Ünsal; *Eski Çağ'da İspir ve Çevresi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Erzurum 2000, s. 28.

Kaynakça gösteriminde önce soyadı, sonra adı yazılır ve sayfa numarası gösterilmez.

Ör: Ünsal, Veli; *Eski Çağ'da İspir ve Çevresi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Erzurum 2000.

VII. Kongre, Konferans ve Bildirilerden

Yapılan Alıntılarının Gösterilmesi

Kongre, konferans ve bildirilerden alıntı yapıldığı zaman yazarın, konuşmacının ve bildiriye sunanın adı soyadı, etkinliğin adı, etkinliğin tarihi, yayımlayan, yayım yeri, yayım yılı, sayfa aralığı belirtilir.

Ör: Mehmet Özsait; *İlk Çağ Tarihinde Trabzon ve Çevresi*, Trabzon Tarihi Sempozyumu, 6-8 Haziran 1998, Trabzon Belediyesi Yayını, Trabzon 1999, s. 35-43.

Kaynakçada aynı sıra izlenir ancak yazarın önce soyadı, sonra adı yazılır. Sayfa numarası belirtilmez.

Ör: Özsait, Mehmet; *İlk Çağ Tarihinde Trabzon ve Çevresi*, Trabzon Tarihi Sempozyumu, 6-8 Haziran 1998, Trabzon Belediyesi Yayını, Trabzon 1999.

VIII. Yazarı Belirtilmeyen Eserlerden Yapılan Alıntılarının Gösterilmesi

Yazarı belirtilmeyen eserlerden yapılan alıntılarda eserin adı, yayımlayan kurum, yayım yeri, yayım yılı ve sayfa numarası belirtilir.

Ör: Hatıralar, Vesikalar, Resimlerle Yakın Tarihimiz, Türkpetrol, İstanbul 1962-1963, s. 57-60.

Kaynakçada da aynı sıralama izlenir, sadece sayfa numarası belirtilmez.

IX. Web Sayfasından Yapılan Alıntılarının Gösterilmesi

Varsa yazarın soyadı, adı, yoksa yazı başlığı, web adresi, son güncelleme tarihi ve erişim tarihi belirtilir.

Ör: Yiğitbaş, Maksut- Sefa Çelikörs; *Prof. Dr. M. Orhan Okay'ın Edebi Biyografisi ve Bibliyografyası*, tyb.org.tr, SGT (Son güncelleme tarihi): 29. 05. 2018, ET (Erişim tarihi): 31. 12. 2018.

X. Dipnotlarda Yapılacak Kısaltmaların Gösterilmesi

Dipnotta ikinci kez geçen kaynak için, araya başka kaynak girmişse yazarın adı ve soyadından sonra **age.** (adı geçen eser); **agm.** (adı geçen makale); **agt.** (adı geçen tez) gibi kısaltmalar kullanılır. Eğer araya başka kaynak girmemişse yazar soyadına gerek yoktur. Sadece **age., agm. agt.** kısaltmaları yapılır.

Metin içinde bir yazarın aynı eserinden birden fazla alıntı yapıldığında zaman dip notlarda şu şekilde gösterilmelidir:

- a. Daha önce kaynak gösterildikten sonra: **Ör:** Halil İnalçık, *age.*
- b. Araya başka kaynak girdiği zaman: **Ör:** İnalçık, *age.*
- c. Araya başka kaynak girmedeği zaman: **Ör:** *age.*

C. Kısaltmalar

Kısaltmalarda TDK Yazım Kılavuzu (2012) esas alınmalıdır.

Gelenekleşmiş olan (T.) Türkiye, (T.C.) Türkiye Cumhuriyeti kısaltmalarının dışında büyük harflerle yapılan kısaltmalarda nokta kullanılmaz.

Ör:

Adı geçen eser:	age.
Adı geçen makale:	agm.
Adı geçen tez:	agt.
Adı geçen yayın:	agy.
Bakınız:	bk.
Baskı veya basım:	bs.
Cilt:	C
Santimetre	cm
Çeviren veya çevirenler:	çev.
Dakika	dk.
Derleyen	drl.
Desimetre	dm
1. Edebiyat / 2. Editör	ed.
Hazırlayan veya hazırlayanlar:	haz.
İsa'dan Önce:	İÖ
İsa'dan Sonra:	İS
Metre	m
Milattan Önce:	MÖ
Milattan Sonra:	MS
Sayfa:	s.
Sayı:	S
Tercüme eden veya edenler:	trc.
Türkçe:	T.
Türkiye Cumhuriyeti:	T.C.
ve başkası, ve başkaları, ve benzeri, ve benzerleri, ve bunun gibi:	vb.
ve devamı, ve diğerleri:	vd.
vesaire:	vs.

